

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

Ex. A. S. O. W.
STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1937: 43
SOCIALDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE MED FÖRSLAG

RÖRANDE

LÅN OCH BIDRAG AV STATSMEDEL TILL
FRÄMJANDE AV BOSTADSFÖRSÖRJNING FÖR
MINDRE BEMEDLADE BARNRIKA FAMILJER
I EGNAHEM M. M.

JÄMTE DÄRTILL HÖRANDE UTREDNINGAR

AVGIVET DEN 11 NOVEMBER 1937

AV

BOSTADSSOCIALA UTREDNINGEN

S T O C K H O L M

1 9 3 7

Statens offentliga utredningar 1937

Kronologisk förteckning

1. Socialiseringsproblemet. 2. Hushållsräkningens problem och faktorer. Tiden, viij, 173 s. Fi.
2. Socialiseringsidéer och socialiseringspraxis i Sovjetunionen. 2. Tiden, viij, 140 s. Fi.
3. Betänkande med förslag till revision av förvarings- och interneringslagarna m. m. Marcus. 96 s. Ju.
4. Statlotteritredningen. Betänkande med förslag rörande svenskt penninglotteri. Haggström. 177 s. H.
5. Betänkande med förslag till lagstiftning angående särskilda husbehovsskogar i Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker m. m. Marcus. 98 s. 1 karta. Jo.
6. Yttrande i abortfrågan. Marcus. 56 s. S.
7. 1934 års nämnd för städningsutredning. Betänkande med speciella beräkningar och förslag rörande ersättningarna för städningsarbete inom vissa statliga ämbetslokaler i Stockholm m. m. Marcus. 54 s. Fi.
8. Betänkande med förslag angående den statsunderstödda vattenavlednings- och avdämningsverksamheten samt därmed sammanhängande spörsmål. Haggström. 275 s. 3 bil. Jo.
9. Utredning rörande jordbrukets läge i Norrland med vissa förslag till åtgärder till förbättrande av den norrländska jordbrukarbefolkningens ekonomiska ställning. Marcus. 145 s. Jo.
10. Betänkande med förslag angående rätt till fiske i Vänern, Vättern, Mälaren, Hjälmaren och Storsjön i Jämtland. 1. Lagförslag och motiv. Marcus. 530 s. Jo.
11. Betänkande med förslag angående rätt till fiske i Vänern, Vättern, Mälaren, Hjälmaren och Storsjön i Jämtland. 2. Kartbilagor. Vänern och Hjälmaren. Marcus. 4 s. 17 kartor. Jo.
12. Arbetslöshetsundersökningen den 31 juli 1936. Beckman. 196 s. 1 karta. S.
13. Lagberedningens förslag till lag om aktiebolags pensions- och andra personalstiftelser m. m. Norstedt. 175 s. Ju.
14. Betänkande med förslag till vissa lagstiftningsåtgärder till motverkande av överdriven skuldsättning inom jordbruket. Marcus. 303 s. Jo.
15. Utredning med förslag till vissa åtgärder för trafik-säkerhetens höjande vid korsningar i samma plan mellan järnväg och väg samt järnvägarnas beredande av bidrag av automobilskatteandel till säkerhetsanordningarna vid dylika korsningar. Haggström. 107 s. K.
16. Hembiträdesutredningens betänkande. 1. Betänkande och förslag i fråga om utbildning av hembiträden. Beckman. 202 s. S.
17. Betänkande angående vissa med frivillig anskaffning av luftvärnsmateriel sammanhängande frågor. Beckman. 48 s. Fö.
18. Promemoria angående grunderna för en reform av lagstiftningen om rätt till litterära och musikaliska verk. Norstedt. 67 s. Ju.
19. Betänkande med förslag till åtgärder mot smittsam kastning hos nötkreatur. Idun. 81 s. Jo.
20. Utredning angående de rättsbildade domsagobiträdenas anställnings- och avlöningsförhållanden. Norstedt. 54 s. Ju.
21. Betänkande med förslag till lag om minimilöner för lantarbetare. Beckman. 214 s. Jo.
22. Efterskrift till »Kyrkogodset i Skåne, Halland och Blekinge under dansk tid». Av E. Schalling. Marcus. 66 s. E.
23. Betänkande angående pensionsstyrelsens invaliditetsförebyggande verksamhet. Beckman. 146 s. S.
24. Förslag till ändrad lagstiftning om sammanträffande av brott jämte motiv. Norstedt. 132 s. Jo.
25. Utredning rörande flottans fartygstyper m. m. Norstedt. 232 s. Fö.
26. Betänkande med utredning och förslag rörande beredskapsarbeten. Beckman. 221 s. S.
27. Betänkande med förslag till lönereglering för lärarpersonalen vid kommunala mellanskolor, kommunala flickskolor och högre folkskolor. Norstedt. 122 s. Fi.
28. Betänkande med förslag till lag om skyddskoppypning m. m. Beckman. (2), 482 s. 1 karta. S.
29. Betänkande med förslag till lag om allmänningsskogar i Norrland och Dalarna m. m. Marcus. 246 s. 2 kartor. Jo.
30. Redogörelse för inventering av odlingsjord å kronoparkerna nedanför odlingsgränsen i de två nordligaste Norrlandslänen även som för vissa andra uppdrag. Kihlström. 82 s. Jo.
31. Betänkande med förslag angående inrättande av ett statens institut för folkhälsan. Beckman. 78 s. 3 bil. S.
32. 1936 års lönekommitté. Betänkande med utredning och förslag angående dyrtorsgrupperingen. Marcus. 178 s. Fi.
33. Betänkande med förslag angående den fasta lantbruksundervisningens ordnande. Marcus. 270 s. Jo.
34. Betänkande med förslag till åtgärder för förbättrande av de blindas och de dövstummas arbetsförhållanden och förvärvsmöjligheter. Beckman. 122 s. S.
35. Betänkande med förslag till lagstiftning om grundvatten m. m. Norstedt. 145 s. Ju.
36. Universitetsberedningen. Utredning i fråga om universitetens verksamhet och organisation. Haggström. vj, 210 s. E.
37. Efterlämnade anteckningar till förberedande utkast till strafflag. Av J. C. W. Thyrén. Lund, Berling. 202 s. Ju.
38. Betänkande med förslag till lag om villkorlig dom m. m. Marcus. 147 s. Ju.
39. Betänkande med förslag till kungörelse om kommissionärer hos överrätter och stadsdomstolar. Norstedt. 32 s. Ju.
40. Särskilda inom eklestastikdepartementet tillkallade sakkunnigas yttrande med anledning av det åt dem lämnade uppdraget att biträda vid utredningen av det utav 1936 års kyrkomöte antagna psalmboksförslaget. Uppsala, Almqvist & Wiksell. 8 s. E.
41. Betänkande rörande fiskerinäringens avsnitts-förhållanden m. m. Idun. 145 s. Jo.
42. 1936 års skattekommitté. Betänkande med förslag till omläggning av den direkta statsbeskattningen m. m. Marcus. 397 s. 1 formulär. Fi.
43. Betänkande med förslag rörande lån och bidrag av statsmedel till främjande av bostadsförsörjning för mindre bemedlade barnrika familjer i egnahem m. m. jämte därtill hörande utredningar. Beckman. 118*, 119 s. S.

Anm. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = eklestastikdepartementet, Jo. = jordbruksdepartementet. Enligt kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 98) utgivas utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

BETÄNKANDE MED FÖRSLAG

RÖRANDE

LÅN OCH BIDRAG AV STATSMEDEL TILL
IFRÄMJANDE AV BOSTADSFÖRSÖRJNING FÖR
MINDRE BEMEDLADE BARNRIKA FAMILJER
I EGNAHEM M. M.

JÄMTE DÄRTILL HÖRANDE UTREDNINGAR

AVGIVET DEN 11 NOVEMBER 1937

AV

BOSTADSSOCIALA UTREDNINGEN

STOCKHOLM 1937

K. L. BECKMANS BOKTRYCKERI

[1842 37]

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid.
<i>Skrivelse till Herr Statsrådet och Chefen för K. Socialdepartementet</i>	5*
Avd. I. Utredningsuppdraget och dess förutsättningar.	
Kap. 1. De ursprungliga riktlinjerna för bostadssociala utredningens arbete.....	7*
Kap. 2. Åtgärder mot trångboddhet genom bostadsförsörjning för barnrika familjer i hyresbostäder	8*
Kap. 3. Vidgad ram för bostadsförsörjning för mindre bemedlade barnrika familjer.....	11*
Kap. 4. Provisorisk lösning av den organiserade småstugebebyggelsens subventionsproblem m. m.	16*
Kap. 5. Resultatet av den hittills bedrivna bostadsförsörjningsverksamheten för mindre bemedlade barnrika familjer	18*
Avd. II. Bostadsbeståndet och dess utvecklingstendenser med särskilt avseende på landsbygden.	
Kap. 6. Bostadsbeståndets beskaffenhet och förnyelsebehov på landsbygden	26*
Kap. 7. Den statliga bostadsförbättringsverksamheten, dess resultat och utvecklingstendenser.....	31*
Kap. 8. Egnahemmen ur sociala och ekonomiska synpunkter ..	37*
Kap. 9. Egnahemmen ur byggnadstekniska synpunkter	51*
Kap. 10. Beräkningar rörande det framtida bostadsbehovet på landsbygden	59*
Avd. III. Förslag till åtgärder för främjande av bostadsförsörjning i egnahem m. m. för mindre bemedlade barnrika familjer.	
Kap. 11. Inordnande i bestående former för statligt stöd åt bostadsbildningen av den speciella bostadshjälpen för barnrika familjer samt dennas tillämpningsområde	75*
Kap. 12. Utformningen av bostadssubventionen till egnahem för barnrika familjer	84*
Kap. 13. Utkast till kungl. kungörelse angående bostadsförsörjning i egnahem för barnrika familjer jämte specialmotivering	92*
Kap. 14. Förslag till familjebidrag i samband med lån ur lånefonden för lantarbetarbostäder	108*
Kap. 15. Utkast till kungl. kungörelser angående ändring i vissa delar av kungörelsen den 28 juni 1935 (nr 439) om lån från lånefonden för lantarbetarbostäder samt angående bidrag av statsmedel för åstadkommande av förbättrad bostadsförsörjning för barnrika lantarbetarfamiljer, jämte specialmotivering.....	111*
<i>Särskilt yttrande av herr Åhrén</i>	117*

Bilagor.

	Sid.
Bil. 1. Bostadsförhållandena inom vissa landskommuner. Redogörelse för de preliminära resultaten av en i 1935/36 års folkräkning ingående specialundersökning. Av Richard Sterner.....	11
Bil. 2. Statliga bostadsfrämjande åtgärder på landsbygden, deras innebörd och resultat. Av Bertil Nyström	57
Bil. 3. Tabeller till beräkningar rörande det framtida bostadsbehovet på landsbygden. Av Alf Johansson och Gunnar Hävermark.....	107

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Socialdepartementet.

Genom Kungl. Maj:ts beslut den 5 juni 1936 uppdrogs åt bostadssociala utredningen att i samråd med statens egnahemsstyrelse verkställa utredning rörande lån och bidrag av statsmedel till främjande av bostadsförsörjning för mindre bemedlade barnrika familjer i egnahem och liknande lägenheter.

Med vederbörligt medgivande ha de sakkunniga låtit anordna vissa bostadsstatistiska undersökningar. Genom kungl. brev den 28 augusti 1936 ställdes erforderliga medel till bostadssociala utredningens förfogande för verkställande efter uppgjord plan av dels en undersökning rörande den framtida utvecklingen av bostadsbehovet och bostadsbeståndets struktur, dels för verkställande i samråd med statens egnahemsstyrelse av en på bostadskvaliteten inriktad undersökning av bostadsbeståndet i samtliga landskommuner.

Bostadssociala utredningen får härmed värdsamt överlämna betänkande med förslag rörande lån och bidrag av statsmedel till främjande av bostadsförsörjning för mindre bemedlade barnrika familjer i egnahem m. m. Betänkandet har utarbetats i samråd med statens egnahemsstyrelse, som helt biträtt detsamma.

Betänkandet innefattar tillika bostadssociala utredningens utlåtande över en den 21 april 1936 remitterad framställning från Stockholms stads fastighetsnämnd angående viss ändring i kungl. kungörelsen den 4 september 1935 angående bostadsförsörjning för barnrika familjer.

Förevarande betänkande har utarbetats av en inom bostadssociala utredningen tillsatt delegation, bestående av herrar Myrdal och Wallander samt utredningens ordförande och sekreterare.

För utarbetande av författningstext har bostadssociala utredningen anlitat biträde under tiden från den 19 december 1936 till den 23 september 1937 av hovrättsassessor Herman Zetterberg och under tiden därefter av hovrättsassessor Ingvar Lindell.

Särskilt yttrande har avgivits av undertecknad Åhrén.

Stockholm den 11 november 1937.

BERTIL NYSTRÖM

OLLE ENGKVIST

GUNNAR MYRDAL

SVEN WALLANDER

SIGURD WESTHOLM

UNO ÅHRÉN

Alf Johansson

THE HISTORY OF THE UNITED STATES

The history of the United States is a story of growth and change. From the first European settlements to the present day, the nation has expanded its territory and diversified its economy. The early years were marked by the struggle for independence from British rule, followed by a period of territorial expansion and the development of a federal government. The mid-19th century saw the Civil War, a pivotal moment in the nation's history that resolved the issue of slavery and reinforced the Union. The late 19th and early 20th centuries were characterized by industrialization, urbanization, and the rise of a powerful federal government. The 20th century has been a period of global leadership, technological advancement, and social change, culminating in the Vietnam War and the Watergate scandal in the 1970s. The end of the 20th century saw the end of the Cold War and the beginning of a new era of globalization and technological innovation.

APPENDIX

APPENDIX I
 APPENDIX II
 APPENDIX III

AVD. I.

Utredningsuppdraget och dess förutsättningar.**Kap. 1. De ursprungliga riktlinjerna för bostadssociala utredningens arbete.**

I de allmänna direktiv för bostadssociala utredningens arbete, som av chefen för socialdepartementet lämnades i samband med ärendets föredragning i statsrådet den 6 oktober 1933, framhölls såsom huvudproblem för utredningsarbetet dels den omständigheten, att en icke ringa del av de i städer och stadslignande samhällen förefintliga bostäderna vore av så underhaltig beskaffenhet, att deras begagnande, särskilt såsom bostäder för familjer med minderåriga barn, icke kunde ur allmän hygienisk synpunkt försvaras, dels det förhållandet att trångboddheten på många håll även i lägenheter, som ej i och för sig vore undermåliga, befunnits vara så stor, att allvarlig fara förefunnes för den psykiska och fysiska hälsan hos dem, som där levde. Departementschefen betonade vidare, att ett stort antal av ifrågavarande familjer befunde sig i sådant ekonomiskt läge, att de icke kunde betala kostnaderna för lämpligare bostäder, och att en förändring till det bättre härvidlag ej torde vara möjlig med mindre ett saneringsarbete beträffande slumbostadsbeståndet subventionerades; i samband härmed borde utredas ej blott lämpligaste sättet för organisation och finansiering av en subventionerad bostadsproduktion utan även de åtgärder, som kunde vidtagas i syfte att förebygga en ogynnsam inverkan därav på den allmänna hyres- och bostadsmarknaden.

Företagna undersökningar tydde emellertid på, att många i hög grad underhaltiga bostäder beboddes av personer, som icke vore nödgade därtill på grund av fattigdom, och beträffande denna befolkningsgrupp borde en utredning giva klarhet, i vad mån det vore möjligt, att genom en mera effektiv bostadsinspektion och bostadslagstiftning föranleda sådana personer att söka sig till andra lägenheter. Slutligen framhöll departementschefen, att utredningen borde inriktas såväl på jämförelsevis omedelbara åtgärder, vilka toge sikte på den värsta bostadsnödens avhjälpan, som på åstadkommande av en planmässig bostadspolitik på längre sikt.

I enlighet med dessa riktlinjer inrättade bostadssociala utredningen sitt arbete på att söka utreda de sålunda angivna särskilda bostadsproblemen och att bedöma deras innebörd, omfattning och angelägenhetsgrad.

Vad först beträffar omfattningen av de undermåliga bostäderna i Sveriges stadssamhällen har det för bostadssociala utredningen icke varit möjligt att på grundval av förefintliga uppgifter och verkställda undersökningar erhålla

annat och mera än en uppskattning av storleksordningen av det undermåliga bostadsbeståndet. Man torde kunna antaga, att minst 5 procent av samtliga smålägenheter i stadssamhällena äro att anse som undermåliga. Detta skulle innebära, att minst 20 000—30 000 smålägenheter (till större delen om ett rum och kök) eller 40 000—60 000 eldstäder inom Sveriges städer och stadslignande samhällen skulle vara att beteckna som undermåliga, däri icke inbegripna sådana i sig själva icke undermåliga lägenheter, som måste följa med vid rivning i saneringssyfte. Samtidigt har emellertid bostadssociala utredningen kunnat konstatera, att åtminstone tre gånger flera bostäder (60 000—85 000) i stadssamhällena kunna anses som överbefolkade, även om man härvidlag tillämpar låga fordringar på tillräckligt bostadsutrymme.¹

Kap. 2. Åtgärder mot trångboddhet genom bostadsförsörjning för barnrika familjer i hyresbostäder.

Redan i en den 19 februari 1934 till chefen för socialdepartementet avgiven P. M. framförde bostadssociala utredningen den uppfattningen, att vid i vårt land rådande bostadsvanor det bostadssociala problemet i städer och stadslignande samhällen i väsentlig grad utgör ett trångboddhetsproblem. Det har också funnits skäl att i det följande vidhålla en sådan uppfattning. Därför fick i det bostadspolitiska programmet till en början saneringsfrågan träda tillbaka för frågan om trångboddhetens motverkande, särskilt därför att trångboddheten måste anses utgöra en större aktuell olägenhet än den kvalitativa undermåligheten. Man kan säga, att trångboddhetsproblemet i övervägande grad betingas därav, att lägenheter om ett rum och kök i så stor utsträckning användas som familjebostad. Sälunda synas omkring två tredjedelar av den totala trångboddhetsfrekvensen hänföra sig till denna lägenhetskategori, och de boende i lägenheter om ett rum och kök torde inom flertalet orter till större delen utgöras av barn, än vad fallet är i fråga om någon annan lägenhetskategori. Beträffande frågan i vad mån trångboddheten sammanhänger med inkomstförhållandena, har den av de sakkunniga i samverkan med socialstyrelsen föranstaltade statistiska bearbetningen ur bostadssociala synpunkter av primärmaterial till 1933 års hyresräkning givit till resultat, att en betydande del av de trångbodda icke kunna betecknas såsom »fattiga». Härvid är emellertid att märka, att dessa förhållanden ställa sig mycket olika på olika orter och för olika hushållstyper. Större delen av »icke fattiga» trångbodda hushåll äro sådana, där vuxna eller halv vuxna barn med egna inkomster bo kvar i föräldrahemmet. Trångbodda familjer med flera minderåriga barn ha däremot till övervägande del ansetts böra betecknas som »fattiga».

De här refererade förhållandena framställa trångboddhetsproblemet såsom

¹ Jfr Socialstyrelsen: Allmänna bostadsräkningen år 1933 och därmed sammanhängande undersökningar, sid. 94, 174.

i väsentlig grad ett barnproblem, och detta icke endast i den meningen, att den faktiskt bestående trångboddheten i mycket hög grad sammanhänger med förekomsten av barn, enkannerligen flera än två barn, i familjerna, utan även i den meningen att den genom »krafternas fria spel» åstadkomna sänkningen i boendetätheten på senare tid till stor del är att hänföra till barnantalets kraftiga begränsning. Bostadspolitiskt reser därför trångboddheten främst ett familje- och barnvårdsproblem, särskilt som trångboddhetens verkningar framträda mest ödesdigra för barn och ungdom. Genom åtgärder mot trångboddheten kan man tillförsäkra barnen en hygieniskt och moraliskt sundare hemmiljö samt, i den mån åtgärderna äro av ekonomisk innebörd, i högre grad göra det möjligt för föräldrar att sätta barn till världen utan risk att dessas uppväxtvillkor i här förevarande avseende skola vara alltför undermåliga.

Trångboddheten är, som förut framhållits, till avsevärd del såtillvida »självförvållad», som i åtskilliga fall inkomsterna skulle räcka till för förhyrandet av en tillräcklig bostad. Men det återstår en betydande rest av sådana familjer, för vilka trångboddheten är betingad av ekonomiskt nödläge. Såsom nyss sagts måste emellertid särskilt flerbarnsfamiljernas trångboddhet i övervägande grad anses vara betingad av fattigdom. Effektiv förbättring av dessa familjers bostadsförsörjning synes under rådande sociala och ekonomiska förhållanden kunna åstadkommas endast därigenom, att det allmänna träder hjälpande till. Att så snart ske kan framlägga förslag till härpå inriktade hjälpåtgärder ansåg bostadssociala utredningen vara den angelägnaste uppgiften för sitt utredningsarbete, i synnerhet som enligt utredningens uppfattning endast under förutsättning av en sådan hjälp till de oförvållat trångbodda familjerna samhällets bostadsövervakning kunde skärpas gentemot de övriga. En förbättrad bostadslagstiftning och bostadsinspektion lär näppeligen kunna praktiskt genomföras, utan att tillfredsställande lägenheter i överkomligt prisläge ställas till de familjers förfogande, vilkas inkomster icke räcka till att å den öppna marknaden förhyra sådana. Såsom ytterligare skäl för bostadssubventionens inriktning på de barnrika familjerna anfördes, att därigenom komme att byggas lägenheter om mer än ett rum och kök; en sådan inriktning av bostadsproduktionen framstår vid en analys av den framtida bostadsmarknadsutvecklingen i dess förhållande till befolkningsutvecklingen som en nödvändig förutsättning för en höjning av den allmänna utrymmesstandarderna.

Det var såsom ett led i denna tankegång de sakkunniga den 17 januari 1935 framlade sitt betänkande med förslag angående lån och årliga familjebidrag av statsmedel för främjande av bostadsförsörjning för barnrika familjer (Statens offentliga utredningar 1935: 2). Detta innebar, att för beredande av billiga hyresbostäder åt mindre bemedlade familjer med tre eller flera minderåriga barn skulle beviljas bostadsanskaffningslån till statens självkostnadsränta¹ och i övrigt på förmånliga villkor samt årliga familjebidrag, avsedda för efter barnantalet på visst sätt differentierade hyresavdrag. De statliga lånen

¹ Räntan för dylika lån har genom kungl. kungörelse den 22 oktober 1937 (svensk förf.-saml. nr 833) fastställts till 3·3 procent.

(sekundärlån inom 95 procent av fastighetsvärdet efter avdrag för tomtvärdet) och årliga familjebidragen (30—50 procent å standardhyran) avsågo att möjliggöra anskaffning genom nybyggnad (eller i begränsad utsträckning inköp av lämpliga äldre fastigheter) av bostäder om minst två rum och kök eller likvärdig lägenhetstyp för uthyrning till reducerade hyror. Som organ för byggande och förvaltning av genom statsbidrag anskaffade bostäder föreslogo de sakkunniga kommuner eller erkända allmännyttiga företag. Viss ekonomisk medverkan från kommunernas sida förutsattes jämsides med en kontrollerande och förmedlande, särskilt genom tillhandahållande fritt av erforderliga byggnadstomter.

I fråga om subventionsprogrammets kostnader framhölls bl. a. i betänkandet, att en exakt förhandskalkyl över de utgifter, som dess genomförande skulle åsamka staten, icke vore möjlig. Programmets förverkligande måste tänkas utsträckt över en följd av år, och därunder kunde de inkomstvillkor, demografiska förhållanden och bostadsmarknadslägen, som bestämde programmets konkreta omfattning, förändra sig, delvis under inverkan av just de bostadspolitiska åtgörandena, och även de räntor och byggnadskostnader, som betingade kostnaden för varje subventionerad lägenhet, undergå förskjutningar. Därför kunde en kostnadskalkyl av ifrågavarande art icke vara något annat än en uppskattning av storleksordningen av de statsutgifter, som under bestämda förutsättningar skulle uppkomma vid subventionsprogrammets genomförande. Antalet av de familjer med tre eller flera barn, som voro såväl trångbodda som mindre bemedlade, kunde enligt resultaten av de av bostadssociala utredningen föranstaltade bostadsstatistiska undersökningarna uppskattas till drygt 20 000 i rikets samtliga städer och stadslignande samhällen. Antoges det, att för alla dessa trångbodda mindre bemedlade flerbarnsfamiljer skulle nybyggas lägenheter, tillräckliga för familjernas behov, skulle enligt de beräkningar över möjliga och sannolika byggnadskostnader, som utförts för bostadssociala utredningens räkning, det totala byggnadsvärdet utgöra 200 milj. kr., vilket kunde fördelas på ett större eller mindre antal år. Av detta belopp beräknades 45 procent eller 90 milj. kr. skola finansieras genom statskredit. Beräknades hyresvärdet efter 7,5 procent, skulle det nyssnämnda nybyggnadsbeståndet påkalla en hyressumma av 15 milj. kr. Med hänsyn till barnfrekvensen inom familjerna skulle enligt de föreslagna familjebidragen årliga hyresrabatter utgöra omkring 37 procent, vilket skulle motsvara c:a 5,5 milj. kr., när hela det föreslagna byggnadsprogrammet blivit genomfört.

Bostadssociala utredningens förslag lades med vissa smärre ändringar till grund för en proposition (nr 221) till 1935 års riksdag angående anslag till främjande av bostadsförsörjning för mindre bemedlade barnrika familjer. I fråga om anslagsbehovet för de bostadsanskaffningslån, som kunde komma att utlämnas under budgetåret 1935/1936, upptogs i propositionen samma belopp, som beräknats i statsverkspropositionen, nämligen 30 milj. kr., att anvisas såsom kapital till en nyinrättad statlig utlåningsfond, benämnd lånefonden för bostadsförsörjning för mindre bemedlade barnrika familjer. I fråga

om medel för familjebidrag ansågs anslaget, som skulle erhålla karaktär av förslagsanslag, kunna nedsättas från i statsverkspropositionen beräknade 1.5 milj. kr. till 0.5 milj. kr. på grund av den tid, som måste antagas åtgå, innan fastigheter hunne uppföras och iordningställas för ändamålet.

Propositionen angående anslag till främjande av bostadsförsörjning för mindre bemedlade barnrika familjer behandlades av statsutskottet, som uttalade sin principiella anslutning till förslaget att för beredande av billiga hyresbostäder i städer och stadslänkande samhällen skulle kunna lämnas dels bostadsanskaffningslån, dels ock årliga familjebidrag, varvid hjälpen helt skulle vara knuten till fastigheter, ägda av kommuner eller allmännyttiga bostadsföretag. Med hänsyn till att det vore fråga om en stödaktion efter nya och i stort sett oprövade linjer ansåg emellertid utskottet det för bostadsanskaffningslån avsedda fondkapitalet böra begränsas till 10 milj. kr. för budgetåret 1935/1936, medan det begärda beloppet för familjebidrag, 0.5 milj. kr., syntes utskottet lämpligt avvägt. — Riksdagen biföll statsutskottets förslag.

I enlighet härmed utfärdade Kungl. Maj:t den 28 juni 1935 kungörelse om ändring av instruktionen för statens byggnadslånebyrå (svensk författningssamling nr 437/1935), i huvudsak innebärande utökning av byrån med två ledamöter samt uppdrog åt byråns socialföredragande att jämväl förbereda och föredraga ärenden rörande bostadsförsörjning för mindre bemedlade barnrika familjer. Den 4 september 1935 utfärdades kungl. kungörelse (nr 512) angående lån och årliga bidrag av statsmedel för främjande av bostadsförsörjning för mindre bemedlade barnrika familjer.

I 1936 års statsverksproposition hade, efter förslag av statens byggnadslånebyrå, upptagits 15 milj. kr. till förstärkning av bostadsförsörjningslånefonden och 0.65 milj. kr. till familjebidrag. Dessa medel beviljades även av riksdagen, sedan anslaget i fråga enhälligt tillstyrkts av statsutskottet. I samband därmed framhöll utskottet, att det borde övervägas om icke någon jämkning borde ske beträffande riktlinjerna för ifrågavarande verksamhet i syfte att underlätta egnahemsbildning för de familjer, varom här vore fråga, och det icke endast i städer och tätare bebyggda samhällen utan även på landsbygden (jfr nedan sid. 13*).

I enlighet med vad som föreslagits i 1937 års statsverksproposition,¹ har riksdagen beslutat, att för budgetåret 1937/1938 anvisa reservationsanslag av dels 1 milj. kr. till familjebidrag, dels 5 milj. kr. såsom kapitalökning till lånefonden för mindre bemedlade barnrika familjer. — Resultaten av verksamheten beröras nedan i 5 kapitlet.

Kap. 3. Vidgad ram för bostadsförsörjning för mindre bemedlade barnrika familjer.

Såsom ovan framhållits, avsåg den genom kungl. kungörelsen den 4 september 1935 närmare reglerade bostadssubventionen att bereda billiga

¹ Bil. till 1935 års statsverksproposition V huvudtiteln sid. 34, utgifter för kapitalökning, bil. 4, sid. 2.

hyresbostäder åt mindre bemedlade barnrika familjer i städer samt i stadsliknande och andra tätare bebyggda samhällen.

I skrivelse till Kungl. Maj:t den 24 mars 1936 hade Stockholms stads fastighetsnämnd framfört vissa önskemål om ändring i grunderna för ifrågasvarande verksamhet. Fastighetsnämnden erinrade om att jämlikt bestämmelserna i ämnet familjebidrag kunde komma såväl i flerfamiljshus som i enfamiljshus boende familjer till del. En i realiteten viktig begränsning i möjligheten att i förevarande sammanhang tillämpa sistnämnda byggnadstyp låge dock enligt fastighetsnämndens mening däri, att en allmän förutsättning för familjebidrags erhållande vore att bostaden upplättes mot hyra. Familj, som innehade sin bostad med äganderätt, syntes däremot enligt författningens ordalag vara utesluten från möjligheten att erhålla familjebidrag. Huvudorsaken till att familjer, som innehade sin bostad med äganderätt, uteslutits från möjligheten att erhålla familjebidrag, torde enligt fastighetsnämndens uppfattning ha varit, att familjer, som haft möjlighet att åt sig uppföra eller förvärva ett eget hem, förutsatts vara i sådan ekonomisk ställning, att subvention av ifrågasvarande slag icke för deras del vore påkallad. Så vore emellertid icke förhållandet beträffande all egnahemsbebyggelse och som exempel härpå hänvisade fastighetsnämnden till den av Stockholms stad bedrivna småstugeverksamheten.

Denna verksamhet vore så organiserad, att en småstugespekulant kunde komma i besittning av ett eget hem med en kontantinsats av endast 300 kr., vilket möjliggjordes genom lån av staden upp till 90 procent av den beräknade byggnadskostnaden samt därutöver egen arbetsinsats från småstugebyggarens sida, utförd under stadens ledning. Till följd av den långt drivna standardiseringen och genom den rationella organisationen i övrigt bleve de årliga omkostnader, som efter småstugans uppförande åvilade innehavaren, förhållandevis mycket låga. Då denna bostadsform också blivit utnyttjad företrädesvis för att tillgodose mindre bemedlade familjers bostadsbehov och då vidare småstugan finge anses vara en utomordentligt lämplig bostad för familjer med barn,¹ syntes det fastighetsnämnden angeläget, att en tillämpning av denna bostadsform vid ifrågasvarande statsunderstödda bostadsbyggnadsverksamhet icke försvårades utan i möjligaste mån främjades. Visserligen kunde efter gällande bestämmelser verksamheten organiseras enligt den förutsättningen, att från början uthyrda småstugor framdeles skulle med äganderätt förvärfvas av vederbörande hyresgäster, men härvidlag bleve det svårt att realisera den ur såväl etiska som ekonomiska synpunkter betydelsefulla principen om egen arbetsinsats, vartill komme, att det icke bleve möjligt att

¹ Enligt fastighetsnämndens berättelse för år 1936 (stadskollegiets utl. och mem. 1937, nr 38, sid. 26) utgjorde medeltalet minderåriga barn per stuga vid byggets igångsättande:

År	1927	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936
Barn	1.5	1.4	1.3	1.1	0.9	0.8	0.8	0.9	0.8

Oaktat denna sjunkande tendens funnos enligt redogörelsen för 1935 års bostadsräkning (sid. 86*) i småstugorna relativt flera barn under 15 år (25.2 procent) än i övriga subventionerade bostäder.

undanröja de ekonomiska risker, som måste bli en följd därav, att stugorna tills vidare förbleve i kommunens ägo utan att garanti erhöles för att underhåll o. d. ej eftersattes.

Fastighetsnämnden hade därför bibringats den uppfattningen, att en småstugebebyggelse, baserad på uthyrningsprincipen, icke kunde på ett tillfredsställande sätt ordnas. Då nämnden emellertid funne det synnerligen angeläget, att möjlighet bereddes att utnyttja jämväl denna bostadsform vid ifrågasvarande subventionsverksamhet till förmån för barnrika familjer, syntes det enligt nämndens mening vara önskvärt, att åtgärder vidtoges för möjliggörande av att statliga familjebidrag måtte kunna utgå även för ägare av enfamiljshus, och detta jämväl där tomten innehades allenast med tomträtt. Förevarande möjlighet borde emellertid enligt nämndens mening begränsas till egnahem, uppförda under medverkan och kontroll av vederbörande kommun samt genom dess föranstaltande så finansierade, att egnahemsinnehavarens förvärv kunnat ske utan nämnvärd kontantinsats. I stället för standardhyra syntes därvid böra fastställas ett efter vissa grunder beräknat årligt omkostnadsbelopp, å vilket familjebidragen finge beräknas i form av procentuella avdrag.

Statens byggnadslånebyrå, som bereddes tillfälle att yttra sig över fastighetsnämndens framställning, erinrade i sitt den 15 april 1936 avgivna utlåtande om, att talrika förfrågningar gjorts hos byrån beträffande statlig långivning till barnrika familjer, som bebodde eller önskade förvärva egnahem, och det såväl i stadssamhällen som på landsbygden. Byrån, som för sin del ställde sig sympatisk mot en dylik utvidgning av bostadssubventionen, hade övervägt, huruvida icke byrån kunde inom viss angiven ekonomisk ram få disponera medel under något friare former att försöksvis utgå för egnahemsbyggande. I anledning av den remitterade framställningen tillstyrkte byrån, att den statliga stödverksamhet för mindre bemedlade barnrika familjers bostadsförsörjning, som avsåges i kungörelsen den 4 september 1935 och som närmast äsyftade bostadsförsörjning i hyresväg, måtte utsträckas att i tillämpliga delar omfatta jämväl bostadsförsörjning i egnahemsväg. På grund av den korta remisstiden vore byrån icke i tillfälle att framlägga ett i detalj utarbetat förslag i sådan riktning, men ifrågasatte anordnande av viss försöksverksamhet i syfte att vinna nödig praktisk erfarenhet på området. Byggnadslånebyrån hemställde därför, att Kungl. Maj:t täcktes meddela direktiv, innebärande ett bemyndigande för byrån att under budgetåret 1936/1937 driva stödverksamhet till förmån för bostadsförsörjning av barnrika familjer jämväl i egnahemsväg.

Bostadssociala utredningen, till vilken fastighetsnämndens skrivelse den 21 april 1936 remitterades, framhöll i skrivelse till chefen för socialdepartementet den 8 maj 1936 önskvärdheten av att bostadssubvention skulle kunna komma småstugebyggare och andra egnahemsägare till del samt subventionsverksamheten utsträckas även till landsbygden. Tillika betonades, att en subvention av samma ekonomiska effekt men lämpad efter landsbygdens förhållanden torde kräva väsentligt andra former än de hittillsvarande.

I samband med behandlingen av Kungl. Maj:ts förslag till 1936 års riksdag om anvisande av ytterligare medel till främjande av bostadsförsörjning för mindre bemedlade barnrika familjer betonade statsutskottet, som förut nämnts, angelägenheten av att egnahemsbildning underlättades för de familjer, varom här vore fråga (utlåtande nr 105). Utskottet höll emellertid före, att frågan torde påkalla ytterligare överväganden, särskilt med hänsyn därtill att åtgärder i den av byggnadslånebyrån åsyftade riktningen icke torde kunna begränsas till att endast avse städer samt stadsliknande och andra tätare bebyggda samhällen.

Frågan om bostadsförsörjning för mindre bemedlade barnrika familjer på landsbygden hade emellertid även i annan form dragits inför 1936 års riksdag. I likalydande motioner av herr Bagge m. fl. (I: 167) och av herr Skoglund m. fl. (II: 304) hade hemställts, att riksdagen måtte för budgetåret 1936/1937 anvisa ett belopp av 600 000 kr. för utlämnande i anslutning till egnahemslån av särskilda s. k. familjelån, uppgående till 15 à 20 procent av lägenhetens värde, dock högst 1 500 kr. Familjelånen skulle lämnas räntefria samt amorteras genom avskrivning å lånet på så sätt, att för tre barn avskrevs 100 kr. för år, för fyra barn 150 kr. samt för fem eller flera barn 200 kr. I händelse lämnat lån ej kunde slutavskrivas på detta sätt, borde återstoden återbetalas under en tid av högst tio år. Såsom säkerhet för lånen skulle lämnas inteckning samt därjämte möjligen borgen av vederbörande kommun. Om denna framställning icke kunde bifallas, hemställde motionärerna om skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om skyndsamt utredning i ämnet. Jordbruksutskottet, till vilket motionerna hänvisats, ansåg (utlåtande nr 69), att frågan borde göras till föremål för utredning. Härvid borde prövas såväl dessa motionärers uppslag som ett i en annan motion (II: 273 av herr Norling) framfört förslag, att för verksamt stimulerande av egnahemsbyggandet för medellösa barnrika familjer borde, utöver vanliga premielån, särskilda sådana utgå till barnrika familjer efter antalet minderåriga barn och med nödigt hänsynstagande till familjens inkomst och ekonomiska resurser. Utskottet ansåg sig dock icke i anledning av motionen böra föreslå någon särskild åtgärd från riksdagens sida, enär utskottet förväntade, att frågan skulle upptagas till behandling av den jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 17 maj 1935 tillkallade kommissionen för verkställande av en allsidig undersökning av vårt lands befolkningsfråga (befolkningskommissionen) eller de den 30 december 1935 tillkallade utredningsmännen rörande egnahemsverksamheten och andra med statens verksamhet på det sociala jordområdet sammanhängande frågor (1936 års egnahemsutredning).

Den 5 juni 1936 föredrogs ärendet i statsrådet, varvid chefen för socialdepartementet uttalade, att de framförda önskemålen om viss utvidgning av bostadssubventionen även enligt hans mening vore värda allt beaktande. Orsaken till att familjebidragen enligt kungörelsen den 4 september 1935 knutits enbart till lägenheter, som upplätas mot hyra, torde främst ha varit, att bostadssociala utredningens förslag, jämlikt de för utredningen lämnade

direktiven, avsåg förhållandena i städer och stadsliknande samhällen, alltså orter med hyresmarknad, där det övervägande flertalet av de familjer, som kunna komma i fråga, måste antagas förhyra sin bostad. Det hittillsvarande subventionssystemet vore även avpassat därefter. »Anförda skäl synas dock», yttrade departementschefen, »tala för en undersökning av möjligheterna att låta bostadssubventionen komma jämväl barnrika egnahemsägare tillgodo. I sådant fall bör emellertid subventionsverksamheten utsträckas till att omfatta även landsbygden. De folkhygieniska och familjesociala krav, som bostadsanskaffningslånen och familjebidragen avse att tillgodose, göra sig med samma styrka gällande i fråga om landsbygden. De förbättringsbidrag, som under senare år utgått, ha visserligen kraftigt bidragit att förbättra bostadsbeståndet på landsbygden, men det torde icke kunna förnekas, att för betydande delar av landsbygdens hushåll, icke minst skogsarbetarnas — och särskilt för familjer med många barn — bostadsförhållandena fortfarande äro otillfredsställande i fråga om såväl bostadens kvalitet som dess rymlighet.»

»Den här ifrågasatta utvidgningen av ramen för bostadssubventionen enligt kungörelsen den 4 september 1935», fortsatte statsrådet, »kräver emellertid väsentliga modifikationer i formerna för subventionen, vilka böra närmare utredas. Ävenså bör övervägas förhållandet mellan en bostadssubvention till förmån för mindre bemedlade barnrika familjer på landsbygden och de nuvarande förbättringsbidragen till landsbygdens bostäder samt egnahemsverksamheten.» Den utredning, som sålunda synes nödig, ansåg statsrådet lämpligen böra anförtros åt bostadssociala utredningen.

Under återopande av det sålunda anförda uppdrog Kungl. Maj:t åt bostadssociala utredningen att i samråd med egnahemsstyrelsen utreda frågan om utvidgning av bostadssubventionen enligt kungörelsen den 4 september 1935 till att avse jämväl egnahem och liknande lägenheter såväl i städer som på landsbygden ävensom att avgiva det förslag, vartill utredningen må giva anledning.

Samma dag bemyndigade Kungl. Maj:t statens byggnadslånebyrå att under budgetåret 1936/1937 försöksvis utvidga den statliga låne- och bidragsverksamheten till främjande av bostadsförsörjning för mindre bemedlade barnrika familjer att omfatta jämväl sådana fall, där enfamiljshus innehades med äganderätt. Beträffande sådan stödverksamhet föreskrevs i det kungl. brevet bl. a., att för ändamålet finge under budgetåret disponeras bostadsanskaffningslån intill ett belopp av 1 milj. kr. och familjebidrag intill 100 000 kr. Vidare anbefalldes byggnadslånebyrån att i samråd med bostadssociala utredningen pröva de jämkningar i gällande författningsbestämmelser, som kunna vara betingade av att bostadslägenhet komme till användning annorledes än genom upplåtelse mot hyra, varvid särskilt skulle uppmärksammas, att andra byggnader ej godkändes än sådana, som vore av för ändamålet lämplig typ och i övrigt motsvarade skäliga anspråk på god bostadsstandard, samt att verksamheten så bedreves, att denna ovidkommande intressen ej därav droge fördel.

Genom nämnda båda beslut av Kungl. Maj:t den 5 juni 1936 har sålunda frågan om främjande av bostadsförsörjning för mindre bemedlade barnrika familjer i egnahem och liknande lägenheter uppdelats i tvenne delproblem. Det ena avser att för budgetåret 1936/1937 — samt 1937/1938 (jfr nedan sid 18*) — inom en viss begränsad ekonomisk ram söka åstadkomma en provisorisk lösning närmast beträffande småstugor och liknande organiserad egnahemsbebyggelse i och omkring vissa städer. Det andra gäller frågan på längre sikt och i hela dess vidd, sålunda egnahemmet som bostadsform såväl i städerna som på landsbygden, varvid syftet torde få anses vara att söka åstadkomma största möjliga likvärdighet i de statliga stödåtgärderna till förbättring av de barnrika familjernas bostadsförsörjning i städerna och på landsbygden.

Kap. 4. Provisorisk lösning av den organiserade småstugebebyggelsens subventionsproblem m. m.

Beträffande möjligheterna att använda egnahemsformen för stödverksamheten för barnrika familjer lämnade kungörelsen den 4 september 1935 en viss utväg öppen, såtillvida som den stadgar möjlighet för kommun respektive allmännyttigt bostadsföretag att efter medgivande av statens byggnadslånebyrå, på villkor som kommunen finner lämpliga, vid uthyrningen av enfamiljshus kunna tillförsäkra hyresgästen rätt att framdeles förvärva huset (19 §). Denna bestämmelse har dock, såsom nedan närmare utföres, hittills vunnit tillämpning endast i relativt få fall.

Villkoren för övertagandet ha då blivit i huvudsak sådana, att tidpunkten för förvärvet ansetts inträffa, när familjen icke längre är berättigad till familjebidrag, samt att köpeskillingen skall erläggas kontant med ett belopp, som beräknas efter bostadsföretagets självkostnadspris med avdrag av gjorda amorteringar och med tillägg för tomtens värde.

Huru en dylik försöksanordning gestaltar sig i detalj framgår av följande redogörelse av civilingenjör A. Nylander, avseende Borås.¹ I denna stad hade stadsfullmäktige såsom gåva överlämnat ett antal tomter, till att börja med 10 stycken, till det halvkommunala företaget A.-B. Egna Hem, som alltså står såsom formell ägare till tomterna och ordnar finansieringen av bygget. Den barnrika familjefadern är till att börja med hyresgäst hos stiftelsen men samtidigt entreprenör för stugans uppförande. Genom denna anordning beredes hyresgästen möjlighet att genom eget arbete minska den kontanta utbetalning, som stiftelsen eljest skulle vara nödsakad att utgiva för bygget.

När huset blivit färdigt, upprättas hyreskontrakt och träffas samtidigt ett särskilt avtal, vilket innehåller bestämmelser för framtida inlösen av byggnaden. Stiftelsen är sålunda ägare till fastigheten, så länge hyresgästen uppfyller villkoren för erhållande av familjebidrag. Stiftelsen har beviljats bostadsanskaffningslån och familjebidrag av statens byggnadslånebyrå.

Varje eget hem innehåller 3 rum och kök jämte tvättstuga, badrum, vattenklosett och övriga ekonomilokaler. Den beräknade kostnaden, med huset uppfört

¹ I anslutning till direktör C.-R. Cramérs föredrag om »Bostadsförsörjning för mindre bemedlade barnrika familjer» vid Svenska stadsförbundets kongress i Borås i augusti 1936. Svenska stadsförbundets tidskrift årg. 1936, häfte 7.

av monteringsfärdigt material, rör sig om c:a 11 000 kr., och den beräknade standardhyran är något över 900 kr. per år. — Ett av dessa hus blev färdigt på eftersommaren 1936, och det ekonomiska resultatet visade sig något gynnsammare än beräknat. Det ansågs dock för tidigt att av detta enda nu färdiga exemplar av stugorna draga några generella slutsatser om kostnaderna.

Spörsmålet kom i viss mån i annat läge, sedan Kungl. Maj:t, såsom ovan nämnts, uppdragit åt byggnadslånebyrån att organisera viss försöksverksamhet på egnahemsområdet i samråd med bostadssociala utredningen.

Sedan överläggningar i ämnet ägt rum mellan representanter för statens byggnadslånebyrå och för bostadssociala utredningen, utfärdade byggnadslånebyrån den 26 oktober 1936 en särskild P. M. angående bostadsanskaffningslån och familjebidrag för enfamiljstugor för barnrika familjer. Med enfamiljstuga förstås nyuppfört enfamiljshus, som bebos av ägaren jämte dennes familj och som ej vare sig helt eller delvis upplåtes åt annan mot hyra eller annat vederlag. Enfamiljstuga får ej inrymma mindre än två eller mer än fyra (undantag kan dock medges) boningsrum samt skall vara försedd med fullt inrett kök. Även i övrigt skall den vara ägnad att bereda lämplig bostad åt barnrik familj, varvid särskilt skall beaktas att genom inredande av badrum e. d. nöjaktiga anordningar träffas för tillgodoseende av personlig hygien. Dylik stuga måste enligt kungl. kungörelsen vara belägen inom stad, köping, municipalsamhälle eller annat tätare bebyggt samhälle och icke på rena landsbygden. Såsom standardhyra skall anses det årliga belopp, vilket byggnadslånebyrån prövar motsvara på stugan belöpande skäliga utgifter för ränta och amortering samt onera och nödigt underhåll ävensom för uppvärmning, där centralvärme är anordnad; ränta å ägarens egen insats må härvid ej medräknas. Vid överlåtelse av enfamiljstuga till annan ägare förbehåller sig byggnadslånebyrån bl. a. att pröva dels i vad mån värdet av sådana förmåner, som kommunen jämlikt kungl. kungörelsen berett ägaren, må av kommunen återkrävas, dels huruvida erhållen köpeskilling eller vederlag kan anses skäligt, detta ur synpunkten av att ovidkommande intressen ej skola draga fördel av verksamheten. Slutligen framhålles, att där ägaren själv genom arbete medverkat vid stugans uppförande, bör beaktas den kontantinsats han härigenom kan anses ha gjort. Det anses lämpligt, att kommunen såsom led i sin förmedlingsverksamhet lämnar företagaren praktisk medverkan särskilt vid anskaffande av material och liknande, detta dels med hänsyn till byggnadsföretagets förbilligande, dels till undvikande av att statslånemedlens utbetalning till låntagaren sker kontant.

Såsom av denna redogörelse framgår, lämna de utfärdade riktlinjerna utan närmare reglering åtskilliga sidor av denna låneverksamhet, bl. a. normerna för egnahemmets värdering och den därav delvis betingade belåningsgränsen. Avsikten torde vara, att dylika frågor skola avgöras från fall till fall. Därav följer, att den faktiska utformningen av denna verksamhet till mycket väsentlig del lär komma att bli beroende dels av initiativ och åtgärder från kommuner och andra i föreliggande konkreta fall, dels på byggnadslånebyråns möjlighet

och förmåga att laga efter lägligheten och i de särskilda fallen träffa de avgöranden, som efter omständigheterna befinnas mest ändamålsenliga.

Genom kungl. brev den 30 juni 1937 medgav Kungl. Maj:t, att det statens byggnadslånebyrå givna bemyndigande att under budgetåret 1936/1937 försöksvis utvidga låne- och bidragsverksamheten för barnrika familjer att omfatta jämväl sådana fall, där enfamiljshus innehades med äganderätt, skulle gälla jämväl under budgetåret 1937/1938. Tillika anbefalldes byggnadslånebyrån att verkställa utredning, huruvida gällande bestämmelser för bostadsförsörjningsverksamheten för barnrika familjer borde, såsom 1937 års riksdag (skrivelse nr 56) ifrågasatt, underkastas en starkare differentiering, som toge större hänsyn till familjer med flera minderåriga barn än fem.

Kap. 5. Resultatet av den hittills bedrivna bostadsförsörjningsverksamheten för mindre bemedlade barnrika familjer.

Statistiska uppgifter rörande omfattningen av den bostadsförsörjningsverksamhet till förmån för mindre bemedlade barnrika familjer, vilken efter förut angivna riktlinjer bedrivs av statens byggnadslånebyrå, ha publicerats dels i byråns redogörelser till Kungl. Maj:t, dels i särskilda uppsatser och undersökningar.¹ Då dessa källor ej belysa utvecklingen fram till närvarande tid, ha genom tillmötesgående från byggnadslånebyrån kompletterande uppgifter erhållits för tiden intill den 1 juli 1937.

Vid nämnda tidpunkt hade sammanlagt 44 städer och 16 andra orter kommit i åtnjutande av dylik bostadshjälp enligt byggnadslånebyråns beslut. Städerna voro Arvika, Borås, Eskilstuna, Eslöv, Falköping, Gävle, Göteborg, Halmstad, Hälsingborg, Hässleholm, Jönköping, Kalmar, Karlshamn, Karlskrona, Karlstad, Katrineholm, Kristinehamn, Landskrona, Lidköping, Linköping, Lund, Malmö, Mjölby, Mölndal, Nora, Norrköping, Nyköping, Oskarshamn, Skara, Skövde, Stockholm, Strängnäs, Sundbyberg, Sundsvall, Söderhamn, Trollhättan, Uddevalla, Varberg, Vetlanda, Visby, Västerås, Växjö och Örebro. Härtill komma följande andra samhällen: Borlänge köping, Botkyrka s:n, Brunby s:n, Dalsjöfors (Toarps s:n), Ekelånga (Söndrums s:n), Huddinge s:n, Hässelby villastads köping, Karlskoga s:n, Kolbäcks s:n, Kroppa (Ny-kroppa s:n), Nevitshögs s:n, Skuru (Nacka s:n), Surahammar (Sura s:n), Stockaryds s:n, Växjö landskommun och Ödeshögs municipalsamhälle. Inom sistnämnda grupp ingå sålunda åtskilliga orter av lantlig typ, ehuru de ej kunna betecknas som ren landsbygd.

Beträffande samtliga dessa orter hade bostadsanskaffningslån slutgiltigt eller preliminärt beviljats till ett belopp av 10 520 415 kr. och familjebidrag till ett belopp av inalles 928 394 kr., vilken bostadshjälp beräknats komma att avse tillhoppa 2 611 lägenheter. Fastighetsvärdet av dessa torde överstiga 25 milj. kr. Närmare uppgifter lämnas i vidstående tabell.

¹ C.-R. Cramér: Bostadsförsörjningsverksamheten för mindre bemedlade barnrika familjer, Svenska stadsförbundets tidskrift årg. 1936, häfte 7, 1937, häfte 1. — H. Yee: De barnrikas bostäder, S. A. P. Information 1937 nr 12, 13—14.

Bostadsförsörjningsverksamheten för mindre bemedlade barnrika familjer sept. 1935—juni 1937.

	Antal bostads- hus	Antal lägen- heter	Därav antal lägenheter om kök samt nedanstående antal rum				Bostads- anskaffningslån		Familjebidrag	
			1	2	3	4	Slutligt beviljade, kronor	Pre- liminärt beviljade, kronor	Slutligt beviljade, kronor	Pre- liminärt beviljade, kronor
Nybyggnader med bostadsanskaffningslån och familjebidrag, i 36 städer och 13 andra orter	199	2 131	7	1 373	746	5	2 506 190	7 536 110	384 837'83	353 167'00
1. Flerfamiljshus	114	2 046	7	1 356	683	—	2 472 265	7 163 625	362 979'68	339 382'00
a) i kommuns ägo	14	88	—	88	—	—	284 760	152 520	23 232'50	9 336'00
b) i stiftelses el. annan ägo ..	100	1 958	7	1 268	683	—	2 187 505	7 011 105	339 747'18	330 046'00
2. Enfamiljshus	85	85	—	17	63	5	33 925	372 485	21 858'15	13 785'00
a) i kommuns ägo	39	39	—	6	33	—	—	202 700	14 890'20	2'160'00
b) i stiftelses ägo	22	22	—	5	17	—	29 925	87 345	6 561'83	—
c) i enskild ägo (»enfamiljstuga»)	24	24	—	6	13	5	4 000	1 82 440	406'12	11 625'00
Ombyggnad eller inköp av äldre fastighet, i 4 städer och 1 annan ort ..	21	120	—	88	31	1	143 000	335 115	32 939'15	19 516'66
1. Flerfamiljshus	19	118	—	87	31	—	143 000	327 465	32 469'15	19 516'66
a) i kommuns ägo	2	4	—	—	4	—	—	14 150	—	1 200'00
b) i stiftelses el. annan ägo ..	17	114	—	87	27	—	143 000	313 315	32 469'15	18 316'66
2. Enfamiljshus, i kommuns ägo.	2	2	—	1	—	1	—	7 650	470'00	—
Familjebidrag utan samband med bostadsanskaffningslån, i 9 städer och 2 andra orter..	94	360	—	233	111	16	—	—	118 339'72	19 593'75
1. Flerfamiljshus	39	305	—	233	67	5	—	—	117 688'05	1 588'75
a) i kommuns ägo	19	195	—	125	61	5	—	—	71 783'40	—
b) i annan ägo	20	114	—	108	6	—	—	—	45'904'65	1 588'75
2. Enfamiljshus	55	55	—	—	44	11	—	—	651'67	18 005'00
a) i kommuns ägo	4	4	—	—	4	—	—	—	651'67	130'00
b) i enskild ägo (»enfamiljstuga»)	51	51	—	—	40	11	—	—	—	17 875'00
Städer	286	2 564	7	1 684	857	16	2 645 190	7 690 710	526 898'28	383 407'41
1. Flerfamiljshus	168	2 446	7	1 673	761	5	2 613 265	7 366 690	505 717'58	360 487'41
a) i kommuns ägo	33	279	—	213	61	5	284 760	152 520	93 815'00	10 536'00
b) i stiftelses el. annan ägo ..	135	2 167	7	1 460	700	—	2 330 505	7 214 170	411 901'68	349 951'41
2. Enfamiljshus	118	118	—	11	96	11	29 925	324 020	21 180'70	22 920'00
a) i kommuns ägo	40	40	—	6	34	—	—	202 700	14 890'20	2 290'00
b) i stiftelses ägo	21	21	—	5	16	—	29 925	88 520	6 290'50	—
c) i enskild ägo (»enfamiljstuga»)	57	57	—	—	46	11	—	37 800	—	20 630'00
Andra orter	28	47	—	10	31	6	4 000	180 515	9 218'42	8 870'00
1. Flerfamiljshus	4	23	—	3	20	—	—	124 400	7 419'30	—
a) i kommuns ägo	2	4	—	—	4	—	—	14 150	1 200'00	—
b) i stiftelses ägo	2	19	—	3	16	—	—	110 250	6 219'30	—
2. Enfamiljshus	24	24	—	7	11	6	4 000	56 115	1 799'12	8 870'00
a) i kommuns ägo	5	5	—	1	3	1	—	7 650	1 121'67	—
b) i stiftelses ägo	1	1	—	—	1	—	—	3 825	271'33	—
c) i enskild ägo (»enfamiljstuga»)	18	18	—	6	7	5	4 000	1 44 640	406'12	8 870'00
Samtliga orter	314	2 611	7	1 694	888	22	2 649 190	7 871 225	536 116'70	392 277'41
1. Flerfamiljshus	172	2 469	7	1 676	781	5	2 615 265	7 491 090	513 136'88	360 487'41
a) i kommuns ägo	35	283	—	213	65	5	284 760	166 670	95 015'90	10 536'00
b) i stiftelses el. annan ägo ..	137	2 186	7	1 463	716	—	2 330 505	7 324 420	418 120'98	349 951'41
2. Enfamiljshus	142	142	—	18	107	17	33 925	380 135	22 979'82	31 790'00
a) i kommuns ägo	45	45	—	7	37	1	—	210 350	16 011'87	2 290'00
b) i stiftelses ägo	23	22	—	5	17	—	29 925	87 345	6 561'83	—
c) i enskild ägo (»enfamiljstuga»)	75	75	—	6	53	16	4 000	82 440	406'12	29 500'00

1 Lånebeloppet ej uppgivet beträffande 9 enfamiljstugor i 5 samhällen.

Då riksdagen till lånefonden för bostadsförsörjning för barnrika familjer, såsom ovan nämnts, anvisat för budgetåren 1935/1936 och 1936/1937 tillsammans 25 milj. kr., vartill komma ytterligare 5 milj. kr. för 1937/1938, har sålunda denna verksamhet hittills kommit att utvecklas i långsammare takt icke blott än vad bostadssociala utredningen räknat med i sitt förslag (se sid. 10*), utan även än vad statsmakterna avsett. Detta torde närmast sammanhånga därmed att kommunerna hitintills i relativt ringa utsträckning bagagnat möjligheten att i egen regi låta uppföra och förvalta dylika bostadshus. På fastigheter i kommunal ägo komma sålunda endast 3,5 procent av beviljade bostadsanskaffningslån. Motsvarande siffra beträffande familjebidrag är däremot högre eller något över 13 procent, beroende på att familjebidrag utan samband med bostadsanskaffningslån övervägande utgå till av kommuner ägda bostadshus. Antalet kommunala »barnrikebostäder» kan beräknas till 328 eller c:a 12 procent av samtliga.

Flertalet kommuner ha, särskilt beträffande nybyggnader av flerfamiljshus, överlåtit bostadsanskaffningen åt de hjälpbehövande barnrika familjerna till av byggnadslånebyrån godkända s. k. allmännyttiga bostadsföretag. Vanligen hava dessa bostadsföretag karaktären av stiftelser. De flesta av dessa äro bildade i samverkan med Hyresgästernas sparkasse- och byggnadsföreningars riksförbund. I fråga om dessa stiftelser, som benämnas Solgårdar (i Stockholm A.-B. Familjebostäder), gäller som regel, att två styrelsemedlemmar utses av vederbörande kommun och tre av vederbörande H. S. B.-organisation. H. S. B:s riksförbund har sålunda svarat för större delen av den bostadsförsörjningsverksamhet för barnrika, som hittills bedrivits. Inklusiv nyproduktionen under 1937 beräknas stiftelserna Solgårdar, resp. A.-B. Familjebostäder komma att förfoga över 1 869 lägenheter med ett uppskattat fastighetsvärde av inemot 20 milj. kr. och belägna i 29 olika städer och orter.

Av de för barnrika familjers bostadsförsörjning avsedda lägenheterna äro 2 463 eller c:a 95 procent belägna i flerfamiljshus och 142 i enfamiljshus. Bland de sistnämnda — av vilka mer än en tredjedel komma på Stockholm — äro 67 uppförda av kommuner i egen regi eller av allmännyttiga bostadsföretag; dessa äro åtminstone i vissa fall avsedda att sedermera eventuellt överlåtas med äganderätt till bostadsinnehavaren. Återstående 75 hus tillhöra den grupp, som avses i det förenämnda kungl. brevet den 5 juni 1936, varigenom statens byggnadslånebyrå bemyndigades att under budgetåret 1936/1937 försöksvis utvidga den statliga bidrags- och låneverksamheten till främjande av bostadsförsörjning för mindre bemedlade barnrika familjer att omfatta jämväl sådana fall, där enfamiljshus innehaves med äganderätt. För dylika s. k. enfamiljstugor har hittills bostadshjälp beviljats i 51 fall i Stockholm (för vilka dock endast familjebidrag utgår av statliga medel), samt beträffande 6 i Eslöv och 18 i några andra mindre samhällen med såväl bostadsanskaffningslån som familjebidrag. Med den begränsade omfattning, som denna verksamhet hittills haft, faller det sig givetvis svårt att av föreliggande uppgifter draga några slutsatser om de lämpliga och önskvärda

formerna för dess fortsatta bedrivande. Av hos byggnadslånebyrån tillgängligt material i form av ansökningshandlingar, förfrågningar o. a. kan endast konstateras, att efterfrågan på denna bostadsform torde vara jämförelsevis stor. I några av de fall, då i mindre samhällen dylika bostäder uppförts, ha ansökningarna motiverats med att likvärdiga bostäder överhuvudtaget icke kunna åstadkommas på annat sätt i orten.

Förutom nu anförda sifferuppgifter rörande den hittillsvarande omfattningen av bostadshjälpen för mindre bemedlade barnrika familjer, kan man ur byggnadslånebyråns material även draga vissa slutsatser rörande i vad mån bostadsförsörjningsverksamheten mäktat förverkliga det därmed avsedda syftet, nämligen att bereda barnrika familjer rymligare bostäder till överkomliga hyror.

Beträffande de nya bostadslägenheternas storlek kan ur tabellen å sid. 19* utläsas följande:

Antal lägenheter om	Samtliga bostadshus	Flerfamiljshus			Enfamiljshus			
		i kommunal ägo	i stiftelses ägo	tillhoppa	i kommunal ägo	i stiftelses ägo	i enskild ägo	tillhoppa
1 rum och kök ..	7	—	7	7	—	—	—	—
2 " " " ..	1 694	213	1 463	1 676	7	5	6	18
3 " " " ..	888	65	716	781	37	17	53	107
4 " " " ..	22	5	—	5	1	—	16	17

Mera upplysande är den jämförelse beträffande nuvarande och förutvarande bostadsförhållanden i 26 städer för 1 051 barnrika familjer, inflyttade senast den 31 december 1936, vilka på grundval av särskilt införskaffade upplysningar meddelats i den förenämnda uppsatsen av C.-R. Cramér.

Härav framgår, att den förutvarande bostaden betecknats såsom a) nöjaktig för 438 familjer eller 41:8 procent, b) dålig för 301 eller 28:6 procent och c) mindervärdig för 311 eller 29:6 procent. Nämnade relationstal ha dock varit rätt växlande i olika städer. Där siffran för a-lägenheter varit hög (ex. 75 procent i Göteborg), har bostadsförbättringen närmast avsett avhjälpande av trångboddhet, medan höga b- och c-siffror (ex. Lund, Ystad) tyda på, att det närmast rört sig om kvalitetsförbättring. I fråga om de gamla och de nya lägenheternas storlek är följande tabell upplysande (avser dock blott 641 lägenheter, för vilka dylika uppgifter föreligga):

Rumsantal	Förutvarande lägenheter		Nuvarande lägenheter	
	Antal läg.	Medelgolvyta kvm.	Antal läg.	Medelgolvyta kvm.
Högst 1 rum och kök	359	32.0	4	32.8
2 " " "	247	41.7	424	48.6
3 " " "	33	52.1	212	55.7
4 " " "	3	85.0	1	86.0
Samtliga	641	37.0	641	50.8

Förskjutningen från ettrumsstandard till två- eller tre-rumsstandard har sålunda medfört en ökning av golvytan med i genomsnitt 13·8 kvm per lägenhet.

Vad familjerna fått betala för denna väsentliga höjning av bostadsstandardens framgår av följande uppställning, varvid de 12 största städerna redovisats särskilt:

	Beräknad familjeinkomst	Hyresutgift i medeltal per år i kr.	
	per år i medeltal, kr.	förr	nu
Stockholm.....	3 168	736	541
Göteborg	3 127	496	511
Malmö.....	2 752	505	500
Norrköping	2 468	362	466
Hälsingborg	2 783	516	485
Borås	2 753	508	528
Gävle	2 867	467	568
Eskilstuna	3 185	394	542
Jönköping.....	2 458	469	413
Linköping.....	2 603	576	476
Karlskrona	2 655	461	426
Lund	2 469	503	523
Samtliga städer (26)	2 892	527	510

Ehuru för vissa städer genomsnittliga hyresutgiften något ökats, föreligger i stort sett nedgång av såväl den absoluta som den relativa hyran (i medeltal från 18·5 till 17·9 procent av inkomsten) oaktat bostadsstandardens väsentliga höjning. Detta förklaras genom att de nuvarande hyresbeloppen nedbringats genom beviljande av familjebidrag. Sålunda erhöles av de undersökta familjerna 346 med 3 hemmavarande barn under 16 år hyresrabatt med 30 procent, 353 med 4 barn med 40 procent och 352 med 5 eller flera barn med 50 procent.

Att här ifrågasvarande familjer voro särdeles barnrika framgår därav, att antalet hemmavarande barn (inkl. sådana över 16 år) uppgick till 3 i 28·9 procent av familjerna, till 4 i 31·3 procent, till 5 i 19·5 procent, till 6 i 9·3 pro-

Bostadssökande, resp. bostadsförsörjda barnrika familjer i Stockholm, fördelade efter

	Antal familjer	Lägenhetskategorier					Familjer med mer än 2 boende per eldstad	Bostadshyra				
		1 rum	1 rum o. kök	2 rum	2 rum o. kök	3 rum o. kök		under 350	350—449	450—549	550—649	650—749
		A. Bostadssökande familjer	1 240	45	658	45		435	57	918	23	68
B. Familjer som beretts bostad hösten 1936 i Stadens hus	39	—	16	—	20	3	29	1	2	2	4	6
A-B. Familjebostäders hus i												
Kristineberg	79	—	47	—	28	4	57	2	5	14	9	10
Hammarby	84	—	59	—	23	2	65	3	9	14	18	11

cent, till 7 i 5·9 procent, till 8 i 2·7 procent, till 9 i 1·7 procent samt till 10 eller flera i 0·7 procent. Det kan tilläggas, att av familjeförsörjarna 5·9 procent voro under 30 år, 52 procent i 30-årsåldern, 37 procent i 40-årsåldern och 5·1 procent 50 år eller däröver.

Till komplettering av nu meddelade uppgifter, må ytterligare anföras vissa data rörande förhållandena i huvudstaden.

Bostadsförsörjning för barnrika familjer i Stockholm. Den 18 november 1935 och 27 januari 1936 fattade stadsfullmäktige beslut om uppförande av c:a 500 bostäder för mindre bemedlade barnrika familjer, vilka lägenheter skulle uppföras dels i stadens egen regi, dels genom ett under samverkan mellan staden och H. S. B. bildat allmännyttigt bolag, A-B. Familjebostäder. I april 1936 skulle till ifrågasvarande bostäder ansökningar ingivas, och dylika inkommo till ett antal av 2 707, varav 1 240 från familjer med tre eller flera barn under 16 år. En bearbetning ur bostadssociala synpunkter av dessa efter särskilt formulär avgivna ansökningar har verkställt av Stockholms stads statistiska kontor.¹ Sedan omkring hälften av de beslutade lägenheterna omkring 1 oktober 1936 blivit färdiga och erhållit hyresgäster, har bostadssociala utredningen från Stockholms stads fastighetskontor erhållit motsvarande uppgifter om de i ifrågasvarande hus inflyttade familjerna, i den mån de utgöras av barnrika familjer i nyss angivna bemärkelse. Så var fallet med 202 familjer, av vilka 39 erhållit bostad i stadens fastigheter (i den s. k. Körsbärshagen i stadens nordöstra del) samt 163 i A-B. Familjebostädernas hus (i Hammarby- och Kristinebergsområdena).

De sålunda erhållna uppgifterna om de bostadsförsörjda familjerna ha sammanställts i nedanstående tabell, vari även i jämförelsesyfte införts motsvarande data om de bostadssökande barnrika familjerna.

Härav framgår, att av de bostadssökande familjerna i medeltal 53 procent bodde i ett rum och kök; detta var fallet med 41 procent av de hushåll, som erhållit bostad i stadens hus, och med 60—70 procent av de, som härbärgerats genom A-B. Familjebostäder. På grund av familjernas storlek var det övervägande antalet av dessa trångbodda. Sålunda bodde flera än två personer per eldstad (boningsrum eller kök) i 74 procent av de bostadssökande hushållen samt i 74—77 procent av hushåll, vilka nu beretts bostäder om minst två rum och kök. De hyrespris, vilka tidigare betalats, voro, som tabellen utvisar, mycket växlande

¹ Statistisk månadsskrift 1936 nr 4 och 6.

(företvarande) bostads storlek och hyrespris samt familjeinkomstens uppgivna belopp.

per år, kr.					Familjeinkomst per år, kr.								Familjer med högst 1 000 kr. ink. per personenh. (1 vuxen el. 2 barn)
750—849	850—949	950—1 049	1 050 o. däröver	ej upp-given	under 1 650	1 650—2 249	2 250—2 849	2 850—3 449	3 450—4 049	4 050—4 649	4 650 o. däröver	ej upp-given	
174	161	118	182	14	125	165	169	210	312	99	160	—	1 023
7	4	4	9	—	—	7	4	8	14	1	4	—	36
7	9	5	18	—	7	11	8	17	22	5	9	—	71
7	11	4	7	—	2	15	12	24	22	4	2	3	68

varvid de låga hyrorna avse gammalmodiga, ej sällan undermåliga bostäder, medan de höga beloppen gälla moderna lägenheter med centralvärme och andra bekvämligheter. Familjeinkomsterna voro växlande, men synas i flertalet fall ha hållit sig omkring de 3 500—4 000 kr., som representera en normal arbetareinkomst i huvudstaden. På grund av familjernas storlek blir inkomsten per personenheter (en vuxen eller två minderåriga barn) dock merendels ringa, så att inkomsten per personenheter understeg 1 000 kr. i 83 procent av de bostadssökande och i 81—92 procent av de bostadsförsörjda familjerna. Detta innebär, att de tidigare hyrorna utgjort en mycket betydande belastning på familjeinkomsten. Hyrestycket kommer dock att väsentligt lättas för de i de nya subventionerade husen inflyttade familjerna, ty genom de statliga familjebidragen beräknas årshyran kunna nedbringas för fullt moderna lägenheter om två rum och kök till i genomsnitt 588 kr. för familj med tre minderåriga barn, samt till 504 kr., där barnen äro fyra, och 420 kr., där de äro fem eller flera. Medan $\frac{2}{3}$ av de bostadssökande utgåvo öfver 20 procent av sin inkomst i hyra, skulle nu hyresprocenten nedgå till 14—20 procent, detta även om de stora familjerna med fem eller flera minderåriga barn inhystes i trerumslägenheter (reducerad årshyra 540 kr.) för att icke trångboddhet skulle inträda.

De hittillsvarande resultaten av bostadssubventionen för barnrika familjer, vilka härovan statistiskt belysts, kunna i kvalitativt hänseende sägas i stort sett väl motsvara de intentioner, varmed verksamheten igångsattes. Den genomsnittliga höjningen av utrymmesstandarden för de berörda familjerna är avsevärd, vartill kommer en genomgripande förbättring av lägenheternas hygieniska beskaffenhet, utrustnings- och bekvämlighetsstandard. Syftet ifråga om hyresbeloppens fastställande, att bereda en tillräcklig bostad till en hyra, som ungefär motsvarade den hyra, familjerna tidigare betalat, har på de flesta orter uppnåtts. Ett iögonenfallande undantag visar i detta hänseende Stockholm, där genomsnittligen hyrorna i de hittills iordningställda subventionerade lägenheterna utgjorde mindre än tre fjärdedelar av förut betalda hyror. Med hänsyn härtill må framhållas, att i Stockholm kunde inom ramen av bostadssubventionen för de barnrika familjerna byggas större lägenheter, vilket jämväl torde kunnat motiveras ur behovssynpunkt. Detta har jämväl beaktats vid nu pågående bostadsproduktion för detta ändamål.

Det kan icke förnekas, att fortfarande och trots den betydande genomsnittliga utrymmesökningen många av de familjer, som bebo de subventionerade lägenheterna, äro trångbodda efter alla rimliga kriterier. Till stor del är detta dock att anse som en övergångsföreteelse, vilken i verksamhetens fortsättning kan undanröjas. Det är naturligt, att vid urvalet av hyresgäster i början företrede givits de mest ömmande fallen, vilket ofta betyder de mycket stora familjerna. Å andra sidan har givetvis sammansättningen av lägenheterna efter storlekstyp måst bestämmas med hänsyn till sammansättningen av flerbarnsfamiljeklientelet i dess helhet. I den mån nya bostadsfastigheter av här ifrågavarande slag komma till, bör trångboddheten kunna motverkas genom att omflyttning successivt företages, i och med att de mycket stora familjer, som nu bo i lägenheter om 2 rum och kök, beredas

möjlighet att flytta över i större lägenheter. Med hänsyn till önskvärdheten av en sådan omflyttning är det lämpligt, att byggandet av lägenheter för barnrika familjer i framtiden icke ensidigt inriktas på 2 rum och kök utan på ett mera differentierat bestånd.

I bestämmelserna rörande fastigheter med förevarande ändamål ingår en rekommendation, att när större flerfamiljshus byggas lekstuga bör i dem inrymmas. Beklagligtvis ha emellertid endast i ett fåtal fall lekstugor inrättats. En av anledningarna härtill torde ha varit, att lekstugor äro så kostsamma i anläggning och drift att, om kostnaderna för dem skola belasta fastigheten, hyresnivån hotar att bliva för hög i förhållande till hyresgästernas förmåga. I sitt första betänkande förutsatte bostadssociala utredningen, att kostnaderna för lekstugor skulle delvis täckas av kommunala bidrag, vilka dock i allmänhet icke förekommit. Det synes bostadssociala utredningen uppenbart, att denna sak kräver ytterligare åtgärder. Då emellertid frågan om statsbidrag till lekstugeverksamhet för närvarande är under utredning inom befolkningskommissionen, har bostadssociala utredningen icke ansett sig böra i detta sammanhang göra något förslag i ämnet.

AVD. II.

Bostadsbeståndet och dess utvecklingstendenser med särskilt avseende på landsbygden.

Kap. 6. Bostadsbeståndets beskaffenhet och förnyelsebehov på landsbygden.

I en den 8 februari 1933 dagtecknad P. M. angående möjligheterna att till förhindrande av arbetslöshetens utbredning vidtaga åtgärder till förbättring av bostadsförhållandena på landet¹ uppskattade bostadsutredningen för landsbygden antalet bostäder på landsbygden i Sverige till c:a 983 000, varav c:a 601 000 kommo på jordbruksbefolkningen. Av dessa bostäder ansågos emellertid omkring $\frac{1}{3}$ utgöras av lägenheter om tre eller flera rum och kök, varför de egentliga smålägenheterna om ett eller två rum och kök kunde beräknas uppgå till c:a 650 000, varav c:a 400 000 kommo på jordbruksbefolkningen. Av dessa sistnämnda torde 70 000 à 80 000 utgöra av arbetsgivare tillhandahållna familjebostäder för statare o. d. lantarbetare. Toges hänsyn även till de torp och lägenheter, som faktiskt äro lantarbetarbostäder, ökades siffran till c:a 100 000.

Källorna för denna beräkning utgjordes av den officiella befolkningsstatistiken, 1912—1914 års allmänna bostadsräkningar samt en år 1930 publicerad, på enskilt initiativ tillkommen ingående bostadsundersökning, avseende tillhoppa 5 691 bostäder i 19 olika socknar eller sockendelar, fördelade över hela landet.² Numera föreligga möjligheter till tillförlitligare beräkningar genom en specialundersökning av bostadsförhållandena i 100 landskommuner³, vilken verkställdes i samband med 1936 års folkräkning och sedermera bearbetats inom statistiska centralbyrån, som benäget ställt till förfogande vissa preliminära undersökningsresultat, vilka för bostadssociala utredningens räkning sammanställts av aktuarien Richard Sterner (se bil. 1, sid. 1 o. f.).

Denna undersökning torde enligt verkställda kalkyler kunna på det hela taget anses representativ för förhållandena i landets 1 964 mera jordbrukspräglade landskommuner (s. k. A- och B-kommuner). Undersökningen ut-

¹ Proposition nr 211/1933, bil. K (sid. 317 o. f.).

² Alfred Pettersson och G. Stéenhoff: Bostadsförhållandena på landsbygden i Sverige. Stockholm 1930.

³ Vilka dessa kommuner äro, framgår av tabell 1 i bil. 1 (sid. 2 o. f.).

visar, att i de undersökta 100 kommunerna voro i bruk tillhopa 31 952 bostäder, varav drygt $\frac{9}{10}$ voro inrymda i en- eller tvåfamiljshus. Utgår man från att de undersökta landskommunernas folkmängd (c:a 123 000) utgjorde omkring 5 procent av totalfolkmängden i motsvarande kommungrupper, kan man för dessa räkna sig till ett bostadsantal av c:a 640 000. Härtill skola dock läggas de 405 industrikommunernas bostadslägenheter, vilka synas utgöra inemot 400 000, om man utgår från en kalkyl grundad på medelantalet invånare per bostadshushåll i egentliga landskommuner (3·8) samt i stads-samhällena enligt 1933 års bostadsräkning (3·8). Totalantalet bostäder på landsbygden (exkl. köpingar och municipalsamhällena) skulle alltså enligt denna kalkyl överstiga 1 miljon, medan för stadssamhällena motsvarande tal är drygt 750 000.

Av bostäderna i de undersökta landskommunerna angivas 11·3 procent som lönebostäder, vilket häntyder på att totalantalet dylika bostäder på landsbygden knappast understiger 100 000, därest man beaktar, att dylika lägenheter, om ock i mindre utsträckning, finnas även i delvis industrialiserade bygder. Bostäder på torp och arrendegårdar torde vara något färre.

Bostadsutredningens för landsbygden nyssnämnda P. M. meddelar även vissa uppgifter rörande bostädernas beskaffenhet. Visserligen hade i den förut berörda specialundersökningen av 1930 icke mera än 4·7 procent av samtliga undersökta boningshus betecknats såsom varande i förfallet skick, men det framhålles, att vid sidan av sådana bostäder, som direkt rubricerats som förfallna, det säkerligen funnes ett betydande antal andra av något bättre beskaffenhet men likväl i behov av reparation. I undersökningen hade även gjorts en schematisk fördelning av bostäderna efter deras beskaffenhet i olika avseenden i kvalitetsgrupper uppgjorda efter poängsystem. Med utgångspunkt härifrån hade bostadsutredningen för landsbygden såsom approximativa uttryck för de ur hygieniska och byggnadstekniska synpunkter förbättringsbehövligen lägenheterna angivit följande procenttal, nämligen 9·6 procent för samtliga smålägenheter samt 10·8 procent för sådana tillhörande jordbruksbefolkningen i allmänhet och 22·5 procent för de egentliga lantarbetarbostäderna.

Vad angår den i samband med 1936 års folkräkning verkställda specialundersökningen av bostäderna i vissa landskommuner, ger bil. 1 vid handen, att nära 15 procent av samtliga bostäder betecknats som förfallna; härtill kommer ett betydande antal lägenheter, som uppvisa delvis rätt väsentliga enskilda brister. Proportionen förfallna bostäder är dock synnerligen växlande inom olika kommuner, från 0 ända upp till $\frac{1}{3}$. Dessa uppgifter basera sig på folkräkningarnas allmänna omdöme, men möjlighet finnes att använda sig av mera objektiva måttbestämningar, nämligen förekomsten av vissa konstruktiva brister ur bostadssynpunkt (t. ex. rumshöjd under 2·1 m, golv direkt på marken etc.). Sammanräknas de lägenheter, vilka utmärkas av minst två mera väsentliga brister, erhålles ett nästan lika högt genomsnittstal (14 procent). Med ledning härav kan det undermåliga bostadsbeståndet på lands-

bygden uppskattas till i runt tal 120 000 lägenheter — härvid förutsättes dock, att bostadskvaliteten är väsentligt högre inom de mera industrialiserade delar av landsbygden, som icke beröras av undersökningen —, medan en liknande uppskattning för städer och stadsliknande samhällen givit en siffra av ungefär 30 000 bostäder.

Vad beträffar trångboddheten å landsbygden synes denna ha ungefär lika stor relativ omfattning som i städerna — ett förhållande, som hittills i alltför ringa grad synes ha beaktats i den praktiska bostadspolitiken. Visserligen är bostadsutrymmet på landsbygden i genomsnitt något större än i städerna, ty medan i stadssamhällena hälften av samtliga lägenheter utgöres av sådana om högst ett rum och kök, omfattar motsvarande grupp i de år 1936 undersökta landskommunerna ungefär en tredjedel. Enär emellertid hushållen i medeltal äro större på landsbygden (i medeltal 3·8 personer) än i städerna (3·3), blir förekomsten av överbefolkade lägenheter ungefär lika hög. Räknas såsom sådana bostäder med mer än två personenheter (barn under 15 år = halv personenheter) per rumsenhet (kök = halv rumsenhet), uppgingo dessa i de undersökta landskommunerna till drygt 12 procent mot knappt 13 procent i städerna. Antalet i dylika lägenheter boende personer utgjorde 19 procent av folkmängden, och ser man enbart på barnen, stiger siffran till 28 procent av alla under 15 år; båda dessa tal skilja sig ej mycket från motsvarande för städerna. Med utgångspunkt från nu anförda siffror kommer man till att på landsbygden skulle finnas tillhoppa c:a 120 000 trångbodda hushåll med sammanlagt inemot 700 000 medlemmar, medan städerna beräknats hysa omkring 85 000 trångbodda hushåll med c:a 450 000 medlemmar.

Liksom för stadssamhällena framträda även på landet stora skiljaktigheter mellan olika landsdelar och socialgrupper. Sydsverige med dess förhärskande tvårumsstandard företer efter rumsantalet — men knappast i förhållande till bostadsytan — lägre trångboddhet än övriga landsdelar, i vilka smålägenheterna övervägande äro av ettrumstyp. Medan jordbrukarnas bostäder till blott 17 procent utgjordes av högst ett rum och kök, stiger detta jämförelsetal till 46 procent för lägenheter utan (eller med högst 1 ha) åker och till 48 procent för lönebostäder. Ser man speciellt på familjerna med 3 eller flera minderåriga barn, fingo av dessa 27 procent åtnöja sig med bostäder om högst 1 rum och kök. Härav blev följd, att utpräglad trångboddhet (i ovan angiven bemärkelse) förefanns inom c:a 38 procent av samtliga barnrika familjer och i ungefär 50 procent av i lönebostäder boende sådana. Överbefolkningen skärpes i väsentlig grad genom ett allmänt rådande »finrumssystem», vilket även i egna hem o. d. något större lägenheter medför stark sammanpackning i sovrummen och »sovköken»; för över $\frac{1}{4}$ (27 procent) av smålägenhetsfolkmängden understeg luftrymden 10 kbm per person, och i några fall (3·5 procent) var den t. o. m. lägre än 5 kbm per person. Av i smålägenheter boende barnrika familjers medlemmar var det nära $\frac{2}{3}$ (63 procent), som tillbringade natten i rum eller kök, som utgjorde sovplats för fyra eller flera personer, och i hälften av fallen var luftrymden mindre än 10 kbm per person.

Överbefolkningens vådor försvåras även därigenom, att trångboddheten är vanligast i undermåliga bostäder. Om man emellertid med undvikande av dubbelräkning sammanlägger de undermåliga och de överbefolkade lägenheterna, kommer man till, att på landsbygden c:a 200 000 och i städerna 100 000 hushåll leva under otillfredsställande bostadsvillkor, vare sig dessa framträda i form av trångboddhet eller i låg bostadskvalitet eller under samverkan av dessa båda faktorer. Såsom exempel på fall av en såväl ur kvantitativ som kvalitativ synpunkt otillräcklig bostadsstandard förtjänar anföras, att drygt 20 procent av de barnrika skogsarbetarfamiljerna bodde i såsom förfallna betecknade lägenheter om högst 1 rum och kök.

Av betydelse för en utredning, som åsyftar en höjning av landsbygdens bostadsstandard, är icke blott att lära känna hur det nuvarande bostadsbeståndet är beskaffat, utan även att erfaras, hur det förnyas och växer. För städer, köpingar och municipalsamhällen, ävensom för de f. n. drygt 300 tätbebyggda samhällen på landsbygden, där byggnadsverksamheten är underkastad kontroll från det allmännas sida, föres inom socialstyrelsen årlig statistik över bostadsproduktionen, men för den egentliga landsbygden är man väsentligen hänvisad till de uppgifter angående under senaste årtionde tillkomna och ombyggda bostadshus, vilka insamlats vid 1936 års förut omnämnda bostadsundersökning. I de 100 landskommuner, som berördes av denna undersökning, uppges under åren 1926—1936 (mars) ha tillkommit c:a 4 200 bostäder, motsvarande c:a 13 procent av samtliga, en siffra, som föga avviker från den, som framkommit för den tidigare tioårsperiod, som redovisades i den förutnämnda 1930 publicerade undersökningen (12 procent); båda siffrorna torde emellertid av vissa i bil. 1 anförda skäl ligga något för lågt. Utgår man från de förenämnda antalssiffrorna för hela landsbygdens bostadsbestånd, skulle — om hänsyn togs till detta förhållande — årligen nybyggas inemot 15 000 bostäder, varav c:a $\frac{2}{3}$ i de mera jordbruksbetonade bygderna.

Anmärkningsvärt är emellertid, att denna bostadsbyggnadsverksamhet, som absolut taget är av i det närmaste samma storleksordning men relativt sett utgör ungefär hälften av städernas (2 à 3 procent), varit i ganska hög grad koncentrerad till vissa bygder och bostadstyper. Medan det finnes socknar, där blott ett eller ett par boningshus tillkommit under tioårsperioden, redovisas för andra ända till en fjärdedel av bostadshusen såsom nybyggda (i nyss angiven bemärkelse). Därmed sammanhänger i viss mån, att nybyggnadsverksamheten varit förhållandevis ringa såväl beträffande jordbrukarnas egna bostäder (8,6 procent tillkomna under de tio senaste åren) som lantarbetarnas lönebostäder (8,8 procent), medan den varit drygt dubbelt så stor (19,3 procent) beträffande bostadsegnahem o. d. bostäder med ingen eller ringa jordtilldelning; icke långt ifrån hälften av landsbygdens bostadsproduktion synes vara inriktad på åstadkommande av dylika bostäder, för vilka det årliga tillskottet kan beräknas till åtminstone 5 000.

Någon dylik differentiering förefinnes däremot knappast i fråga om de vid

bostadsundersökningen jämväl redovisade ombyggnaderna, vilka för samma tioårsperiod utgöra ungefär samma antal som nybyggnaderna eller c:a 13 procent av bostadsbeståndet. Härvidlag är siffran högst för jordbrukarbostäderna (c:a 14 procent) och därefter för bostadsegnahemmen (13 procent), men även lönebostäderna (11 procent) komma ej mycket efter. Av dessa ombyggnader uppges vid tiden för folkräkningen inemot $\frac{1}{3}$ (31 procent) ha utförts med stöd av statliga bostadsförbättringsbidrag.

Den här berörda undersökningen ger även vissa upplysningar om ny- och ombyggnadsverksamhetens inverkan på bostadsstandarden — sålunda om förhållanden, som på grundval av annat material delvis belysas i efterföljande kapitel. Såsom man kunnat vänta, befinnas de ny- och ombyggda lägenheterna i väsentligt mindre utsträckning än de övriga tillhöra de sämre kategorierna. Dock finnas talrika exempel på att även nybyggda hus kunna vara av mindre god beskaffenhet. Detta kan åtminstone delvis förklara det anmärkningsvärda förhållandet, att icke mindre än 20 procent av bostadsförbättringsbidragen i de undersökta kommunerna utgått till bostadshus, vilka tillkommit under senaste tioårsperiod. Även de med bostadsförbättringsbidrag ombyggda husen — som givetvis i det övervägande flertalet fall kännetecknas av en för landsbygdsförhållanden god standard — kunna emellertid av naturliga skäl stundom uppvisa väsentliga brister. Det har sålunda t. o. m. förekommit, att vissa av dessa lägenheter av folkräkarna betecknats såsom förfallna (jfr förteckningen bil. 1, sid. 47 o. f.). Förklaringen härtill kan vara den, att förbättringsarbetet varit tämligen ofullständigt, eller att det blivit planlagt och genomfört på ett mindre tillfredsställande sätt. Det är dessutom tänkbart, att ombyggnad med statliga bostadsförbättringsbidrag i vissa fall förekommit i fråga om sådana lägenheter, vilka befunnit sig i det skick, att fullständig rivning och nybyggnad hade varit att föredraga.

Det konstateras vidare, att frekvensen av överbefolkade lägenheter (sådana med mer än 2 »personenheter» per »rumsenhet») är ungefär dubbelt så hög (23 procent) i de hus, vilka ombyggts med statliga bostadsförbättringsbidrag, som i det undersökta bostadsbeståndet i dess helhet (12 procent). Detta beror emellertid på att bostadsförbättringsbidragen i de undersökta kommunerna till icke mindre än 34 procent utgått till hushåll med minst 3 barn under 15 år, vilka ju särskilt ofta utsättas för trångboddhet. Ehuru den statsunderstödda förbättringsverksamheten icke haft bekämpande av trångboddheten till huvudsyfte, har den dock inom sin givna ram medverkat att nedbringa överbefolkningen.

Det synes slutligen framgå, att fördelningen av bostadsförbättringsbidragen mellan olika kommuner icke alltid varit fullt rationell. Det finnes sålunda exempel på (jfr bil. 1, sid. 49 o. f.), att kommuner med särskilt undermåligt bostadsbestånd blivit helt utan dylik statshjälp, samtidigt som andra kommuner kunna ha erhållit förbättringsbidrag för över 20 procent av lägenhetsbeståndet. Sannolikt möter man här samma problem som i vissa andra delar

av bostadspolitiken, nämligen att de kommunala myndigheterna kunna ådaga-lägga mycket olika grad av initiativkraft, då det gäller att utnyttja statlig bostadshjälp. För den centrala administrationen torde det ha ställt sig svårt att i brist på likformiga informationer angående bostadsförhållandena inom de olika länen och kommunerna korrigera de olikformigheter i fördelningen, som kunnat resultera av detta förhållande. Dessa iakttagelser synas emellertid aktualisera frågan om regelmässigt införskaffande av mera fullständiga uppgifter om bostadsstandarden för möjliggörande av en mera rättvis och rationell fördelning av bostadshjälpen till de olika kommunerna. Ifrågavarande uppgifter borde helst grundas på statistiska undersökningar, vilka täcka åtminstone en större del av samtliga landskommuner. Metoden att utgå från ansökningshandlingar eller från mera summariska enquêtes, vilka grundats på — enligt sakens natur — i huvudsak subjektiva upplysningar från kommunala o. d. organ, har vid flerfaldiga tillfällen visat sig vara av mindre värde, bl. a. av den anledningen, att ifrågavarande kommunala myndigheter icke kunnat åläggas att utföra det krävande undersökningsarbete, som skulle ha erfordrats, för att uppgifterna skulle bli fullt tillfredsställande.

Kap. 7. Den statliga bostadsförbättringsverksamheten, dess resultat och utvecklingstendenser.

För omfattningen och resultatet av bostadsförbättringsverksamheten, inom ramen av övriga statliga bostadsfrämjande åtgärder på landsbygden, lämnas en utförlig redogörelse i bil. 2 till detta betänkande (sid. 57 o. f.). Härav framgår, att för denna verksamhet, som handhaves av dels landskommunernas hälsovårdsnämnder, dels hushållningssällskapens egnahemsnämnder, dels statens egnahemsstyrelse, av riksdagen för budgetåren 1933/1934—1937/1938 anvisats närmare 50 milj. kr. För dessa medel, vilka till närmare $\frac{4}{5}$ utgått som bidrag utan återbetalningsskyldighet, beräknas ha blivit — eller skola bli — upprustade omkring 60 000 bostäder. Av dessa tillhöra det övervägande flertalet hemman och jordlägenheter, och blott en mindre del (kanske $\frac{1}{12}$) utgöras av lönebostäder å större jordbruk, ehuru dessa i betydligt högre proportion ansetts i behov av förbättring (jfr sid. 27*).

Enligt de bestämmelser, som gälla för bostadsförbättringsverksamheten, skulle vid prövning av ansökningar om förbättringsbidrag och nybyggnads-lån, förutom till läget å arbetsmarknaden, hänsyn tagas till byggnadsarbetets betydelse ur hälsosynpunkt, ävensom i fråga om bidrag huruvida sökanden vore i behov av ekonomiskt bistånd för byggnadsföretagets genomförande. Ehuru dessa bestämmelser är för år förnyats i huvudsak oförändrade (senast genom kungl. kungörelsen den 30 juni 1937, nr 654), ha emellertid inom deras ram ägt rum en viss motivförskjutning, innebärande bl. a. att man vid ärendenas prövning jämväl beaktat andra sociala förhållanden. Särskilt synes hänsyn ha tagits till förefintligheten av ett större antal barn i familjen, ett

förhållande, som i småbostäder är en huvudanledning till överbefolkning och trångboddhet, vilken i sin ordning inverkar på bostädernas beskaffenhet även ur hälsosynpunkt.

Hithörande förhållanden belysta genom en av befolkningskommissionen hösten 1935 verkställd enquête, för vars resultat redogöres i bil. 2. En redogörelse för undersökningens resultat överlämnades av kommissionen till chefen för socialdepartementet den 10 december 1935 med en skrivelse, vari bl. a. framhölls, att mot bakgrunden av konjunkturuppgången de arbetsmarknadspolitiska motiven för bostadsförbättringsverksamheten i viss mån försvagats, medan de socialhygieniska skälen fått ökad vikt på grund av det framträdande intresset för vår folkstams uppehållande, kvalitativt och kvantitativt. Att döma av nyssnämnda enquête hade redan den hittills bedrivna bostadsförbättringsverksamheten i väsentlig grad kommit de barnrika familjerna till godo. Kommissionen fann dock skäl föreslå, att denna praxis lagfästes genom att i en blivande kungl. kungörelse infördes föreskrift om företräde till bostadsförbättringsbidrag och nybyggnadslån för familjer med minst tre minderåriga barn. Ehuru kommissionen förutsatte, att bostadsförbättringsverksamheten i sin hittills bedrivna form borde fullföljas tills den nått en viss avslutning, syntes hela bostadspolitiken för landsbygden böra upptagas till förnyad omprövning i syfte att giva den ökad planmässighet på längre sikt, varvid familjesociala och befolkningspolitiska önskemål måste beredas ett mera avgörande inflytande. Verksamhetens planläggning för framtiden borde grundas på en möjligast noggrann inventering av de särskilda orternas bostadsbestånd ur kvalitativa och utrymmessynpunkter, varvid borde utnyttjas dels de bostadsuppgifter, vilka som ovan nämnts upptogs i samband med 1935/1936 års folkräkning beträffande vissa landskommuner, dels uppgifter om bostadsförhållandena i samtliga socknar insamlade genom vederbörande hälsovårdsnämnder.

Sedan Kungl. Maj:t genom beslut den 5 juni 1936 uppdragit åt bostadsociala utredningen att verkställa utredning av frågan rörande vissa bostadsfrämjande åtgärder på landsbygden, igångsattes i samverkan med statens egnahemsstyrelse vissa undersökningar, avseende att från hushållningssällskapens egnahemsnämnder och kommunernas hälsovårds-(eller kommunal-) nämnder införskaffa uppgifter om bostadsförbättringsverksamhetens resultat ur familjesociala synpunkter samt bostadsbeståndets beskaffenhet. Under hänvisning till den redogörelse för dessa undersökningar, som meddelas i bil. 2, må här anföras vissa huvudresultat. Intill den 1 juli 1936 uppges bostadshjälp ha tilldelats 44 062 bostäder (varav 3 865 lönebostäder), medan hos egnahemsnämnderna kvarlägo tillstyrkta ansökningar avseende 19 327 bostäder (varav 160 lönebostäder); av bostäderna tillhörde närmare två tredjedelar jordbruksfastigheter. Utöver dessa bostäder skulle enligt vederbörande hälsovårds-(kommunal-)nämnders mening ytterligare 36 052 lägenheter vara i behov att upprustas, ombyggas, utvidgas eller ersättas med nybyggnad, varvid i regel stöd skulle erfordras av allmänna medel. Sistnämnda siffra torde

kunna ökas till drygt 38 000 med hänsyn till att uppgifter fattades från c:a 6 procent av nämnderna. Tillägges gruppen av 19 327 bostäder med konstaterat ehuru ej avhjälp förbättringsbehov, får man en totalsiffra av c:a 58 000 förbättringsbehövliga lägenheter, vilket skulle motsvara inemot 6 procent av samtliga bostäder på landsbygden och 8 procent av smålägenheterna. Enär dessa tal grunda sig på delvis rätt ofullständiga inventeringar av bostadsbeståndets faktiska beskaffenhet — uppgiftslämnarna ha givetvis icke kunnat åläggas att i och för enquêten besiktiga varje särskild lägenhet inom resp. kommuner, då detta skulle ha krävt ett mycket betydande och kostsamt arbete — torde de näppeligen kunna anses ge något mera exakt uttryck för det föreliggande totala bostadsförbättringsbehovet. Det är sålunda större skäl att lita till de beräkningar, som i bil. 1 utförts på grundval av den till 1936 års folkräkning anknutna specialundersökningen rörande 100 landskommuner, där varje enskild lägenhet besökts av vederbörande folkräknare. Enligt dessa beräkningar skulle, såsom förut nämnts, omkring 100 000 lägenheter på landsbygden vara att betrakta såsom förfallna, varjämte ett betydande antal därutöver skulle uppvisa väsentliga brister. Det är dock sannolikt, att den summariska och av naturliga skäl ofullständiga beräkning, som kunnat utföras på grundval av den här berörda enquêten, snarare givit en för låg än en för hög siffra.

Det på grundval av egnahemsnämndernas och hälsovårds-(kommunal-) nämndernas uppgifter beräknade bostadsförbättringsbehovet var tämligen ojämt fördelat över landsbygden. Särskilt utpräglat synes det vara i Södermanlands, Östergötlands, Blekinge, Hallands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län. För nästan samtliga områden synes gälla, att bland de hushåll, beträffande vilka bostadsförbättringshjälp ifrågakommit, antalet familjer med 3 eller flera minderåriga barn var högt (för de tre grupperna resp. 33, 26 och 31 procent).

Undersökningen ger vidare vissa upplysningar rörande de vidtagna resp. föreslagna förbättringsarbetenas art och kostnader, för vilka vissa huvudsiffror sammanställts här nedan.

	Procentuellt antal läg., beträffande vilka vidtagits, resp. föreslagits			Beräknat belopp (av bidrag och lån) per läg. kr.	Av totalbeloppet skulle utgå till läg. med barn under 15 år %
	upprustning (utan utökn.)	tillbyggnad	nybyggnad		
Bostäder, för vilka beviljats stadsförbättringsbidrag (föreslagits)	81·9 71·1	11·9 21·3	6·2 7·6	770 735	74·9 63·8
Övriga redovisade förbättringsbehövliga lägenheter	58·5	25·4	16·1	.	66·4

Härav framgår, att det i fråga om flertalet lägenheter blott varit fråga om upprustning utan utökning av bostadsutrymmet, exempelvis isolering mot

köld och fukt, inläggande av nytt golv med trossfyllning, höjning av låga rumstak (till minst 2.4 m), anordnande av bättre dagerbelysning genom upp-tagande av fönster, anläggande av tjänlig uppvärmningsanordning i varje rum, inredande av garderob, skafferi, matkällare (under huset e. d.), anordnande av förstuga eller vindfång etc. Rätt vanlig och i tilltagande från den första till de båda följande grupperna var dock sådan bostadsförbättring, som även innefattade till- eller påbyggnad av lägenheten ävensom lägenhetens totala bortrivning eller utdömning och ersättande med nybyggnad. Skäligen snäva gränser för förbättringsåtgärderna dragas dock genom bostadshjälpens knappa mått, i genomsnitt 700—800 kr. per lägenhet. Vissa iakttagelser vid specialundersökningen av de 100 landskommunerna tyda också på, att bostadsförbättrade lägenheter ingalunda alltid kunnat betecknas som tillfredsstäl-lande ur bostadshygienisk synpunkt (se ovan sid. 30* och bil. 1 sid. 44).

Slutligen må omnämnas, att inemot 400 hälsovårds-(kommunal-)nämnder mera bestämt uttalat sig rörande återverkningarna av det allmännas bostads-hjälp på den enskildes vilja och förmåga att själv skapa och sörja för sitt hem. Av dessa nämnder har ett mindretal (c:a 48) hållit före, att tillgången till statshjälp bidragit att göra den enskilde mera likgiltig för möjligheterna att själv förbättra sina bostadsvillkor, medan flertalet ansett, att de statliga hjälpåtgärderna ökat ej blott möjligheterna för de mindre bemedlade att höja sin bostadsstandard utan även i allmänhet gynnsamt återverkat på in-tresset för förbättrade bostadsförhållanden på landsbygden överhuvud.

Att döma av resultaten av de statistiska undersökningar, vilka omnämnts i det föregående, synes visserligen redan den hittills bedrivna bostadsför-bättringsverksamheten ha i väsentlig grad kommit barnrika familjer till godo. Bostadssociala utredningen fann likväl skäl att i skrivelse till chefen för social-departementet den 30 november 1936 föreslå, att denna praxis måtte förenhet-ligas och befästas genom att i lämplig form föreskrift utfärdades om visst före-träde till bostadsförbättringsbidrag och nybyggnadslån för familjer med minst tre hemmavarande barn under 16 år. I syfte att mera bestämt inrikta verksam-heten på ett övervinnande även av trångboddhetens onda föreslogo de sak-kunniga därjämte, att då bidraget eller lånet skulle lämnas till familjebostad och då fråga ej vore om allenast reparationsarbete utan om till- eller om-byggnad resp. nybyggnad, den bidrags- och lånebeviljande myndigheten borde särskilt beakta angelägenheten av att det tillskapades bostad om minst 2 rum och kök. Dessa synpunkter överensstämde i huvudsaklig del med de i det föregående omnämnda önskemål, vilka tidigare framförts av befolk-ningskommissionen. — Vidare ansåg sig bostadssociala utredningen böra understryka, att därest det vore fråga om barnrika familjer, vilka icke kunde själva deltaga med arbete eller penningar, men vilkas bostäder voro i så bristfälligt skick, att ingripande vore påkallat, vederbörande hälsovårds- och egnahemsnämnder borde beredas ökade möjligheter att räkna med statsbidrag upp till 75 à 80 procent av de beräknade kostnaderna, under villkor att veder-börande kommun tillsköte vad därutöver erfordrades för genomförande av företaget.

Därest emellertid dessa önskemål skulle kunna förverkligas inom bostadsförbättringsverksamhetens ram, skulle emellertid erfordras betydande penningmedel. Bostadssociala utredningen ansåg sig därför böra för sin del understödja egnahemsstyrelsens hemställan om anvisande av anslag å 15 milj. kr. för budgetåret 1937/1938 för bostadsförbättringsverksamhetens fortsättande.

Egnahemsstyrelsen, som anmodats att avgiva utlåtande över bostadssociala utredningens skrivelse, erinrade om, att styrelsen, som ägde utfärda närmare föreskrifter för tillämpningen av föreskrifterna i kungl. kungörelsen den 30 juni 1933, sökt genom cirkulär, instruktionskurser o. d. åstadkomma en i göriligaste mån enhetlig bostadsförbättringsverksamhet i landets olika delar. Härvid hade bl. a. framhållits nödvändigheten av att särskilt familjer med barn finge sina bostäder upprustade, och styrelsen vågade bestämt hävda, att framför allt egnahemsnämnderna beaktat de barnrika familjernas behov. Styrelsen hade därför ej ansett behövt att utfärda föreskrift om bestämt företräde för dessa familjer, emedan hänsyn måste tagas även till andra familjer, exempelvis familjer med två små barn eller med gamla föräldrar eller sjuka medlemmar. Beträffande bostadens omfattning hade vid om-, till- eller nybyggnad, där familjerna varit barnrika eller av annan anledning, såsom sjukdom e. d., större bostad erfordrats, detta behov blivit i göriligaste mån tillgodosett. Å andra sidan syntes icke så få familjer onödigtvis åsamkats ekonomiska bekymmer på grund av för stort tilltagna bostadsbyggen. Styrelsen ansåg det däremot vara önskvärt, att föreskrifter om anordnande av centralvärme, vatten och avlopp samt välinrett, arbetsbesparande kök, tillräckligt antal garderober o. d. kunnat givas, men med hänsyn till statsbidragens otillräcklighet hade detta ej kunnat ske. Vad anginge den ifrågasatta höjningen av statsbidraget till 75 å 80 procent av kostnaden hade styrelsen medgivit dylik förhöjning i sådana fall, då medellöshet nödvändiggjort kommunala bidrag, men därvid ej begränsat sitt medgivande till enbart barnrika familjer. Under hänvisning till det anförda förklarade egnahemsstyrelsen, att styrelsen icke hade något att erinra mot, att i gällande författning eller annorledes föreskrifter i här berörda hänseenden meddelades av Kungl. Maj:t, men borde föreskrifterna icke givas en kategorisk form, enär detta skulle vara till men för verksamheten.

Frågan har upptagits till behandling i samband med 1937 års statsverksproposition.¹ I samband med sitt anslagsäskande uttalade chefen för socialdepartementet, att han funne beaktansvärda bostadssociala utredningens synpunkter, att vid förutvarande stödverksamhet de barnrika familjernas särskilda behov borde uppmärksammas i högre grad än som redan skett samt att det finnes goda skäl för att i särskilt ömmande fall helt eller delvis eftergiva kraven på eget bidrag i penningar. Härvid kunde tänkas, att vederbörande kommun tillhandahölle erforderligt bidrag i penningar, i undantagsfall jämväl i form av arbetsprestation vid byggnadsarbetets ut-

¹ Bil. till 1937 års statsverksproposition, V huvudtiteln, sid. 43 o. f.

förande. Då egnahemsstyrelsen förklarar sig intet hava att erinra emot att synpunkterna ifråga komme till uttryck i gällande bestämmelser, ansåg sig departementschefen böra överväga åtgärder av sådan innebörd, varvid föreskrifterna icke borde givas alltför kategorisk form.

I detta samband upptog departementschefen även frågan om statsstödet till löne bostäder. I en till Kungl. Maj:t ingiven skrift (av direktör G. W. Andersson) hade framhållits, att enligt nu gällande principer bidrag i första hand lämnades till jordägare med svag ekonomi. Detta system förde med sig olägenheten, att förtursrätt till statshjälp gäves jordägare, som vanvårdat sina löne bostäder och som kunde antagas knappast komma att på ett tillfredsställande sätt hålla i stånd de med statens hjälp förbättrade bostäderna. Vid prövning av ansökningar om bidrag borde därför i görligaste mån bortses från sökandenas ekonomiska förhållanden, varjämte det vore rimligt om bidrag utginge till bostäder, som visserligen icke i och för sig vore undermåliga, men som hade alltför ringa utrymme. Det vore även nödvändigt, att de uppgivna byggnadskostnaderna underkastades mera effektiv kontroll, samt att garanti erhöles för, att utförda förbättringar vidmakthöllos, ävensom för att icke med statsbidrag ombyggda löne bostäder försåldes eller apterades till annat ändamål. — I häröver den 30 november 1936 avgivet yttrande framhöll statens egnahemsstyrelse, att medan man i fråga om övriga bostäder hade att räkna med det egna intresset såsom drivkraft, vore detta icke förhållandet beträffande löne bostäderna. För att få i gång förbättring av dylika bostäder hade styrelsen och egnahemsnämnderna medgivit bidrag även i sådana fall, då den underhållsskyldige måhända kunnat utan statligt stöd själv genomföra förbättringen. Detta avsåge framför allt, när arbetena gällt ett förhållandevis stort bostadsbestånd och man haft anledning befara, att förbättringsarbetet ej skulle kommit till stånd utan statligt bidrag, särskilt som ansökningarna om bidrag till löne bostäder i början varit jämförelsevis fåtaliga. Styrelsen kunde emellertid icke finna, att anledning funnes att, såsom ifrågasatts, bortse från sökandens ekonomiska förhållanden, utan torde numera mera bemedlade sökande komma att hänvisas att söka lån ur lantarbetarbostadslånefonden, medan mindre bemedlade jordbrukare, såsom ditills, borde erhålla bidrag och nybyggnadslån, i den mån medel därför anvisades. Vad beträffade kostnadsberäkningarna ansåg styrelsen de framställda anmärkningarna icke vara berättigade, då förslagen upprättats av sakkunniga personer och i regel underkastats granskning av vederbörande hälsovårdsnämnd och egnahemsnämnd. Att med statligt bidrag ombyggd bostad kunde försäljas eller apteras till arrendatorsbostad e. d. kunde visserligen hava inträffat, men nämnderna hade dock, ex. i Södermanlands län, sökt förebygga detta genom infordrande av särskilda förbindelser.

Departementschefen framhöll i sitt förenämnda uttalande till statsrådsprotokollet, att det syntes angeläget, att effektiv kontroll utövades på kostnadsberäkningarna, samt att det sörjdes för, att statsstödet i fråga om löne bostäderna icke bleve föremål för missbruk, varvid den anordning, som till-

lämpats i Södermanlands län, syntes böra vidtagas jämväl inom riket i övrigt. Avseende borde — icke minst när det gällde lönebstäderna — fästas vid behovet såväl ur hälsovårdssynpunkt som ur utrymmessynpunkt.

En mycket stor enighet torde råda därom, att den statliga bostadsförbättringsverksamheten på landsbygden varit till stor välsignelse. I allt kunna, som redan nämnts, genom de anslag som utgått till detta ändamål omkring 60 000 av landsbygdens allra sämsta bostäder bliva hjälpligt upprustade. Enligt de sakkunnigas uppfattning torde det fortfarande föreligga ett ganska stort otillfredsställt behov av samhällelig bostadshjälp enligt dessa linjer.

Denna hjälpform har emellertid sin mycket påtagliga begränsning. Ehuru den statliga bostadsförbättringsverksamheten till stor del motiverats med den i stor utsträckning bristfälliga beskaffenheten hos lantarbetarbostäderna, har sålunda blott en relativt ringa del — högst 5 procent — av ifrågavarande bostäder blivit upprustade genom bostadsförbättringsbidrag och nybyggnadslån. De uppgifter, som lämnats ovan sid. 30* och i bil. 1 sid. 44, ha vidare ådagalagt, att åtskilliga av de upprustade bostäderna även därefter företett allvarliga kvalitetsbrister, samt att de varit överbefolkade. De barnrika familjernas trångboddhetsproblem, som är lika allvarligt på landsbygden som i städerna, har sålunda icke fullständigt lösts genom den här ifrågavarande hjälpverksamheten.

Vad sålunda konstaterats bör emellertid enligt de sakkunnigas mening icke leda till något utdömande av bostadsförbättringsverksamheten såsom medel i bostadspolitiken på landsbygden, utan blott till ett fastställande av att det, jämsides med denna verksamhet, kräves andra hjälpformer för att samhället framgångsrikt skall komma till rätta med problemet om höjande av lönebstädernas standard och problemet om bättre bostäder för de mindre bemedlade barnrika familjerna. De sakkunniga framlägga i båda dessa hänseenden nedan förslag om ytterligare åtgärder. Genom dessa åtgärders vidtagande försvinner dock icke det behov, som bostadsförbättringsverksamheten fyllt och alltjämt kan fylla, nämligen som en till beloppet relativt begränsad engångshjälp för upprustning av dåliga bostäder. Tvärtom finnes det anledning att antaga, att bostadsförbättringsverksamheten skall kunna läggas mera rationellt, sedan den befriats från nyssnämnda tvenne uppgifter, som efter vad erfarenheten givit vid handen, icke genom den på ett tillfredsställande sätt kunna fyllas.

Kap. 8. Egnahemmen ur sociala och ekonomiska synpunkter.

Egnahemsrörelsens omfattning på landsbygden och i städerna. Det egna hemmet utgör den typiska bostadsformen för landsbygden och de mindre samhällena och sätter även sin prägel på de större städernas förorts- och ytterområden. Att statistiskt bestämma förekomsten av denna bostadstyp i

jämförelse med andra möter emellertid betydande svårigheter, icke minst därför att det är vanskligt att klart och entydigt ange vad som skall förstås med egnahem i här avsedda bemärkelse.

Ett eget hem utgör först och främst en av ägaren begagnad bostadslägenhet. På landsbygden är denna bostadstyp förhärskande. Närmare uppgifter föreligga i den förenämnda specialundersökningen av bostadsförhållandena år 1936 i 100 landskommuner (bil. 1). Enligt föreliggande uppgifter voro av i nämnda kommuner undersökta 31 952 bostäder nära $\frac{2}{3}$ (63·3 procent) begagnade av ägaren; i fråga om en knapp tiondel av dessa avsåg likväl innehavet blott byggnaden, medan marken var i annans ägo. Nära denna husägaregrupp stå innehavarna av de bostäder (9·7 procent), som innehades i samband med arrende e. d., samt av de till lantarbetare e. d. fritt (eller mot någon avgäld) upplåtna lägenheterna i arbetsgivares bostadshus (11·3 procent). De å fria marknaden uthyrda lägenheterna voro ej flera än 9·3 procent av samtliga, vartill kommo 6·4 procent bostäder upplåtna under andra former än de nu angivna.

Då de undersökta kommunerna efter folkmängden räknat utgöra omkring en tjugondel av hela den mera jordbruksbetonade landsbygden, skulle för hela detta område de av ägarna begagnade lägenheterna utgöra omkring 440 000. Tilläggas ägarebostäderna i de mera industrialiserade eller »agglongerade» delarna av landsbygden, torde siffran ökas till bortåt 600 000. Av dessa egnahem lära omkring hälften vara förenade med jordbruk (om över 1 ha åker), medan återstoden skulle kunna anses mera motsvara bostadsegnahem.

Såsom egnahemsägare betecknas dock enligt gängse språkbruk icke varje person, som bebor egen lägenhet. Sålunda bör undantagas ägare av hyreshus. Dylika hus spela dock en mycket ringa roll på den egentliga landsbygden, ty även om man hit räknar samtliga boningshus med 3 eller flera lägenheter, utvisa siffrorna för de undersökta 100 landskommunerna, att knappt 6 procent av samtliga bostäder förefinnas i dylika hus, medan drygt 94 procent voro inrymda i en- eller tvåfamiljshus. Av dessa voro de förra till antalet c:a 24 000 och de senare nära 3 000, medan flerlägenhetshusen ej överstego 600. För landsbygdens mera jordbrukspräglade delar kan totalantalet enfamiljshus beräknas till c:a 520 000, tvåfamiljshusen till 65 000 och husen med flera lägenheter till c:a 15 000, sålunda tillhoppa ungefär 600 000 bostadshus. För landsbygden i dess helhet, de industrialiserade delarna inbegripna, torde sistnämnda siffror stiga kanske till 800 000, varibland uppskattningsvis inemot 300 000 bostadsegnahem (jordbrukslägenheter häri ej inräknade).

Går man därefter över till städer och stadslänkande samhällen, spela nu berörda bostadstyper väsentligt olika roller. Enligt 1933 och 1935 års bostadsräkningar¹ gestaltade sig förhållandena som följer:

¹ Socialstyrelsen: Allmänna bostadsräkningen år 1933 och därmed sammanhängande undersökningar, utg. 1936. — Stockholms stads statistik: Allmänna bostadsräkningen i Stockholm 31 dec. 1935 (utg. 1937).

	Antal redovisade hus med bostadsläg.	Därav (i %) med			Antal redovisade läg.	Därav (i %) i hus med				Av ägaren begagnade läg. (i %) i enskilda	
		1 läg.	2 läg.	3 el. fl. läg.		1 läg.	2 läg.	3-9 läg.	10 o. fl. läg.	1-2 familjshus	flerfamiljshus
20 mindre orter (med under 10 000 invånare)	11 544	40·1	30·8	29·1	29 293	15·8	24·3	46·1	13·8	20·3	6·4
25 större orter	18 437	30·9	27·6	41·5	72 973	7·8	14·0	39·3	38·9	10·9	5·7
Stockholm(1935)	22 161	45·6	12·0	42·4	169 820	5·9	3·1	91·0		6·5	

För samtliga stadssamhällen har antalet hus med bostadslägenheter omkring år 1935 uppskattats till c:a 210 000. Härav synas inemot 100 000 kunna betecknas som egnahem i betydelsen av en- eller tvåfamiljshus, bebodda av vederbörande ägare. Ställas dessa egnahemslägenheter i relation till samtliga de c:a 750 000 bostadslägenheter, som beräknats förefinnas i stadssamhällena, befinnas de utgöra i medeltal c:a 13 procent av totalantalet. Till jämförelse må anföras, att de å fria marknaden uthyrda lägenheterna kunna uppskattas till c:a 475 000 (varav c:a 15 procent i en- eller tvåfamiljshus), de av arbetsgivare åt egna arbetare eller anställda upplåtna bostäderna till c:a 75 000 och lägenheterna i kooperativa bostadshus till c:a 33 000 (år 1935).

De visserligen i mycket bristfälliga statistiska uppgifter, som lagts till grund för i det föregående gjorda uppskattningar, synas sålunda giva vid handen, att det i vårt land omkring år 1935 förefanns närmare 400 000 bostadsegnahem, varav c:a 300 000 på landsbygden och c:a 100 000 i städer och stadslignande samhällen. Bostadsegnahemmen, vilkas befolkning torde överstiga 1½ miljon personer, synas också vara stadda i ganska rask tillväxt. För landsbygdens del belyses detta genom följande, i det föregående berörda genomsnittstal för de specialundersökta 100 landskommunerna, varvid visserligen är att märka, att de särskilda sockensiffrorna ofta förete betydande inbördes olikheter.

Procentuella antalet bostäder, som under åren	Lönebostäder	Andra bostäder		Samtliga bostäder
		utan (el. med högst 1 ha) åker	med över 1 ha åker	
1926—1936 (mars) blivit				
nybyggda ..	8·8	19·3	8·6	¹ 13·3
ombyggda ..	10·6	12·9	13·7	13·0

¹ Att denna siffra ej alltför mycket torde avvika från den för landsbygden genomsnittliga är ett antagande, som stödes bl. a. därav, att enligt en annan beräkning, som i huvudsak avser tioårsperioden 1917—1926, bostadsbeståndet ökades med i genomsnitt 11·8 % i 19 socknar och sockendelar. »Bostadsförhållandena på landsbygden i Sverige» av A. Petersson och G. Steenhoff, Stockholm 1930, sid. 42.

Medan ombyggnadsfrekvensen var ungefär densamma för samtliga större bostadsgrupper (jfr ovan sid. 30*), var nybyggnadsverksamheten under perioden mer än dubbelt så stor i fråga om bostadsegnahem o. d. som beträffande jord-

brukarnas bostadshus och arbetarbostäder. Medan nämnda båda grupper ökades med mindre än 1 procent i genomsnitt per år, tillväxte bostadsegnahemmen med nära 2 procent. Detta innebär, att på den mera jordbruksbetonade landsbygden årligen skulle nybyggas bostadshus inrymmande 9 000 lägenheter, varav 4 000 à 5 000 i bostadsegnahem. För landsbygden i dess helhet synas dessa siffror kunna utökas till inemot 10 000¹, resp. 6 000 à 7 000.

Egnahem på landet förete en tillväxthastighet, som närmar sig den, som konstaterats för städer och stadslänkande samhällen. Enligt 1933 års bostadsräkning hade under åren 1924—1933 i genomsnitt tillkommit 21 procent av bostadslägenheterna å 20 mindre orter, nära 23 procent i 25 större städer och orter (med över 10 000 invånare) samt c:a 34 procent i Stockholm. Bortses från de individuella särdrag, som bostadsproduktionen förete i olika samhällen, skulle man kunna säga, att bostadsbeståndet i stadssamhällena ökas med 2—3 procent per år brutto, d. v. s. utan avdrag för husrivningar o. d., genom vilka pläga avgå äldre lägenheter motsvarande ungefär $\frac{1}{10}$ av de nytillkomna.

Mer detaljerade uppgifter rörande bostadsproduktionen i de över 600 samhällen, där byggnadsverksamheten är underkastad offentlig kontroll, återfinnas i socialstyrelsens årliga statistik över byggnadsverksamheten.² Enligt denna tillkommo i de närmare 300 städer, köpingar och municipalsamhällen, för vilka finnas jämförbara uppgifter för åren 1927—1936, i medeltal per år c:a 3 800 bostadshus och nära 20 000 bostadslägenheter. Utgår man från ett bostadsbestånd i stadssamhällena av c:a 700 000 i genomsnitt för perioden, bekräfta siffrorna för tillkomna bostadslägenheter den förut anförda beräkningen av en bruttotillväxt om i genomsnitt 2—3 procent per år, dock med en tendens till ökning (till c:a 4 procent) under de senaste åren. Av det årliga lägenhetstillskottet torde från en sjundedel till en femtedel utgöras av egnahem i här avsedd bemärkelse eller c:a 3 000 à 4 000 per år.

Av dessa egnahem utgöras anmärkningsvärt många av stugor, vilka förutom ägarnas bostad innehålla en annan lägenhet avsedd att uthyras i syfte att därigenom underlätta fastighetens finansiering. Det har särskilt under de senaste åren riktats åtskilligt klander mot ett dylikt uppgivande av egnahemmets idé, och i samband därmed har man sökt påvisa att tvålägenhetshusen starkt nedgått i antal under senare år. Detta bekräftas dock knappast genom den fortlöpande byggnadsverksamhetsstatistiken, vilken utvisar, att medan tvålägenhetshusen i genomsnitt för åren 1927—1936 utgjorde 44 procent av samtliga egnahem (en- och tvålägenhetshus tillhoppa), voro för samma orter motsvarande tal 40 procent för 1932, 39 procent för 1933, 42 procent

¹ Härvid ha till landsbygden räknats omkring 300 tätbebyggda orter, vilka visserligen icke äro städer, köpingar eller municipalsamhällen, men där byggnadsverksamheten är underkastad offentlig kontroll genom byggnadsnämnd e. d. Skulle dessa orter räknas som stadssamhällen, minskas det angivna årliga lägenhetstillskottet för landsbygden med åtminstone 2 000 lägenheter.

² Sociala meddelanden, årg. 1936 sid. 503 o. f., årg. 1937 sid. 488 o. f.

Antalet och beskaffenheten av under år 1935 nybyggda en- och tvåfamiljshus i jämförelse med hus för flera familjer.

Nybyggda (och helt ombyggda) boningshus	Stock- holms stad	Östra Sverige	Små- land och öarna	Södra Sverige	Västra Sverige	Norra Sverige	Samt- liga orter	D ä r a v					
								städer med 100 000 inv. och däröver	köpingar och municipalsam- hällen med				övriga sam- hällen
									20 000- 100 000 inv.	10 000- 20 000 inv.	5 000- 10 000 inv.	under 5 000 inv.	
Samtliga tillkomna boningshus	543	1 665	808	1 049	1 965	916	6 946	1 116	1 217	695	850	1 512	1 556
Därav (i %) med													
1 lägenhet	64.5	59.0	31.0	44.8	40.1	38.0	45.9	48.7	29.0	27.5	32.6	52.4	66.1
2 lägenheter	5.0	22.8	51.5	28.0	35.9	45.6	32.2	12.5	28.8	46.3	46.1	37.0	30.7
3 o. fl. lägenheter	31.5	18.2	17.5	27.2	24.0	16.4	21.9	38.8	42.2	26.2	21.3	10.6	3.2
Samtliga tillkomna bostadslägenheter	5 803	4 940	2 135	6 267	8 239	2 380	29 764	12 745	6 856	2 358	2 295	3 049	2 461
Därav(i%) i hus med													
1 lägenhet	6.0	19.9	11.7	7.5	9.6	14.6	10.7	4.3	5.1	8.1	12.1	26.0	41.8
2 lägenheter	0.9	15.4	39.0	9.4	17.1	35.1	15.1	2.2	10.2	27.3	34.2	36.7	38.8
3 o. fl. lägenheter	93.1	64.7	49.3	83.1	73.3	50.3	74.2	93.5	84.7	64.6	53.7	37.3	19.4
Samtliga tillkomna eldstäder	14 817	15 085	7 208	17 773	24 424	7 749	87 056	33 103	19 318	7 327	7 691	10 964	8 653
Därav(i%) i hus med													
1 lägenhet	10.7	28.2	16.7	12.6	15.9	19.4	16.8	7.9	8.6	12.7	18.9	33.5	50.1
2 lägenheter	1.2	15.5	39.3	10.8	19.2	33.0	16.7	3.2	12.4	28.3	33.1	33.0	32.4
3 o. fl. lägenheter	88.1	56.3	44.0	76.6	64.9	47.6	66.5	88.9	79.0	59.0	48.0	33.5	17.5
Antal trähus	373	1 483	774	384	1 764	848	5 626	693	871	552	755	1 306	1 449
Därav (i %) bland boningshus med													
1 lägenhet	100.0	95.9	98.4	53.0	96.1	97.7	90.5	89.0	79.6	89.0	94.6	88.4	95.7
2 lägenheter	92.6	93.7	97.4	41.5	96.5	94.7	88.6	82.1	88.6	79.8	90.1	89.3	94.3
3 o. fl. lägenheter	1.8	61.1	86.5	4.6	69.2	94.7	50.0	21.9	54.5	68.7	77.3	66.5	28.0
samtliga hus	68.7	89.1	95.8	36.6	89.8	92.6	81.0	62.1	71.6	79.4	88.8	86.4	93.1
Antal boningshus med 1 eller 2 vå- ningar i höjd	392	1 546	741	836	1 638	830	5 983	709	921	625	754	1 433	1 541
Därav (i %) bland boningshus med													
1 lägenhet	99.7	99.8	98.4	100.0	98.9	100.0	99.5	98.3	98.9	100.0	99.6	99.7	100.0
2 lägenheter	100.0	98.4	99.3	100.0	99.6	98.3	99.2	100.0	99.1	99.7	98.0	99.1	99.6
3 o. fl. lägenheter	12.3	63.4	57.4	25.3	33.1	47.3	39.0	8.1	43.8	62.1	51.9	55.3	74.0
samtliga hus	72.2	92.9	91.7	79.7	83.4	90.6	86.1	63.5	75.7	90.0	88.7	94.8	99.0
Samtliga tillkomna bostadslägenheter med bad- (eller dusch-)rum	4 259	2 533	1 053	3 703	4 014	911	16 473	8 703	3 909	1 143	1 079	1 164	475
Procentuellt antal lägenheter med bad- (eller dusch-)rum i hus med													
1 lägenhet	39.4	46.7	48.2	39.4	51.2	32.5	44.5	55.1	44.5	51.3	64.6	49.1	28.8
2 lägenheter	29.6	32.5	37.7	24.7	27.4	26.2	29.6	65.4	37.1	33.4	32.0	29.2	9.6
3 o. fl. lägenheter	76.0	57.1	58.7	64.8	53.4	48.4	62.1	69.0	60.2	54.5	52.6	39.4	18.2
samtliga hus	73.4	51.3	49.3	59.1	48.7	38.3	55.3	68.3	57.0	48.5	47.0	38.2	19.3

för 1934, 46 procent för 1935 och 43 procent för 1936. Räkningar man efter lägenheter, ökas för tvåfamiljshusen tioårsmedeltalen till ej mindre än 61 procent och årssiffrorna i motsvarande proportion. Även om mycken och berättigad kritik kan riktas mot egnahemshyreslägenheterna ur sociala och även ur ekonomiska synpunkter, har systemet uppenbarligen allttjämt livskraft framför allt i vissa mindre samhällen, där lägenheter av denna typ kunna vara nästan de enda, som stå hyressökande tillbuds.

Egnahemmens storlek och utrustning i stadssamhällena. Genom en för bostadssociala utredningens räkning slutförd specialbearbetning av de nominativa uppgifter om fullbordade husbyggen i över 600 stadssamhällena, vilka legat till grund för socialstyrelsens bostadsproduktionsstatistik för 1935, ha erhållits ytterligare en del uppgifter om storleken och utrustningen av nybyggda en- och tvåfamiljshus. Dessa byggnadstyper torde i stort sett inbegripa egnahemsbyggnadsverksamheten, i den mån denna är lokaliserad till städer och stadslignande samhällen o. d.

En- och tvåfamiljshusens betydelse för bostadsproduktionen år 1935 inom olika landsdelar och ortsgupper belyses av tabellen å sid. 41*. Härav framgår, att av samtliga under året nybyggda (eller från grunden ombyggda) boningshus enfamiljshusen utgjort närmare hälften och tvåfamiljshusen nära $\frac{1}{3}$, medan flerfamiljshusen föga överstigit $\frac{1}{5}$. Tvåfamiljshusen äro dock flera än enfamiljshusen i Småland och öarna samt i norra Sverige, ävensom i samtliga orter med 5 000—20 000 invånare. Lägges antalet tillkomna bostadslägenheter till grund, ökas tvåfamiljshusens betydelse, i det att för orterna i gemen flera lägenheter (15·1 procent) tillkommit i dylika hus än i enfamiljshus (10·7 procent). Ser man åter på antalet eldstäder, d. v. s. bostadsrum eller kök, ökas de merendels rumsrikare enfamiljshusens betydelse därhän, att de båda hustypernas insats i bostadsproduktionen blir ungefär densamma (16·7, resp 16·8 procent). Egnahemsbygget i här använd bemärkelse svarar sålunda för omkring $\frac{1}{3}$ av bostadstillskottet, medan återstående $\frac{2}{3}$ komma på flerfamiljshusen.

Ser man på de nybyggda husens byggnadsmaterial, utvisar tabellen, att en- och tvåfamiljshusen nästan genomgående uppföras av trä. Ett undantag härifrån utgör Sydsverige, där jämväl småhus i stor omfattning byggas av tegel. Tabellen utvisar ävenledes, att en- och tvåfamiljshusen nästan undantagslöst ej räkna mera än en eller två våningar i höjd.

Tabellen ger även ett uttryck för lägenheternas utrustning med bekvämligheter inom de olika hustyperna genom att redovisa relativa antalet bostäder, som försetts med bad-(eller dusch-)rum. Man finner härvidlag, att denna bekvämlighet är vanligast i flerfamiljshusen och därefter i enfamiljshusen, medan tvåfamiljshusen härvidlag äro sämst ställda. Denna iakttagelse gäller i fråga om samtliga ortsgupper med undantag av storstäderna, varest emellertid tvåfamiljshus ju förekomma skäligen sparsamt. Framhållas må, att i denna redovisning hänsyn ej tagits till det

förhållandet, att särskilt i storstäder flerfamiljshus med smålägenheter ej sällan förses med för flera lägenheter gemensamma badrum i källarvåningen.

Vill man undersöka de olika hustypernas betydelse för lägenhetstillskottet ur kvantitativ synpunkt, ger nedanstående tablå närmare upplysningar:

	Procentuellt antal läg. av vidstående storlek i hus med			Samtliga hus
	1 läg.	2 läg.	3 o. fl. läg.	
1 rum el. 1 rum o. kök	5.2	19.7	54.8	44.2
2 " " "	23.9	47.7	28.1	30.6
3 " " "	28.0	24.3	11.1	14.9
4 " " "	19.5	6.1	3.7	5.8
5 o. fl. rum o. kök	23.4	2.2	2.3	4.5

Medan hyreshusen få sin prägel av de minsta lägenhetstyperna, dominera i tvåfamiljshusen bostäder om två rum och kök. I enfamiljshusen förekomma talrikast lägenheter om tre rum och kök, men skillnaden mellan denna samt närmast större och mindre bostadskategorier är merendels icke så framträdande.

Egnahemmens finansiering och därmed förenade risker. Man kommer så in på frågan huru vårt lands mycket talrika egnahemsbyggare på landet och i städerna finansiera sina bostäder. Någon mera omfattande statistisk undersökning har icke verkställts på detta område, men genom vissa enquêter och individuella förfrågningar har man erhållit en del konkreta exempel på huru förhållandena i olika fall kunna gestalta sig med avseende på egnahemmens ekonomiska tillkomsthistoria, samt fått del av egnahemsbyggares synpunkter och uppfattningar angående hithörande finansieringsfrågor o. d.¹ I dessa redogörelser framträda framför allt de svårigheter, som möta den i allmänhet föga bemedlade och på byggnadsområdet oerfarna egnahemsbyggaren, när det gäller anskaffning av erforderliga penningmedel. Särskilt gäller det placering av de högre liggande länen, varvid vanskligheterna ökas, när den egna kontantinsatsen är ringa eller obefintlig.

Ehuru den bild av egnahemsrörelsens omfattning och tillväxt, som kan erhållas av tillgängliga sifferuppgifter, ingalunda är fullständig, bekräfta de dock det kända förhållandet, att ifrågavarande bostadsform åtnjuter stor och växande popularitet jämväl bland de mindre bemedlade i städerna och på landsbygden. Under senare tider ha egnahemssträvandena främjats ej endast genom åtgärder från det allmännas sida, varom mera i det följande, utan även

¹ Beträffande bostadsegnahem märkes, förutom Eskil Sundahls nedan (sid. 52*) omnämnda föreläsning och till grund för denna liggande undersökningar, den »enquête rörande egnahemsfinansiering», avseende 90 egnahemsbyggare och bostadskooperatörer, vilken meddelats i bostadsproduktionssakkunnigas betänkande med förslag till lag om sparföreningar m. m., Statens offentliga utredningar 1935: 54, sid. 182 o. f. — Beträffande jordbruksegnahem föreligger en av statens egnahemsstyrelse verkställd undersökning för år 1929, avseende 152 jordbruk (tryckt 1931). Undersökningen har i viss mån fullföljts genom de beräkningar av ett 80-tal egnahemsjordbruks räntabilitet, vilka meddelats i årg. 1933—1934 och 1934—1935 av den av professor L. Nannesson på lantbruksstyrelsens uppdrag utgivna serien »Räkenskapsresultat från svenska jordbruk».

genom ingripande från andra håll. Särskilt tänker man då på den förändrade bostadspolitik, som förspörjes hos sådana på landsbygden och i mindre samhällen belägna bruks- och andra industriföretag, vilka i större utsträckning haft att tillhandahålla bostäder åt sina anställda. Detta skedde tidigare företrädesvis genom att uppföra större bostadshus, i vilka bostäder tillhandahöllos fritt eller mot ringa hyra. Då detta system ofta visade sig medföra olägenheter i fråga om bostadsstandarden, ha dylika arbetsgivare under senare år alltmera övergått till att genom lån och lånegarantier samt understundom även direkta bidrag i kontanter eller i form av tomter, byggnadsmaterial o. d. förhjälpna sina arbetare till egna hem. Även, ehuru i mindre grad, spåras en dylik utveckling inom det större jordbruket särskilt under inverkan av tendensen att minska antalet året om anställda arbetare och i stället sysselsätta flera säsongarbetare. Otvivelaktigt har egnahemmet såsom bostadsform särskilt för barnrika familjer sina obestridliga företräden framför bostadshus för många familjer. Egnahemmets framställning och vård ger vidare möjligheter till egna arbetsinsatser, som innebära och föranleda en sparverksamhet, vilken eljest ofta icke kommit till stånd. Men egnahemmet har också vissa nackdelar. Det binder arbetaren vid en viss ort, vilket särskilt när det gäller »enindustriorter» kan ha sina risker i nedgångstider (jfr nedan). Det ställer även i övrigt sin innehavare inför ett komplex av ekonomiska och tekniska problem, vilka han ingalunda alltid är i stånd att lösa på ett tillfredsställande sätt. Slutligen må det understrykas, att särskilt i mindre samhällen en betydande — och på grund av den nämnda förändrade bostadspolitiken från vissa arbetsgivares sida antagligen växande — del av egnahemsbyggarna föranletts till husbyggnad mindre av lust än av nödtvång, enär eljest inga människovärdiga bostäder stått till buds å orten.

De ekonomiska risker, som ligga i egnahemsbyggets natur, tillspetsas särskilt i sådana fall, då personliga eller familjeförhållanden förhindra eller förminska en förbilligande naturainsats i form av eget arbete på bygget. Ur sådana synpunkter framhålla de tillsporda betydelsen av att erforderliga medel sammansparats genom metodisk sparverksamhet ända från ungdomsåldern. Det klagas över, att förefintliga kreditinstitutioner genom sin organisation och sina säkerhetskrav mindre väl tillgodose egnahemsbyggarens intressen. Ibland påtalas även avsaknaden av en offentlig rådgivande instans vid uppgörande av finansierings- och byggnadsplaner, materialupphandling o. d. I särskilt stark dager framträda de svårigheter för egnahemmens åstadkommande och behållande, som föranledas genom arbetslöshet för försörjaren, ävensom sjukdom och dödsfall inom familjen o. d. Likväl ha hittills verkställda enquêter uteslutande avsett någorlunda välställda egnahemsinnehavare och icke inbegripit sådana byggare, som av olika skäl tvingats att gå ifrån sina egnahem.

Nu berörda svårigheter ha observerats jämväl från det allmännas sida och föranlett en serie av åtgärder.

Såsom i bil. 2 (sid. 57) närmare utvecklats, har med avseende på l a n d s b y g d e n (och stadssamhällenas icke planlagda delar) en statsunderstödd

egnahemslåneverksamhet under mer än trettio år ägt rum i betydande utsträckning, varvid låneförmedlare varit hushållningsällskapen och i mindre grad vissa kommuner, bolag och föreningar. Det kan beräknas, att härigenom tillkommit över 50 000 jordbruksegnahem och c:a 35 000 bostadsegnahem, vilket torde motsvara inemot 15 procent av samtliga jordbrukslägenheter och drygt 10 procent av samtliga bostadslägenheter på landsbygden. Under de senaste åren ha årligen på detta sätt tillkommit över 2 000 jordbrukslägenheter och ett något mindre antal bostadsegnahem. Lån kunna beviljas upp till $\frac{4}{5}$ (c:a 80 procent) av värdet (max. i regel 12 000—15 000 kr.) för jordbrukslägenheter och $\frac{3}{4}$ (75 procent) av värdet (max. 10 000 kr.) för bostadslägenheter, men i verkligheten torde lånen på grund av medelsknapphet merendels falla väsentligt under nämnda procentsatser.

Under årens lopp har den statsunderstödda egnahemslånerörelsen i mycket skiftat karaktär. Särskilt kan man spåra en ökad ansvarskänsla från staten-långgivarens sida för att låntagare skola kunna varaktigt reda sig på sina nya lägenheter. Jordbrukslägenheterna har man efter hand sökt utöka till sådan storlek, att de möjliggöra brukarfamiljens självförsörjning, och för detta ändamål ha inrättats särskilda premielån (som betalas genom utförande av vissa byggnads- eller odlingsarbeten), tilläggs lån för förvärv av tillskotts-jord m. m. Enär en egnahemslånetagare visserligen skall vara mindre bemeddad men icke helt obemeddad, har man för tillgodoseendet av egnahemsbehovet för personer med svag ekonomi tillskapat särskilda former, såsom arrendeegnahem och arbetarsmåbruk, av vilka särskilt de sistnämnda, varav upprättats c:a 4 300, äro av utpräglad subventionskaraktär men reserverade för skogsarbetare och vissa andra grupper av säsongarbetare (jfr bil. 2 sid. 61). Beträffande såväl jordbruks- som bostadslägenheter har man vidare sökt hålla låneräntan i närheten av statens självkostnadsränta — räntesatserna äro 1937 resp. 3·6 och 4 procent — varjämte man sedan år 1932 i viss utsträckning lämnat de egnahemslånetagare, som därav varit i behov, först stödlån, sedermera uppskovslån, för temporär täckning av resterande ränta och amortering. Enligt egnahemsstyrelsens statistik har antalet tvångsförsålda lägenheter, som under åren 1930—1933 utgjorde över 200 per år eller c:a $\frac{1}{2}$ procent av hela antalet lägenheter med ännu utestående egnahemslån, nedgått till 173 år 1934 och 136 år 1935, motsvarande endast omkring $\frac{1}{4}$ procent av beståndet.

Vad städerna beträffar utövades en med statens egnahemslånefond jämförlig verksamhet under åren 1920 (1917)—1930 genom statens bostadslånefond. Genom denna verksamhet, för vilken en redogörelse lämnats i bostadssociala utredningens första betänkande,¹ åstadkommos bl. a. över 9 000 egnahem. Låneräntan var dock härvidlag högre, och efter hand omlades lånerörelsen till en sekundärkreditgivning i affärsmässiga former, vilken utveckling avslutades genom upprättande fr. o. m. år 1930 av svenska bostadskreditkassan. Karakteristiskt för här avhandlade låneverksamhet var vidare, att

¹ Statens offentliga utredningar 1935: 2 sid. 20* o. f.

kommunerna gjordes ekonomiskt ansvariga för lånemedlen, liksom även stats-hjälpen kompletterades genom kommunala stödåtgärder av olika slag, jämväl på egnahemsväsendets område. En närmare redogörelse för härtill syftande åtgärder har för vissa städer lämnats i bostadssociala utredningens första betänkande.¹ Sålunda upprättade Malmö år 1916 en egen egnahemslånefond, varur lån upp till 85 procent av värdet lämnades till stadens självkostnadsränta för egnahemsbyggnader å av staden försålda eller med tomträtt upplåtna områden. Liknande åtgärder omtalas från andra städer, såsom Uppsala, Eskilstuna, Norrköping, Hälsingborg, Borås och Västerås. Det mest betydelsefulla uppslaget på detta område synes dock vara det tidigare (sid. 12*) berörda, organiserade småstugebyggnandet, som sedan år 1927 pågått i Stockholm och varigenom hittills åstadkommits närmare 2 500 stugor av vissa standardiserade typer; av dessa stugor har staden (t. o. m. år 1936) nödgats exekutivt inköpa ett 80-tal, vilkas ägare icke fullgjort sina ekonomiska förpliktelser.² Staden har vid småstugebygget lämnat stöd, dels genom att organisera massbeställning av byggnadsmaterial och färdiga byggnadsdelar, gemensamma entreprenader för installationer av olika slag m. m., dels genom att ombesörja fackmässig handledning och övervakning av hela byggnadsarbetet, ej minst byggarens egen arbetsinsats, dels genom att svara för stugornas beläning mot billig ränta upp till 90 procent (i praktiken i genomsnitt c:a 75 procent) av den av fastighetsnämnden beräknade byggnadskostnaden. Exemplet från Stockholm har vunnit efterföljd i åtskilliga andra städer, såsom Göteborg (c:a 500 stugor), Halmstad, Örebro, Uppsala, Borås m. fl. Härigenom har åstadkommits en fast organisering och tillika en rationalisering av egnahemsverksamheten, varigenom byggaren dels får fackmässig hjälp med bostadens planläggning samt byggets organisation och kontroll, dels tillhandahålles ett fast amorteringslån av sådan storlek, som onödiggör sekundärkredit.

Även om genom nu skildrade åtgöranden från det allmännas sida efter hand en icke ringa del av egnahemsbyggnadsverksamheten såväl på landsbygden som i städerna i större eller mindre grad inordnats i den mera socialt betonade bostadsproduktionen, försiggår alltjämt den allra största delen av egnahemsbygget, vilket kan uppskattas till c:a 8 000 hus per år i städerna och landsbygden tillsammans (jfr sid. 40*), tämligen planlöst, såväl när det gäller bostadens planering och utförande, som byggets finansiering och den färdiga fastighetens beläning. Att härvidlag söka åstadkomma ökad planmässighet och bättre organisation måste anses som en viktig samhällsuppgift, varom mera i annat sammanhang (sid. 57*). Icke minst gäller det att förbättra och förbilliga egnahemskrediten, låt vara att i detta fall mera ingripande åtgärder

¹ Statens offentliga utredningar 1935: 2 bil. 1 sid. 1 o. f. För senare år kunna vissa kompletterande uppgifter erhållas i Svenska stadsförbundets tidskrift.

² Stadskollegiets utlåtanden och memorial 1936 nr 411. »Småstugan», utg. 1937 av Stockholms stads fastighetskontor. — Enligt berättelsen över fastighetsnämndens verksamhet och förvaltning år 1936 hade under året skett 78 frivilliga och 17 exekutiva försäljningar av småstugor; vid årets slut ägde staden 38 exekutivt förvärvade småstugor. Den 1 juli 1937 hade upplåtits 2 825 tomter för småstugebyggen, innebärande en bosättning av i runt tal 11 000 personer.

gårder synas böra anstå i avvaktan på de resultat i fråga om ökad kreditbillighet och kreditvillighet från olika låneinstitutioner, som synas vara att vänta av den pågående utvecklingen på penningmarknaden.

Det må emellertid understrykas, att det blott är under en begränsad synvinkel, som egnahemsfrågan kan upptas till behandling av bostadssociala utredningen, enär större delen av hithörande områden redan äro föremål för utredningar i annat sammanhang. Sålunda är egnahemsfrågan ur jordbruks-synpunkt under handläggning av 1936 års egnahemsutredning, vilken härvidlag ägnat uppmärksamhet ej blott åt jordanskaffningsfrågan utan även åt spörsmålet huru ifrågavarande lägenheter lämpligen skola bebyggas för att motsvara nutida krav. Nämnas må också, att Kungl. Maj:t den 30 oktober 1936 anmodat egnahemsutredningen att i befolkningskommissionens ställe verkställa utredning och avgiva förslag angående åtgärder för skapande av ökade möjligheter för lantarbetare och med dem likställda personer med barnrika familjer att kunna förvärva egna jordbruk. — Även frågan om arrendelägenheter och torp är föremål för översyn jämväl ur sociala synpunkter genom 1936 års arrendeutredning.

Vidare må omnämnas, att särskilt under den senaste tiden skett utredningar och ingripanden från det allmännas sida, vilka avsett att i någon mån undanröja vissa utanför den enskildes åtgöranden fallande, av ekonomiska och sociala faktorer betingade förhållanden, som kunna göra den enskildes insatser på egnahemsområdet mer eller mindre värdelösa. Vid den senaste tidens talrika utredningar i arbetslöshetsfrågan ha jämväl beaktats konsekvenserna av den bundenhet till en viss ort och dess arbetsmöjligheter, som egnahems-systemet kan inbegripa. För arbetaren kan egnahemmet innebära ökad arbetslöshetsrisk såtillvida, som bundenhet vid hemorten utgör ett visst hinder att kunna antaga arbete å annan ort. Betydelsen av detta förhållande framgår bl. a. av den 31 juli 1936 verkställda arbetslöshetsundersökningen, varvid även arbetslöshetsklienteleets fastighetsinnehav blivit föremål för en utredning.¹ Det visade sig därvid, att 2 875 eller 14·4 procent av hela antalet redovisade arbetslösa i landet innehade fastighet, varav 2 074 enbart bostadsfastighet. Det framgår därjämte av utredningen, att denna bundenhet till bostaden och hemorten för de arbetslösa var störst just inom de mest arbetslöshetstyngda områdena. I Blekinge läns stenkommuner voro sålunda över hälften (51·7 procent) av de arbetslösa innehavare av egen bostad och i Göteborgs och Bohus läns stendistrikt nära en tredjedel (30·3 procent); inom Väster-norrlands läns arbetslöshetstyngda kommuner voro i sågverkskommunerna 16·0 procent och i övriga kommuner 26·5 procent av de arbetslösa fastighetsägare eller arrendatorer. I ytterligare fem län voro mellan en femtedel och en fjärdedel av de anmälda arbetslösa fastighetsinnehavare, nämligen i Uppsala Kronobergs, Kristianstads, Värmlands och Västerbottens län. De arbetslösa, som ägde egen bostad, tillhörde, såsom naturligt är, företrädesvis högre åldersgrupper, men över hälften voro dock under 50 år. Som regel var taxerings-

¹ Arbetslöshetsundersökningen den 31 juli 1936 Utförd av statens arbetslöshetskommission. Statens offentliga utredningar 1937: 12, sid. 64 o. f.

värdet på arbetslöshetsklientelefs fastigheter lågt, merendels under 3 000 kr. Även i de fall, då taxeringsvärdet var högre, kunde skuldbelastningen merendels förutsättas vara så betydande, att husets värde som en realiserbar tillgång i sista hand måste bliva ringa. En familj, som drabbas av arbetslöshet, riskerar ju även, särskilt i orter med starkt minskade försörjningsmöjligheter, att vid en försäljning av fastigheten få godtaga så lågt pris, att därigenom förloras ev. nedlagda besparingar.

Frågan om skydd för egnahemsbyggare vid kristillfällena kan ytterligare belysas med konkreta exempel genom en något utförligare redogörelse för ett par ur principiell synpunkt betydelsefulla ingripanden, som nyligen skett från statens sida.

I skrivelse till Kungl. Maj:t den 6 mars 1935 meddelade Kiruna fastighetsägareförening, att på grund av inskränkningar i driften vid gruvfälten i Norrbotten fastighetsägarna i Kiruna och Malmberget, vilka till 90 procent utgjordes av arbetare, i stor utsträckning såge sig ur stånd att fullgöra ingångna låneförpliktelser och i följd härav hade att befara exekutiv försäljning av sina fastigheter. Föreningen hemställde därför om åtgärder i syfte att ett räntefritt lån måtte under statlig eller kommunal kontroll ställas till förfogande för de fastighetsägare, som därom gjorde anhållan. I infordrat utlåtande över denna framställning meddelade länsstyrelsen i Norrbottens län vissa sifferuppgifter, vilka utvisade dels växlingarna sedan 1920-talet beträffande samhällenas invånarantal överhuvud, dels fluktuationerna i fråga om arbetareantal och arbetstid hos gruvbolaget, som praktiskt taget är den enda arbetsgivaren på dessa orter. Vidare belystes bostadsproduktionens omfattning i förhållande till invånareantalet samt antalet hyreslediga lägenheter vid 1933 års hyresräkning och i september 1935 (partiella uppgifter). Det påvisades, att hyresnivån, som i Kiruna tidigare varit mycket hög men i Malmberget mera ordinär, under de senaste fem åren nedgått med 30—40 procent. Fastigheterna voro belånade dels hos Kiruna, Gällivare och Malmbergets stadshypoteksförening, dels hos gruvbolaget, som ända sedan 1909 till egna arbetare plägat lämna $4\frac{1}{2}$ procentos byggnadslån (tidvis även byggnadsbidrag) med 15 års amortering, dels hos A.-B. Svenska handelsbanken; särskilt hos de båda förstnämnda lånegivarna funnos betydande restantier, speciellt vad kapitalbetalningarna angår.

På grundval av denna utredning uttalade länsstyrelsen, att det visserligen ur principiell synpunkt kunde framstå såsom betänkligt, därest det allmänna på föreslaget sätt skulle lämna ekonomiskt bistånd till en speciell kategori medborgare. Ur vissa synpunkter kunde det också synas ligga närmast till hands, att det å orterna ifråga dominerande halvstatliga gruvbolaget självt trädde hjälpsamt emellan, åtminstone beträffande hos bolaget direkt anställda. Bolaget hade måhända bort under de goda åren företaga avsättningar till en fond, varmed man under en nedgångsperiod kunnat stödja sådana arbetare och andra, som med anledning av verksamhetens expansion åt sig uppfört bostäder i orten. Även i rådande läge framstode det på visst sätt naturligare, om de redan engagerade kreditgivarna på egen hand medverkade till krisens övervinnande, exempelvis genom ett på ändamålsenligt sätt anordnat administrationsförfarande. Att märka vore emellertid, att denna utväg knappast stode till buds för den av stränga reglementariska föreskrifter bundna hypoteksföreningen. — Å andra sidan framhöll länsstyrelsen, att det beträffande läge, vari åtskilliga fastighetsägare i de lappländska malmfältssamhällena befunno sig, närmast orsakats av en minskning i hyror och löneinkomster, vilken i sin ordning följts av det konjunkturomslag, som häftigt och oväntat brutit in över samhällena och

omkastat uppgjorda räntabilitetskalkyler. Samhällellas hela existensberättigande betingades av det halvstatliga gruvbolagets verksamhet, vilket även kraftigt uppmuntrat sina anställda att förskaffa sig egna fastigheter. Den hotande tvångsrealisationen av fastigheter kunde förväntas medföra synnerligen starka påfrestningar på vederbörande samhällen, vilka redan i osedvanlig grad betungats med kristidens bördor. — Efter övervägande av de synpunkter, som sålunda kunde anföras emot och för ett statsingripande, ansåg länsstyrelsen skälen för en positiv lösning väga tyngst. På grundval av en på införskaffade deklara-tionsuppgifter m. m. grundad fastighetsekonomisk utredning framlade så länsstyrelsen förslag till en stödaktion. Härvid följda principer inneburo, att vederbörande låntagare skulle beredas möjlighet att efter understöd-tidens utgång stå på egna ben, varför fattigvårds- och konkursfall borde uteslutas, vidare att sökande borde äga väl vitsordad personlig skötsamhet, att fastigheten skulle äga karaktär av eget hem (taxeringsvärde högst 30 000 kr.), att risk kunde anses föreligga för tvångsförsäljning (vilket ej skulle anses gälla fastigheter, vari gruvbolaget hade det huvudsakliga lånet) samt att fastighetens avkastning kunde täcka utgifterna för densamma. Något mildare bedömningsregler ansågos bära tillämpas beträffande sökande med stor familj, enär det måste anses önskligt ur social synpunkt att åt dem bevara det egna hemmet. Beträffande MalMBERGET, där i motsats till Kiruna bostadsbeståndet delvis ansågs vara underhålligt, föreslog länsstyrelsen en saneringsaktion, avseende temporär eller helst definitiv utslagning ur bostadsmarknaden av de sämsta lägenheterna.

I infor-drade remissyttranden avstyrktes den föreslagna stödaktionen av statskontoret, men tillstyrktes av Konungariket Sveriges stadshypotekskassa. Gruvbolaget ansåg sig icke böra göra något uttalande i principfrågan, men förklarade, att om statlig hjälp funnes vara på sin plats, det icke föreläge något bärande skäl att från dylik hjälp utesluta sådana fastighetsägare, som huvudsakligen voro gäldenärer hos bolaget. Vidare framhölls i anledning av vissa, ovan anförda uttalanden, att om bolaget underlätit att uppmuntra och stödja arbetarnas egna-hemssträvanden, skulle bolaget utan tvivel ha gjorts till föremål för starkt klander för bristande förstälse för sina sociala förpliktelser.

Vid ärendets föredragning i statsrådet den 6 mars 1936 anslöt sig föredraganden, chefen för finansdepartementet, efter gemensam beredning med chefen för socialdepartementet i huvudsak till länsstyrelsens förslag. Enligt i ärendet avlåten proposition (nr 185) skulle ett anslagsbelopp av 150 000 kr. ställas till länsstyrelsens förfogande till lånehjälp i sådana fall, där allvarlig risk för exekutiva åtgärder kunde anses föreligga. Lånehjälpen borde omfatta dels förfallna oguldna annuiteter och ränta å lån mot säkerhet av inteckning, dels ock under åren 1936—1938 förfallande annuiteter och under samma år upplöpande räntor å dylika lån. Meddelat lån borde vara räntefritt intill utgången av år 1938; fr. o. m. år 1939 torde böra gäldas ränta efter 4 procent samt erläggas amortering så beräknad, att lånet vore återbetalat efter tio år. Till säkerhet för lånet borde pantförskrivnas inteckning i fastigheten, men ägde länsstyrelsen att, särskilt i ömmande fall, helt eller delvis eftergiva detta villkor.

Riksdagen godkände på förslag av statsutskottet (utlåtande nr 98) den föreslagna hjälpaktionen och anvisade för utlämnande av dylika låneunderstöd under statens utlåningsfonder, fonden för låneunderstöd till lånehjälp åt vissa fastighetsägare i Kiruna och MalMBERGET, för budgetåret 1936/37 ett reservationsanslag av 150 000 kr., därav 100 000 kr. skulle utgå av lånemedel (skrivelse nr 225).

I en den 29 januari 1936 till socialdepartementet inkommen skrivelse hade länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län meddelat, att den långvariga arbetslöshetskris, som drabbat stenindustrikommunerna inom länet, bland andra olägenheter också medfört, att ägare av egna hem och andra mindre bostads-

fastigheter inom dessa kommuner i stor utsträckning nödgats skuldsätta sig i en omfattning, som för dessa medförde risken att icke kunna behålla sina fastigheter. Länsstyrelsen ifrågasatte därför särskild låneshjälp från statens sida, vilket även föreslagits i en vid 1936 års riksdag väckt motion (II: 207). Egnahemsstyrelsen delade i princip länsstyrelsens uppfattning, men ansåg hjälpaktionen icke böra inskränkas till Bohuslän utan omfatta samtliga orter i landet, där befolkningen hade sin utkomst av stenhuggeri och där verksamheten på grund av brist på avsättning vore nedlagd eller i avsevärd mån inskränkt.

Efter anmodan inkom länsstyrelsen den 9 april 1936 med ytterligare utredning och förslag. Utredningen grundade sig närmast på införskaffade deklaraationer från 393 egnahemsägare i stenhuggeridistriktet, varav bl. a. framgick, att sammanlagda nuvarande taxeringsvärdet å deklaranternas fastigheter uppgick till 1'2 milj. kr., medan summan av skulderna utgjorde 1'3 milj. kr. och förvärvssumman för fastigheterna 1'6 milj. kr. Av fastigheterna innehöll de flesta lägenheter om ett, två eller tre rum och kök; i 90 hus funnos även lägenheter, som varit uthyrda för en medelhyra per år av 153 kr. På frågan huruvida enligt deras mening risk för exekutiv auktion föreläge inom den närmaste tiden, hade 126 deklaranter uttalat sig jakande, medan 136 besvarat frågan nekande samt 131 ansett läget ovisst. Länsstyrelsen antog emellertid, att risken för att långivande affärsbanker och sparbanker skulle vidtaga exekutiva åtgärder icke vore alltför överhängande, enär det vore svårt att vid försäljning få rimliga pris på fastigheterna. Något annorlunda vore läget för de 115 deklaranter, som erhållit lån hos hushållningssällskapets egnahemsnämnd, ty denna vore till skillnad från privatbankerna så strängt bunden av reglementariska föreskrifter, att exekutiva åtgärder från dess sida icke kunde undvikas. Visserligen hade egnahemslåntagarna vissa möjligheter att genom uppskovslån (jfr ovan sid. 45*) få sina svårigheter i någon mån avhjälpda, men gränsen för dylika lån (12 procent av ursprungligt lånebelopp) torde dock redan ha uppnåtts av ett flertal egnahemsägare, varjämte egnahemsnämnden ansåg en fortsättning på denna väg icke vara förmånlig, så länge ingen förbättring på arbetsmarknaden kunde skönjas. Av hushållningssällskapets sekreterare hade även avgivits en allmän redogörelse för inom länet utelöpande egnahemslån, varav 1 046 voro bostadslån och endast 537 jordbrukslån. Av dessa kommo resp. 298 (29 procent) och 150 (28 procent) på stenhuggeriområdet, varvid anmärktes, att av ifrågavarande jordbruksegnahem minst $\frac{2}{3}$ voro så små, att ägaren vore i behov av inkomst vid sidan av jordbruket dels för att kunna föda sig och sin familj, dels ock framför allt för att kunna förränta och amortera sina skulder. Vad beträffar egnahemslåntagarnas annuitetsbetalningar hade försämringen under de senaste åren varit mindre än man kunnat vänta, tack vare uppskovslånesystemet. Men många egnahem hade efter hand uppnått gränsen för dylika lån, och egnahemsnämnden hade sett sig nödsakad att vidtaga lagsökningsåtgärder i allt flera fall (33 år 1935 mot 12 år 1934).

Länsstyrelsen hade funnit den verkställda utredningen ådagalägga, att hjälp från det allmännas sida till vissa egnahemsägare vore ofrånkomlig. Vad beträffar formen för hjälpaktionen ansåg länsstyrelsen, att denna borde anordnas efter förebild av lånen till jordbrukare för genomförande av ackord och för förekommande av exekutiv försäljning av gäldenärens fastighet (proposition nr 187, 1936), samt att ifrågavarande stödverksamhet därför lämpligen borde handhas av Göteborgs och Bohus läns länenämnd för ackordslåneärenden m. m.

När ärendet den 8 maj 1936 föredrogs i statsrådet, ansåg emellertid föredraganden, chefen för socialdepartementet, efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet, att ifrågavarande hjälpaktion till förmån för de bohuslänska stenarbetarnas egnahem vore principiellt likaberättigad och likartad med den redan föreslagna statshjälpen för arbetare vid Norrbottens gruvfält och därför också lämpligen borde utformas på samma sätt. I proposition till riksdagen

(nr 260) äskades ett anslagsbelopp av 200 000 kr. (varav 125 000 kr. att utgå av lånemedel) att ställas till länsstyrelsens förfogande för utlämnande av lån till sådana ägare av egnahem i Göteborgs och Bohus län, vilka på grund av stendindustriens betryckta läge råkat i ekonomiska svårigheter. Lånevillkoren skulle i huvudsak bli desamma som för egnahemsägare i de norrbottniska gruvsamhällena, men lånehjälpen utsträcktes till att även avse de i kreditavseende mycket ogynnsamt ställda bostadshus på ofri grund, som förefinnas i vissa bohuslänska samhällen.

Den föreslagna stödaktionen tillstyrktes av statsutskottet (utlåtande nr 125) och bifölls av riksdagen (skrivelse 302). Kungörelse om lånehjälpen utfärdades den 26 juni 1936 (svensk författningssamling nr 353).

Vid 1937 års riksdag väcktes en motion (II:118), vari hemställdes, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning i syfte att genom statlig försäkring eller annan under statens medverkan vidtagen åtgärd skydda egnahemsbyggare mot de ekonomiska risker de på grund av förhållandena på arbetsmarknaden kunde löpa. Andra kammarens fjärde tillfälliga utskott, till vilket motionen hänvisats, inhämtade yttranden över motionen från försäkringsinspektionen, socialstyrelsen och statens egnahemsstyrelse. Försäkringsinspektionens utlåtande betonade svårigheterna att vinna en försäkringsteknisk lösning av spörsmålet, medan de båda andra ämbetsverken hänvisade till att frågan vore föremål för uppmärksamhet såväl av 1936 års egnahemsutredning som särskilt av den s. k. rationaliseringsutredningen. Då spörsmålet sålunda komme att beaktas vid redan pågående utredningar, ansåg utskottet (utlåtande nr 37), att någon ny anhållan om utredning icke borde göras utan resultatet av pågående utredningar avvaktas. Utskottets hemställan bifölls av andra kammaren.

Även om sålunda egnahemsbyggandets krisrisker gjorts till föremål för utredning i annat sammanhang, bl. a. ur arbetsmarknadspolitiska synpunkter, anser sig bostadssociala utredningen böra framhålla, att hithörande förhållanden böra vederbörligen beaktas jämväl när det gäller att bedöma och eventuellt omforma egnahemmet såsom bostadstyp för mindre bemedlade barnrika familjer. Av vikt är emellertid därvid att ihågkomma, för det första att den barnrika familjen överhuvudtaget — alltså även om den icke är i besittning av eget hem — är ytterst kriskänslig och förhållandevis föga rörlig på arbetsmarknaden, för det andra att det alternativa systemet för bostadsförsörjning å orter utan egentlig hyresmarknad, hyresbostäder i arbetsgivarens hand, i regel inverkat neddragande på bostadsstandarden.

Kap. 9. Egnahemmen ur byggnadstekniska synpunkter.

I det föregående anförda statistiska uppgifter giva knappast någon mera konkret och detaljerad bild av egnahemmets beskaffenhet ur byggnadstekniska synpunkter. Då dessa ansetts vara av mycken betydelse för bedömning av egnahemsverksamhetens hittillsvarande resultat och framtida riktlinjer, har bostadssociala utredningen sökt sammanställa vissa frågan belysande uppgifter, vilka hämtats dels ur en på Kooperativa förbundets arkitektkontor

verkställd undersökning¹ samt det till grund för denna liggande primärmaterial, vilket benäget ställts till förfogande, dels en av arkitekt H. Carlheim-Gyllensköld verkställd granskning av genom egnahemsnämnder och andra tillhandahållna typritningar för egnahemsbyggnader m. m.

Kooperativa förbundets undersökning avser vad professor Sundahl kallar »landsortens bostadsegnahem», till skillnad från den under kommunal medverkan finansiellt och tekniskt organiserade småstugebebyggelsen kring vissa större städer. Medan småstugebyggaren plägar erhålla ett fast amorteringslån av sådan storlek som onödiggör sekundärkredit, får en vanlig egnahemsbyggare i städernas ytterområden eller i landsbygdens samhällen kanske ett statligt egnahemslån eller ett sparbankslån som primärlån, medan han för sekundärkrediten vanligen måste taga risken av dyra och uppsägbara lån på olika håll. Medan småstugebyggaren tillhandahålles fackmässig hjälp med bostadens planläggning och byggets organisation, är en annan egnahemsbyggare i betydligt högre grad hänvisad att reda sig själv med den risk för dyrt och likväl dåligt resultat detta innebär för den i byggnadsfrågor okunnige och oerfarne.

Hur förhållandena gestalta sig i praktiken belyses genom den ovannämnda av K. F:s arkitektkontor år 1934 verkställda inventeringen och uppmätningen av 470 bostadsegnahem i olika delar av landet, bekostad av Kooperativa förbundet och försäkringsanstalten Samarbete. Utredningens begränsade omfattning gör, att dess resultat ej kunna anses allmängiltiga, men ett visst värde ligger i, att byggnadsfackmän genom åtskilliga månaders umgänge med egnahemsfamiljer praktiskt kommit i kontakt med deras problem och fått en närbild av egnahemsverksamheten.

Egnahemsbyggarna voro i 203 fall arbetare och i de återstående förmän, verkmästare, hantverkare, tjänstemän eller utövare av fria yrken. Inom dessa olika fack växlade familjefaderns årsinkomst mellan i genomsnitt c:a 2 000 och 6 000 kr.; medelåldern visade en tendens att ökas (från 34 à 35 till 38 år) under undersökningsperioden, som i huvudsak avsåg egnahem byggda åren 1920—1934. Det i fastigheten insatta egna kapitalet växlade mellan 0 och 100 procent och utgjorde i genomsnitt 19 procent av fastighetskostnaderna. Härvid har den egna arbetsinsatsen ej medräknats, men uppskattas denna svårvärderliga post, finnes medelkostnaden för huset uppgå till 24 à 25 kr. per kbm, vilket anses relativt dyrt med hänsyn till de undersökta egnahemmens standard och landsortens prisetförhållanden.²

Egnahemsbyggarens finansieringssvårigheter i förening med strävanden

¹ Professor Eskil Sundahls installationsföreläsning om »landsortens bostadsegnahem», behandlande denna undersökning, är återgiven i »Byggnadsvärlden» årg. 1936 sid. 425 o. f., »Kooperatören» årg. 1936 sid. 502 o. f. och »Byggmästaren» årg. 1936 nr 36. En redogörelse för undersökningen har år 1937 utgivits under titeln »Egnahemmet. Utredning över egnahemsförhållanden, utförd av Kooperativa förbundets arkitektkontor». Värdefulla synpunkter på vissa av de här förevarande frågorna återfinnas i en uppsats av provinssiäläkaren dr J. Castenfors: »Den konstlade trångboddheten — landsbygdens viktigaste bostadshygieniska spörsmål» i Social-medicinsk tidskrift, häft. 4 och 5, 1937.

² Härtill kommer priset för tomten, vilket på landsbygden synes vara rätt växlande. Bland 430 av K. F:s undersökning berörda egnahemsbyggare ha 117 uppgivit ett tomtpris av under 0.50 kr. per kvm, 116 av 0.50—0.99 kr., 114 av 1.00—1.99 kr., 74 av 2.00—4.99 kr. samt 9 av 5 kr. och däröver.

att göra bygget möjligast »storstatligt» nödgar honom ofta att beträda kvalitetsförsämringens sluttande plan eller ock att i vindsvåningen inrymma en lägenhet till uthyrning. Undersökningen har givit vid handen, att man härvidlag ofta räknar fel på grund av höga underhållskostnader och risk för hyresförlust. Uppskattningen av dessa hyreslägenheter anses också vara i sjunkande, ty medan av de under perioden 1920—1928 byggda husen c:a 40 procent hade endast en lägenhet, hade enfamiljshusen bland de 1929—1934 uppförda ökats till 62 procent (jfr dock ovan sid. 40*).

Vad bostadsutrymmet beträffar, befunnos visserligen 35 procent av de undersökta lägenheterna — av vilka c:a 9 procent bestodo av 1 rum och kök men 54 procent av 2 rum och kök, 24 procent av 3 rum och kök och återstoden av större lägenheter — vara att efter vanliga grunder anse som överbefolkade. Men denna trångboddhet berodde så gott som helt på familjernas begär att ha ett »finrum» (se bil. 1, sid. 20). Det framhålles, att önskan att ha ett rum, som alltid står snyggt, kan motivera ett sådant avskiljande i familjer, vilkas medlemmar ha arbete av tyngre eller smutsande slag, men knappast i andra hem, där det ej är alltför svårt att hålla det bästa rummet snyggt, även om det tas i bruk både på dagen och om natten.

Egnahemsbyggarens nödtvungna eftergifter i fråga om bostadens kvalitet liksom hans avsaknad av fackmässig ledning och hjälp framträder tydligt i fråga om husens tekniska anordning och utförande. I dessa 470 undersökta byggnader funnos bl. a. representerade 87 olika metoder att åstadkomma ytterväggar; medan i många fall väggarnas värme- och fuktisolering var underhållig, förekom det också, att man i överdrivet nit åstadkommit en isolering fullt tillräcklig att uthärda polartrakternas kyla. Påfallande var det relativt stora antalet fall av bristfällig taktäckning, t. ex. med spikad tjärpapp. Den sanitära utrustningen var i jämförelse med stadsförhållanden låg; sålunda förefanns badrum i omkring 100 fall, ehuru man i 302 fall hade både vatten- och avloppsledning. Påfallande var, att egnahemsbyggarna i alltför ringa grad förstått utnyttja de tekniska framstegen för att förbättra bostadens plan. Allmänt användes den gamla plantypen med innerväggarna korsande varandra vid skorstensstocken, ehuru man i nära 50 procent av fallen övergått till centraluppvärmning och därför vid planlösningen var oberoende av skorstensstockens placering.

Undersökningens resultat sammanfattas i Sundahls föreläsning sålunda, att en standardhöjning för landsortens bostadsegnahem är ofrånkomlig. Möjligheterna härtill sammanhånga med frågan om hur dessa egnahemsbyggare skola kunna beredas bättre låneförhållanden och hur en rationalisering av egnahemsbyggandet skall kunna genomföras, som är tillräckligt smidig för att passa olika orters skilda förhållanden. Det anses ej nog med upplysning och propaganda genom typritningar o. d., ty för mången egnahemsbyggare synas goda ritningar vara till för att förändras efter individuella nycker. Det erfordras en fastare ledning och mera genomförd rationalisering av byggnadsarbetet samt en byggnadskontroll, som tidigare och effektivare än nu kan träda i funktion vid

begynnande samhällsbildningar. Det har visat sig, att om de första egnahemsbyggarna på en plats byggt någorlunda förnuftigt, ha också de efterföljande bostäderna blivit bra. Professor Sundahl framhåller till sist, att egnahemsverksamheten skulle vinna på att ställas i sitt naturliga sammanhang med annan social bostadsverksamhet. Det borde klarläggas, vilken bostadsform som är den speciellt lämpliga med hänsyn till föreliggande ekonomiska, sociala och kulturella faktorer. Egnahemsbostäderna äro vid eljest lika förutsättningar dyrare än bostäder i radhus eller hyreshus, men kostnaderna för egnahemmet kunna under vissa förutsättningar nedbringas genom att framställningen industrialiseras och att den blivande ägaren själv utför en del av byggnadsarbetet samt själv leder och organiserar detsamma.

Mot bakgrunden av nu meddelade uppgifter och egna undersökningar anser sig bostadssociala utredningen böra understryka, att den låga tekniska standard, som ej sällan präglar egnahemsbyggen såväl i fråga om planlösning som utförande och sanitära anordningar, är en sida av egnahemsproblemet som i hög grad är värd att uppmärksammas. Framför allt gäller detta egnahemsbebyggelsen på landsbygden, där samhällelig byggnadskontroll merendels saknas och där av detta och andra skäl byggnadskulturen i allmänhet är lägre än i städerna. Egnahemsbyggaren själv saknar som regel förutsättningar att rationellt bedöma bostadens utformning, och den byggnadstekniska sakkunskap, som till överkomlig kostnad står till hans förfogande, är enligt en bland fackmän allmänt accepterad uppfattning i de flesta fall otillräcklig. Byggherrens kontroll av att ett bygge utföres enligt godkända planer är ofta otillräcklig och kontroll från det allmännas sida saknas nästan alldeles.

En för bostadssociala utredningen av arkitekt H. Carlheim-Gyllensköld föranstaltad granskning av de typritningar, som nu tillhandahållas av statens egnahemsstyrelse och vissa hushållningssällskaps egnahemsnämnder, synes ådagalägga, att en del av dessa typritningar i viktiga avseenden icke motsvara nutida krav. Enligt uppgift lära dock dessa ritningar i rätt ringa mån komma till användning i oförändrat skick.

Planlösningen även i nybyggda egnahem är ofta av en äldre, i utrymmeshänseende oekonomisk typ, vilken grundar sig på ett utnyttjande av den i huskroppens mitt befintliga skorstensstocken för samtliga eldstäder (jfr ovan). Denna s. k. korsplan, där innerväggarna korsa varandra vid rökstocken, bibehålles ofta även i hus med centraluppvärmning, ehuru planlösningen där kunde göras oberoende av skorstenens placering. Korsplanen erbjuder dåliga möjligheter för ett rationellt tillvaratagande av utrymmet, ty den ger ett maximum av dörrar och fönster i relativt små rumsenheter, samtidigt som ett eller flera rum bli utan direkt ingång från förstugan; innerväggarna bli splittrade, sovplatserna komma att i stor utsträckning placeras vid yttervägg eller eljest olämpligt, arbetsplatserna i köket bli ofta opraktiska med spisen ibland placerad mellan två dörrar o. s. v.

Svag ekonomi och finansieringssvårigheter i förening med en ofta om-

vittnad benägenhet hos egnahemsbyggaren att tillgodose ytliga representationssynpunkter medföra därtill gärna, att bostadens soliditet och tekniska utrustning och därmed dess funktionsduglighet bli eftersatta. Det finns exempel på att den byggnadstekniska okunnigheten och bristen på rådgivande sakkunniga institutioner kan, såsom också framhålles av egnahemsbyggarna själva, både leda till att man bygger onödigt dyrt och att husets kvalitet blir undermålig med åtföljande ökade underhållskostnader och förminskad varaktighet. Även under senare år har det också i betydande utsträckning förekommit, att egnahem uppförts utan central uppvärmningsanläggning, ehuru sådan knappt torde nämnvärt fördyrat bygget. Vattenledning och avlopp saknas fortfarande ofta, även där sådan kunde åstadkommas utan större kostnad; badrum synes endast i ringa utsträckning förekomma i landsortens egnahem.

Att i fråga om bostadsbyggnadsverksamheten i dess helhet på landsbygden åstadkomma effektiv och varaktig hjälp är emellertid ett vittutseende problem. Bostadssociala utredningen vill i detta avseende hänvisa till den av dess ledamot Åhrén avfattade »P. M. angående den byggnadstekniska sakkunskapens ställning inom bostadsövervakningen m. m.», vilken ingick i de sakkunnigas andra betänkande.¹ Häruti framhålles bl. a., att ett intimt samband förefinnes mellan byggande av hus och husens samordnande till samhällen och att för båda dessa sidor av byggandet erfordras byggnadsteknisk sakkunskap. Det betonas, att denna sakkunskap i viss, ehuru långt ifrån tillräcklig grad tillgodosetts inom det statsunderstödda egnahemsväsendet, men ifrågasättes, huruvida enbart inom detta begränsade område åtgärder för förstärkning av den byggnadstekniska sakkunskapen böra vidtagas, innan utredning verkställts rörande det ändamålsenligaste sättet för tillgodoseende av samma behov inom vidsträcktare områden, särskilt den egentliga landsbygden, som ännu saknar byggnadsnämnder eller liknande institutioner.

Det ligger i sakens natur, att en lösning av här ifrågavarande problem i hela dess vidd kräver vidlyftiga och tidskrävande utredningar, i vilka hänsyn måste tagas till många för saken relevanta omständigheter, som falla utanför bostadssociala utredningens uppdrag. Å andra sidan anser bostadssociala utredningen det vara en angelägenhet av stor vikt, att det skapas garantier för att, därest egnahem för barnrika familjer skulle anskaffas genom statens hjälp, dessa givas en lämplig teknisk utformning och att speciella krav på bostädernas utrymme, differentiering och utrustning uppehållas och stödjas av lämpliga författningsbestämmelser.

På senare tid har en påtaglig opinionsbildning gjort sig gällande till förmån för en allmän uppryckning av byggnads- och bostadskulturen på landsbygden, för lättande av landsbygdshushållens ofta orimliga arbetsbörda och för större möjligheter till personlig hygien genom en bättre utrustning av bostäderna. Den ur många synpunkter beklagliga och farliga sociala klyfta,

¹ Statens offentliga utredningar 1935: 49 bil. 5, sid. 109 o. f.

som består mellan landsbygd och städer, är uppenbar icke minst beträffande bostädernas beskaffenhet. Det torde icke av någon förnekas, att en av de viktigaste anledningarna till »flykten från landsbygden» — särskilt när det gäller kvinnorna — är den ännu tyvärr i stor utsträckning rådande bostadsprimitivismen på landsbygden. En analys av de demografiska betingelserna för en fortsatt inre omflyttning av den art och omfattning, som utmärkt senare decennier, ger — såsom behandlas i följande kapitel — vid handen, att en sådan fortsättning av flyttningarna kan leda till ur såväl produktionssynpunkt som befolkningspolitisk synpunkt katastrofala resultat.

En fortskridande utveckling av kraven på kraftiga åtgärder i syfte att lyfta upp bostadskulturen på landsbygden är av allt att döma på väg. I samband med tillsättande den 29 januari 1937 av utredningsmän för att verkställa utredning och avgiva förslag rörande vissa åtgärder till lättande av arbetsförhållandena inom det mindre jordbruket framhöll chefen för jordbruksdepartementet, att den mindre jordbrukarens bostad många gånger icke läser möjliggöra tillgodoseende av vissa enkla hygieniska och sanitära krav, något som torde vara ägnat att göra särskilt det kvinnliga arbetet i hemmet onödigt betungande och mindre trivsamt. Främst gjorde sig härvid gällande avsaknaden av vatten- och avloppsledningar. Men det påtalade förhållandet sammanhängde även med själva bostadsinredningens beskaffenhet. I ena som andra avseendet torde erfordras förbättringsåtgärder, som det i allmänhet icke låge i småbrukarnas förmåga att utan någon hjälp realisera. Detta gällde ock i fråga om ladugårdarnas ändamålsenliga anordnande. Statsrådet hade haft under övervägande, huruvida icke i samband med den förordade utredningen borde undersökas, om och i vad mån åtgärder borde vidtagas i syfte att underlätta åvägabringandet av förbättrade förhållanden inom det mindre jordbruket även i sistberörda hänseenden. Departementschefen erinrade emellertid om att 1936 års riksdag (skrivelse nr 244) med anledning av en inom andra kammaren väckt motion (nr 379) anhållit om utredning angående åtgärder till åstadkommande av utsträckt användning av vatten- och sanitetsledningar på landsbygden, och att denna riksdagsskrivelse överlämnats till 1936 års utredning angående beredskapsarbeten för att tagas i övervägande vid fullgörandet av dess uppdrag.¹ — Det må erinras om, att frågan även varit föremål för uppmärksamhet vid 1937 års riksdag. I anledning av väckt motion (II: 291) angående flykten från landsbygden till stadssamhällena framhöll andra kammarens fjärde tillfälliga utskott i sitt utlåtande (nr 6), att bostadsstandarden tvivelsutan var en viktig anledning till att människor sökte sig till städerna, varför det vore av vikt att staten även i fortsättningen medverkade till en förbättring av landsbygdens bostadsbestånd. Särskilt vad landsbygdens kvinnor beträffade ville utskottet gärna understryka de önske-

¹ I Betänkande med utredning och förslag rörande beredskapsarbeten (statens off. utredn. 1937: 26) meddelas (sid. 123) en utredning rörande behovet av brunnar och vattenledningar på landsbygden. Det anses dock ej finnas anledning att förorda anvisande av statsbidrag för ifrågavarande ändamål under rådande gynnsamma konjunkturförhållanden, men väl vid en kris med åtföljande arbetslöshet.

mål, som i yttranden från olika kvinnoorganisationer kommit till synes och som gå ut på att genom förbättrad teknisk utrustning, standardisering och rationalisering underlätta kvinnornas arbete i landsbygdshemmen och bereda landsbygdskvinnorna en drägligare tillvaro. Ehuru utskottet fann en utredning i motionens syfte befogad, ansåg det sig ej böra påkalla någon sådan, enär utskottet erfarit, att befolkningskommissionen ämnade göra frågan om åtgärder till motverkande av folkströmningen från landsbygden till städerna till föremål för allsidig utredning.

Utifrån de synpunkter bostadssociala utredningen har att anlägga synes det naturligt, att krav på högre bostadsstandard böra urgeras särskilt när det gäller barnrika familjer. Kraven böra hållas i överkant, jämfört med nu i allmänhet rådande förhållanden. Härför tala, förutom de allmänna synpunkterna på behovet av radikal förbättring av landsbygdsbostäderna, att i fråga om bostäder för barnrika familjer husmoderns arbetsbörd är särskilt tung. Genom att hålla kraven högt kan också i någon mån tillgodoses önskemålet att staten befordrar tillkomsten av mönsterbostäder, vilkas förebildande betydelse är allmänt omvittnad.

Lån och bidrag av statsmedel till egnahem för barnrika familjer böra därför enligt bostadssociala utredningens uppfattning givas endast för fullgoda bostäder. I författningen rörande lån och bidrag till barnrika familjers bostadsförsörjning i hyreshus finnas icke intagna preciserade krav i fråga om teknisk utrustning av de hyreslägenheter som där avses. I praxis har dock utbildat sig den regeln, att nybyggda lägenheter skola ha tillgång till badrum och varmvatten. När det gäller egnahem i städer och stadsliknande samhällen torde icke hinder möta att upprätthålla samma krav tämligen generellt. Landsbygdens förutsättningar äro något annorlunda, men med avseende å byggande med statshjälp av egnahem för barnrika familjer håller bostadssociala utredningen före, att vissa preciserade krav böra uppställas, vilka angivas här nedan.

a) *Hustyp*. Inom den svenska egnahemsbebyggelsen är, som förut framhållits, tvåfamiljshuset med en lägenhet avsedd för ägarens eget behov och den andra för uthyrning en mycket vanlig typ, som fortfarande bygges i icke ringa omfattning. I förevarande sammanhang kan denna typ givetvis icke ifrågakomma. Tvåfamiljshuset är kapitalkrävande för husägaren och medför betänkliga risker under lågkonjunkturer, då husägaren kan drabbas av både sin egen och hyresgästens arbetslöshet. För här ifrågavarande ändamål är enfamiljshuset den riktiga typen.

b) *Utrymmesstandard*. Beträffande utrymmeskrav är den redan vid hyreshusbygge för barnrika familjer gällande kravet på två rum och kök såsom minimum självklart i fråga om egnahem. I synnerhet när det gäller större flerbarnsfamiljer borde tre rum och kök eftersträvas såsom det normala; beaktas bör dock, att rummen ej bliva för små. Å andra sidan bör även tillses, att det icke bygges för stort — en hos egnahemsbyggare icke ovanlig benägenhet. Framhållas må, att alltför stora lägenheter äro tungskötta och bli illa utnyttjade.

c) *Planlösning och utförande*. I det föregående ha anförts en rad kritiska synpunkter på det nuvarande tillståndet inom egnahemsbyggandet på landsbygden. I avvaktan på en rationalisering av byggnadsväsendet på landsbygden torde vissa åtgärder vara påkallade för att åt här ifrågasatta speciella byggnadsverksamhet för barnrika familjers bostadsförsörjning garantera god kvalitet i fråga om planlösning och utförande, åtgärder, som icke hindra men befordra en framtida allmän reglering. Bostadssociala utredningen vill peka på betydelsen av att genom vederbörande statliga organs försorg det periodvis utarbetas och gives effektiv spridning åt samlingar av goda typritningar, passande för varierande behov och åtföljda av klara arbetsbeskrivningar. Planlösningar, som äro avsedda att tillämpas vid här ifrågavarande byggnadsföretag, som erhålla statens stöd, böra granskas av vederbörande centrala organ, vilket för ändamålet utrustas med tillräckliga resurser.

Erfarenheten ger vid handen, att bristerna i landsbygdens byggnadsskick i mycket hög grad sammanhånga med bristen på yrkesskickliga byggmästare. Bostadssociala utredningen vill i detta sammanhang understryka önskvärdheten av att sådan verksamhet, som syftar till förbättrad utbildning av lantbyggmästare, t. ex. de av Samfundet för hembygdsvård anordnade byggmästarekurserna, effektivt understödes av staten. Från egnahemsstyrelsens sida har även framförts förslag om lämpligt ordnat lärlingssystem.

d) *Utrustning*. Bostadssociala utredningen vill framhäva den fundamentala betydelsen av att husen förses med central uppvärmningsanordning.¹ Utom hygieniska fördelar innebär centraluppvärmning förutsättningen för ett förnuftigt utnyttjande av bostadens utrymmen. Dels medger den, som nämnts, bättre planlösningar, dels bliva samtliga rum användbara även vintertid och slutligen kan huset tänkas bli fullständigare inrett och utnyttjat från början. Otvivelaktigt sammanhånga de missförhållanden i detta avseende, som konstaterats genom undersökningen av bostadsförhållandena i 100 landskommuner (se bil. 1 sid. 53), i hög grad med bristen på centraluppvärmning. Anordnandet av sådan bör göras till ett krav för lån och bidrag av statsmedel till byggande av egnahem för barnrika familjer. Värmeledningspanna för ifrågavarande ändamål bör vara av en typ, som kan eldas med inhemskt bränsle. Inhämtade uppgifter från fackmän ha givit vid handen, att det tekniska problemet i detta sammanhang låter sig lösa utan större svårighet men tarvar särskild utredning.

Anordnandet av vatten och avlopp inomhus bör även uppställas som krav, där icke tekniska hinder omöjliggöra detta. En dylik anläggning torde till stor del kunna utföras som egnahemsbyggarens egen arbetsprestation, varvid även enkla och billiga handpumpar i köket kunna komma till användning.

Behovet av garderöber, skafferi och övriga förvaringsutrymmen synas snarast lättare kunna tillgodoses i landsbygdsegnahem än i städernas hyreslägenheter. I fråga om inredandet av badrum eller tvagningsrum (eventuellt

¹ I ovannämnda uppsats av dr Castenfors utvecklas på ett synnerligen övertygande sätt den avgörande hygieniska betydelsen av centralvärme.

jämte varmvatten) vill bostadssociala utredningen uttala en rekommendation härför. Att åstadkomma badmöjligheter inom bostaden, med badrummet förlagt till källaren tillsammans med tvättstuga, kan vara enkelt och föga kostsamt. Vad nu sagts, innebär givetvis intet underkännande av strävandena att söka lösa landsbygdens badfråga på kollektiv väg genom badstugor o. d.

I fråga om dylika önskvärda förbättringar av egnahemmens tekniska utrustning må emellertid, med hänsyn till vissa erfarenheter från den hittills bedrivna bostadsförsörjningsverksamheten för barnrika familjer, understrykas betydelsen av att låne- och bidragsbeviljande eller -prövande myndigheter icke av förmenta sparsamhetsskäl motsätta sig en utveckling, vilken sakligt måste anses motiverad av tekniska och även av ekonomiska skäl på längre sikt. Det är en även ur andra synpunkter än bostadssociala utomordentligt angelägen sak, att bostadsprimitivismen på den svenska landsbygden brytes åtminstone med avseende på nybyggda egnahem för barnrika familjer. Vid undersökningar av nytillkomna egnahemssamhällets struktur har gjorts den iakttagelsen, att de konkreta förebilderna på platsen kunnat vara av avgörande betydelse för vilken form den senare bebyggelsen erhållit både beträffande bostädernas inre och yttre utformning. Det finns därför grundad anledning att våga hoppas, att en relativt omfattande nyproduktion av egnahem, vars standard kunde hållas på en jämförelsevis hög nivå, skulle få ett fördelaktigt inflytande på stora delar av landsbygdens bostadsproduktion. Detta vore av utomordentlig vikt icke minst med hänsyn till att landsbygdens byggnadsverksamhet är relativt livlig och sannolikt — på grunder, som utvecklas i nästföljande kapitel — kommer att få betydande omfattning under närmast följande decennium.

Bostadssociala utredningen vill i detta sammanhang upprepa vad inledningsvis uttalats, nämligen att förhållandena synas påkalla en utredning ur mera allmänna synpunkter, syftande till ökat inflytande för den byggnadstekniska sakkunskapen ej blott beträffande den statsunderstödda bostadsproduktionen utan för byggnadsverksamheten överhuvud, enkannerligen på landsbygden.

Kap. 10. Beräkningar rörande det framtida bostadsbehovet på landsbygden.

Det har vid upprepade tillfällen som argument gentemot åtgärder, som syftat att befordra bostadsbildningen på landsbygden, hävdats, att dylika åtgärder skulle vara förenade med risker av den anledningen att landsbygdens befolkning är i tillbakagående och att denna befolkningsregress kommer att bli än starkare i framtiden. Det finnes ingenting som tyder på, att »flykten från landsbygden» skulle upphöra eller inom nära framtid mera avsevärt minskas. Till denna regressfaktor kommer upphörandet av den naturliga folkökningen och eventuellt dess förbytande i naturlig folkminskning på

landsbygden till följd av den fortgående sänkningen i landsbygsbefolkningens fruktsamhet. Även om ett betydande byggnadsbehov skulle kvarstå på landsbygden i och för den omfattande om- och tillbyggnad eller ersättningsbyggnad, som kräves för att det existerande bostadsbeståndet skall kunna bringas att motsvara rimliga krav, skulle det dock, har man menat, icke föreligga något behov att utöka antalet lägenheter. — Det är uppenbart, att en rationell inriktning av de bostadspolitiska åtgärder, som avse landsbygden, måste ske under hänsyn till den befolkningsutveckling, som kan bedömas såsom sannolik, och grunda sig på så långt möjligt säkra beräkningar över landsbygdsbefolkningens framtida storlek och sammansättning. De slutsatser, som dragits beträffande bostadsbehovet på landsbygden ur föreliggande tendenser i befolkningsrörelsen på landsbygden, ha dock som regel icke grundats på någon analys av de för hushållsbildningen och därmed bostadsbehovet bestämmande faktorerna.

I bil. 4 till bostadssociala utredningens första betänkande¹ påvisades, hurusom den exceptionellt höga byggnadsverksamheten under det senaste årtiondet och det förhållandet, att i städerna under denna period tillväxten i antalet lägenheter varit av helt annan och högre storleksordning än tillväxten i folkmängden, ha sin naturliga förklaring i förskjutningarna i ålders- och civilståndsfördelningen. Den retarderande faktorn i befolkningsrörelsen har framför allt varit en stark absolut minskning i de yngre åldersklasser, som ännu icke äro hushållsbildande. De starkast hushållsbildande åldersklasserna ha däremot fortsatt att växa mycket kraftigt, och resultatet har blivit, att antalet hushåll trots retardationen i totalfolkmängdens utveckling ökat i snabbt tempo. På grundvalen av beräkningar över den framtida ålders- och civilståndsfördelningen drogs även med ledning av den kalkylerade utvecklingskurvan för antalet gifta män i hela landet den slutsatsen, att hushållsbeståndet skulle komma att fortsätta att växa betydligt under de närmaste årtiondena och nå ett maximum först omkring år 1960. Därvid hade icke gjorts försök att kalkylera utvecklingen för städer resp. för landsbygd för sig; för de allmänna slutsatser, som drogos beträffande hushållsbeståndets tillväxt i städerna, användes den beräknade utvecklingen av den för hushållsbildningen dominerande befolkningsgruppen, de gifta männen, endast såsom allmänt indicerande huvudtendensen i utvecklingen, jämfört med känd föregående utveckling.

Vid planläggningen av utredningen om städernas saneringsproblem framstod det för de sakkunniga som ett önskemål, att kalkyler av den art, och med den metod, som med delvis mycket förenklade antaganden använts i ovannämnda undersökning, kunde utföras under å ena sidan mera preciserade, å andra sidan mera varierande antaganden beträffande sådana nu icke säkert kända faktorer, som inverka medbestämmande på den framtida utvecklingen av befolkningens storlek och sammansättning samt den därav bestämda hushållsbildningen.

¹ Statens offentliga utredningar 1935: 2 sid. 133.

Det syntes för det första önskvärt, att alternativa antaganden kunde uppställas rörande den framtida nativiteten. I den förut nämnda undersökningen, där frågan gällde hushållsbildningen och bostadsbehovet under endast de närmaste årtiondena, var detta helt onödigt, eftersom förändringar i nativiteten öva inverkan på hushållsbildningen överhuvud först efter c:a 20 år och få mera avsevärd betydelse först efter 30 à 35 år. Det stadsplanemässiga saneringsproblemet däremot är ett problem att se på mycket lång sikt; alternativa utvecklingsmöjligheter i en mera avlägsen framtid, för vilka den kommande nativitetsutvecklingen är av betydelse, vore därför i detta sammanhang av intresse.

För det andra framstod det särskilt ur saneringsfrågans synpunkt som angeläget, dels att utvecklingen av städernas bostadsbehov kunde undersökas för sig, dels — och som en konsekvens därav — att betydelsen för bostadsbehovets utveckling i städerna av flyttningarna mellan landsbygd och städer kunde beräknas, och att sålunda kalkylerna kunde utföras under alternativa antaganden rörande dessa flyttningar. Härvid erhålles givetvis som en rest motsvarande material för landsbygden. Av statistiska skäl är det nödvändigt att vid en tudelning av materialet draga gränsen mellan städer och landsbygd enligt den nu gällande administrativa indelningen, vilket ur saneringsfrågans synpunkt knappast innebär någon väsentlig olägenhet. I »landsbygden» komma sålunda att inräknas även områden med agglomererad bebyggelse, vilket ur vissa synpunkter — dock icke dem, som bostadssociala utredningen har att anlägga — kan vara mindre lämpligt.¹

I ett kommande betänkande förvänta sig de sakkunniga kunna framlägga mera detaljerad redovisning av de tillämpade metoderna och av de slutsatser, som av beräkningarnas resultat kunna dragas beträffande det framtida bostadsbehovet, d. v. s. det behöfliga antalet lägenheter av olika storlekstyper, vid ett flertal, på olika sätt definierade bostadsstandards, såsom det kan beräknas ur de vid vissa tidpunkter i framtiden befintliga hushållens antal och struktur under en serie antaganden om utvecklingen av var och en av de främsta, för hushållsbildningen bestämmande faktorerna. Här skall endast — såsom en bakgrund till de följande betraktelserna över den framtida hushållsbildningen på landsbygden — lämnas en kort redogörelse för innebörden av de olika antagandena, i den mån dessa ha betydelse för beräkningarna av landsbygdsbefolkningens utveckling.

Hypoteserna rörande de olika faktorerna i befolkningsutvecklingen ha formulerats på sådant sätt, att de, inbördes kombinerade, bilda liksom ett nät lagt över alla de möjligheter för den kommande utvecklingen, som äga någon beaktansvärd grad av sannolikhet. När »gränsantagandena» så väljas, att en utveckling av vederbörande faktor utanför gränserna kan bedömas såsom

¹ På föranstaltande av 1936 års egnahemsutredning har materialet för landsbygden i här ifrågakarande undersökning underkastats en speciell bearbetning, varvid uppdelning skett mellan »jordbruksbefolkning» och »övrig landsbygdsbefolkning» och alternativa antaganden uppställts rörande nativiteten inom och flyttningarna mellan dessa båda delar av landsbygdsbefolkningen. Dessa undersökningar äro ännu icke helt slutförda.

utesluten eller mycket osannolik, har man rätt att antaga, att den faktiska utvecklingen i framtiden kommer att hålla sig inom det fält, som ligger inom de gränser, vilka de mest ytterligtgående antagandena uppdraga, varvid dock givetvis reservationer måste göras för överhuvud icke beräkneliga (till stor del av politiska omständigheter betingade) eventualiteter, såsom en omfattande immigration eller händelser av katastrofal natur.

För den händelse det visar sig, att alla de vid kalkylerna framkomna serierna av mera sannolika utvecklingslinjer för befolkningen och dess sammansättning löpa i samma riktning och ligga väl samlade inom ett begränsat fält, har man vunnit en god grund för bedömning av tendenserna i den framtida utvecklingen. Om utvecklingslinjerna däremot skulle gå i vitt skilda riktningar, ha undersökningarna ändå varit av värde, så till vida att de klargöra, att grunden för en prognos är mycket osäker. Om ändock en prognos försökes i och med att vissa antaganden utväljas och betecknas som de mest sannolika, bör den osäkerhet i resultatet, som följer av osäkerheten i sannolikhetsantagandena, hållas i minnet och redovisas. — Det säger sig vidare självt, att ju längre in i framtiden man sträcker beräkningarna, desto mera skilda från varandra måste de utvecklingslinjer löpa, som framgå ur olika kombinationer av antaganden, och desto osäkrare blir sålunda grunden för bedömningen. Det må dock här än en gång understrykas, att när det gäller kalkyler över hushållsantalet, nativitetsantagandena spela roll först efter 20 år och mera betydande roll först efter 30 à 35 år. Frågan om hushållsbildningen på landsbygden (resp. i städerna) blir därför inom en period av dylik längd väsentligen en fråga om flyttningarnas omfattning.

Grunden för bedömningen av hushållsbildningen på landsbygden utgöres av beräkningar över befolkningens fördelning efter kön, ålder och civilstånd, inbördes kombinerade. Dylika beräkningar ha utförts för vissa tidpunkter i framtiden med fem års mellanrum (fram till år 2000) och med 31 december 1935 som utgångspunkt. Härvid har fordrats antaganden om den framtida 1) dödligheten, 2) nativiteten, 3) civilståndsfördelningen i olika åldersklasser samt 4) flyttningarna från landsbygd till städer, deras omfattning bland män och kvinnor i olika åldrar. Dessutom har förutsatts, att någon migration ej förekommer.

Beträffande *dödligheten* föreligga relativt goda möjligheter att uppskatta den framtida utvecklingen. En hel del arbete har också under senare tid nedlagts på dylika förutberäkningar, vilka äro i hög grad behövlige för livränte- och pensionsförsäkringen. År 1932 framlade en särskild för ändamålet tillsatt kommitté ett betänkande (statens offentliga utredningar 1932:4) med förslag till en på förutberäkning av dödligheten grundad dödlighetstabell (R 32). Vid förevarande kalkyler har antagits, att fr. o. m. år 1936 varje femårsklass i sitt avdöende följt denna tab. R 32. Vissa dödlighetsskillnader mellan landsbygd och städer förefinnas visserligen, men differenserna äro knappast av sådan storleksordning, att undersökningsresultaten kunna äventyras. Att formulera särskilda dödlighetsantaganden för landsbygds-

befolkningens del eller att överhuvud arbeta med alternativa dödlighets-antaganden har därför ej befunnits nödvändigt.

Beträffande *nativiteten* (eller rättare fruktsamheten) har för landsbygdsbefolkningen gjorts tre olika antaganden: I) sjunkande nativitet till år 1950, därefter oförändrad; nettoreproduktionstalet c:a 500 eller detsamma som f. n. gäller för rikets städer; II) i stort sett oförändrad nativitet eller, noggrannare uttryckt, något höjd nativitet, så att den ger ett nettoreproduktionstal = 1 000; III) stigande nativitet till år 1950, därefter oförändrad; nettoreproduktionstalet c:a 1 250.¹

Utifrån ovanstående antaganden om dödlighet och nativitet har folk-mängden vid slutet av åren 1940, 1945, 1950—2000 beräknats, varvid män och kvinnor fördelats efter ålder i femårsgrupper. Därefter ha män och kvinnor var för sig fördelats efter *civilstånd* inom varje åldersklass i enlighet med den relativa fördelning, som enligt folkräkningen gällde år 1930. Vid tillämpningen av denna relativa civilståndsfördelning befanns emellertid det totala antalet gifta män överstiga det totala antalet gifta kvinnor med belopp, som blevo allt större, ju längre fram i tiden det gällde. Detta resultat är fullt förklarligt med hänsyn till dels de olikheter, som förefinnas mellan männens och kvinnornas civilståndsfördelning i olika åldrar, och dels de stora förskjutningar i åldersfördelningen, som inträffa i framtiden. En korrigering var därför nödvändig därhän, att totala antalet gifta män och kvinnor i stort sett överensstämde. Det befanns därvid lämpligast att anpassa de gifta kvinnornas antal efter männens. Denna metod för korrektionen får anses naturligtast, eftersom familjeförsörjningsbördan fortfarande i allmänhet till större delen vilar på mannen.

Slutligen ha gjorts fyra olika antaganden om *flyttningarna* från land till stad. Förutom ett antagande (a) om inga som helst flyttningar ha i vart och ett av de övriga fallen angivits ett visst absolut nettoantal män och kvinnor, som under varje femårsperiod antagits flytta från landsbygden och vid periodens slut kvarlevat i städerna, nämligen (b) 10 000 män och 20 000 kvinnor; (c) 30 000 män och 50 000 kvinnor; (d) 50 000 män och 80 000 kvinnor. De flyttande ha åldersfördelats i enlighet med förhållanden, som konstaterats i vissa fall, som visserligen äro ringa till antalet men mycket väl överensstämmande med varandra.

Av alla de antaganden, som man behövt göra för att kalkylera utvecklingen för landsbygd resp. städer för sig, äro antagandena om flyttningarna måhända de vanskligaste, och detta gäller i synnerhet beträffande de närmaste årtiondenas utveckling, för vilken, såsom tidigare påpekats, nativitets-antagandena icke spela någon roll i vad angår beräkningen av de för hushållsbildningen bestämmande faktorerna. Av ovannämnda fyra flyttning-antaganden är (c): 30 000 män och 50 000 kvinnor per femårsperiod det som

¹ För stadsbefolkningens del ha gjorts fyra olika nativitetsantaganden, innebärande fortsatt nedgång, konstant, samt två olika grader av stegring. Olika möjliga kombinationer av nativitetsantagandena för städer respektive för landsbygd ge för hela rikets befolkning nettoreproduktionstal, som variera mellan c:a 400 och c:a 1 150.

närmast överensstämmer med den omfattning av flyttningarna, som gällt under senare decennier.

Man kan med tämligen stort lugn våga påståendet, att för överskådlig och i fråga om planering av åtgärder beaktansvärd framtid de båda gränsantagandena (a): ingen flyttning, resp. (d): 50 000 män och 80 000 kvinnor representera ytterligheter, som icke endast ingränsa varje utveckling av rimlig sannolikhet utan även betyda mycket osannolika ytterlighetsfall. I den hit-tillsvarande utvecklingen kan icke förmärkas någon tendens till avmattning i den »flykt från landsbygden», som utmärkt det senaste trefjärdedels seklet. Inom landsbygdens dominerande näringsgren, jordbruket, kommer efter all sannolikhet den befolkning, som där har sin sysselsättning, att fortsätta att minska, främst till följd av den rationalisering av jordbruksdriften, som kräves för att upprätthålla jordbrukets räntabilitet och underbygga en levnadsstandardshöjning för jordbruksbefolkningen. Det vore visserligen tänkbart, att denna tendens kunde i sin verkan på den totala landsbefolkningen komma att helt eller delvis motvägas av en stark utveckling av andra till landsbygden lokaliserade näringsgrenar. Under senare decennier har en dylik utveckling av betydande styrka uppenbarligen varit för handen, dock långtifrån tillräckligt stark för att förhindra en fortgående förskjutning mellan total landsbygdsbefolkning och stadsbefolkning, vilket får en viss belysning av följande sammanställning ur folkräkningsuppgifterna över antalet män och kvinnor åren 1920 och 1930 inom jordbruksbefolkning, övrig landsbygdsbefolkning samt stadsbefolkning:

	M ä n		K v i n n o r	
	1920	1930	1920	1930
<i>Landsbygden:</i>				
jordbruksbefolkning.....	1 044 000	982 000	957 000	876 000
övrig befolkning	1 043 000	1 119 000	1 117 000	1 169 000
Summa	2 087 000	2 101 000	2 074 000	2 045 000
<i>Städerna</i>	811 000	920 000	932 000	1 076 000

Emot möjligheten av en utveckling av andra landsbygdsnäringsgrenar än jordbruket, tillräckligt stark att motverka befolkningsminskningen i denna senare näringsgren, talar vidare den omständigheten, att den industriella produktionens struktur synes vara stadd i förskjutning i riktning mot större relativ betydelse för konsumtionsvaruindustrierna, vilka huvudsakligen äro lokaliserade till städerna och enkannerligen de större städerna. Huruvida denna tendens är av mera tillfällig natur eller kommer att fortsätta är dock vanskligt att döma om.

Det kan å andra sidan förvisso skönjas tendenser, som kunna tänkas — i framtiden förstärkta — verka uppdämpande på flyttningen från land till stad. Härvid åsyftas dels sådana produktions- och transporttekniska ten-

denser, som verka relativt gynnande för småföretag (elektriska motorer, lastbilar o. s. v.) och som därför också kunna tänkas gynna en mera spridd industriell lokalisering, dels alla dessa omständigheter, som tendera att överbrygga klyftan mellan land och stad i fråga om sociala och kulturella levnadsvanor (bussar, radio, organisationsväsendets samt förenings-, bildnings- och idrottsrörelsens utträngande på landsbygden, förbättrad hälso- och sjukvård på landsbygden o. s. v.). Av väsentlig, väl avgörande vikt i detta hänseende är givetvis, att klyftan mellan land och stad i fråga om materiella levnadsvillkor fylles ut. Det har ju även på senare tiden allt mera allmänt erkänts (se sid. 55*), att därvidlag förbättring av landsbygdens bostadsförhållanden, särskilt i fråga om en hygienens befordrande och det husliga arbetet underlättande utrustning av bostaden, spelar en väsentlig roll. — Dessa senare tendenser till trots synes det dock finnas övervägande skäl att antaga, att de förut nämnda tendenserna till fortsatt flyttning från land till stad skola visa sig dominerande, åtminstone under de närmaste årtiondena. Gränsantagandet (a): ingen flyttning kan betraktas som ett fullt betryggande ytterlighetsfall.

Det andra gränsantagandet (d): 50 000 män och 80 000 kvinnor per femårsperiod kan ävenledes på goda grunder betecknas som ett osannolikt ytterlighetsfall. Det överstiger för det första mycket betydligt den flyttning, som under senare årtionden har förekommit. En flyttning enligt detta antagande skulle förutsätta en helt exceptionell ökning i den hastighet, med vilken närings- och sysselsättningsmöjligheterna i städerna tillväxa. Ett viktigare argument är dock, att en flyttning av sådan omfattning mycket snart skulle leda till disproportjoner i befolkningsfördelningen, som säkerligen skulle framkalla såväl spontana reaktioner som ingripanden från det allmännas sida — inte minst ur befolkningspolitiska synpunkter. Under antagande I härövan beträffande nativitetens utvecklingen på landsbygden (d. v. s. fortsatt nedgång till den nu för städerna gällande nivån) skulle vid maximiantagandet angående flyttningen de mera mobila åldersklasserna 15—35 år vara nära nog avfolkade redan på 1970-talet. Vid de — efter nuvarande utvecklingstendenser att döma mindre sannolika — antagandena om redan från närvarande tid konstant eller stigande nativitet på landsbygden, skulle situationen visserligen ej bli fullt så drastisk, men såväl könsfördelningen som fördelningen på produktiva och improduktiva åldrar skulle bli mycket abnorm. Detta gäller väl att märka om hela landsbygdsbefolkningen. Redan nu ha ju för jordbrukets del avsevärda svårigheter av här antydd art inställt sig. Det är att antaga att den skärpning av disproportionerna i befolkningsammansättningen, som en fortsättning av flyttningen skulle medföra, i synnerhet skulle komma att gälla just jordbruksbefolkningen och där åstadkomma orimliga förhållanden. (Än en gång erinras om reservationen för immigration, vilken, om den fick mera betydande omfattning, naturligtvis kunde medföra väsentliga modifieringar i läget.)

Flyttningsantagandena (b): 10 000 män och 20 000 kvinnor per femårs-

period och (c) 30 000 män och 50 000 kvinnor per femårsperiod äro rimligare än de två förut behandlade, och under förutsättning, att inga nu oförutsebara genomgripande förändringar ske i betingelserna för befolkningens fördelning på land och stad, kan man hålla för sannolikt, att utvecklingen kommer att förlöpa inom de gränser, som kunna beräknas utifrån dessa flyttningsantaganden. Av dessa ligger det förra betydligt under hittills gällande nivå, under det att det senare ligger något över denna nivå. Om man icke har några särskilda skäl att antaga någon mera betydande förändring i den inre omflyttningens styrka, torde man sålunda kunna utgå från att den sannolika utvecklingen för den närmaste framtiden kommer att ligga närmare den linje, som framgår ur flyttningsantagandet (c), än den, som framgår ur flyttningsantagandet (b).

Ju längre in i framtiden man kommer, desto mera måste dock betingelserna för flyttningen förändra sig. När — såsom all sannolikhet talar för — den naturliga folkökningen på landsbygden stagnerar och övergår i naturlig folkminskning, måste också källorna för folkströmmen från landsbygd till städer allt mera sina ut. I synnerhet när de starkast mobila åldrarna, 20—30 år, i mera kraftig grad komma att utsättas för sammankrympningsprocessen, måste häri ligga en för flyttningens absoluta omfattning starkt neddämpande omständighet. De utvecklingskurvor, som erhållas ur de olika, men var för sig under hela perioden oförändrade flyttningsantagandena, måste alltså betraktas såsom varande av olika sannolikhetsgrad under olika delperioder. För bedömandet av en längre fram i tiden liggande utveckling — vilket är av behovet påkallat i fråga om exempelvis det stadsplanemässiga saneringsproblemet — måste dylika omständigheter tillmätas synnerlig vikt. I fråga om här förevarande problem, bostadsbehovet under de närmaste årtiondena, spela de mindre roll men böra dock givetvis hållas i minne.

Resultaten av beräkningarna över landsbygdsbefolkningens framtida storlek och sammansättning med avseende på kön, ålder och civilstånd under de på olika sätt kombinerade alternativa förutsättningar beträffande nativitet, flyttningar samt dödlighet och civilståndsfördelning i olika åldrar, vilka här-ovan beskrivits och kort diskuterats, redovisas närmare i tabellbilaga 3, sid. 107 o. f. Härur ha hämtats vidstående sex diagram, ur vilka i stora drag kunna avläsas de utvecklingslinjer, som de viktigaste av de uppställda förutsättningarna, inbördes kombinerade, innebära. För enkelhetens skull fästes i efterföljande kommentarer avseende väsentligen vid resultaten enligt flyttningsantagandena (b) och (c) på grunder, som tidigare diskuterats.

Beträffande den beräknade utvecklingen av landsbygdens folkmängd må här i förbigående göras ett påpekande. Såsom förut nämnts, har vid kalkylerna använts dödlighetstabellen R 32, vilken innebär en icke obetydligt lägre dödlighet än den nu rådande. (Dödligheten enligt R 32 skulle 1935 ge ett dödlighetstal för hela riket på något under 10 promille mot det faktiska 11.7.) Detta förhållande skapar en viss diskontinuitet i skarven mellan kurvan

Diagram A. Folkmängden å rikets landsbygd. Nativitetsantagande I (sjunkande nativitet till år 1950, därefter oförändrad; nettoreproduktionstalet c:a 500).

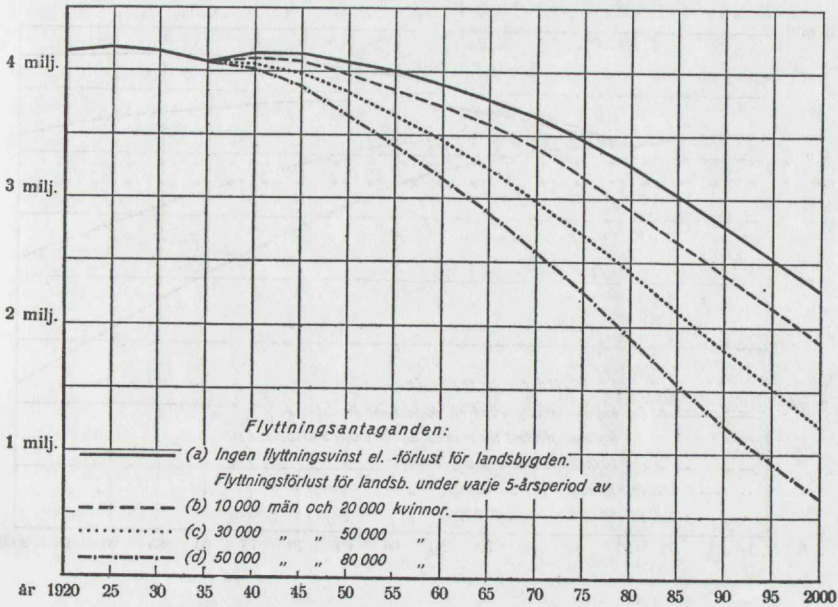
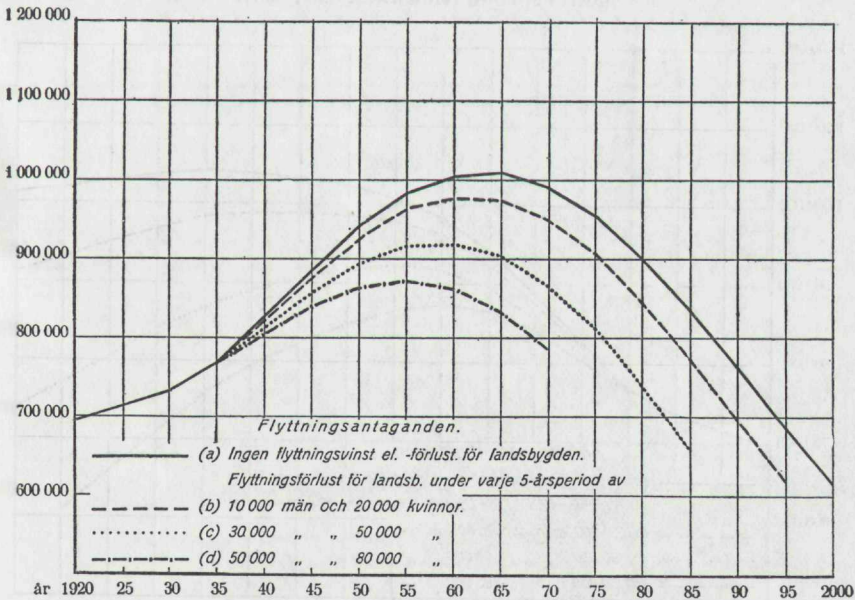
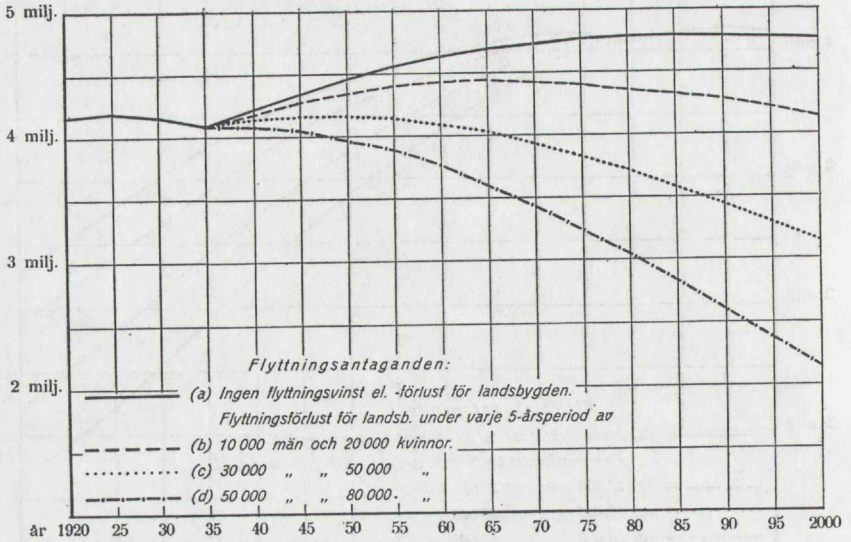

Diagram B. Antalet gifta män å rikets landsbygd. Nativitetsantagande I (sjunkande nativitet till år 1950, därefter oförändrad; nettoreproduktionstalet c:a 500).

Diagram C. Folkmängden å rikets landsbygd. Nativitetsantagande II (i stort sett oförändrad el. närmare bestämt något höjd nativitet; nettoreproduktionstalet = 1 000).

Diagram D. Antalet gifta män å rikets landsbygd. Nativitetsantagande II (i stort sett oförändrad el. närmare bestämt något höjd nativitet; nettoreproduktionstalet = 1 000).

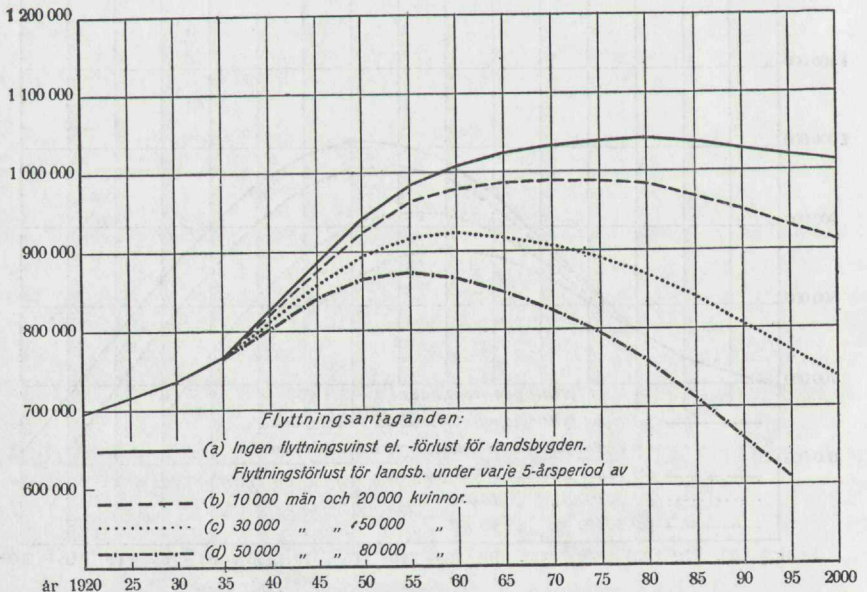

Diagram E. Folkmängden å rikets landsbygd. Nativitetsantagande III (stigande nativitet till år 1950, därefter oförändrad; nettoreproduktionstalet = c:a 1 250).

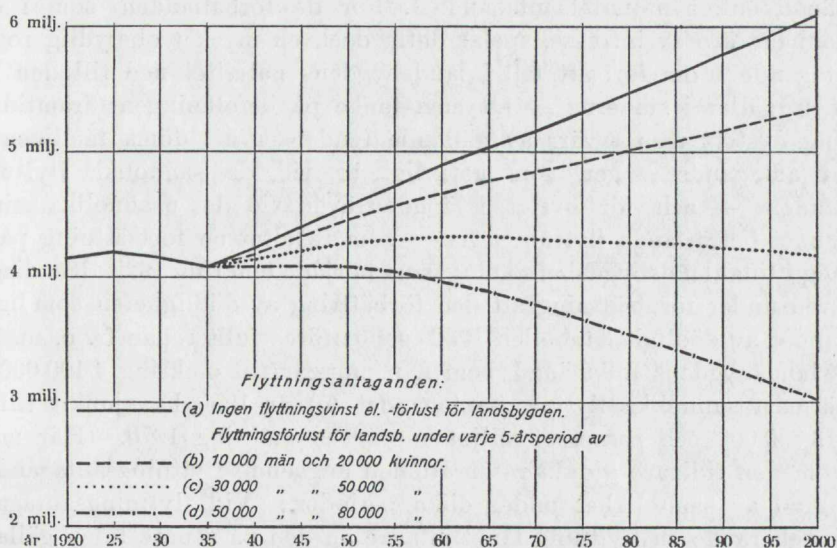
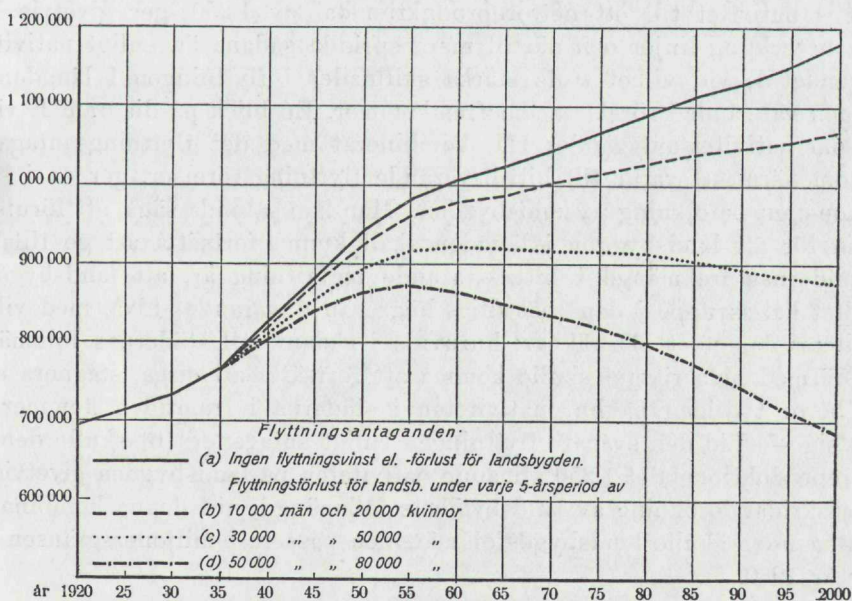

Diagram F. Antalet gifta män å rikets landsbygd. Nativitetsantagande III (stigande nativitet till år 1950, därefter oförändrad; nettoreproduktionstalet = c:a 1 250).

för hittillsvarande utveckling och kurvorna för den beräknade framtidsutvecklingen, vilken tydligt framträder särskilt i diagrammet över landsbygdens folkmängd enligt nativitetsantagande I. För de förhållanden, som i detta sammanhang äro av intresse, spelar detta dock en mycket obetydlig roll.

Antagande I om fortsatt fall i landsbygdens nativitet ned till den nivå, som f. n. gäller i städerna — ett med tanke på befolkningens framtida utveckling dystert men tyvärr av gällande tendenser att döma tämligen realistiskt antagande — ger, som naturligt är, vid de sannolika flyttningsantagandena — och för övrigt i längden även vid det osannolika minimiantagandet beträffande flyttningarna — som resultat en fortsättning på den nedgång i total landsbygdsbefolkning, som började omkring 1925. (Se diagram A.) Även under förutsättning att den förbättring av dödligheten, som ligger i antagandet av dödlighetstabellen R 32, genomföres fullt redan fr. o. m. 1936, skulle landsbygdens folkmängd, som f. n. uppgår till omkring 4 100 000, vid det närmast sannolika flyttningsantagandet (c) år 1950 ha sjunkit till omkring 3 850 000 och passera 3-miljonersgränsen omkring 1970. (Här må erinras om den tidigare gjorda reservationen angående flyttningsantagandenas olika grad av sannolikhet under olika perioder.) Vid flyttningsantagandet (b) (innebärande en flyttning långt mindre än den på senare tiden gällande) skulle efter en svag uppgång, som följer av antagandet om förbättrad dödlighet, landsbygdens folkmängd år 1950 ha sjunkit något under 4 000 000 och passera 3-miljonersgränsen i slutet av 1970-talet. Även vid antagandet att ingen flyttning sker, skulle vid här ifrågavarande nativitetsantagande landsbygdsfolkmängden från senare delen av 1940-talet kontinuerligt sjunka och omkring 1985 ha kommit ned i 3 000 000.

Det mycket optimistiska nativitetsantagandet III, stegring av landsbygdens nativitet till ett nettoreproduktionstal av 1 250, ger givetvis helt andra utvecklingslinjer och därtill mera spridda sådana än enligt nativitetsantagandet I, vid vilket trots starka skillnader i flyttningen i längden en tämligen väl samlad rörelse nedåt framkommer. En blick på diagram E visar, hurusom nativitetsantagandet III, kombinerat med det flyttningsantagande (c), som närmast svarar till hittillsvarande flyttningsrörelser, ger en i stort sett konstant befolkning på landsbygden. Man kan sålunda säga, att förutsättningen för att landsbygden i längden skall kunna fortsätta att ge tillskott till städernas folkmängd i hittillsvarande omfattning är, att landsbygdens nativitet hålles uppe i den (betydligt högre än nuvarande) nivå, med vilken nativitetsantagandet III räknar; huruvida i sådant fall städernas folkmängd (och därmed hela rikets) skulle komma att fortsätta att stiga, stagnera eller falla beror tydligen på hur nativiteten i städerna i framtiden kommer att ställa sig. — Vid den svagare flyttningen enligt antagande (b) skulle den till nettoreproduktionstalet 1 250 stigande nativiteten på landsbygden givetvis ge en fortskridande ökning av landsbygdens folkmängd; vid denna kombination av antaganden skulle landsbygdsfolkmängden passera 5-miljonersgränsen omkring år 1980.

Nativitetsantagandet II, oförändrad eller något höjd nativitet (nettoproduktionstal 1 000), utgör ett mellanting mellan de båda föregående. (Se diagram C.) Det ligger ju i antagandet att i längden landsbygdsbefolkningen bevaras konstant (efter att först ha stigit till följd av nuvarande relativt stora befolkning i fruktsam ålder samt av den antagna förbättrade dödligheten) under den förutsättning, att ingen flyttning kommer till stånd. Vid flyttningsantagandet (c) skulle landsbygdsfolkmängden vara i stort sett oförändrad ett par årtionden framåt, men därefter kontinuerligt sjunka, vilket illustrerar, hurusom flyttningstillskott av nuvarande omfattning till städerna i längden omöjliga kunna komma till stånd vid nuvarande nativitet på landsbygden.

Vad som i förevarande sammanhang, ur hushållsbildningsfrågans synpunkt, närmast intresserar, är emellertid icke utvecklingen av landsbygdsbefolkningens i dess helhet, vilken visserligen i längden är avgörande, men för de närmaste årtiondena icke riktigt indicerar hushållsbildningens utveckling. Såsom tidigare har antytts, under hänvisning till bil. 4 i de sakkunnigas första betänkande, bestämmas hushållsantalet under kommande decennier i väsentlig grad av de våldsamma förskjutningar i ålders- och civilståndsfördelningen, som komma att inträffa som en ofrånkomlig konsekvens av nu rådande befolkningsstruktur. Avgörande härvidlag är, att de grupper inom befolkningen, som äro hushållsbildande, för närvarande äro mycket stora, och, såsom skall framgå av det följande, komma att fortsätta att växa betydligt åtminstone ett par decennier. Och för denna utveckling har, såsom tidigare påpekats, den nu okända nativiteten i framtiden ingen som helst betydelse förrän om 20 à 30 år, varför också slutsatserna rörande utvecklingen av de för hushållsbildningen avgörande befolkningsgrupperna kunna dragas med långt större säkerhet än slutsatserna rörande utvecklingen av den totala folkmängden.

Av de statistiska serier, som utvisa utvecklingen av olika ålders- och civilståndsgrupper inom befolkningen, är den över antalet gifta män den lämpligaste indikatorn för hushållsbildningens allmänna tendens. Kurvan för hushållsbeståndet sammanfaller visserligen ingalunda med kurvan för antalet gifta män, eftersom även andra grupper äro hushållsbildande: främst förut gifta och i viss grad även vuxna ogifta; dessa båda kurvor äro icke heller helt parallella.¹

Om man emellertid icke åsyftar något annat än att bestämma framtidsutvecklingens allmänna riktlinjer i förhållande till hittillsvarande utveckling, är dock — med vissa modifikationer — kurvan för antalet gifta män en fullt

¹ För städernas del ha i här ifrågasvarande undersökning hushållsbestånd och hushållsstruktur beräknats genom att den ålders- och civilståndsfördelade folkmängden vid olika framtida tillfällen »översatts» i hushåll med användande av empiriskt konstaterade konstanter, som uttrycka den grad, i vilken respektive ålders- och civilståndsgrupp är hushållsbildande. För landsbygdens del är det avsevärt svårare att erhålla empiriskt underlag för dylika konstanter, och beräkningar av denna art ha därför ännu icke utförts. I den ovannämnda specialbearbetningen av landsbygds materialet, som föranstaltats av 1936 års egnahemsutredning, komma emellertid försök att bestämma hushållsbildningens konstanter att göras.

betryggande indikator för hushållsbeståndets utveckling. Vilka dessa modifieringar äro framgår av de beräkningar för städernas del, i vilka, som nyss nämndes, hushållsbeståndets utveckling har kunnat direkt kalkyleras. Det visas av dessa kalkyler, att för — i stort sett — de närmaste två årtiondena antalet hushåll kommer att växa något svagare än antalet gifta män av den anledningen, att vissa andra hushållsbildande grupper tillväxa i långsammare takt än antalet gifta män. Så småningom inträffar emellertid i detta hänseende ett omslag och antalet hushåll växer starkare än antalet gifta män, vilket har sin naturliga förklaring i den starka tillväxten i den relativt starkt hushållsbildande gruppen av förut gifta (änke- och änklingshushållen), som kommer att ske då de nuvarande stora medelåldrarna ha hunnit upp i högre åldrar. I stort sett torde ett liknande förhållande komma att inställa sig för landsbygdens del; skulle någon mera betydande skillnad föreligga, skulle det vara beträffande förhållandet under de närmaste decennierna mellan kurvorna för antalet hushåll och antalet gifta män. Genom flyttningarna från landsbygd till städer kommer nämligen tillväxten i antalet gifta män att bli relativt svagare på landsbygden än i städerna, och man kan därför möjligen antaga, att för denna period kurvorna för antalet hushåll och för antalet gifta män komma att närmare överensstämma med varandra på landsbygden än i städerna. I stort sett torde man emellertid kunna hålla före, att utvecklingskurvan för hushållsbeståndet på landsbygden kommer att i det väsentliga följa kurvan för antalet gifta män men visa ett något flackare förlopp.

Diagram B visar med nära nog drastisk tydlighet, vilken helt utslagsgivande betydelse för hushållsbildningen på landsbygden inom de närmaste decennierna, som tillkommer de kraftiga förskjutningar i ålders- och civilståndsfördelningen, vilka — som förut påpekats — komma att framgå som en ofrånkomlig konsekvens av *redan existerande* förhållanden inom befolkningsstrukturen. Nativitetsantagandet är där I, sjunkande nativiteten till städernas nuvarande nivå; såsom tidigare behandlats svarar härtill vid alla flyttningssamtalen en fortskridande minskning i landsbygdens totalfolkmängd. Detta till trots kommer antalet gifta män (och därmed antalet hushåll) att under *samtliga* flyttningssamtalen uppvisa en kraftig tillväxt under minst ett par decennier, ett förhållande, som utgör fortsättning på den relation mellan total folkmängdsutveckling och utvecklingen av antalet gifta män, som markerat framträder efter 1920 vid en jämförelse mellan diagram A och diagram B.¹ Till och med vid det orimliga flyttningssamtalen (d), 50 000 män och 80 000 kvinnor per femårsperiod, som mycket snart skulle komma flyttningens källor att helt sina, skulle antalet gifta män på landsbygden komma att växa från mindre än 770 000 år 1935 till mer än 870 000 år 1955, eller med 13 à 14 procent. Vid det rimligare och närmast sannolika, ehuru något i överkant tilltagna flyttningssamtalen (c), 30 000 män och 50 000

¹ Under det att landsbygdens folkmängd 1935 var nära 50 000 mindre än 1920, var antalet gifta män ungefär 70 000 större.

kvinnor per femårsperiod, skulle tillväxten fortsätta till 1960, då antalet gifta män på landsbygden skulle uppgå till 920 000 eller omkring 20 procent högre än det nuvarande antalet. Det lägre flyttningsantagandet (b) ger en tillväxt, ävenledes till år 1960, upp till c:a 975 000 gifta män, innebärande en stegring på nära 27 procent.

De övriga nativitetsantagandena (diagram D och F) ge fram till 1955 helt och fram till 1960 praktiskt taget samma utslag som det här behandlade till följd av det tidigare upprepade gånger påpekade förhållandet, att förändringar i nativiteten ge utslag i de hushållsbildande åldrarna först efter 20 à 30 år. Det är sålunda först i den i förevarande sammanhang mindre intressanta utvecklingen efter 1960, som olikheterna i nativitetsantagandena börja spela roll. En jämförelse mellan diagrammen B, D och F ger vid handen, att efter 1960 kurvorna för antalet gifta män på landsbygden uppvisa i stort sett samma olikheter, som kurvorna för landsbygdens hela folkmängd visa, när man börjar jämförelsen 1935. Vid nativitetsantagandet I gå kurvorna för samtliga flyttningsantaganden i samlad rörelse nedåt. Diagram F, med det optimistiska nativitetsantagandet III, reproduktionstal 1 250, åskådliggör att — liksom fallet var beträffande landsbygdsfolkmängden — en dylik nativitet kräves för att landsbygdens hushållsbestånd skall kunna i längden hållas konstant, om landsbygden samtidigt skall avlämna lika stora tillskott till städernas befolkning som hitintills. Diagram D, nativitetsantagande II, visar slutligen att nuvarande nativitet på landsbygden icke är tillräcklig för att i längden uppehålla hushållsbeståndet på landsbygden, om någon som helst flyttning förekommer.

Tillväxten i hushållsbeståndet till följd av den ännu i hastig takt skeende ökningen i de hushållsbildande åldrarna kommer helt naturligt att äga rum i retarderande tempo. 1930-talet utmärkes av den starkaste tillväxthastighet i hushållsbeståndet, som överhuvud någonsin förekommit och mänskligt att döma någonsin kommer att förekomma inom den svenska befolkningen. Kulmen i kurvan för tillväxthastigheten synes redan passerad, men ännu något årtionde kommer hushållsbeståndet att öka med en hastighet, som långt överstiger den under tidigare perioder fram t. o. m. världskriget gällande. I bil. 4 till bostadssociala utredningens första betänkande beräknades, att perioden 1935—45 skulle komma att utmärkas av ett absolut taget ungefär lika stort tillskott i hushållsantalet som perioden 1925—35. I stort sett kan detta omdöme tillämpas på utvecklingen av landsbygdens hushållsbestånd, om man håller sig inom de gränser, som uppdragas av de mera sannolika flyttningsantagandena.¹ Ännu fram till 1950 är tillväxthastigheten tämligen hög, men på 1950-talet börjar verkan av nativitetsminskningen göra sig gällande i så hög grad i de hushållsbildande åldrarna, att tillväxthastigheten

¹ Det erinras om, att härvid »landsbygd» betyder allt det som i administrativ mening är landsbygd. Vissa skäl, som här icke skola närmare utvecklas, göra det sannolikt, att den fortsatta ökningen av hushållsantalet på landsbygden kommer att ske utanför jordbruket och till stor del antagligen i agglomererade delar av landsbygden.

starkt retarderas för att — under de mera sannolika flyttningsantagandena — sjunka till noll omkring 1960.

För att sammanfatta: under alla förutsättningar, som nu kunna bedömas som sannolika, och t. o. m. under förutsättningar beträffande omfattningen av »flykten från landsbygden», som äro avgjort osannolika, kommer antalet hushåll på landsbygden och därmed även behovet av tillskott till landsbygdens bostadsbestånd att betydligt tillväxa under de närmaste decennierna; en rimlig och på intet sätt äventyrlig uppskattning är, att år 1960 antalet hushåll på landsbygden kommer att överstiga antalet år 1935 med 20 procent. Utvecklingen kommer sålunda att kräva en mycket väsentlig utökning av bostadsbeståndet på landsbygden — trots sannolikt sjunkande folkmängd. Även oavsett det byggnadsbehov, som sammanhänger med andra omständigheter än hushållsbeståndets tillväxt (om-, till- och ersättningsbyggnad), äro förhållandena sådana, att det icke gives anledning nu att av fruktan för befolkningsutvecklingens konsekvenser hesitera inför åtgärder till befordrande av bostadsbildningen på landsbygden, vilka på socialpolitiska grunder kunna motiveras. I en senare period, efter 1960, kommer visserligen med all sannolikhet att inträffa stagnation och — om icke nativiteten inom den närmaste tiden stiger starkt — även tillbakagång i hushållsbeståndets utveckling, men denna framtidsmöjlighet kan icke användas som argument mot bostadspolitiska åtgärder. För det första: om hushållsantalet skulle minska, kan detta lång tid mötas och motsvaras av bortrivning av äldre, mindre tillfredsställande bostäder. För det andra: de hushåll, som komma till under de närmaste 20—30 åren, måste ju någonstans bo, och om hotet om kommande tillbakagång i hushållsbeståndet skall medräknas i de bostadspolitiska övervägandena, måste det vara som argument för omedelbara och starka åtgärder att förbättra bostadsförhållandena i förhoppning att därigenom nativitetsutvecklingen skall kunna påverkas i gynnsam riktning.

AVD. III.

Förslag till åtgärder för främjande av bostadsförsörjning i egnahem m. m. för mindre bemedlade barnrika familjer.

Kap. 11. Inordnande i bestående former för statligt stöd åt bostads- bildningen av den speciella bostadshjälpen för barnrika familjer samt dennas tillämpningsområde.

Såsom framhållits i de direktiv, vilka, som tidigare berörts (sid. 14*), i förevarande fråga givits de sakkunniga av chefen för socialdepartementet, var orsaken till att bostadsanskaffningslånen och familjebidragen enligt kungörelsen den 4 september 1935 knutits enbart till lägenheter, som upplåtas mot hyra, främst den, att bostadssociala utredningens förslag, jämlikt de för utredningen då gällande direktiven, avsåg förhållandena i städer och stadsliknande samhällen, alltså orter med hyresmarknad, där det övervägande flertalet av de familjer, som kunde komma i fråga, måste antagas förhyra sin bostad. Det hittillsvarande subventionssystemet har i enlighet med dessa förutsättningar haft karaktären av en hyressubvention, med undantag endast för de under det senaste året i ett mindre antal fall vidtagna försöken att tillämpa de för hyressubventionen gällande principerna på enfamiljshus, upplåtna mot äganderätt i städer och stadsliknande samhällen (se sid. 17*).

I fråga om bostadssubventionen för barnrika familjer i stadsamhällen, för vilka hyressubvention enligt kungörelsen den 4 september 1935 kan utgå, har det, såsom redan tidigare framhållits (sid. 16*), synt de sakkunniga angeläget, att, när bostadssubventionen för barnrika familjer utsträcker till att omfatta även egnahem, de regler, som skola gälla, göras i möjligaste mån likvärdiga för de båda upplåtelseformerna, och detta såväl för de familjer, åt vilka bostad i den ena eller andra formen upplåtes, som för kommunerna, som ha att organisatoriskt och ekonomiskt medverka. Stadssamhällena, enkannerligen de större, ha med sin längre drivna sociala och stadsgeografiska differentiering behov av såväl olika upplåtelseformer som olika stadsplane- och hustyper, vilka sålunda icke böra betraktas som konkurrerande utan fastmer som varandra kompletterande. Hyreslägenheter kunna i fråga om läge i förhållande till arbetsplats och skola, i fråga om kollektiva anordningar o. s. v. erbjuda fördelar, som för en del av stadsfamiljerna kunna överväga de fördelar i fråga om rymlighet, självständighet o. s. v., som en småstuga kan giva och som för andra familjer kunna vara dominerande. En fördel att särskilt beakta hos hyresupplåtelsen är den större möjlighet att genom omflyttning smidigt anpassa bostadens storlek efter familjens i tiden växlande behov; i annat sammanhang (sid. 24*) har påpekats angelägenheten

av att sådan omflyttning inom beståndet av hyreslägenheter för barnrika familjer underlättas och att detta bestånd i sådant ändamål differentieras och icke ensidigt sammansättes av övervägande 2 rum och kökslägenheter. — Vilken upplåtelseform eller hustyp, som i olika konkreta fall väljes, bör avgöras av de naturliga förutsättningar, som på orten föreligga, och icke påverkas av någon olikhet i de fördelar eller bördor, som statshjälpen vid hyressubvention respektive subvention av egnahem innebär för familjerna och kommunerna. Det vill synas som om de provisoriska regler, som statens byggnadslånebyrå uppställt för bostadsanskaffningslån och familjebidrag för enfamiljsstugor för barnrika familjer (se sid. 17*), i stort sett tillgodose dessa synpunkter, och de sakkunniga komma att i fortsättningen föreslå endast oväsentliga modifikationer i dessa regler.

Ävenledes vad angår utsträckandet av bostadssubventionen för barnrika familjer till egnahem i allmänhet och till landsbygden — den i detta sammanhang huvudsakliga frågan — torde det vara i enlighet med de i frågan givna direktiven, att man söker åstadkomma största möjliga likvärdighet i de statliga stödåtgärderna till förbättring av de barnrika familjernas bostadsförsörjning i städer och på landsbygd. I direktiven har dock förutsetts, att icke obetydliga modifikationer i reglerna för bostadssubventionen skulle visa sig påkallade, då denna utsträcker till att omfatta jämväl landsbygden. De sakkunniga ha även — särskilt med hänsyn till förda diskussioner med representanter för statens egnahemsstyrelse — funnit det nödvändigt att föreslå sådana modifikationer. Dessa gälla närmast villkoren för lån och bidrag för de barnrika familjer, som skulle erhålla statens stöd för anskaffning av egnahem på landsbygden, varvid avvikelserna gent emot de för stadssamhällena gällande reglerna främst motiveras av den större bundenhet till den en gång anskaffade bostaden, vilken följer därav att landsbygden som regel saknar utbildad bostadsmarknad. Vad angår villkoren beträffande kommunernas medverkan lära dessa för de i organisatoriskt och finansiellt avseende i allmänhet svagare utrustade landskommunerna icke lämpligen kunna sättas lika med de för stadssamhällena givna.

Till utformningen av dessa förslag till modifikationer återkomma de sakkunniga i det följande. I sina huvuddrag går de sakkunnigas förslag, i vad det avser finansieringen, ut därpå, att staten lämnar lån till 90 procent av anskaffningsvärdet (för om-, till- eller nybyggnad), varav, såvitt angår landsbygden, 20 procent utgöres av intecknat ränte- och amorteringsfritt lån och 70 procent av dels amorterings-, dels uppsägningslån. Såsom normalt bör räknas med egen arbetsinsats till omkring 10 procent av anskaffningsvärdet; kan denna icke utgöras av familjen, bör ansvaret för finansieringen av de översta 10 procenten av anskaffningskostnaden åvila kommunen eller annan, t. ex. arbetsgivare. Därutöver lämnas av statsmedel årliga annuitetsbidrag till högst annuitetens belopp, bestämda efter samma regler som familjebidragen i stadssamhällena utifrån ett på visst sätt beräknat årligt bostadsvärde. — Frågan om lönebostäder upptages särskilt längre fram (sid. 108*).

De sakkunniga ha förutsatt, att på landsbygden kommunen skall tjänstgöra som förmedlingsorgan samt att kommunen skall stå en viss risk. Det torde näppeligen vara att förvänta, att på landsbygden sådana allmännyttiga företag, som i städerna handhaft en betydande del av verksamheten, skola vara att påräkna. Däremot torde ofta, särskilt på industriorter, de arbetsgivande företagen — i synnerhet av brukstyp — vara intresserade av att stödja här ifrågavarande verksamhet. Den regeln torde därför böra fastläggas, att efter vederbörande statsmyndighets prövning enskilt företag må kunna träda i kommuns ställe. Då de sakkunniga nedan tala om kommun avses även sådant företag.

Som ett viktigt motiv för ett i vissa stycken annorlunda konstruerat system för bostadssubventionen för barnrika familjer på landsbygden må vidare framhållas önskvärdheten av att den speciella bostadshjälpen för barnrika familjer i fråga om organisation och metoder i görligaste mån infogas som ett led i redan bestående system för främjande av bostadsbildning och bostadsförbättring på landsbygden, för vilka redogörelse tidigare lämnats (sid. 31*, jfr bil. 2). Med hänsyn till detta önskemål ha de sakkunniga diskuterat möjligheterna att utforma den speciella bostadssubventionen för barnrika familjer såsom modifikationer i de regler, som gälla för arbetarsmåbrukslån, bostadsförbättringsbidrag och egnahemslån.

Arbetarsmåbrukslånen innebära, som förut påpekats (sid. 45*), en subvention, fullt jämförlig med bostadssubventionen för barnrika familjer i stads-samhällena, i vissa hänseenden t. o. m. ännu längre gående. Att till denna knyta familjebidrag är sålunda uteslutet; det gives helt enkelt inte rum för sådana bidrag, vilka väl i regel skulle komma det sammanlagda subventionsbeloppet att överstiga bostadskostnadens belopp och sålunda mista karaktären av bostadshjälp. Arbetarsmåbrukslånen äro ju dessutom knutna till vissa sysselsättningar av säsongkaraktär, en begränsning, som ur synpunkten av de barnrika familjernas speciella bostadsproblem ter sig irrelevant. En preferensbehandling av de barnrika familjerna i den fortsatta arbetarsmåbruksverksamheten synes de sakkunniga befogad på allmänna socialpolitiska grunder. Den kunde ges formen av ett med visst belopp (exempelvis 1 000 kronor) större lån än det i allmänhet som maximum gällande — oavsett om det nuvarande maximibeloppet bevaras eller om det med hänsyn till de höjda byggnadskostnaderna enligt egnahemsstyrelsens förslag höjes till 7 000 kr. —, varvid tillskottet skulle avse att täcka kostnaderna för en större och framför allt bättre utrustad bostad. Detta är motiverat därav, att större familjer ha större behov av utrymme och hygieniska anordningar, samt därav, att arbetet i hemmet blir oskäligt tungt i en mera primitivt utrustad bostad, när familjen är stor. — Några detaljerade förslag till modifikationer i reglerna för arbetarsmåbrukslånen med speciell hänsyn till de barnrika familjer, vilka äro i den situationen att kunna komma i fråga för arbetarsmåbrukslån, anse sig de sakkunniga icke befogade att framställa. De sakkunniga vilja endast framhålla, att arbetarsmåbrukslån å ena sidan och bostadssubvention

för barnrika familjer å andra sidan — den ena hjälpformen avseende en viss sysselsättningskategori, den andra en viss familjekategori — visserligen i så måtto utesluta varandra, som de icke kunna utgå samtidigt till en och samma familj, men båda tillgodose socialt utomordentligt angelägna behov samt kunna bestå vid sidan av varandra och komplettera varandra.

Bostadsförbättringsbidragen äro såsom engångsbidrag svåra att anpassa till den subventionsform, grundad på årliga bidrag, differentierade efter barnantal, som gäller för barnrika familjer i städerna. Allmänna socialpolitiska överväganden kunna motivera en preferensbehandling av barnrika familjer även vid tilldelningen av bostadsförbättringsbidrag, såsom ju också i växande utsträckning redan skett och varom bostadssociala utredningen tidigare gjort hemställan (se sid. 34*). Viktigast är emellertid att bostadsförbättringsbidragen — utan förändringar i tilldelningsprinciperna och beloppen, som skulle helt förändra karaktären hos denna bidragsverksamhet — äro otillräckliga för ändamålet att radikalt upphjälpa de barnrika landsbygdsfamiljernas bostadsförhållanden (se sid. 30*). Begränsningen i deras syfte att tjäna upprustnings- och i viss utsträckning ersättningsbyggnadsändamål jämte begränsningen i bidragsbeloppen, vilken icke medgiver mera genomgripande ombyggnad utan sådana kapitaltillskott av de byggande, som icke i normala fall kunna förutsättas möjliga för här ifrågavarande familjekategori, göra bostadsförbättringsbidragens otillräcklighet uppenbar för nu förevarande ändamål. Det gäller emellertid om dem detsamma, som nyss hävdades beträffande arbetarsmåbrukslånen i deras förhållande till den ifrågasatta tillämpningen av bostadssubventionen för barnrika familjer, nämligen att de tjäna ett ännu ingalunda tillfredsställt och socialt mycket viktigt behov; bostadsförbättringsverksamheten efter nuvarande linjer och en speciell bostadssubvention för barnrika familjer kunna bestå vid sidan av varandra och komplettera varandra. Med den utformning av den senare subventionsformen för landsbygdens del, som de sakkunniga i det följande föreslå, torde för övrigt komma att på ett naturligt sätt bildas en successiv övergång från de fall där — utan villkor med avseende å familjestorlek — enbart förbättringsbidrag för mindre genomgripande upprustningsarbeten kunna beviljas, över sådana fall, där en mera genomgripande om- eller tillbyggnad kan finansieras medelst dels det räntefria lån, som enligt följande förslag skall utgöra en del av det statliga lånet och som i realiteten i vanliga fall blir liktydigt med ett bostadsförbättringsbidrag, dels det lågförräntade amorteringslån, för vilket under barnens uppväxttid annuitetslättnader beredas genom familjebidrag, fram till de fall där nybyggnad eller total ombyggnad möjliggöres genom nyssnämnda lån till högre belopp jämte därtill knutna familjebidrag. Genom anordningen att göra en del av bostadsanskaffningslånet ränte- och amorteringsfritt kunna bostadsförbättringsbidragen sägas vara i viss mån inkluderade i det system för bostadshjälp åt barnrika familjer på landsbygden, som de sakkunniga föreslå. Men i huvudsak böra enligt de sakkunnigas mening strävandena i dessa avseenden läggas efter andra linjer än engångsbidragen.

I fråga om egnahemslånen vore det otvivelaktigt möjligt att genom modifikationer i reglerna för långivningen (högre belåningsgräns och lägre ränta) samt anknytning av familjebidrag i form av årliga annuitetsbidrag till dylika lån åstadkomma en subventionsform, likvärdig med den nu för stadssamhällena gällande. Då de behövlige modifikationerna emellertid skulle vara mycket betydande — särskilt i jämförelse med rådande praxis för belåning — synes det vara lämpligare — eftersom egnahemsfrågan f. n. är föremål för utredning i annat sammanhang (se sid. 47*) — att införa en även formellt ny typ av egnahemslån, speciellt avsedd för flerbarnsfamiljer, vilkas ekonomiska situation i flertalet fall är sådan, att de icke förmå bära de ekonomiska förpliktelser, som följa med de nuvarande egnahemslånen.

Dessa överväganden leda sålunda enligt de sakkunnigas mening till den slutsatsen, att den överföring av principerna för subventionen för barnrika familjer i stadssamhällena, som de sakkunniga ha haft att pröva, icke lämpligen bör ske genom modifikationer i reglerna för redan bestående stödformer för bostadsbildning och bostadsförbättring på landsbygden, när mindre be-medlad barnrik familj är låne- eller bidragssökande, utan genom anordnande av en från dessa fristående låne- och bidragsform. En dylik ny stödform för en speciell kategori av familjer skulle icke onödiggöra någon av de nu existerande stödformerna, men väl komplettera dem till fördel för sådana bostadsnödlidande flerbarnsfamiljer, som till följd av arten av familjeförsörjarens sysselsättning icke kunna komma i fråga för arbetarsmåbrukslån och som icke kunna finansiera en tillräcklig om- eller tillbyggnad med hjälp av enbart bostadsförbättringsbidrag och som icke — slutligen — äro ekonomiskt nog bärkraftiga för att erhålla vanliga egnahemslån.

Liksom den nya stödformen innebär ett eliminerande i huvudsak av de ekonomiska risker, som äro förknippade med ett egnahemsinnehav av vanlig typ, synes densamma ej böra möjliggöra sådana realisationsvinster, som i vissa fall kunna komma en fastighetsägare till del. Lånen böra därför förbindas med villkor, som berättiga såväl stat som kommun att, i händelse det subventionerade huset icke användes för avsett ändamål eller eljest missbruk förekommer, återfordra icke blott återstående delar av lån utan även givna ekonomiska bidrag i form av gratis tomt, annuitetslättnader o. s. v. Detta motiveras främst därav, att verksamhetens syfte delvis kan äventyras — såsom erfarenheter från vissa främmande länder visa —, om icke frestelsen att inhösta en tillfällig ekonomisk vinst genom försäljning eller uthyrning av huset förhindras att uppkomma.

Direktiven peka i fråga om tillämpningsområdet för den utvidgade bostads-subventionen för barnrika familjer i »egnahem och liknande lägenheter» såväl i städerna som på landsbygden. Därmed torde ha avsetts bostäder överhuvud, som upplåtas på annat sätt än mot hyra. Vad stadssamhällena beträffar torde komma i fråga praktiskt taget endast egnahem, däri inräknade även sådana enfamiljshus, där tomten innehaves allenast med tomträtt. Att knyta familjebidrag till bostadsrättslägenheter i kooperativt förvaltade flerfamiljs-

hus synes de sakkunniga meningslöst, eftersom dylika lägenheter såsom bostadsform överensstämma med hyreslägenheter och eftersom de fördelar, som denna besittningsform erbjuder ur förvaltnings- och andra synpunkter, ernås även med det system för fastighetsbesittning och förvaltning, som gäller för nuvarande hyresbostäder för barnrika familjer.

Beträffande landsbygdens bostäder är emellertid frågan om tillämpningsområdet för den utvidgade subventionen för barnrika familjer mera komplicerad. Det är visserligen att antaga att även på landsbygden det i det övervägande flertalet fall kommer att bli fråga om egnahemslägenheter, enkannerligen sådana, som icke äro förbundna med jordbruk; byggnadsverksamheten på landsbygden tenderar överhuvud — såsom förut påpekats (sid. 29*) — att alltmera inriktas på denna typ av lägenheter. Även för jordbruksegnahem böra emellertid lån och bidrag av här föreslagen art kunna komma i fråga för barnrika familjer, dock endast för om-, till- eller nybyggnad av själva bostadshuset. Lånen och bidragen för bostaden synas i sådana fall kunna kombineras med jordbruksegnahemslån för jordanskaffningen, låt vara att härvidlag reservation bör göras med hänsyn till den pågående, på dessa spörsmål inriktade egnahemsutredningen.

Den socialgrupp på den svenska landsbygden, som är mest i behov av samhällets hjälp till en god och rymlig bostad, är utan tvivel lantarbetareklassen. Det är även känt, att inom denna klass en särskilt stor del av familjerna äro barnrika. De sakkunniga ha under sådana förhållanden icke kunnat underlåta att till särskild behandling upptaga det hittills i stort sett olösta problemet om förbättrande av lönebostäderna i avseende å såväl utrymme som kvalitet.

Då lönebostaden äges av arbetsgivaren och i löneavtalet blott upplåtes till nyttjande under anställningstiden, är det till en början uppenbart, att en bostadssubvention åsyftande att höja barnrika lantarbetares bostadsstandard icke kan anordnas enligt de linjer som nyss antytts. Av samma skäl är det likaledes givet, att en förbättring av lantarbetarnas bostadsstandard ej heller kan vinnas genom de former för bostadshjälp, som redan föreligga i arbetare-småbrukslånen och egnahemslånen. Det är visserligen givet, att i den mån lantarbetarna skulle övergå till att taga arbete mot kontantlön och söka sig egen bostad, båda dessa hjälpformer skulle bli tillämpliga. Under sådana förhållanden skulle även den av de sakkunniga utformade speciella subventionen av barnrika familjer i egnahem och liknande bostäder bliva användbar. En viss utveckling i denna riktning försiggår utan tvivel. För överskådlig tid framåt kommer emellertid flertalet egentliga lantarbetare att bo i lönebostäder upplåtna av arbetsgivaren. Då dessa bostäder genomsnittligt sett äro kvalitativt sämre och mera överbefolkade än andra bostäder på landsbygden, kvarstår här ett problem som icke längre kan förbigås.

Såsom redan nämnts, hade den statliga bostadsförbättringsverksamheten till stor del motiverats med behovet av förbättring av lönebostäder. En för-

hållandevis mycket ringa del av denna verksamhet har emellertid kommit att inriktas på lönebostäderna. Detta förhållande är i viss grad naturligt. Huruvida sådan bostadshjälp kommer att utgå, beror ju icke blott på arbetarelägenhetens beskaffenhet, utan väl lika mycket på vederbörande arbetsgivares intresse för saken och möjlighet att för ändamålet komma i åtnjutande av bidrag från det allmännas sida. I senare hänseendet står den lånebeviljande myndigheten i viss mån i ett svårslösligt dilemma, beroende på att det ekonomiska understödet ju tillfaller ägaren-arbetsgivaren och icke bostadsinnehavaren-arbetaren och det vare sig den förres ekonomiska villkor äro goda eller dåliga. Är nämligen ägaren välbärgad, framstår det å ena sidan oegentligt, att han av skattemedel skall tillgodonjuta allmänt understöd för att upprusta sina arbetarebostäder. Å andra sidan äro lantarbetarebostäderna allmänt så lågvärdiga, att han vanligen utan upprustning kan få arbetare. Då en förbättring av bostadsförhållandena således icke är ekonomiskt motiverad, är måhända understöds givande enda förutsättningen för att en förbättring skall komma till stånd. Egnahemsnämnderna ha i detta läge understundom beviljat lån och bidrag även till välbärgade egendomsägare. Även egnahemsstyrelsen har på grund av inkomna besvär med hänsyn till särskilda omständigheter beviljat bidrag och lån till mera välsituerade jordägare i enstaka fall (jfr sid. 36*). Arbetar tvärtom ägaren under ekonomiska svårigheter — ett fall som kan inträffa vare sig egendomen är stor eller liten —, bortfaller visserligen det nyss angivna skälet emot understödets beviljande. Men detta understöd motiveras icke av ekonomisk nödställdhet hos bostadsinnehavaren. Ett understöd givet under sådana förhållanden måste även, med hänsyn till ett jordbruksföretags affärsmässiga karaktär, stundom betyda en premiering av den mindre dugliga företagaren. Tack vare sitt ekonomiska obestånd får han tillgodonjuta en värdestegring av sin egendom genom ett understöd, som primärt blott äsyftar att förbättra bostadsförhållandena för hans arbetare. I och för sig måste det framstå mindre egentligt, att en bostadssubvention inriktad på arbetarebostädernas förbättring skall vara beroende av arbetsgivarens ekonomiska villkor. Det måste även förutsättas, att en egendomsägare i sådant läge, att han, i egenskap av obemedlad eller mindre bemedlad, skulle kunna få subvention för upprustning av sina arbetarebostäder, ofta icke äger tillräckligt intresse eller förmåga att driva igenom förbättringsarbetet.

De sakkunniga ha vid övervägandet av denna fråga kommit till den slutsatsen, att bostadsförbättringsverksamheten icke är en ändamålsenlig form av bostadshjälp för familjerna i lönebostäder, och ha i den ringa utsträckning, vari denna hjälpform kommit till användning för lönebostäder, sett en bekräftelse på denna uppfattnings riktighet. Under sådana förhållanden uppstår frågan hur lantarbetarnas bostadsfråga skall kunna lösas på annat sätt.

De sakkunniga förbise därvid icke de krafter på den fria marknaden, som verka i riktning mot en höjning av bostadsstandarden för lantarbetarna. Således torde bland lantarbetsgivare den insikten vara i tillväxt, att goda bostäder äro av betydelse för en tillfredsställande rekrytering av arbetskraft

till jordbruket. Lantarbetarna själva sträva även i samma riktning. Dessa krafter vinna ökad betydelse i mån av det på senare tid starkt vidgade tillämpningsområdet för de kollektivavtal, som träffats mellan svenska lantarbetsgivarnas centralförening och svenska lantarbetareförbundet (f. n. över 30 000 arbetare eller inemot en tredjedel av det större jordbrukets hela arbetspersonal). I dessa avtal ingå även ganska detaljerade bestämmelser rörande beskaffenheten av lantarbetarnas bostäder. Familjebostad skall sålunda ha en nettogolvvyta av minst 35 kvm, men kan bristande bostadsutrymme av arbetsgivaren ersättas med 10 kr. per år och felande 3-tal kvm golvvyta. Åtskilliga andra bestämmelser meddelas i avtalen rörande bostadens art och utrustning och slutligen föreskrives, att beträffande bostad skall i övrigt gälla hälsovårdsstadgans bestämmelser.

Vad denna beträffar må erinras om, att 1935 och 1936 års riksdagar, i huvudsaklig överensstämmelse med vissa av bostadsutredningen för landsbygden och bostadssociala utredningen utarbetade förslag, godkänt vissa förslag till förbättrad hälsovårdsorganisation för landsbygden och skärpning av hälsovårdsstadgans bostadsbestämmelser. Innebörden av sistnämnda stadganden, vilka trädde i kraft den 1 januari 1937, har belysts och förtydligats av medicinalstyrelsen, som dels utfärdat kungörelse rörande bostadsinspektion, dels råd och anvisningar till hälsovårdsnämnderna rörande bostäder och bostadsinspektion. Under år 1937 ha också efter initiativ av svenska lantarbetareförbundet och dess avdelningar på ett flertal orter avhållits bostadskonferenser, avseende att diskutera möjligheterna att med hjälp av hälsovårdsstadgans och kollektivavtalens bestämmelser nå fram till en allmän höjning av lantarbetarnas bostadsstandard.

Tager man emellertid hänsyn till det svenska jordbrukets förhållanden och beaktar man dessutom, att strävandena till förbättrade arbetsvillkor för lantarbetarna ej kunna koncentreras på blott bostaden utan även måste gälla arbetstid och arbetslön m. m., torde man vid en mera verklighetsbetonad betraktelse näppeligen komma till annan slutsats än att med all sannolikhet lantarbetarnas bostadsförhållanden icke enbart på grund av de ovan antydda krafterna komma att inom överskådlig framtid så förbättras, att de kunna sägas vara tillfredsställande även för en barnrik familj. Denna slutsats kan icke vara förvånande, särskilt i betraktande av att de sakkunniga ju ansett sig böra hävda den meningen, att f. n. de mindre bemedlade barnrika familjerna icke utan samhällets ekonomiska stöd kunna få sin bostadsfråga tillfredsställande ordnad.

Frågan är då, hur en sådan bostadssubvention skall kunna anordnas. Då bostadsinnehavaren icke äger sin bostad, utan bostadsinnehavet an knyter till ett arbetskontrakt, måste subventionen utgå till arbetsgivaren-ägaren. I princip ha statsmakterna godtagit en sådan ordning, att bostadsförbättringsbidrag och nybyggnadslån kunna utgå för lönebostäder. Den uppgift, de sakkunniga ställt sig, är att giva subventionen en sådan form och förbinda den med sådana villkor, att den blir mera tillfredsställande ur allmänna syn-

punkter och mera effektiv ur speciellt bostadspolitiska synpunkter. I senare hänseendet bör den om möjligt givas viss likvärdighet i olika hänseenden med den bostadssubvention, som utgår till barnrika familjer i egnahem.

Till den närmare utformningen av sitt förslag återkomma de sakkunniga i det följande (sid. 108*). I sina huvuddrag går förslaget ut på, att lantarbetgivare, som uppför lönebostad, vilken i fråga om utrymme och standard i övrigt uppfyller de krav på bostad för barnrik familj, som allmänt utgöra förutsättningar för här ifrågavarande art av statshjälp, och som därtill genom inteckning eller eljest kan ställa av egnahemsstyrelsen godkänd säkerhet, beviljas statslån ur den 1935 upprättade lånefonden för lantarbetarbostäder på de något modifierade villkor, som i det följande föreslås. För den tid, varunder bostaden bebos av barnrik familj — men icke eljest — tillgodonjuter han å detta lån viss annuitetslindring.

Denna hjälp skall utgå oavsett ägarens förmögenhetsförhållanden; den är tänkt att till viss del motsvara skillnaden i kostnad mellan en tillfredsställande bostad och de mindre tillfredsställande bostäder, som nu förekomma och som måste godtagas av arbetarna. Subventionen är således icke avsedd att giva arbetsgivaren-ägaren en inkomstökning. Det gynnande å arbetsmarknaden av flerbarnsfamiljer, som måste antagas bliva följderna, anse de sakkunniga vara en viss fördel, då det bildar en motvikt till det missgynnande, dessa f. n. av skilda anledningar äro utsatta för.

En väsentlig fördel av denna hjälpforms införande skulle bli, att bostadsinspektionen borde kunna avsevärt effektiviseras i avseende på lönebostäder, då arbetsgivare erbjudes hjälp att höja dessas standard. Denna hjälpform bör betraktas såsom en för kort tid av samhället gjord insats i syfte att ernå en mera kraftig höjning av lantarbetarnas bostadsstandard. Sedan denna standardförskjutning skett — säg inom tio år — bör subventionen borttagas, om då jordbrukets förhållanden så rationaliserats, att det kan uppbära en godkännbar bostadsstandard för jordbrukets arbetare. Ur denna synpunkt ligger stor vikt uppå, att bostadsinspektionens effektivitet på landsbygden utvecklas i takt med de ekonomiska hjälpåtgärderna från statens sida.

Med avseende å arrendelägenheter möter ett i det väsentliga likartat problem, och här anförda allmänna motivering för familjebidrag till lönebostäder lär kunna anses tillämplig även på smärre arrendelägenheter.

En bostadssubvention av egnahem och liknande lägenheter för barnrika familjer bör enligt de sakkunnigas mening utgå endast i och för en höjning av bostadsstandarden för de hjälpta familjerna, alltså i sammanhang med nyanskaffning eller om- och tillbyggnad av bostaden. De sakkunniga äro väl medvetna om, att en dylik begränsning, som dock är helt i överensstämmelse med de principer, vilka kommit till tillämpning beträffande bostadssubventionen av hyreslägenheter för barnrika familjer, lätt kan ge upphov till situationer, vilka kunna med viss rätt bedömas såsom innebärande ett gynnande av vissa familjer och missgynnande av andra,

vilkas ekonomiska resurser kunna vara lika dåliga, men som genom stora uppoffringar lyckats skapa sig tillfredsställande bostadsförhållanden. Sådana situationer äro i själva verket oundvikliga vid varje form av bostadssubvention i ett visst skede. Särskilt skarp skulle motsättningen framstå i sådana fall, där en familj, som tidigare skaffat sig ett eget hem, av den ena eller andra anledningen blir tvingad att fråntråda detta. Skulle emellertid nämnda begränsning upphävas och t. ex. familjebidrag kunna knytas till redan bestående egnahem, utan att en väsentlig förbättring av bostadsstandarden i sammanhang därmed sker, har frågan flyttats från det rent bostadspolitiska planet och därmed också förts utanför gränserna för det område, som bostadssociala utredningen har att beakta.

Kap. 12. Utformningen av bostadssubventionen till egnahem för barnrika familjer.

Subventionens systemål. Bostadssociala utredningen har i sitt första betänkande utförligt motiverat sin uppfattning, att statliga åtgärder till bostadsnödens bekämpande böra i första rummet avse flerbarnsfamiljer. Det är för det första dessa familjer, som naturligt nog, bliva de mest trångbodda, samtidigt som de enligt bostadsstatistikens vittnesbörd ofta dragas till de sämsta lägenheterna, enär även förmågan att bekosta bostad sjunker, när barnantalet växer. För det andra äro barn och halvvuxna särskilt känsliga för skador till följd av kvantitativa och kvalitativa brister hos bostaden. Slutligen är det tveklöst motiverat att ifråga om barnrika familjers bostadsförsörjning uppställa kravet på två rum och kök såsom minimityp, varigenom nyproduktionen av bostäder kan påverkas i en riktning, som planmässigt svarar till det bostadspolitiska målet att höja den allmänna utrymmesstandarden.

Som allmänt syfte med utsträckandet av bostadssubventionen för barnrika familjer till egnahem i städer och på landsbygden kan anges *dels* att möjliggöra för dessa familjer, som i allmänhet icke kunna antagas förmå prestera de besparingar eller lånesäkerheter, som nu krävas, att finansiera anskaffningen av ett i fråga om utrymme, rumsdifferentiering och bostadsutrustning fullvärdigt eget hem antingen genom nybyggnad eller om- och tillbyggnad utan egen kapitalinsats, *dels* att minska den årliga kostnaden för det egna hemmet genom bidrag, likvärdiga med dem som nu utgå för hyreslägenheter, under de år, då på grund av kostnaderna för barn, som ännu icke kunna bidra till försörjningen, familjens ekonomiska bärkraft är nedsatt. Då ingen egen kapitalinsats kräves, och då årliga bidrag till amortering ges, bör den ekonomiska bundenheten till det egna hemmet bliva väsentligt mindre än den, som nu i allmänhet föreligger. Därför skulle den allvarligaste olägenhet, som enligt allmän uppfattning vidlåder det nuvarande egnahemssystemet, när fråga är om ekonomiskt svagare ställda familjer, vara undanröjd tack vare att staten och delvis kommun eller arbetsgivare i och för

tillgodoseendet av ett angeläget social-politiskt krav övertager en del av de ekonomiska risker, som äro förbundna med bostadsanskaffningen, samt bidrager till det egna hemmets löpande kostnader. Betänkligheter mot åtgärder, som avse att hjälpa barnrika familjer att skaffa egnahem, på den grund att familjen därigenom blir bunden till orten, böra för övrigt icke överdrivas: dessa familjer äro redan i och genom familjestorleken föga rörliga.

Kommuns eller arbetsgivares ekonomiska medverkan. Enligt författningen rörande lån och bidrag till barnrika familjers bostadsförsörjning i hyresbostäder skall kommunen ekonomiskt medverka dels genom att i mån av behov sörja för finansieringen av den del av fastighetskapitalet, som överskjuter det genom lån av statsmedel erhållna, dels fritt ställa tomt till förfogande, dels slutligen gentemot staten ansvara för den förlust, som kan uppkomma genom försummad hyresbetalning.

När det gäller egnahemsanskaffning äro vissa modifikationer i dessa regler befogade dels generellt, dels beträffande särskilt landskommunerna. Överhuvud torde det vara nödvändigt att i fråga om landskommunerna sänka kraven på kommunens ekonomiska medverkan och ansvar.

Frågan om kommunens medverkan vid finansieringen bör ses i sammanhang med frågan om den arbetsinsats, som kan påräknas från egnahemsbyggarens sida. Erfarenheter av egnahemsbyggnadsverksamheten tyda på, att sådan arbetsinsats i allmänhet kan och bör göras. Normalt torde man kunna räkna med en arbetsinsats av omkring 10 procent av anskaffningsvärdet, låt vara att en sådan proportion är svår att värdesätta (jfr sid. 52*). Arbetsinsatsen har även ett visst värde som prov på en familjs lämplighet som egnahemsinnehavare. Denna synpunkt bör dock icke pressas, när det gäller barnrika familjer i svag ekonomisk ställning, där mannens arbetsmöjligheter kunna krävas helt för tillgodoseende av familjens omedelbara behov, hustrun är bunden av barnen och det hårda hushållsarbetet i en stor familj och barnen ännu icke kunna prestera något arbete. Då bestämmandet av familjens behov av ekonomiskt stöd och beaktandet av de speciella krav på skötsamhet och lämplighet i övrigt, som böra ställas på egnahemsinnehavare, måste ankomma på kommunen, varigenom urvalet av familjer göres beroende av kommunal prövning, bör även kommunen, i händelse arbetsinsats icke kan göras från familjens sida, sörja för finansieringen av vad som felas i normal arbetsinsats.

I fråga om kraven på fri tomt och ansvar för statslånet synes det icke finnas skäl att för stadssamhällellens del göra någon ändring av de regler, som gälla för närvarande beträffande hyreslägenheter. Sådan ändring kunde visa sig innebära ett icke rationellt favoriserande av vissa bostadsformer på bekostnad av andra. Ansvaret gentemot staten för förluster orsakade av försummad hyresbetalning bör motsvaras av ansvar för den förlust, som kan uppkomma på statslånet till det egna hemmet.

När fråga är om de rena landskommunerna med deras ofta svaga finansiella ställning böra dock dessa krav modifieras. Sålunda är det att befara, att kravet att kommunen skall gratis ställa tomt till förfogande skulle komma att starkt försvåra genomförandet av bostadssubventionen i åtskilliga kommuner och måhända främst i sådana, där behovet är störst (jfr sid. 76*).

Även i fråga om det ansvar, kommunen har att bära för statslånet, torde beträffande de rena landskommunerna den medverkan, som kräves av kommunen, böra begränsas. Med hänsyn till den likhet i många avseenden, som finnes mellan arbetarsmåbrukslånen och de här föreslagna låne- och bidragsformerna, synes det lämpligt att för dessa senare tillämpa en regel, liknande den nu för arbetarsmåbrukslånen gällande. Sålunda synes kommunen böra bära hela risken under den tid, då familjebidrag utgå och då risken därför är mycket ringa, men därefter endast en fjärdedel av risken för förlust på grund av försummad ränte- och amorteringsbetalning. I allmänhet torde de risker, som man i den föreslagna verksamheten har att räkna med, vara obetydliga, och såtillvida skulle icke mycket vara att erinra mot att staten bäre hela risken. Ekonomisk medverkan av kommunen i denna form är dock i främsta rummet motiverad därav, att kommunen bör vara ekonomiskt intresserad av att förhindra tendenser till missbruk och dålig skötsel av fastigheterna.

Det kan, såsom förut framhållits, antagas, att i många fall bostadssubventionen av barnrika familjers egnahemsanskaffning kan visa sig lämplig att tillämpa för att hjälpa upp de ofta undermåliga bostadsförhållandena i bruksamhällen och vid annan landsbygdslokaliserad industri, där bostadsbebyggelsen måste ordnas i nära anknytning till den industriella arbetsplatsen. I dylika fall bör det ansvar för lånet, som eljest åvilar kommunen, kunna övertagas av vederbörande företag. Även lantarbetsgivare, som önska medverka till lösningen av sina anställdas bostadsförsörjning i egnahemsform och äga tillräckliga förutsättningar för att ikläda sig erforderliga ekonomiska förpliktelser, böra kunna träda i kommuns ställe. Den ekonomiska medverkan i form av deltagande i finansiering, riskbärande samt tillhandahållande av tomt synes därvid med hänsyn till dels det speciella intresse och ansvar för bostadsförhållandenas ordnande för de anställda, som företaget har, dels det beroende, vari dessa anställda stå i förhållande till företaget i fråga om hela sin ekonomi och även beträffande sina egnahemsfastigheters värde (jfr sid. 44*), böra generellt vara densamma, som gäller beträffande kommunens medverkan i stadssamhällen.

Subventionsberättigade familjer. I fråga om reglerna för vilka familjer, som kunna komma i åtnjutande av subventionen, synes det icke föreligga någon anledning att ändra någonting i det som gäller för närvarande enligt kungörelsen den 4 september 1935. Därest statens byggnadslånebyrå vid anfalld utredning i ämnet (se sid. 18*) skulle föreslå vidaregående differentiering

av familjebidragen efter barnantalet, vilja de sakkunniga ej motsätta sig detta.¹

Lägenhetens beskaffenhet. I det föregående ha diskuterats de krav, som lämpligen böra ställas på lägenheter för här ifrågasvarande ändamål. I författningen rörande bostadsanskaffningslån och familjebidrag till hyreslägenheter för barnrika familjer ha standardkraven givits en skäligen allmän formulering. Med hänsyn till den större vikt, som vid rådande förhållanden inom det lantliga byggnadsväsendet tillkommer standardkravens hävdande på landsbygden (se sid. 57*), synes det befogat att i författningen rörande bostads-subvention av egnahem och dylika lägenheter för barnrika familjer intaga vissa mera preciserade krav rörande dels bostadens storlek, dels anskaffande av vattenledning samt central uppvärmningsanordning jämte en rekommendation för inrättandet av bad- eller tvagningsrum m. m. Å andra sidan bortfalla av naturliga skäl i fråga om den lantliga bebyggelsen de i författningen angående hyreslägenheter intagna kraven rörande läge i staden och tillgång till lekplatser.

Finansieringen. Då ingen insats utöver arbetsinsatsen kan krävas av familjen, bör i enlighet med det ovan sagda för statslånet fastställas en övre gräns vid 90 procent av anskaffningskostnaden (för ny-, om- eller tillbyggnad), beräknad exklusive tomt i stadssamhällen men inklusive tomt i landskommuner. Även i fråga om finansieringen i övrigt synas vissa olikheter i reglerna för stadssamhällen resp. landskommuner befogade.

Bostadssubventionen till hyreslägenheter är konstruerad sålunda, att subventionen bortfaller, när antalet hemmavarande barn, som äro under 16 år eller eljest provas icke kunna bidra till familjens försörjning, understiger tre. De skäl, som legat till grund för denna ordning, äro dels att familjens ekonomiska ställning och hyresbetalningsförmåga blir förbättrad, när hemmavarande vuxna barn kunna bidra till försörjningen, dels att familjens bostadsbehov minskas, när barnen flytta från hemmet. För landsbygdens familjehushåll, boende i egnahem, kunna samma skäl i stort sett åberopas, dock med den väsentliga modifikationen, att familjen — även efter barnens utflyttning — är i starkare grad bunden till bostaden, det egna hemmet, och icke på samma sätt som familjer, boende i hyreslägenheter på orter med utbildad hyresmarknad, kan fritt välja mellan t. ex. en större lägenhet med högre kostnad och en mindre lägenhet med lägre kostnad. Det kan befaras, att denna starkare bundenhet till bostaden och därmed till de ränte- och amorteringskostnader, som bostaden drager efter familjebidragets bortfallande, kan verka återhållande eller rent av hindrande för många familjer. Med hänsyn härtill synes det befogat att konstruera bostadssubventionen för landsbygdens barnrika familjer som en kombination mellan

¹ Statens byggnadslånebyrå har i november 1937 i avgivet yttrande föreslagit, att den glidande skalan för familjebidrag bör påbyggas på sådant sätt, att bidrag skall utgå med 60 procent vid 6—7 barn och med 70 procent vid 8 eller flera barn.

engångsbidrag och årliga bidrag sålunda, att av statslånet en del, förslagsvis 20 procent av anskaffningskostnaden, utgår som intecknat, räntefritt lån utan återbetalningsskyldighet, under det att resten, 70 procent av anskaffningskostnaden, utgår som dels amorterings-, dels uppsägningslån.

Förräntning och amortering. Förräntningen bör, såsom enligt gällande regler beträffande bostadsanskaffningslån för hyreslägenheter, bestämmas i enlighet med statens självkostnadsränta. Då finansiering i annan väg än genom statslån förekommer, t. ex. genom lån av kommun eller arbetsgivare, bör sådan godkännas endast under den förutsättning att villkoren för lånet äro minst lika fördelaktiga som de för statslån gällande.

Amorteringstiden är för bostadsanskaffningslån till hyreslägenheter bestämd till 40 år för nybyggnad av sten och 30 år för nybyggnad av trä; vid inköp och förbättring av äldre fastighet bestämmas amorteringstiden i varje särskilt fall med hänsyn till fastighetens ålder och tillstånd. Vid bebyggelse med enfamiljshus torde övervägande byggnader av trä komma i fråga. Samma regel, som gäller för lånen till hyreslägenheter för barnrika familjer, skulle alltså i allmänhet betyda en 30-årig amorteringstid, vilken även torde vara ungefärligen den för egnahemslån i allmänhet gällande. Enahanda skäl som nyss anfördes för att göra en del av lånet ränte- och amorteringsfritt — bundenheten till bostaden även efter barnens uppväxt och utflyttning samt de årliga bidragens bortfallande — kunna dock även i denna punkt motivera en modifikation i riktning mot kortare amorteringstid. Familjebidrag kunna i normala fall beräknas utgå under en period av 10 à 15 år. Vid den ålder, som familjeförsörjaren i allmänhet kan antagas ha uppnått, när familjebidragen bortfalla, torde han i regel icke längre ha någon större utsikt att få arbete på annat håll eller överhuvud kunna förflytta sig och fritt välja uppehållsort och bostad. Samtidigt kunna eventuellt arbetsförmågan och därmed förtjänstmöjligheterna befinna sig i nedgång och utsikterna att erhålla bidrag från vuxna barn torde kunna räknas till de osäkra utsikterna. En alltför lång återstående amorteringstid efter familjebidragens bortfallande kunde under sådana omständigheter te sig avskräckande. Även om en kortare amorteringstid, förslagsvis 20 år, betyder större annuiteter — och därmed också för staten högre familjebidrag, så länge amorteringen pågår, — synas dock de här anförda synpunkterna tala för en sådan kortare amorteringstid. Även ifråga om småstugor i städer och tätbebyggda samhällen synes 20 års amorteringstid på enahanda grunder vara befogad.

Bostadsanskaffningslån till hyresfastigheter beviljas mellan lägst 50 och högst 95 procent av anskaffningskostnaden. Här förutsättes i fråga om lån till egnahem för barnrika familjer på landsbygden, att dessa — liksom fallet är beträffande de vanliga egnahemslånen — beviljas från botten. I sådant fall bör amortering ske förslagsvis ned till 40 procent av det ursprungliga anskaffningsvärdet, varefter av återstoden den ena hälften utgör stående (uppsägnings)lån och den andra hälften är avsedd att efterskänkas.

I de tätbebyggda orterna, där å ena sidan i kraft av principen om största möjliga likvärdighet mellan subvention till hyreslägenheter och subvention till egna hem hela bostadsanskaffningslånet bär ränta och å andra sidan tomt erhålles gratis, varjämte marknadsvärdet och därmed belåningsmöjligheterna i öppna marknaden av även äldre småstugor torde vara stabilare än på rena landsbygden, synes gränsen för nedamorteringen kunna sättas vid 30 procent av det ursprungliga anskaffningsvärdet, tomtkostnaden ej däri inbegripen, och alltså lånets amorteringsdel göras något större — två tredjedelar av bostadsanskaffningslånet — än ifråga om lån till egna hem för barnrika familjer på landsbygden.

Beträffande de delar av bostadsanskaffningslånet, som utgör uppsägningslån (två niondelar på landsbygden och en tredjedel i stadssamhällena), torde det vara lämpligt att föreskriva, att dess betalande kan efter amorteringstidens slut anordnas efter lägligheten antingen genom omedelbar uppsägning eller genom en avbetalningsplan på högst tio år.

Beräkningen av familjebidrag. För ernående av likvärdighet med familjebidragen till hyreslägenheter bör i den årliga bostadskostnad, som skall motsvara standardhyran, givetvis inräknas värdet av normalt underhåll samt värmekostnad, och detta oberoende av om familjen har kontanta utgifter för underhållet eller av sättet att ordna uppvärmningen. Det efter barnantalet differentierade familjebidraget bör utgå som annuitetsavskrivning och maximeras till annuitetens belopp. Denna senare regel torde innebära en praktiskt lämplig anpassning av subventionen till understödsbehovet i sådana fall, där ombyggnad sker med anlitan av här ifrågavarande statshjälp, men ombyggnaden icke är total.

Förfarande vid överlåtelse av subventionerat eget hem mot vederlag. I det föregående ha anförts skäl för lämpligheten av anordningar, varigenom realisationsvinster vid försäljning av subventionerat eget hem förhindras (se sid. 79*). Möjligheten att göra sådan vinst kan befaras medföra missbruk, vilka till en del skulle kunna äventyra det bostadssociala syfte som eftersträvas. Det är även av ett visst intresse, att de enfamiljshus, som tack vare statens hjälp komma till stånd i och för en bättre bostadsförsörjning för barnrika familjer, för framtiden bevaras i denna användning, även om en rigorös regel av denna innebörd icke är lämplig. Det torde få anses höra till kommunernas organisatoriska medverkan i här förevarande verksamhet, att i de fall, då före amorteringstidens utgång ägare av ett subventionerat eget hem av den ena eller andra anledningen lämnar detta, vederbörande kommunala organ söker ordna med överlåtelse till annan barnrik familj.

Som instrument för förhindrande av missbruk av här ifrågavarande art kunde i fråga om egna hem i stadssamhällena, där kommunen skulle tillhandahålla tomt, tänkas stipulerande av återköpsrätt inom viss tid för kommunen, vilken i sådant fall även borde ha skyldighet att sörja för, att fastigheten överlättes till annan barnrik familj. En dylik ordning skulle dock sanno-

likt visa sig innebära betydande komplikationer och möjligen verka hämmande på verksamheten. Det åsyftade målet torde dessutom kunna nås med enklare medel.

Vid överlåtelse mot vederlag, som icke under kommunal förmedling göres till annan bidragsberättigad barnrik familj, bör för det första återstående statslån kunna uppsägas till omedelbar betalning, jämväl den ränte- och amorteringsfria delen av lånet. För det andra böra kommunens (eventuellt arbetsgivarens) ekonomiska insatser (gratis tomt i stadssamhällen och vid av arbetsgivare ordnad bebyggelse samt eventuellt återstående del av topplån) kunna in-tecknas som en fordran i fastigheten, som kan göras gällande vid överlåtelse av annan art än den nyssnämnda till annan flerbarnsfamilj. För det tredje bör i händelse av överlåtelse mot vederlag kunna efter prövning av det låne- och bidragsbeviljande organet återfordras de bidrag, som givits i form av annuitetsavskrivningar, intill beloppet av faktiskt givna bidrag samt intill beloppet av den realisationsvinst, som kan uppkomma vid överlåtelser och som beräknas under hänsynstagande till egnahemsägarens krav på ersättning för egna arbetsinsatser till värde, som från början bestämts.

Vissa administrativa frågor. Eftersom i de sakkunnigas förslag en icke oväsentlig skillnad i villkoren gjorts mellan stadssamhällen och landsbygd, måste angivas den administrativa gräns dessa emellan, som i verksamheten skall gälla. Därvid torde knappast kunna komma i fråga någon annan gräns än sådan mellan kommuner. Det kunde visserligen te sig naturligt ur vissa synpunkter att draga gränsen mellan stadsplanlagda och icke stadsplanlagda områden. Just på grund av olikheten i villkor mellan stadssamhällen och landsbygd skulle dock en sådan gränsdragning kunna medföra risker: den skulle bilda ett ur bebyggelsesynpunkt irrationellt motiv att förlägga egnahemsbebyggelsen för barnrika familjer till icke planlagda områden. Lämpligast torde därför vara att i första hand draga gränsen mellan sådana kommuner, vari ingår område, som blivit i den ordning, särskilt är stadsgad, planlagt för bebyggelse, och andra kommuner, samt införa en dispensbestämmelse, avseende sådana kommuner, inom vilka visserligen dylikt område ingår men som med hänsyn till kommunernas ekonomiska ställning och bebyggelsens övervägande lantliga karaktär av Kungl. Maj:t kunna beviljas de lindrigare villkor i fråga om kommunens ekonomiska medverkan, som äro avsedda att gälla för spridd, lantlig bebyggelse.

Beträffande de centrala organen för verksamheten finna de sakkunniga, som visserligen icke frånträtt den principiella uppfattning, varåt uttryck givits i tvenne föregående betänkanden, att i framtiden ett enhetligt centralt organ för den statliga bostadspolitik bör upprättas, det likväl vara självfallet, att under nuvarande förhållanden den del av här ifrågasvarande verksamhet, som hänförs till tätbebyggda områden, omhänderhaves av statens byggnadslånebyrå, och den del, som hänförs till landsbygden, av statens egnahemsstyrelse i samverkan med hushållningssällskapens egnahemsnämnder.

Kostnaderna för bostadssubventionen för barnrika familjer på landsbygden. I bostadssociala utredningens första betänkande framhölls i fråga om kostnaderna för det där framlagda subventionsprogrammet för hyreslägenheter i stadssambällen, att en exakt förhandskalkyl icke vore möjlig, eftersom programmets förverkligande måste tänkas utsträckt över en följd av år och därunder såväl de omständigheter, som bestämde verksamhetens omfattning, som de, som bestämde kostnaden per lägenhet, förändrade sig. I än högre grad gäller detta i fråga om en bostadssubvention för barnrika familjer i egnahem på landsbygden. Härvid tillkommer nämligen den komplicerande omständigheten, att den subventionerade bostadsanskaffningen till betydande del måste tänkas i form av om- och tillbyggnad; att beräkna de genomsnittliga kostnaderna härför är ogörligt.

Det framgår av undersökningen av bostadsförhållandena i 100 landskommuner (bil. 1, sid. 53), att man har att räkna med c:a tre gånger så många barnrika familjer på landsbygden som i städerna; dessutom är vanligen familjens reala inkomst lägre och det genomsnittliga antalet barn per familj större. Å andra sidan är den årliga bostadskostnad man har att utgå från lägre, med hänsyn dels till den lägre nybyggnadskostnaden per lägenhet, dels till den större möjligheten att ordna bostadsförsörjningen genom ombyggnad, dels slutligen därtill att enligt förslaget en del av finansieringen av bostadsanskaffningen skall ske i form av ett ränte- och amorteringsfritt lån, d. v. s. i realiteten med ett engångsbidrag. Under beaktande av dessa omständigheter ha de sakkunniga uppskattat, att vid nu gällande förutsättningar beträffande byggnadskostnader det årliga värdet av familjebidragen vid ett fullt genomförande av programmet för landsbygden skulle vara ungefär det dubbla av det för städerna beräknade (5.5 milj.) eller 11 à 12 milj. kr.

Nybyggnadskostnaden för ett eget hem med den tekniska utrustning, som här förutsatts, kan enligt inhämtade upplysningar uppskattas till 8 000 à 9 000 kr. (varvid värdet av den egna arbetsinsatsen icke medräknats). Då emellertid — som nyss nämnts — i ett stort antal fall bostadsanskaffningen torde komma att ordnas genom om- och tillbyggnad, synes det rimligt att uppskatta det genomsnittliga byggnadsvärdet per lägenhet till 5 000 à 6 000 kr. Enär för landsbygdens del 20 procent härav skulle utgöra ränte- och amorteringsfritt lån, skulle detta — innebärande ett engångsbidrag — per lägenhet i genomsnitt utgå med 1 000 à 1 200 kr., d. v. s. ungefär det maximibelopp, varmed bostadsförbättringsbidrag kan utgå.

Därmed har angivits storleksordningen enligt de sakkunnigas uppskattning av de moment i den föreslagna verksamheten, som ha subventionskaraktär. Att beräkna omfattningen av behovet av lånemedel vore — såsom jämväl visas av erfarenheterna från hyressubventionen i städerna — knappast möjligt, eftersom det årliga lånebehovet väsentligen bestämmes av den hastighet, varmed programmet genomföres och vilken delvis synes böra anpassas med hänsyn till det allmänna konjunkturläget.

Kap. 13. Utkast till kungl. kungörelse angående bostadsförsörjning i egnahem för barnrika familjer jämte specialmotivering.

Utkast till

KUNG ÖRELSE

om lån och bidrag av statsmedel för beredande av bostäder i egnahem åt mindre bemedlade, barnrika familjer.

Härigenom förordnas som följer:

Allmänna bestämmelser.

1 §.

För att åt mindre bemedlade, barnrika familjer bereda billiga bostäder i egnahem å mark som innehaves med äganderätt eller tomträtt må, under de villkor här nedan stadgas, beviljas lån av statsmedel (*bostadsanskaffningslån*) samt medgivnas eftergifter å de för lånen fastställda ränte- och annuitetsbeloppen (*familjebidrag*).

I fråga om bostäder inom kommun, vari ingår område som blivit i den ordning, särskilt är stadgad, planlagt för bebyggande, gälla de i vissa avseenden avvikande bestämmelser, vilka angivas i 31—35 §§.

2 §.

Bostadsanskaffningslån lämnas under förmedling av vederbörande kommun. Låneverksamhet må förekomma allenast i kommun, som åtagit sig att i enlighet med föreskrifterna i denna kungörelse utan kostnad för statsverket eller låntagare omhänderhava förmedlingen.

Vad enligt denna kungörelse gäller om kommun skall äga motsvarande tillämpning i fråga om municipalsamhälle och köping, som icke utgör egen kommun.

Organ för kommuns förmedling av lån och bidrag (*förmedlingsorgan*) är, där kommun ej annorlunda beslutar, i stad drätselkammaren och på landet kommunalnämnden eller municipalnämnden.

Hurusom i vissa fall bostadsanskaffningslån må förmedlas av enskilt företag stadgas i 36 §.

3 §.

Bostadsanskaffningslån och familjebidrag beviljas i den ordning nedan stadgas av hushållningssällskaps egnahemsnämnd eller statens egnahemsstyrelse; dock att egnahemsnämnds beslut, varigenom lån och bidrag beviljas, skall för att bliva bindande stadfästas av egnahemsstyrelsen.

4 §.

Vid beviljande av bostadsanskaffningslån och familjebidrag skall beaktas, huruvida kommunen visat verksamt intresse för bostadsförhållandenas för-

bättring å orten eller ock åtagit sig att för framtiden vidtaga lämpliga åtgärder i sådant syfte.

Bostadsanskaffningslån.

5 §.

Bostadsanskaffningslån beviljas för nybyggnad eller förbättring av bostadshus och utgår med högst nittio procent av det belopp, vartill kostnaderna för byggnadsföretaget, tomtanskaffning inbegripen, eller för förbättringsarbetet enligt egnahemsnämndens prövning kunna beräknas uppgå.

Kan återstående del av kostnaderna icke täckas genom insats av egen eller annan kostnadsfri arbetskraft och ej heller genom tillskott av kapital från låntagaren eller annan, må lån icke beviljas, där ej kommunen åtager sig att tillhandahålla låntagaren det erforderliga beloppet utan rätt för kommunen att därå åtnjuta ränta och amortering i vidare mån än egnahemsnämnden prövar skäligt.

6 §.

Som säkerhet för bostadsanskaffningslån skall, då det gäller nybyggnad, lämnas första in-teckning i fastigheten eller, där tomten innehaves med tomt-rätt, i tomträtten, dock att beträffande fastighet sådana in-teckningar, som avse annat än fordran och icke hava avsevärd betydelse för fastighetens värde såsom säkerhet, må kunna få kvarstå med bättre förmånsrätt än som tillkommer in-teckning, vilken lämnas till säkerhet för lånet. Är fråga om förbättring av äldre bostadshus, skall som säkerhet för lånet lämnas in-teckning i fastigheten eller tomträtten, liggande inom det värde, vilket enligt egnahemsnämndens prövning beräknas kunna efter förbättringen åsättas fastigheten eller tomt-rätten och vad därtill lagligen hör.

7 §.

Bostadsanskaffningslån skall utgöra till två niondelar en räntefri stående del, till likaledes två niondelar en stående del, varå ränta utgår, och till återstoden en amorteringsdel.

Å lånets amorteringsdel skall amortering ske från den dag, egnahemsnämnden föreskriver, med en fast annuitet, som egnahemsnämnden fastställer. Annuiteten skall i fråga om lån för nybyggnad bestämmas så, att amorteringsdelen därmed blir slutamorterad inom tjugu år. Beträffande äldre byggnad bestämmas amorteringstiden med hänsyn till byggnadens ålder och tillstånd. I de fall, som angivas i 10 § första stycket, kan amorteringsdelen tidigare uppsägas till betalning.

Före utgången av den i andra stycket angivna amorteringstiden kan stående del av lånet icke från statens sida uppsägas, där ej sådant förhållande varom i 10 § första stycket sägs mellankommer. Sedan amorteringsdelen till fullo guldits, må den stående del av lånet, varå ränta löper, uppsägas till betalning, därvid låntagaren åtnjuter en uppsägningstid av sex månader. I varje fall skall sistnämnda del av lånet vara gulden inom tio år från det sista in-betalningen å amorteringsdelen bort fullgöras.

Å bostadsanskaffningslån äger låntagaren rätt att verkställa inbetalningar utöver vad ovan sagts.

Då av lånet i behörig ordning inbetalts allt utom den räntefria stående delen, skall så anses som vore lånet till fullo infriat.

8 §.

Bostadsanskaffningslån med undantag av den räntefria stående delen skall förräntas efter fast, vid lånets beviljande bestämd räntefot. Denna fastställes av Kungl. Maj:t lägst till medelräntan för statens upplåning mot obligationer under det budgetår, som närmast föregått det, varunder lånet beviljats, med tillägg av en fjärdedels procent.

9 §.

Bostadsanskaffningslån må icke beviljas med mindre vederbörande kommun åtager sig att gentemot staten ansvara dels för hela den förlust, som kan uppkomma å lånet såväl innan amorteringsskyldighet inträder som under den tid, för vilken familjebidrag utgår, dels ock för en fjärdedel av den förlust, som under tiden därefter kan uppkomma å lånet.

10 §.

Vid beviljande av bostadsanskaffningslån skall det förbehåll göras, att såväl de stående delarna som amorteringsdelen må av egnahemsnämnden kunna uppsägas till omedelbar betalning i följande fall:

- a) om låntagaren genom bedräglig uppgift föranlett lånets beviljande;
- b) om låntagaren ej fullgör vad egnahemsnämnden vid lånets beviljande föreskrivit i fråga om nybyggnaden eller förbättringen;
- c) om låntagaren visar sig försumlig i att erlagga föreskrivet ränte- eller annuitetsbelopp;
- d) om låntagaren försummar att erlagga brandförsäkringsavgift för lägenheten eller eljest åsidosätter för brandförsäkringens giltighet stadgade villkor;
- e) om lägenheten vanvårdas;
- f) om låntagaren utan egnahemsnämndens medgivande under längre tid i bostaden inhyser annan än familjemedlem;
- g) om äganderätten eller tomträätten till lägenheten i dess helhet eller del därav utan egnahemsnämndens medgivande genom köp eller annat fång från låntagaren övergår till annan än dennes make eller bröstarvinge; eller
- h) om låntagaren avflyttar från lägenheten under sådana omständigheter, att det kan skäligen antagas, att han eller hans familj icke vidare ämnar bebo densamma, eller eljest sådana förhållanden inträffat, att låntagaren, med hänsyn till det med lånet avsedda ändamålet, uppenbarligen icke längre bör få tillgodonjuta detsamma.

I enlighet med förbehåll, varom i första stycket sägs, må egnahemsnämnden, där nämnden finner sådant av särskilda förhållanden påkallat, återkräva ej blott vad av lånet återstår oguldet utan även de ränte- och annuitetsbelopp vilka jämlikt 13 § gottskrivits såsom familjebidrag.

Är någon missnöjd med egnahemsnämnds beslut, varom förut i denna paragraf stadgas, äger han draga saken under egnahemsstyrelsens prövning genom inlaga, vilken, ställd till egnahemsstyrelsen, skall insändas till egnahemsnämnden och dit inkomma sist å femtonde dagen från det han av beslutet erhöi del; åliggande det egnahemsnämnden att skyndsamt, jämte eget yttrande, översända inlagan samt handlingarna i ärendet till egnahemsstyrelsen.

Beslut som i denna paragraf avses skall meddelas statskontoret.

Familjer och bostäder.

11 §.

Såsom barnrik anses i denna kungörelse familj bestående av, förutom en eller flera vuxna personer, tre eller flera minderåriga, helt eller delvis försörjda barn.

Till barn räknas även adoptivbarn, så ock efter prövning av förmedlingsorganet fosterbarn, som på grund av släktskapsförhållande eller av liknande anledning försörjes utan ersättning. Såsom minderårigt anses barn, som ej fyllt 16 år; dock må jämväl äldre barn, som erhåller fortsatt utbildning eller eljest mera stadigvarande är utan arbetsförtjänst, efter prövning av förmedlingsorganet kunna medräknas.

Vid bedömande av frågan, huruvida familj är att anse som mindre be- medlad, skall hänsyn främst tagas till familjens sammansättning och samlade inkomst samt de olika familjemedlemmarnas särskilda behov.

12 §.

Byggnad, som må komma till användning för bostadsförsörjning enligt denna kungörelse, skall utgöras av enfamiljshus av lämplig typ för det avsedda ändamålet, innehållande minst två rum och kök. Bostaden skall, där så kan ordnas inom rimlig kostnad, vara försedd med vattenledning och central uppvärmningsanordning, varjämte bostaden även i övrigt bör utrustas så att hygienien befordras och det husliga arbetet underlättas.

Familjebidrag.

13 §.

Familjebidrag skola tillgodokomma sådana familjer, som avses i 11 §, i form av avdrag å de årliga ränte- och annuitetsbeloppen. Bidragen, vilka sålunda högst kunna uppgå till nämnda belopp och vilka, i enlighet med stadgandet i 10 § andra stycket, under särskilda förhållanden kunna återkrävas, bestämmas av egnahemsnämnden på sätt nedan anges.

För varje fastighet skall beräknas en normal årlig *bostadskostnad*. Därvid skola medräknas dels utgifterna för räntor och amortering, dock ej å låntagarens egen insats, dels ock övriga omkostnader, såsom för underhåll och uppvärmning.

Familjebidraget skall bestämmas till ett procentuellt belopp av normal- kostnaden, nämligen

30	procent	för	familj	med	3	barn,
40	»	»	»	»	4	» samt
50	»	»	»	»	5	eller flera barn.

14 §.

Vid ökning av familjs barnantal skall därav föranledd höjning av familjebidraget inträda med den närmast därefter förfallande inbetalningen. Vid minskning av barnantalet skall sänkningen av familjebidraget inträda från och med ingången av påföljande år.

15 §.

Har familjs barnantal minskats så, att den icke längre är att anse såsom barnrik familj enligt 11 §, eller har familjs ekonomi varaktigt förbättrats så avsevärt, att den icke längre kan anses såsom mindre bemedlad, skall familjebidraget upphöra från och med ingången av påföljande år.

Har enligt 10 § lån uppsagts till betalning, må familjebidrag icke vidare tillgodonjutas.

Förfarandet i ärenden angående lån och bidrag m. m.

16 §.

Ansökan om bostadsanskaffningslån och familjebidrag skall, ställd till egnaheemsnämnden, ingivas till förmedlingsorganet, som har att till egnaheemsnämnden översända ansökningshandlingarna jämte utredning och yttrande i de hänseenden, som angivas i 18 §.

17 §.

1. Ansökan som i 16 § sägs skall, då fråga är om *nybyggnad*, innehålla:
  - a) uppgift om det belopp, som sökes i bostadsanskaffningslån;
  - b) plan för byggnadsföretagets finansiering med särskilt angivande av sökandens ekonomiska ställning, byggnadskostnaderna, avsedd låneplacering och övriga omständigheter, som kunna vara av betydelse vid bedömande av finansieringen;
  - c) uppgift om beräknad tid för byggnadsföretagets påbörjande och slutförande;

d) uppgift om värdet å tomtten eller, därest denna innehaves allenast med tomträtt, å tomträtten och vad därtill lagligen hör ävensom i sistnämnda fall om tomtavgiften och upplåtelsevillkoren i övrigt; samt

e) uppgifter till ledning för beräkning av bostadskostnad enligt 13 §.

2. Är fråga om *förbättring av äldre bostadshus*, skall ansökan innehålla uppgifter i de hänseenden, som under 1. a), d) och e) sägs, jämte uppgift om värdet å bostadshuset och om den inteckningssäkerhet, som beräknas kunna ställas för lånet, samt plan för förbättringsarbetets finansiering med särskilt angivande av sökandens ekonomiska ställning, kostnaderna för byggnadens förbättring, avsedd låneplacering och övriga omständigheter, som kunna vara

av betydelse vid bedömande av finansieringen, ävensom uppgift om beräknad tid för förbättringsarbetets påbörjande och slutförande.

3. Vid ansökan, som gäller nybyggnad, skola fogas byggnadsritning och byggnadsbeskrivning samt kostnadsberäkning (i förekommande fall entreprenadkontrakt). Är fråga om förbättring av äldre bostadshus, skola vid ansökan fogas fullständiga ritningar över byggnaden, utvisande avsedda förbättringar å denna, jämte kostnadsberäkningar.

4. Formulär till ansökningar fastställas av egnahemsstyrelsen.

18 §.

1. Vid ansökan som i 16 § sägs skall av förmedlingsorganet fogas utredning om:

a) behovet av förbättrade bostadsförhållanden i orten; samt
b) de åtgärder, som vidtagits eller äro avsedda att vidtagas för bostadsförhållandenas förbättring i orten.

2. Gäller ansökan *nybyggnad*, skall vid densamma av förmedlingsorganet fogas yttrande med angivande av:

a) lämpligheten av byggnadsföretaget och behovet av statsunderstöd till detsamma;

b) möjligheten av att genomföra uppgjord plan för byggnadsföretagets finansiering;

c) huruvida byggnadsritning, byggnadsbeskrivning och kostnadsberäkning anses vara av beskaffenhet att kunna godkännas; samt

d) det värde, som anses böra åsättas byggnaden efter dennas fullbordande.

3. Är fråga om *förbättring av äldre bostadshus*, skall förmedlingsorganet vid ansökan foga yttrande i motsvarande avseenden, som under 2. sägs, samt därvid tillika angiva byggnadens lämplighet för ombyggnad till det avsedda ändamålet.

4. Biträder kommunen ansökan, skall vid denna av förmedlingsorganet fogas förbindelse av kommunen i de avseenden, som angivas i 5 § andra stycket och 9 §.

19 §.

I anledning av ansökan som i 16 § sägs har egnahemsnämnden att, efter granskning av handlingarna och inhämtande av de ytterligare upplysningar som kunna vara erforderliga, meddela beslut i ärendet. Där lån och bidrag beviljas, skall i beslutet angivas, till vilka belopp, på vilka villkor och under vilka förutsättningar lånet och bidraget skola utgå. Avslås ansökan, skall anledningen därtill uppgivas.

Egnahemsnämndens beslut skall, vare sig gjord ansökan beviljats eller avslagits, underställas egnahemsstyrelsens prövning. För sådant ändamål skall egnahemsnämnden utan uppskov översända handlingarna i ärendet till egnahemsstyrelsen. Sökanden ävensom förmedlingsorganet må i anledning av egnahemsnämndens beslut hos egnahemsstyrelsen göra de erinringar var-till fog kan föreligga.

Egnahemsnämndens och egnahemsstyrelsens beslut skola, vartdera i två exemplar, tillställas förmedlingsorganet, som har att skyndsamt överlämna det ena exemplaret till den lånesökande. Egnahemsstyrelsens beslut skall därjämte tillställas statskontoret ävensom egnahemsnämnden, i samband varmed handlingarna i ärendet skola till nämnden återställas.

20 §.

Finner egnahemsnämnden, sedan lån beviljats, synnerliga skäl tala för ändring i de bestämmelser, som meddelats i fråga om lånebeloppets storlek, byggnadsföretagets eller förbättringsarbetets utförande eller övriga villkor för lånet, äger nämnden härom besluta; och skall beträffande sådant beslut vad i 19 § andra och tredje styckena är stadgat äga motsvarande tillämpning.

21 §.

När lån beviljats, skall låntagaren utfärda förbindelse, däri angivas hans åtagande att enligt den fastställda byggnadsplanen och inom föreskriven tid utföra byggnadsföretaget ävensom övriga villkor. Formulär till förbindelse fastställs av egnahemsstyrelsen.

Sedan förbindelse som i första stycket sägs blivit utfärdad, må förmedlingsorganet, utan hinder av vad i 6 § föreskrivits, såsom förskott å beviljat lån utbetala större eller mindre del därav mot säkerhet, som förmedlingsorganet prövar tillfredsställande.

Beviljat lån må efter ingången av det år, för vilket lånet beviljats, och sist innan amorteringsskyldighet för detsamma inträder, av förmedlingsorganet i mån av behov lyftas i statskontoret mot förbindelse av kommunen enligt formulär, som statskontoret fastställer. Vid behovets beräkning skall hänsyn tagas till å ena sidan det belopp, som kan förväntas bli under skälig tid framåt, i regel ett halvt år, utbetalt å beviljade lån, samt å andra sidan den tillgång, som kommunen redan innehar av lyftade men ej utbetalda lånemedel.

22 §.

Sedan byggnadsföretag eller förbättringsarbete fullbordats, har låntagaren att hos egnahemsnämnden göra framställning om företagets eller arbetets godkännande. Sådan framställning skall ingivas till förmedlingsorganet, som har att till egnahemsnämnden insända framställningen med därtill hörande handlingar ävensom eget yttrande i ärendet.

23 §.

Framställning som i 22 § sägs skall innehålla uppgift angående:

a) den tid, under vilken byggnadsföretaget eller förbättringsarbetet blivit utfört; samt

b) den in-teckningssäkerhet, som lämnas för lånet.

Vid framställningen skola av låntagaren fogas följande handlingar rörande fastigheten eller tomträtten:

- a) äganderättsbevis eller bevis om inskrivning av tomträtt;
- b) bevis angående senast fastställt taxeringsvärde;
- c) bevis om nöjaktig försäkring mot brandskada ävensom uppgift angående brandförsäkringsvärdet; samt
- d) gravationsbevis, vilket beträffande fastighet skall vara utfärdat så sent efter senast beviljad lagfart, att förbindelse å ogulden köpeskilling ej kan intecknas med bättre rätt än den inteckning, som lämnats för bostadsanskaffningslånet.

Formulär till framställning fastställs av egnahemsstyrelsen.

24 §.

Sedan framställning som i 22 § sägs inkommit till egnahemsnämnden, har denna att låta verkställa besiktning och värdering av fastigheten eller tomt-rätten och vad därtill lagligen hör samt därefter besluta i ärendet. Beslutet skall i två exemplar tillställas förmedlingsorganet, som har att överlämna det ena exemplaret till låntagaren.

Innan byggnadsföretag eller förbättringsarbete av egnahemsnämnden godkännes, skola låntagarens förbindelse samt de inteckningshandlingar, som skola ligga till säkerhet för lånet, genom förmedlingsorganets försorg insändas till egnahemsnämnden.

I den mån utbetalning ej skett med tillämpning av 21 § andra stycket, skall lånet, sedan företaget eller arbetet godkänts, utbetalas till låntagaren av förmedlingsorganet.

25 §.

Ränte- och annuitetsbelopp, efter avdrag för medgivet familjebidrag, erläggas halvårsvis till förmedlingsorganet, som har att bestämma tiderna för betalningarna samt tillse, att dessa behörigen ske.

Räntor och annuiteter skola genom förmedlingsorganets försorg halvårsvis insändas till statskontoret, vad angår förra kalenderhalvåret senast den 15 augusti samma år och vad angår senare kalenderhalvåret senast den 15 februari nästföljande år. Därvid skall bifogas specifikation rörande det insända beloppet. Avskrift av specifikationen skall samtidigt översändas till egnahemsnämnden.

26 §.

Fullgöres ej föreskriven inbetalning till förmedlingsorganet i tid, skall å beloppet gäldas dröjsmålsränta enligt de grunder, som kunna varda i särskild ordning bestämda.

Förmedlingsorganet skall tillse, att sådan dröjsmålsränta som i första stycket avses behörigen inbetalas, samt — i den mån icke på grund av kommunens ansvarighet för lånet till statskontoret inbetalts vad som brustit — omedelbart insända nämnda ränta med specifikation till statskontoret. Avskrift av specifikationen skall samtidigt översändas till egnahemsnämnden.

27 §.

Det åligger förmedlingsorganet att under byggnadstiden ombesörja erforderlig teknisk kontroll över byggnadsföretag eller förbättringsarbete. Tillika har förmedlingsorganet att under tid, bostadsanskaffningslån åtnjutes, öva tillsyn över byggnaden samt att, då sådant förhållande yppats, som i 10 § under a)—h) sägs, därom göra anmälan till egnahemsnämnden.

28 §.

Det ankommer å egnahemsnämnden att på betryggande sätt förvara säkerheter, som lämnats för bostadsanskaffningslån, samt att i övrigt vidtaga de åtgärder, som äro erforderliga för säkerställande av statens fordran i anledning av utlämnade lån. I avseende å berörda åtgärder har förmedlingsorganet att utan kostnad för statsverket lämna den medverkan egnahemsnämnden påfordrar.

29 §.

Besiktning och värdering, varom förmäles i 24 §, skola verkställas av förrättningsmän, som för dylikt ändamål utses av egnahemsnämnden. Vid värderingsförrättning skola särskilda värden åsättas byggnaden och tomten.

Vart femte år, räknat från den dag, då bostadsanskaffningslån börjar löpa såsom amorteringslån, till dess lånet är till fullo guldet, skola av egnahemsnämnden utsedda förrättningsmän besiktiga byggnad, för vilken bostadsanskaffningslån åtnjutes, till övervakande av att vanvård av densamma icke äger rum.

För förrättningsmännen skall gälla instruktion, som fastställes av egnahemsstyrelsen. I instruktionen skola särskilt angivas de grunder, enligt vilka värdering skall ske. Angående varje förrättning skall upprättas instrument enligt formulär, som fastställes av egnahemsstyrelsen.

Kostnad för förrättning, som i denna paragraf avses, skall bestridas av kommunen.

30 §.

Egnahemsnämnd skall i avseende å sin här berörda verksamhet stå under ledning, uppsikt och kontroll av egnahemsstyrelsen.

För egnahemsnämndernas verksamhet enligt denna kungörelse skall ersättning utgå av statsmedel enligt grunder, som efter förslag av egnahemsstyrelsen bestämmas av Kungl. Maj:t.

Egnahemsstyrelsen äger meddela de föreskrifter, som må finnas erforderliga för tillämpningen av bestämmelserna i denna kungörelse.

Särskilda bestämmelser för bostäder inom vissa kommuner m. m.

31 §.

I fråga om bostäder inom kommun, vari ingår område som blivit i den ordning, särskilt är stadgad, planlagt för bebyggande, skall den befattning

med bostadsanskaffningslån och familjebidrag, som enligt kungörelsen utövas av egnahemsnämnd och egnahemsstyrelsen, ankomma på statens byggnads-lånebyrå.

32 §.

Bostadsanskaffningslån för bostad inom kommun som i 31 § sägs må, där ej Kungl. Maj:t på ansökan av kommunen medgiver undantag, beviljas endast på villkor att kommunen åtager sig att dels, om så erfordras, ställa tomt till förfogande och dels, utan den begränsning som i 9 § sägs, gentemot staten ansvara för den förlust som kan uppkomma å lånet; och skall förbindelse, varom i 18 § 4. förmäles, jämväl omfatta kommunens åtagande i dessa hänseenden.

33 §.

Vid den uppskattning av kostnaderna för byggnadsföretag, varom i 5 § första stycket sägs, skall, där kommun ställer tomt till förfogande, värdet härav icke medräknas.

34 §.

I fall då kommun ställer tomt till förfogande skall bostadsanskaffningslån utgöra till en tredjedel en stående del, varå utgår ränta, och till återstoden en amorteringsdel, och skall vad i 7 och 8 §§ för sådana delar av lån är stadgat äga motsvarande tillämpning.

35 §.

Kommun, som ställer tomt till förfogande, erhåller en däremot svarande räntefri fordran, vars storlek bestämmes av det lånebeviljande organet. Denna fordran må av kommunen återkrävas allenast där nämnda organ med hänsyn till särskilda förhållanden finner fog för sådan åtgärd föreligga.

Sedan bostadsanskaffningslån i vederbörlig ordning inbetalts, skall kommuns fordran för tomt anses hava förfallit.

Förmedling av lån och bidrag genom enskilda företag.

36 §.

Bostadsanskaffningslån och familjebidrag må, efter därom av Kungl. Maj:t i varje särskilt fall lämnat medgivande, förmedlas jämväl av enskilt företag, beträffande vilket därvid i tillämpliga delar skola lända till efter rättelse de bestämmelser, vilka enligt vad ovan sagts gälla för sådan kommun, varom i 31 § förmäles, och dess förmedlingsorgan.

Denna kungörelse träder i kraft den 1 juli 1938.

Specialmotivering till författningsutkastet.

Utkastet till kungörelse om lån och bidrag av statsmedel för beredande av bostäder i egnahem åt mindre bemedlade, barnrika familjer.

De i förevarande kungörelse givna materiella reglerna äro i görligaste mån anpassade efter de föreskrifter, vilka kommit till användning i kungörelsen den 4 september 1935 om lån och bidrag av statsmedel till främjande av bostadsförsörjning för mindre bemedlade, barnrika familjer. De sakkunniga få beträffande de bestämmelser, vilka helt eller i huvudsakliga delar överensstämma, såsom specialmotivering hänvisa till vad vid tillkomsten av kungörelsen den 4 september 1935 förekommit. Det nu förevarande kungörelseutkastet föranleder allenast följande anmärkningar.

1 §.

Såsom låntagare till bostadsanskaffningslån enligt den nu förevarande kungörelsen blir varje enskild egnahemsbyggare att anse. Då lånet skall utlämnas under förmedling och överinseende av vederbörande kommun, blir skillnaden mellan det i andra fall, såsom beträffande arbetarsmåbrukslån, tillämpade förfarandet att lånet beviljas till kommunen, vilken i sin tur ställer sig som långivare, av huvudsakligen formell natur.

3 §.

De anslag, som beviljas för det i kungörelsen angivna ändamålet, torde komma att av Kungl. Maj:t fördelas i första hand med hänsyn till det samfälliga behovet av statsunderstöd inom de delar av riket som, i enlighet med den i kungörelsen gjorda indelningen av kommunerna, representeras å ena sidan av egnahemsstyrelsen och å den andra av byggnadslånebyrån. Enligt tillgängliga uppgifter skulle verksamhetsområdet för den senare innefatta, förutom 116 städer och 49 köpingar, 434 landskommuner med områden planlagda för bebyggande. — De medel som ställas till egnahemsstyrelsens disposition torde i sin tur komma att fördelas mellan de olika länen av egnahemsstyrelsen, som därvid har att stå i ständig kontakt med de olika egnahemsnämnderna. I detta sammanhang må erinras om att förslag till omorganisation av egnahemsväsendet torde vara att förvänta inom den närmaste framtiden.

4 §.

Denna paragraf innehåller en anvisning därom att vid lika stort behov av understöd för skilda kommuner företräde bör givas den kommun, som genom en välordnad bostadsinspektion eller på annat sätt vidtagit eller planerat åtgärder i syfte att undanröja undermåliga bostäder.

5 §.

Såsom ovan (sid. 85*) angivits torde man i allmänhet kunna räkna med en arbetsinsats från egnahemsbyggarens sida, uppgående till tio procent av

kostnaderna för byggnadsföretaget. Där emellertid en sådan arbetsinsats icke kan lämnas, ankommer det i första hand på vederbörande kommun att tillskjuta det felande beloppet. Den fordran, kommunen därigenom erhåller, bör vad ränta och amortering beträffar underkastas de bestämmelser, egnahemsnämnden finner lämpligt uppställa.

7 §.

Såsom i den allmänna motiveringen (sid. 87*) framhållits, torde det icke sällan vid utgången av amorteringstiden för lånet visa sig, att enär barnen vid denna tidpunkt lämnat hemmet, detta kommer att vara onödigt stort för låntagaren, helst som dennes inkomster då ofta äro reducerade. Eftersom det allmänna genom sin väsentligen av hänsyn till det uppväxande släktet betingade långivning ovedersägligen medverkat till uppkomsten av nämnda för låntagaren oförmånliga situation, synes ett efterskänkande av en mindre del av lånet under i paragrafen närmare angivna villkor vara väl på sin plats.

Vad beträffar återbetalningen av den återstående delen av lånet skulle, om hela denna del gjordes till föremål för amortering under en exempelvis tjuguarig amorteringstid, de årliga annuiteterna för mängden te sig alltför betungande. De sakkunniga ha därför ansett att åtminstone till en början endast en del av lånet bör amorteras och att den återstående del av lånet, som icke i enlighet med vad nyss sagts är avsedd att i sinom tid efterskänkas, bör behandlas som en stående del, vilken först efter utgången av berörda amorteringstid skall kunna uppsägas till betalning. En motsvarande anordning förekommer som bekant vid de vanliga egnahemslånen. Skulle det visa sig att nämnda stående del, beträffande vilken ovillkorlig återbetalningskyldighet föreligger, icke sedan amorteringsdelen slutbetalts kan av egnahemsbyggaren omedelbart till staten återgäldas, t. ex. genom anskaffande av ett privatlån å motsvarande belopp, lämnas möjlighet att medgiva uppskov med slutbetalningen i tio år, under vilken tid det måhända i vissa fall kan ställa sig lämpligt att behandla jämväl denna del av lånet som en amorteringsdel.

I enlighet med det sålunda sagda bör — då kommun icke ställer tomt till förfogande — bostadsanskaffningslån uppdelas i

1) en räntebärande amorteringsdel, utgörande fem niondelar av lånet, vilken skall återgäldas under en i regel tjuguarig amorteringstid,

2) en räntebärande stående del, utgörande två niondelar av lånet, vilken icke kan uppsägas förrän nyssnämnda amorteringstid tilländalupit, men vilken skall vara inbetald senast tio år därefter; samt

3) en räntefri stående del, utgörande likaledes två niondelar av lånet, vilken så länge lånet i övrigt löper skall, om låntagaren i väsentlig mån eftersätter sina skyldigheter, kunna återkrävas men vilken, sedan de andra delarna av lånet i behörig ordning guldits, skall av staten efterskänkas.

Angående uppdelningen av lånet i sådana fall, då kommunen ställer tomt till förfogande, stadgas i 34 §.

8 §.

Räntan utgör statens självkostnadsränta med tillägg av en fjärdedels procent, motsvarande statens utgifter för de med lånerörelsen förenade förvaltningskostnaderna.

9 §.

I denna paragraf och 32 § berörda förhållanden ha behandlats närmare ovan sid. 85*.

10 §.

Enligt första stycket av denna paragraf äger egnahemsnämnden uppsäga bostadsanskaffningslån till omedelbar betalning bl. a. i det fall att egnahemsbyggaren visar försumlighet i fråga om erläggandet av de föreskrivna annuiteterna. De sakkunniga förutsätta, att egnahemsnämnden (resp. byggnadslånebyrå) kommer att begagna sig av denna möjlighet under tillbörligt hänsynstagande icke allenast till vederbörande egnahemsbyggares vilja och förmåga att göra rätt för sig utan även till kommunens skäliga förväntan att dess ansvarighet för lånet enligt 9 § (resp. 32 §) icke tages i anspråk i vidare mån än av förhållandena oundgängligen påkallas.

Enligt andra stycket av denna paragraf skall, då egnahemsnämnden enligt första stycket uppsäger ogulden del av bostadsanskaffningslån till betalning, jämväl kunna återkrävas de belopp, vilka gottskrivits vederbörande egnahemsbyggare såsom familjebidrag. Återkrävandet av familjebidraget må dock endast ske, där egnahemsnämnden finner sådant av särskilda förhållanden påkallat, t. ex. då egnahemsbyggaren säljer fastigheten till en utomstående i avsikt att obehörigen profitera av statsunderstödet. Säkerhet för återbekommande av familjebidraget bör finnas i den för bostadsanskaffningslånet lämnade inteckningen.

Beslut som avhandlas i denna paragraf böra få överklagas hos egnahemsstyrelsen.

11 §.

I vad mån sådana barn skola medräknas, som på grund av skolgång e. d. äro hemmavarande endast en del av året, bör avgöras efter prövning av förmedlingsorganet.

12 §.

Då i paragrafen föreskrives, att bostaden bör utrustas med, förutom vattenledning och centraluppvärmning, jämväl andra anordningar, varigenom hygienen befordras och det husliga arbetet underlättas, avses i främsta rummet avloppsledning, köksutrustning, bad- eller tvagningsrum samt tillfredsställande avtråde.

13 §.

Reglerna för bestämmande av familjebidrag överensstämna nära med motsvarande föreskrifter i kungörelsen den 4 september 1935. I stället för en uppskattad standardhyra har man emellertid här att räkna med en normal

årlig bostadskostnad. Uppskattningen av bostadskostnaden torde av praktiska skäl med nödvändighet bliva tämligen summarisk, därvid dock regionala olikheter kunna vinna tillbörligt beaktande. Med hänsyn till de fluktuationer, som kunna beräknas inträffa beträffande särskilt vissa av de i bostadskostnaden ingående posterna, såsom posten för uppvärmning, lärer — periodvis eller i anledning av inträffade omständigheter — bostadskostnadsbeloppen böra göras till föremål för omprövning.

16 §.

Förfarandet i ärenden angående bostadsanskaffningslån och familjebidrag har enligt kungörelsen anordnats så att ansökan om lån och bidrag skall ingivas till förmedlingsorganet, som har att vidarebefordra den till egnahemsnämnden. Förmedlingsorganet skall i samband därmed till egnahemsnämnden avlämna utredning och avgiva yttrande i vissa avseenden som närmare angivas i 18 §. Då lån icke må beviljas med mindre kommun iklätt sig vissa förpliktelser beträffande byggnadsföretaget, skall förmedlingsorganet, därest kommunen biträder ansökningen, vid densamma foga förbindelse av kommunen i berörda hänseende. Nämnden har därefter att överlämna handlingarna till egnahemsstyrelsen, som slutligen behandlar ärendet.

Därest kommunen icke velat ikläda sig de förpliktelser, som enligt kungörelsen åvila densamma, skulle handlingarna egentligen icke behöva av förmedlingsorganet vidarebefordras. Då emellertid den möjligheten icke är utesluten, att vederbörande kommun — eventuellt sedan hänvändelse skett till hälsovårdsmyndigheterna — ändrar mening, ha de sakkunniga ansett, att förmedlingsorganet icke borde av nyssnämnda anledning kunna avbryta ansökningsärendets fortgång. Därvid har även beaktats, att ett sådant förfarande från förmedlingsorganets sida skulle betaga egnahemsnämnden och egnahemsstyrelsen möjligheten att erhålla nödig inblick i förhållandena å området.

19 §.

Beträffande första stycket anmärkes, att egnahemsnämnden äger meddela bestämmelser angående tid, då byggnadsföretag eller förbättringsarbete skall vara påbörjat, samt tid, då sådant företag eller arbete skall vara fullbordat. Vidare äger egnahemsnämnden meddela föreskrifter rörande säkerheten för lånet, fastställa plan för byggnadsföretaget eller förbättringsarbetet etc.

I fråga om andra stycket gäller, att om egnahemsnämnden beviljat lån och bidrag, egnahemsstyrelsen kan godkänna beslutet härom antingen i oförändrat skick eller med de ändringar, som egnahemsstyrelsen finner påkallade. Avslår egnahemsnämnden ansökan, kan egnahemsstyrelsen antingen fastställa avslagsbeslutet eller ock, med upphävande av nämndens beslut, bifalla ansökningen, därvid styrelsen har att bestämma de närmare villkoren för lånet.

21 §.

Utbetalningen av lånet torde i allmänhet böra ske på det sättet att förmedlingsorganet antingen själv tillhandahåller de materialier m. m. som er-

fordras för bygget eller ock gäldar de räkningar som utfärdas av de olika leverantörerna. Härigenom vinnes den fördelen att beloppen icke komma att utbetalas i kontanter till låntagaren. Ofta torde det visa sig lämpligt att innehålla en mindre del av lånet, till dess bygget fullbordats och avsynats.

29 §.

Egnahemsnämnderna torde till förrättningsmän kunna använda sina konsulenter eller andra hos nämnderna anställda eller av dem anlitade personer. Byggnadslånebyrån, som icke har tillgång till en sådan krets av personer, lär däremot få utse särskilda förrättningsmän att verkställa ifrågavarande uppdrag.

31 §.

I denna och följande paragrafer berörda förhållanden ha behandlats närmare å sid. 85* o. följ.

De för det stora flertalet landskommuner i författningsutkastet givna reglerna om förfarandet i ärenden angående lån och bidrag äro i viktiga avseenden likartade med dem som nu gälla inom egnahemsväsendet. De sålunda föreslagna bestämmelserna torde lämpligen kunna vinna användning även då det gäller bostäder i städer och därmed jämställda kommuner. Eftersom byggnadslånebyrån här skall hava den befattning med ifrågavarande ärenden som å den rena landsbygden utövas av såväl egnahemsnämnderna som egnahemstyrelsen, komma bestämmelserna helt naturligt att i vissa avseenden modifieras. Sålunda märkes att någon motsvarighet här icke kan förekomma till det underställnings- och prövningsförfarande, varom i 3 §, 10 § tredje stycket och 19 § andra stycket sägs, eller till den kommunikation mellan egnahemstyrelsen och egnahemsnämnd, som omförmäles i 19 § tredje stycket, eller till de förhållanden, som omtalas i 30 § första och andra styckena.

De av de sakkunniga sålunda föreslagna reglerna för städer och därmed jämställda kommuner komma genom sin anknytning till det inom egnahemsväsendet tillämpade systemet att förete vissa avvikelser från de föreskrifter beträffande förfarandet som byggnadslånebyrån har att tillämpa enligt 1935 års kungörelse angående hyresbostadssubvention. Emellertid anse de sakkunniga dessa avvikelser fullt motiverade med hänsyn till olikheten hos dem som i de båda fallen närmast äro att betrakta såsom låntagare.

32 §.

Kommuns prestation med avseende å tomt kan fullgöras antingen genom att kommunen lämnar tomten med äganderätt eller upplåter den med tomträtt. För att syftet med ifrågavarande prestation skall fyllas bör kommunen i sistnämnda händelse avstå från tomtavgiften åtminstone till dess lånet slutbetalts.

33 §.

De i 33—35 §§ givna reglerna äro, såsom framgår av deras placering i kungörelseutkastet, närmast hänförliga till stads- och därmed jämförliga kom-

muner. Skulle emellertid i något fall en annan kommun ställa tomt till egnahemsbyggarens förfogande — någon skyldighet därtill föreligger ju icke enligt kungörelsen —, torde nyssnämnda regler även därvidlag böra vinna tillämpning.

Då kommun ställer tomt till förfogande med äganderätt, kommer kommunens prestation att motsvara tomtvärdet. Lämnas tomten med allenast tomträtt, kan prestationen skattas till det kapitaliserade värdet av de tomtavgifter, från vilka kommunen förklarar sig avstå.

34 §.

Då kommun ställer tomt till förfogande, erhåller väl egnahemsbyggaren en (räntefri) skuld till kommunen, men denna skuld skall, på sätt av 35 § framgår, i sinom tid efterskänkas. På grund härav synes det icke nödigt att i dessa fall eftergiva någon del av statslånet (jfr 7 §). Därtill kommer att, såsom ovan (sid. 89*) framhållits, i möjligaste mån bör eftersträvas likvärdighet mellan subvention till hyreslägenheter och subvention till egnahem. Under beaktande av det sålunda anförda ha de sakkunniga funnit att i fall, då kommun ställer tomt till förfogande, statslånet lämpligen bör uppdelas i

1) en räntebärande amorteringsdel, utgörande två tredjedelar av lånet, vilken skall återgäldas under en tjuguarig amorteringstid; samt

2) en räntebärande stående del, utgörande en tredjedel av lånet, vilken icke kan uppsägas förrän amorteringstiden tilländalupit, men vilken skall vara inbetald senast tio år därefter.

I fråga om bestämmandet av storleken av kommuns fordran i anledning av tomtprestationen hänvisas till vad som anförts vid 33 §. Här må endast påpekas, att då fråga är om tomträtt en reduktion av fordringen kan betingas av att tomträtten i enlighet med därom i avtalet om tomträttsupplåtelsen intagna klausuler — i den mån sådana härvidlag kunna tillåtas — må ha förverkats.

Kommuns tomtfordran må enligt de sakkunnigas mening kunna återkrävas endast då så befinnes befogat med hänsyn till särskilda förhållanden. Så torde regelmässigt vara fallet, då föreskrift meddelats enligt 10 § andra stycket om återbetalning till staten av familjebidrag. Fog för återkrävande av tomtfordringen torde emellertid även eljest kunna tänkas förekomma, exempelvis ifall en egnahemsbyggare skulle före amorteringstidens början och alltså innan några familjebidrag ännu utgått återbetala statslånet i avsikt att därefter försälja fastigheten med vinst, motsvarande kommunens tomtprestation. Den erforderliga garantin för att kommun icke i oträngt mål skall återkräva tomtfordringen erhålles därigenom att byggnadslånebyråns (resp. egnahems-nämndens) tillstånd erfordras för en sådan åtgärd.

36 §.

I denna paragraf berörda förhållanden ha närmare behandlats ovan, bl. a. å sid. 86*.

Ett enskilt företag, som önskar förmedla lån och bidrag av ifrågavarande beskaffenhet, måste som regel kunna åtaga sig såväl att lämna kapitalinsats och ansvara för statslånet som att ställa tomtmark till förfogande. Kungl. Maj:t lär med anledning härav, då fråga uppkommer att förlåna behörighet i förevarande avseende åt ett enskilt företag, fästa särskild vikt vid dess ekonomiska ställning. Med hänsyn icke minst till de kontrollerande uppgifter som åvila företaget såsom förmedlingsorgan torde i allmänhet allenast större företag kunna ifrågakomma för denna verksamhet.

Kap. 14. Förslag till familjebidrag i samband med lån ur lånefonden för lantarbetarbostäder.

Bostadssociala utredningens uppdrag har, såsom tidigare upprepade gånger framhållits, i förevarande sammanhang varit begränsat till att avse ett överförande av de allmänna principer, som kommit till tillämpning i bostadssubventionsverksamheten för barnrika familjer i stadssamhällena, till »egnahem och liknande lägenheter», särskilt på landsbygden. De sakkunniga ha — med den allmänna motivering, som härovan redovisats (sid. 80*) — icke ansett sig kunna i sitt förslag utesluta lantarbetarbostäder och mindre arrendelägenheter från den ifrågasatta verksamheten, trots att en av de för bostadssubventionen väsentliga principerna, det årliga bidragets differentiering efter familjernas barnantal, icke lämpligen låter sig tillämpa i fråga om dylika bostäder, och trots de komplikationer, som med nödvändighet uppkomma därigenom att bostadsupplåtelsen är förbunden med förhållandet mellan arbetsgivare-jordägare och lantarbetare resp. arrendeinnehavare.

Genom beslut vid 1935 års riksdag (se bil. 2 sid. 72), tillkom en lånefond för lantarbetarbostäder. Bostadsutredningen för landsbygden, vilken tagit initiativ till denna anordning, hade framhållit, att den övervägande delen av de mycket betydande belopp, som statsmakterna anvisat för bostadsförbättring, hade kommit att utgå till reparation och ombyggnad av smärre egna hem o. d., vilka ägdes av den mindre bemedlade befolkningen på landsbygden. Det syntes därför vara motiverat, att det allmänna särskilt sökte underlätta strävandena att förbättra bostadsförhållandena för sådana lantarbetare, vilka bebodde av vederbörande lantarbetsgivare upplåtna, ej sällan bristfälliga bostäder och som, eftersom bostäderna ej vore deras egna, själva icke kunde avhjälpa bristerna. I fråga om lönebostäder kunde ofta enbart lån på förmånliga villkor bereda erforderligt stöd för åstadkommande av nödiga förbättrings- eller nybyggnadsarbeten. Bostadsutredningen föreslog därför upprättande av en särskild lånefond för lantarbetarbostäder, för vilken borde tagas i anspråk inkommande amorteringar å utlämnade nybyggnadslån. Enligt bostadsutredningens förslag skulle rätt att erhålla lån från fonden tillkomma såväl ägare som brukare av jordbruksfastighet för uppförande av nya lantarbetarbostäder å fastigheten eller för ombyggnad av eller

annat mera omfattande förbättringsarbete å dylika bostäder. De bostäder, som sålunda skulle uppföras eller inredas, borde vara ur sociala och hygieniska synpunkter goda och ändamålsenliga; givetvis måste hälsovårdsstadgans krav beaktas. De ekonomiska stödåtgärder, varom här vore fråga, utgjorde ett nödvändigt komplement till de åtgärder av legislativ och administrativ art, som borde vidtagas i syfte att möjliggöra förbättringar i avseende å landsbygdens bostäder, och avsågo särskilt att underlätta hälsovårdsnämndernas strävanden att bereda invånarna i resp. hälsovårdsområden sunda bostäder.

Vid prövning av ansökningar om lån från fonden borde beaktas omständigheterna i de olika fallen, särskilt de nuvarande bostädernas beskaffenhet, Viss hänsyn måste tagas till sökandens ekonomiska förhållanden, men endast i undantagsfall syntes närmare uppgifter i detta hänseende böra avfordras sökanden. Bostadsutredningen underströk i detta samband, att även om lånevillkoren gjordes så förmånliga, att lånen i viss grad förlänades subventionskaraktär, denna subvention likväl genom de förbättrade bostadsförhållandena i främsta rummet komme bostädernas invånare till godo. Ur jordägarens synpunkt kunde sägas, att en dylik arbetarbostadsbyggnadsverksamhet icke vore direkt räntabel.

Lånebeloppens storlek borde bestämmas i huvudsaklig enlighet med vad som gällde i fråga om nybyggnadslån, sålunda högst 3 000 kr. per lägenhet och ej över 70 procent av de för byggnadsföretaget uppskattade kostnaderna. Räntan borde ej sättas högre än räntan å egnahemslån för jordbrukslägenheter, sålunda 3 $\frac{1}{2}$ procent. Godtagbar säkerhet borde ställas, i främsta rummet inteckning i vederbörande fastighet. Amorteringstiden borde bestämmas till samma som gällde för nybyggnadslån nämligen 20 år.

I betraktande av låneverksamhetens begränsade omfattning och för att möjliggöra en rättvis och lämplig fördelning på de särskilda byggnadsföretagen av tillgängliga medel, skulle lånens beviljande ankomma på en central myndighet, förslagsvis statens egnahemsstyrelse. Även de lokala myndigheterna borde dock tagas i anspråk för låneverksamheten, i första rummet hälsovårdsnämnderna, vilka skulle mottaga ansökningar (åtföljda av ritningar och kostnadsberäkningar) samt efter erforderlig prövning överlämna ärendet till vederbörande egnahemsnämnd. Denna skulle verkställa ytterligare utredning och därefter översända ansökningshandlingarna jämte eget yttrande till egnahemsstyrelsen, vilken fattade beslut i ärendet; beslut kunde överklagas hos Kungl. Maj:t. Statskontoret skulle utbetala beviljade lån, varav hälften kunde erhållas genast, medan den återstående hälften innehölls, intill dess byggnadsföretaget slutförts och godkänts av egnahemsstyrelsen. Ränta och amorteringar inbetalades till statskontoret.

Bostadsutredningens förslag lades till grund för proposition (nr 222) med endast få förändringar, av vilka den viktigaste innebar, att såsom lånesäkerhet borde godtagas inteckning intill $\frac{5}{6}$ av fastighetens genom taxeringsbevis eller på annat, av egnahemsstyrelsen godkänt sätt intygade värde. Närmast

av budgettekniska skäl borde kapital ej tillföras lånefonden direkt ur inflytande amorteringar å nybyggnadslån, utan skulle å budgeten årligen såsom kapitaltillskott anvisas ett belopp, som beräknades ungefärligen motsvarande amorteringarna. Propositionen godkändes på förslag av statsutskottet (utlåtande nr 145) av riksdagen (skrivelse nr 345) och den 28 juni 1935 utfärdades kungörelse angående lån från lånefonden för lantarbetarbostäder (nr 439).

Såsom kapital för fonden anvisades för budgetåret 1935/1936 250 000 kr., varav 50 000 kr. skulle utgå av andra medel än lånemedel. För budgetåret 1936/1937 beviljades ett kapitaltillskott av 300 000 (resp. 60 000) och för budgetåret 1937/1938 av 400 000 kr. Angivna belopp beräknades motsvara de under resp. tidsperioder inflytande amorteringarna å utlämnade nybyggnadslån.

Oaktat fonden sålunda närmar sig miljonen, har den hittills blott i ringa mån tagits i anspråk för sitt ändamål. Enligt erhållna uppgifter hade av statens egnahemsstyrelse intill medlet av september 1937 beviljats 14 lantarbetarbostadslån till ett sammanlagt belopp av 75 730 kr., fördelade på sju län, nämligen Stockholms, Östergötlands, Kalmar, Kristianstads, Malmöhus, Hallands och Skaraborgs. Lånens belopp växlade mellan lägst 1 650 och högst 12 600 kr.

Vid övervägande rörande möjligheten av och formerna för en tillämpning av en speciell bostadssubvention för barnrika familjer på ifrågavarande område ha de sakkunniga funnit det naturligt att anknyta en sådan till den redan existerande lånefonden för lantarbetarbostäder, varigenom man skulle kunna hysa förhoppning om, att ifrågavarande medel i högre grad än hittills skett kunde komma till användning för avsett ändamål. De för lån ur denna fond givna reglerna torde, för att här förevarande syfte skall kunna effektivt tillgodoses, böra i vissa punkter modifieras. Den nu gällande räntesatsen synes med hänsyn till rådande räntenivå på den allmänna marknaden skäligen hög och de sakkunniga vilja föreslå en sänkning till den för bostadsanskaffningslånen bestämda räntesatsen (se sid. 9*, not ¹). Maximeringen av lånebeloppet till 3 000 kr. per lägenhet bör enligt de sakkunnigas uppfattning borttagas, dels därför att en bostad på tillfredsställande standard knappast låter sig åstadkomma med ett sådant belopp, dels därför att lantarbetsgivarens eget ekonomiska intresse borde utgöra en tillräcklig garanti för återhållsamhet vid utmätandet av kostnaderna för byggnadsföretag för ifrågavarande ändamål. Slutligen synes en regel till förhindrande av missbruk och analog med den i det föregående beträffande egnahem föreslagna regeln vara lämplig.

I det föregående (sid. 83*) ha de sakkunniga anfört de allmänna motiven för att i sådana fall, där lantarbetsgivare anskaffar bostäder tillräckligt rymliga för en större familj och av fullvärdig beskaffenhet, samt där dessa bostäder användas att hysa flerbarnsfamiljer, annuitetslättnader böra beredas, till sin innebörd och syftemål motsvarande familjebidragen till barnrika familjer i hyresbostäder resp. egnahem. Dessa annuitetslättnader böra anknytas till bo-

stadens användning som bostad för barnrik familj men kunna icke såsom familjebidragen differentieras efter barnantalet, eftersom de icke äro direkt betingade av den boende familjens förmåga att betala hyra eller årliga bostadskostnader för en egen bostad, utan av att arbetsgivaren håller en bostad till förfogande, som är större, bättre utrustad och alltså kostsammare än som för honom såsom företagare vore ekonomiskt motiverat ur arbetskraftsrekryteringssynpunkt e. d. Då man enligt inhämtade upplysningar kan räkna med, att en välutrustad familjebostad i nyanskaffning drager en kostnad, som kanske är dubbelt så hög som nyanskaffningskostnaden för en som familjebostad otillräcklig men ur företagarens synpunkt tillräcklig bostad, synes det vara en lämplig avvägning att bestämma annuitetsavskrivningen till annuitetens halva belopp, vilken avskrivning göres för den tid, barnrik familj bebor lägenhet, för vilken statslån beviljats. — Såsom i det föregående framhållits, tänka sig de sakkunniga den här föreslagna anordningen såsom ett försök, åsyftande att under en övergångsperiod befordra framväxandet av en ny, jämfört med rådande förhållanden väsentligt förbättrad och för den framtida byggnadsverksamheten på ifrågavarande område normgivande bostadsstandard.

Icke sällan intaga innehavare av smärre arrenden en ställning, som praktiskt föga skiljer sig från lantarbetarnas, och i sådana fall bör enligt de sakkunnigas mening inga hinder möta att tillämpa den här föreslagna anordningen jämväl på arrendelägenheter.

Kap. 15. Utkast till kungl. kungörelser angående ändring i vissa delar av kungörelsen den 28 juni 1935 (nr 439) om lån från lånefonden för lantarbetarbostäder samt angående bidrag av statsmedel för åstadkommande av förbättrad bostadsförsörjning för barnrika lantarbetarfamiljer, jämte specialmotivering.

**Utkast till
KUNG ÖRELSE**

angående ändring i vissa delar av kungörelsen den 28 juni 1935 (nr 439) om lån från lånefonden för lantarbetarbostäder.

Härigenom förordnas, att 2, 3 och 12 §§ kungörelsen den 28 juni 1935 om lån från lånefonden för lantarbetarbostäder¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges:

2 §.

Lån må ej överstiga sjuttio procent av de för byggnadsföretaget uppskattade kostnaderna och må icke för någon särskild bostadslägenhet uppgå till

¹ Senaste lydelse av 12 §, se 1937: 629.

mera än den å lägenheten belöpande andelen av kostnaderna för hela företaget.

Kostnaderna för — — — dessas golvytor.

3 §.

Lantarbetarbostadslån skall förräntas efter fast, vid lånets beviljande bestämd räntefot. Denna fastställes av Kungl. Maj:t lägst till medelräntan för statens upplåning mot obligationer under det budgetår, som närmast föregått det, varunder lånet beviljats, med tillägg av en fjärdedels procent. Angående skyldighet i vissa fall att erlägga högre ränta än nu sagts stadgas i 11—13 §§.

För lån — — — vederbörande fastighet.

Inteckning må — — — säkerheten erbjudes.

12 §.

Fullgör låntagaren — — — om beslutet.

Därest egnahemsstyrelsen — — — styrelsen föreskrivas.

Brister låntagaren — — — styrelsen bestämmer.

Användes bostad icke längre för det med denna kungörelse avsedda ändamålet, må egnahemsstyrelsen, där styrelsen finner sådant av särskilda förhållanden påkallat, uppsäga lånet eller å bostaden belöpande del därav till omedelbar återbetalning.

Låntagaren är — — — ordning bestämda.

Om beslut, som i andra, tredje och fjärde styckena sägs, skall egnahemsstyrelsen underrätta statskontoret.

Denna kungörelse länder till efterrättelse från och med den 1 juli 1938, dock att de nya bestämmelserna i 12 § icke skola äga tillämpning å dessförrinnan beviljade lån.

Utkast till

KUNGÖRELSE

angående bidrag av statsmedel för åstadkommande av förbättrad bostadsförsörjning för barnrika lantarbetarfamiljer.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

I samband med beviljande av lån enligt kungörelsen den 28 juni 1935 om lån från lånefonden för lantarbetarbostäder må, i den mån tillämnad ny- eller ombyggnad är avsedd att tillgodose behovet av förbättrad bostadsförsörjning för barnrika lantarbetarfamiljer samt under de villkor här nedan stadgas, medgivas eftergifter å de för lånet fastställda ränte- och kapitalavbetalningsbeloppen (*familjebidrag*).

2 §.

Såsom barnrik anses i denna kungörelse familj bestående av, förutom en eller flera vuxna personer, tre eller flera minderåriga, helt eller delvis försörjda barn.

Till barn räknas även adoptivbarn, så ock efter prövning av hälsovårdsnämnden fosterbarn, som på grund av släktskapsförhållande eller av liknande anledning försörjes utan ersättning. Såsom minderårigt anses barn, som ej fyllt 16 år; dock må jämväl äldre barn, som erhåller fortsatt utbildning eller eljest mera stadigvarande är utan arbetsförtjänst, efter prövning av hälsovårdsnämnden kunna medräknas.

Vid bedömande av frågan, huruvida familj är att anse som mindre bemödad, skall hänsyn främst tagas till familjens sammansättning och samlade inkomst samt de olika familjemedlemmarnas särskilda behov.

3 §.

Byggnad, som må komma till användning för bostadsförsörjning enligt denna kungörelse, skall utgöras av enfamiljshus av lämplig typ för det avsedda ändamålet, innehållande minst två rum och kök. Bostaden skall, där så kan ordnas inom rimlig kostnad, vara försedd med vattenledning och central uppvärmningsanordning, varjämte bostaden även i övrigt bör utrustas så att hygienien befordras och det husliga arbetet underlättas.

4 §.

Familjebidrag skola tillkomma låntagaren sålunda att å de för lånet fastställda ränte- och kapitalavbetalningsbeloppen verkställas avdrag, uppgående till hälften av dessa belopp, där hela lånet tjänar det med denna kungörelse avsedda ändamålet, men eljest till så stor del av nämnda hälft som svarar mot vad av lånet erhåller sådan användning.

5 §.

Har familjs barnantal minskats så att den icke längre är att anse såsom barnrik familj enligt 2 §, eller har bostad, varför lån med familjebidrag beviljats, av annan anledning upphört att tjäna det med denna kungörelse avsedda ändamålet, skall det å bostaden belöpande familjebidraget från och med påföljande år icke längre utgå.

Har statskontoret eller egnahemsstyrelsen uppsagt lånet till betalning, må familjebidrag icke längre tillgodonjutas.

6 §.

Framställning om familjebidrag göres i samband med ansökning om lantarbetarbostadslån; och skall vad angående behandlingen av sådan ansökning finnes föreskrivet äga motsvarande tillämpning beträffande framställning om familjebidrag.

7 §.

Familjebidrag beviljas av egnahemsstyrelsen. Det åligger egnahemsstyrelsen att, då bidrag beviljats, därom underrätta statskontoret.

8 §.

Vid beviljande av lån med familjebidrag skall det förbehåll göras att, därest låntagare upphör att nyttja bostad för det ändamål, som avses med ovan nämnda kungörelse den 28 juni 1935, egnahemsstyrelsen må, om styrelsen finner det av särskilda förhållanden påkallat, i samband med uppsägning av lånebelopp, som icke i någon form amorterats, jämväl återkräva ränte- och kapitalavbetalningsbelopp, vilka gottskrivits låntagaren såsom familjebidrag.

Denna kungörelse träder i kraft den 1 juli 1938.

Specialmotivering till författningsutkastet.

Utkastet till kungörelse angående ändring i vissa delar av kungörelsen den 28 juni 1935 om lån från lånefonden för lantarbetarbostäder.

I avsikt att åstadkomma förbättrad bostadsförsörjning även för barnrika lantarbetarfamiljer föreslå de sakkunniga en särskild kungörelse, innehållande vissa tillägg till kungörelsen den 28 juni 1935 om lån från lånefonden för lantarbetarbostäder. Innebörden av nämnda särskilda kungörelse är att jämväl vid lantarbetarbostadslån skola kunna medgivas eftergifter å ränte- och kapitalavbetalningsbeloppen i form av familjebidrag. I samband härmed föreslå de sakkunniga i det nu förevarande författningsutkastet vissa smärre ändringar i kungörelsen den 28 juni 1935. De sakkunniga finna det väl önskvärt, att reglerna angående ifrågavarande statssubvention till lantarbetarfamiljer, särskilt vad beträffar förfarandet, omarbetas till närmare överensstämmelse med de av de sakkunniga föreslagna bestämmelserna angående statssubvention för beredande av bostäder i egnahem. Bland annat med hänsyn till den omorganisation av egnahemsväsendet, vilken ställts i utsikt, ha de sakkunniga emellertid icke ansett sig böra nu framlägga något förslag i berörda hänseende.

2 §.

Enligt den nuvarande lydelsen av denna paragraf må lån för varje särskild bostadslägenhet uppgå till högst tretusen kronor. En sådan begränsning torde särskilt då fråga är om barnrika familjers bostadsbehov lägga hinder i vägen för ett rationellt utnyttjande av förevarande lånemöjlighet. Bl. a. med hänsyn härtill (se sid. 110*) föreslås att begränsningen upphäves.

3 §.

Enligt den nuvarande lydelsen av denna paragraf skall å oguldet lånebelopp erläggas ränta efter tre och sex tiondels procent om året från lyft-

ningsdagen. De sakkunniga föreslå, att räntan å lantarbetarbostadslån — liksom fallet är beträffande lån enligt kungörelsen den 4 september 1935 om lån och bidrag till främjande av bostadsförsörjning för mindre bemedlade, barnrika familjer ävensom i fråga om lån enligt den av de sakkunniga föreslagna kungörelsen om lån och bidrag av statsmedel för beredande av bostäder i egnahem åt mindre bemedlade, barnrika familjer — bestämmas så att den kommer att motsvara statens självkostnadsränta med ett mindre tillägg, motsvarande statens förvaltningskostnader.

12 §.

Till förhindrande av missbruk bör möjlighet finnas att återkräva belopp vilka såsom familjebidrag gottskrivits vederbörande ägare eller brukare av jordbruksfastighet. De sakkunniga föreslå i det särskilda utkastet till kungörelse om familjebidrag å lantarbetarbostadslån en bestämmelse i sådant syfte. Emellertid synes det önskvärt, att även då det gäller själva lånet uppställas en uttrycklig regel av innebörd att lånet må kunna uppsägas till omedelbar återbetalning, därest sådant av särskilda förhållanden påkallas, exempelvis om ägare eller brukare av fastighet skulle under uppenbart missbruk av det erhållna statslånet försälja eller uthyra en subventionerad bostadslägenhet.

Utkastet till kungörelse angående bidrag av statsmedel för åstadkommande av förbättrad bostadsförsörjning för barnrika lantarbetarfamiljer.

1 §.

Såsom förut nämnts avses med denna kungörelse att giva reglerna om familjebidrag vid bostadsförsörjning av mindre bemedlade, barnrika familjer tillämplighet även å lån jämlikt kungörelsen den 28 juni 1935 om lån från lånefonden för lantarbetarbostäder. Då det omedelbara syftet med den nu förevarande kungörelsen icke är att bistå vederbörande ägare eller brukare av fastighet utan att tillfredsställa det aktuella behovet av bättre bostäder för barnrika lantarbetarfamiljer, böra familjebidrag endast kunna medgivas i samband med beviljande av lantarbetarbostadslån. Utredningen får i detta hänseende hänvisa till vad ovan (sid. 83*) anförts beträffande familjebidrag i samband med lån för anskaffande av egnahem.

2 och 3 §§.

Dessa paragrafer överensstämja med 11 och 12 §§ i utkastet till kungörelse angående bostadsförsörjning i egnahem för barnrika familjer.

4 §.

Då praktiska svårigheter i förevarande fall möta mot en differentiering av familjebidragen allt efter de olika familjernas barnantal (sid. 111*), föreslås att bidrag skall för varje såsom barnrik ansedd familj utgå med en lika stor

del av av de årliga ränte- och kapitalavbetalningsbeloppen, nämligen med hälften av dessa belopp.

8 §.

Enligt denna paragraf må, där bostad icke längre användes för lantarbetare, de såsom familjebidrag gottskrivna beloppen kunna återkrävas, dock endast ifall sådant påkallas av särskilda förhållanden, såsom att lägenhet försålts eller uthyrts i uppenbart syfte att profitera av de från det allmännas sida lämnade förmånerna. Den för lånet lämnade säkerheten bör förty icke eftergivas i vad den avser gottskrivna familjebidrag förrän lånet i dess helhet slutbetalts.

Särskilt yttrande av herr Åhrén.

Jag anser att följande synpunkter icke vunnit tillräckligt beaktande i betänkandet.

Betänkandet baseras utan närmare motivering på systemet, att egnahemsägaren som regel skall prestera egen arbetsinsats vid husets uppförande. Härvidlag torde en gräns böra dragas mellan orter med mera lantliga förhållanden och orter med ordnad arbetsmarknad. Medan självbyggaresystemet sannolikt måste vara regel för de förra, bör det för de senare vara undantag. Att personer, som icke äro kunniga i byggnadsfacket, själva bygga sina hus är en ur flera synpunkter orationell metod. Resultatet blir ofta att arbetet i ett eller annat avseende blir underhålligt utfört, även om det är fråga om hus av delvis fabriksfärdigt, monterbart material. Samtidigt som de egnahemsbyggare, vilka i sitt dagliga arbete tillhöra andra yrken, arbeta med uppförande av sina hus, gå kanske byggnadsarbetare i trakten arbetslösa. Då det är ett socialt intresse att öka arbetarnas fritid, bör icke samtidigt uppmuntras till en utsträckning av arbetstiden genom att en del av fritiden tages i anspråk för livsuppehållet, i detta fall bostadsförsörjningen. Metoden är föga förenlig med principen om en rationell arbetsfördelning inom samhället.

Innan självbyggeriet i stor skala genom statligt stöd av här ifrågavarande slag fastslås som en riktig princip, borde utredas, hur denna arbetsmetod, där den f. n. tillämpas på orter med ordnad arbetsmarknad, inverkar på arbetsmarknaden, och hur den skulle komma att inverka, ifall den komme till användning i större omfattning. Klargöras borde även, i vilken mån den nuvarande prissättningen av arbeten sammanhängande med montering av fabriksfärdiga hus lägger hinder i vägen för användande av organiserad arbetskraft för sådana arbeten, varjämte motsvarande förslag till en rationalisering av prissättningen borde uppgöras.

Den subventionerade egnahemsägarens ekonomiska bundenhet vid bostaden blir, framhålles det i betänkandet (sid. 84*), ringa eller ingen genom att någon kapitalinsats icke erfordras, och då årliga bidrag till amorteringen ges. Men kanske än viktigare än den ekonomiska bundenheten är i detta sammanhang den av psykologiska orsaker betingade bundenheten, som lätt uppstår för den som äger sin bostad. Erfarenheten torde visa att egnahemsägarnas fritid i stor utsträckning åtgår till att sköta hus och trädgård. Fritiden medför därför icke för vederbörande samma möjlighet till studier, föreningsliv o. d., som för den vilken icke har sådana omsorger. I en tid då personlig vakenhet inför den ekonomiska och politiska utvecklingen och intressegemenskap är av nöden, är den tendens till individualism, som egnahemsägandet lätt drar med sig, icke önskvärd.

Egnahemsägarens bundenhet vid en viss ort och hans svårighet att, exempelvis vid en minskning i arbetstillgången på orten, flytta till annan ort, vidröres i betänkandet (sid. 44*), men det anses att denna olägenhet icke bör

överdrivas (sid. 85*). Jag anser, att de fall vi nyligen haft av detta slag, och som relateras i betänkandet, äro tillräckligt avskräckande. Det borde enligt min mening klargjorts, huruvida icke en lämpligare metod beträffande »industriorter» — som det ju här närmast gäller — vore, att industrierna, såsom hittills i en viss utsträckning skett, själva ombesörja byggande av bostäder till uthyrning åt sina arbetare i den mån ett tillräckligt antal hyreslägenheter icke finnas på orten. Det faktum att en del industrier börjat övergå till att hjälpa sina arbetare att skaffa sig egna hem, innebär icke i och för sig att denna metod ur social synpunkt skulle vara den mest önskvärda.

Om ovanstående synpunkter vunnit mer beaktande i betänkandet, skulle i förslaget enligt min mening skilts mellan bostäder under lantliga förhållanden och sådana i städer och stadsliknande samhällen. För dessa senare borde småstugan med äganderätt icke föreslagits annat än som undantag.

I den mån det kan anses lämpligt att de barnrika familjernas bostäder utformas som enfamiljshus i stället för flerfamiljshus — och en del skäl tala givetvis för att detta i större grad än hittills bör prövas —, bör detta i städer och stadsliknande samhällen kunna förenas med uthyrningsprincipen. Gentemot erfarenheterna från England, där man med gott resultat tillämpat denna metod i stor omfattning, är det svårt att påstå, att detta system skall behöva medföra några avgörande svårigheter.

Bostadsförhållandena inom vissa landskommuner.

Redogörelse för de preliminära resultaten av en i 1935/36 års folkräkning ingående specialundersökning.

Av *Richard Sterner*.

En belysning av landsbygdens bostadsförhållanden ur olika synpunkter erbjuder den specialundersökning rörande 100 landskommuner, som ingår i 1935/36 års folkräkning. Sedan en första, mera summarisk, bearbetning av det till denna undersökning inkomna primärmaterialiet avslutats, har statistiska centralbyrån benäget ställt resultaten av densamma till bostadssociala utredningens förfogande; på vissa punkter ha även resultaten av en sedermera enligt maskinell metod (s. k. hålkortsystem) företagen mera ingående bearbetning kunnat utnyttjas för denna redogörelse. Det bör emellertid starkt understrykas, att dessa undersökningsresultat äro av preliminär natur, och att de alltså meddelas med viss reservation för eventuella justeringar.¹

På grundval av statistiska centralbyråns undersökningsresultat avseende 100 landskommuner ha även verkställts vissa ungefärliga beräkningar rörande förhållandena inom landsbygden i dess helhet. Ansvaret för dessa beräkningar faller helt på författaren till denna redogörelse.

Undersökningens tillkomst och innebörd. De genom socialstyrelsen och bostadssociala utredningen nyligen slutförda undersökningar rörande bostadsförhållandena under åren 1933—1935, vilka sammanfattats i en av socialstyrelsen utgiven publikation,² beröra huvudsakligen städer och stadslänkande samhällen. Visserligen inbegriper redovisningen även ett antal landskommuner, men dessa äro till god del stadslikt bebyggda, och dessutom ha inom undersökningsområdena befintliga jordbruksfastigheter uteslutits. Då den senaste, speciellt på landsbygden inriktade, mera omfattande bostadsundersökningen hänför sig till åren 1912/13,³ har det därför syntts nödvändigt att i detta avseende söka åstadkomma en komplettering av vår kunskap beträffande bostadsförhållandena — detta så mycket mera, som den pågående statsunderstödda bostadsförbättringsverksamheten på landsbygden ökat det praktiska behovet av mera ingående informationer rörande landsbygdens bostadsstandard.

För vinnande av en djupare inblick i landsbygdens bostadsförhållanden är det lämpligast att anlita särskilda undersökare, vilka personligen besöka de olika

¹ Vissa resultat av denna bostadsundersökning ha tidigare meddelats i Betänkande i sexualfrågan, avgivet av befolkningskommissionen (Statens offentliga utredningar 1936: 59), bil. 7 sid. 246 o. f.

² Sveriges officiella statistik: socialstatistik. Allmänna bostadsräkningen år 1933 och därmed sammanhängande undersökningar. Stockholm 1936.

³ Denna grundar sig dock icke på uppgifter insamlade genom husbesökare. Så var däremot förhållandet med en åren 1926—1929 utförd bostadsundersökning av 19 socknar (och sockendelar), vilken år 1930 publicerades under titeln Bostadsförhållandena på landsbygden i Sverige av Alfred Pettersson och G. Stéenhoff, Stockholm 1930. Dessutom ha enquéter verkställts vid olika tillfällen, t. ex. av socialstyrelsen år 1930 (sammanfattad i Sociala Meddelanden, årgång 1931, sid. 99 o. f.). Dessa enquéter ge en tämligen åskådlig bild av landsbygdens bostadsförhållanden men däremot knappast någon mera bestämd kvantitativ uppfattning om betydelsen av olika brister o. d. i bostadsstandarden. Detsamma gäller om de uppgifter, som på grundval av provinsialläkarnas rapporter meddelas i förste provinsialläkarnas tryckta årsberättelser och i medicinalstyrelsens årliga berättelser om allmän hälso- och sjukvård.

Tab. 1. Bostadsförhållandena

1	2	3	4			7	8	9	10		11		12	13			
			Därav om						Antal hushåll med 3 eller flera barn under 15 år	Därav i lägenheter med högst 1 rum o. kök	Antal lönebo-städer ¹	Antal övriga bostäder ¹			Lägenheter med mer än		
			högst 1 rum o. kök	2 rum o. kök	3 eller flera rum o. kök							utan eller med högst 1 ha åker			med över 1 ha åker	2 personer per eldstad %	2 personer per rumsenhet % ²
Kommuner	Folk-mängd 31 dec. 1935	Antal begagnade bostads-lägenheter															
<i>Stockholms län.</i>																	
1																	
2																	
3																	
4																	
<i>Uppsala län.</i>																	
5																	
6																	
7																	
8																	
<i>Södermanlands län.</i>																	
9																	
10																	
11																	
12																	
<i>Östergötlands län.</i>																	
13																	
14																	
15																	
16																	
17																	
18																	
19																	
<i>Jönköpings län.</i>																	
20																	
21																	
22																	
23																	
24																	
25																	
<i>Kronobergs län.</i>																	
26																	
27																	
28																	
29																	
30																	
<i>Kalmar län.</i>																	
31																	
32																	

¹ Summan av antalet lönebostäder och antalet »övriga» bostäder understiger i vissa fall totalantalet, beroende på att uppgifter stundom saknats om, huruvida lägenheterna haft karaktär av lönebostäder, eller om till bostaden eventuellt hört viss jord; på grund av liknande brister i redovisningen äro uppgifterna i kol. 18—29 stundom något för låga. — ² Att en lägenhet hyser mer än 2 »personenheter» per »rumsenhet», innebär t. ex., att i 1 rum och kök bo mer än 3 vuxna eller mer än 2 vuxna och 2 barn eller mer än 1 vuxen och 4 barn; kök ha nämligen räknats såsom halva rumsenheter och barn under 15 år såsom halva personenheter. — ³ Kvalitetsgrupp 1 omfattar av folkräknarna såsom förfallna betecknade lägenheter, grupp 2 övriga bostäder med minst

vissa landskommuner.

14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31		
I dylika lägenheter boende		Av 100 sovrum o. »sovköök» (i smålägenheter)		Antal lägenheter med minst 100 m avstånd till närmaste brunn (eller källa)	Antal lägenheter där fönstren ej kunna öppnas	Antal lägenheter med golvet		Antal lägenheter betecknade såsom i högre grad fuktiga	Antal lägenheter tillhörande kvalitetsgrupp ³			Samtliga lägenheter med minst 2 väsentliga brister ⁴	Antal lägenheter i hus som tillkommit 1926—35	Läg. där sedan 1/1 1926 ombyggnad förekommit		Antal läg. för vilka (intill hösten 1936) bostadsförbättringsbidrag		sökt och tillstyrkt ⁵	
personer i % av samtliga boende	barn i % av samtliga barn (under 15 år)	utgjordes nedanst. antal	utgjorde nedanst. antal för 4 el. fl. pers.			direkt på marken utan sten-fot	under eller högst 30 cm över marken		1 (= förfallna lägenheter)	2	1+2			med bostadsförbättringsbidrag ⁵	beviljats ⁶	och tillstyrkt ⁵			
20.5	29.8	49.5	13.5	34	74	36	76	29	21	25	46	38	14	36	1	1	—	1	
10.7	15.7	67.8	10.5	22	46	53	108	20	19	19	38	32	14	10	2	2	—	2	
9.4	15.4	45.9	6.1	109	156	63	281	14	38	38	76	58	82	56	10	14	—	3	
14.5	26.8	32.3	8.3	29	67	59	80	24	18	23	41	36	32	21	—	—	—	4	
21.9	32.0	40.4	7.9	43	30	49	74	29	12	39	51	49	2	2	—	—	—	5	
25.2	39.8	45.7	18.1	25	100	37	83	15	23	6	29	21	26	36	16	20	3	6	
16.2	28.6	53.9	13.3	16	140	32	75	22	38	6	44	27	30	34	10	13	3	7	
24.6	34.2	60.9	14.2	44	114	62	184	42	52	11	63	30	27	10	2	2	—	8	
23.4	35.2	53.8	16.0	32	42	20	37	4	11	13	24	21	9	13	5	21	—	9	
20.5	33.1	38.9	10.5	72	104	44	156	36	59	40	99	70	43	33	11	44	1	10	
19.9	39.2	55.8	18.0	79	71	180	194	29	57	89	146	129	15	37	5	24	—	11	
19.5	33.5	38.4	17.4	82	100	59	139	37	42	44	86	79	10	34	13	19	—	12	
17.3	25.5	59.4	13.1	67	100	55	106	29	37	36	73	65	13	25	—	—	—	13	
20.9	33.5	43.4	14.5	138	105	16	116	31	28	59	87	79	10	30	10	17	—	14	
14.2	25.5	37.5	14.0	22	122	27	71	13	23	20	43	35	8	9	6	7	—	15	
20.6	31.2	38.5	16.8	16	41	3	34	9	4	4	8	7	28	19	16	18	2	16	
15.5	22.9	34.5	12.5	31	49	18	108	22	31	35	66	52	12	28	6	8	2	17	
25.3	35.8	37.5	18.4	113	229	53	177	53	81	66	147	136	26	52	5	7	3	18	
19.5	28.6	29.9	14.4	34	6	23	66	8	35	15	50	32	28	16	2	2	1	19	
5.9	11.1	36.0	8.5	18	150	33	180	6	13	19	32	31	39	38	6	9	1	20	
7.3	9.9	35.2	10.6	45	158	9	134	8	21	10	31	14	40	17	2	4	—	21	
3.0	5.3	35.8	5.7	14	23	10	35	2	12	4	16	10	33	10	1	2	1	22	
8.7	9.6	31.5	11.0	13	7	5	56	2	15	4	19	10	16	15	9	12	2	23	
18.2	24.3	25.7	18.0	52	152	20	155	7	22	32	54	43	24	17	1	3	6	24	
14.2	23.0	39.9	16.1	74	136	33	135	18	37	23	60	43	34	23	7	8	—	25	
4.9	6.9	19.7	22.5	19	103	5	31	5	22	5	27	17	16	28	8	11	1	26	
7.4	11.5	20.7	21.5	25	27	22	76	3	14	9	23	14	32	15	3	7	—	27	
10.4	12.4	30.7	17.3	43	150	3	127	9	32	11	43	27	24	28	13	37	—	28	
8.8	14.0	12.4	23.1	16	51	26	139	17	42	9	51	30	31	36	19	34	7	29	
10.2	15.0	16.7	6.3	6	27	4	62	3	10	5	15	6	19	29	15	32	13	30	
25.8	34.3	44.8	18.7	100	174	19	150	18	43	46	89	73	13	20	8	19	—	31	
10.4	14.3	22.3	15.4	47	41	20	144	19	46	29	75	46	114	68	12	15	4	32	

två väsentliga brister (t. ex. i högre grad fuktiga och med golvet direkt på marken, jfr sid. 32. — ⁴ Här redovisas summan av grupp 2 och de lägenheter inom grupp 1, hos vilka minst två väsentliga brister konstaterats. —

⁵ Här redovisas endast de vid folkräkningstillfället slutförda ombyggnadsföretag, till vilka bostadsförbättringsbidrag uppgivits ha utgått. — ⁶ Här återges hela antalet intill hösten 1936 beviljade bostadsförbättringsbidrag; uppgifterna i dessa kolumner äro icke hämtade ur folkräkningen utan ur den sommaren 1936 anordnade enqüeten, för vilken å sid. 80 o. f. redogöres.

Tab. 1 (forts.). Bostadsförhållandena

1	2	3	4			7	8	9	10		11	12		13			
			Därav om						Antal hushåll med 3 eller flera barn under 15 år	Därav i lägenheter med högst 1 rum o. kök		Antal löne- bostäder	Antal övriga bostäder		Lägenheter med mer än		
			högst 1 rum o. kök	2 rum o. kök	3 eller flera rum o. kök								utan eller med högst 1 ha åker		med över 1 ha åker	2 personer per eldstad %	2 personer per rumskammar %
Kommuner	Folk- mängd 31 dec. 1935	Antal begagnade bostads- lägenheter															
1	Åby	2 063	568	131	180	257	72	9	93	299	170	5·1	5·8				
2	Runsten	882	233	83	103	47	35	6	10	109	113	11·6	11·2				
<i>Gotlands län.</i>																	
3	Fallingbo	516	121	25	37	59	13	1	24	42	55	6·6	8·3				
4	Eskelhem	647	148	19	25	104	27	3	6	30	110	5·4	2·0				
5	Etelhem	555	142	16	31	95	21	1	12	59	70	2·1	2·1				
<i>Blekinge län.</i>																	
6	Edestad	879	227	42	102	83	26	2	23	135	67	7·0	7·5				
7	Ringamåla	1 552	380	80	84	216	58	6	20	169	181	7·6	7·9				
<i>Kristianstads län.</i>																	
8	Östra Ingelstad	586	149	37	38	74	24	7	33	54	60	9·4	9·4				
9	Rösum	703	193	13	59	121	26	3	5	96	64	3·6	3·1				
10	Ravlanda	700	200	19	36	145	26	1	17	112	71	1·5	0·5				
11	Visseltofta	920	242	18	21	203	25	2	10	101	126	2·9	2·1				
12	Sörby	452	112	10	16	86	18	3	21	30	58	6·3	3·6				
13	Matteröd	784	199	39	20	140	24	2	9	58	117	4·5	2·5				
14	Strövelstorp	1 805	458	52	58	348	58	3	74	203	164	2·6	0·9				
<i>Malmöhus län.</i>																	
15	Mörarp	1 016	293	41	89	163	25	3	50	185	57	4·8	3·8				
16	Ottarp	1 277	360	52	92	216	37	2	44	132	183	2·8	1·7				
17	Igelösa och Odarslöv	798	191	31	91	69	35	3	65	58	66	9·4	6·3				
18	Uppåkra	973	264	31	90	143	28	1	43	153	65	3·4	3·0				
19	Stora Hammar	757	207	20	45	142	30	3	22	141	31	3·9	2·9				
20	Slimminge	1 505	439	76	133	230	71	9	33	138	245	4·1	3·2				
21	Borlunda	507	117	19	40	58	17	3	38	36	43	6·8	6·0				
<i>Hallands län.</i>																	
22	Ysby	936	234	19	31	184	34	3	22	109	102	2·1	1·3				
23	Holm	692	162	28	61	73	27	3	31	30	97	9·3	6·8				
24	Gällared	802	180	25	54	101	32	—	5	40	135	6·7	8·9				
25	Ås	1 017	244	21	69	154	32	2	19	94	127	3·3	3·3				
26	Gällinge	541	109	15	30	64	24	—	4	23	78	4·6	6·4				
<i>Göteborgs o. Bohus län.</i>																	
27	Härryda	1 261	280	58	71	151	40	7	10	116	150	9·3	8·9				
28	Jörlanda	1 345	347	67	72	208	43	6	14	158	169	4·9	5·2				
29	Valla	1 610	421	128	79	214	43	11	14	183	222	7·8	1·6				
<i>Älvsborgs län.</i>																	
30	Edsleskog	675	159	54	22	83	19	4	10	34	105	10·7	14·5				
31	Holm	1 747	485	166	137	182	54	20	45	240	173	8·9	11·5				
32	Upphärad	1 149	317	74	64	179	24	3	14	143	160	2·8	4·7				
33	Östad	1 007	243	22	42	179	35	2	20	77	134	4·1	4·1				
34	Gingri	546	130	22	33	75	22	—	25	33	71	3·8	3·1				
35	Hajom	784	183	69	39	75	30	7	5	59	116	10·4	16·4				
36	Hössna	785	179	27	56	96	28	3	6	33	130	7·8	8·4				

vissa landskommuner.

14		15		16		17		18		19		20		21		22		23		24		25		26		27		28		29		30		31	
I dylika lägenheter boende		Av 100 sovrum o. »sovkök» (i smålägenheter)				Antal lägenheter med minst 100 m avstånd till närmaste brunn (eller källa)		Antal lägenheter där fönstren ej kunna öppnas		Antal lägenheter med golvet		Antal lägenheter be-tecknade såsom i högre grad fuktiga		Antal lägenheter tillhörande kvalitetsgrupp			Samtliga lägenheter med minst 2 väsentliga brister		Antal lägenheter i hus som tillkommit 1926—35		Läg. där sedan 1/1 1926 ombyggnad förekommit		Antal läg. för vilka (intill hösten 1936) bostadsförb.-bidrag												
per-soner i % av samtliga boende	barn i % av samtliga barn (under 15 år)	ut-gjordes danst. antal av kök	ut-gjorde ne-danst. antal av el. fl. pers.	direkt på mar-ken utan sten-fot	under eller högst 30 cm över marken	1 (= för-fallna lägenheter)	2	1 + 2	minst 2 väsentliga brister	samtliga	med bostadsförbättrings-bidrag	beviljats	sökts och till-styrkts																						
9.7	14.0	10.0	18.5	69	341	9	233	29	76	21	97	47	63	47	8	11	6	1																	
19.2	30.6	34.4	12.2	3	196	6	52	23	14	19	33	27	39	22	7	10	6	2																	
12.0	13.8	20.4	14.3	4	16	16	32	20	11	3	14	8	9	16	9	11	4	3																	
3.2	8.4	22.2	9.5	9	3	7	37	18	17	7	24	15	7	15	4	5	2	4																	
2.9	4.1	17.2	9.4	13	2	8	45	16	15	8	23	12	11	20	5	6	2	5																	
11.9	16.8	1.7	20.3	28	38	31	124	26	32	16	48	42	30	37	15	17	10	6																	
12.1	17.6	11.8	23.1	65	149	19	148	35	60	35	95	58	34	42	14	20	3	7																	
16.6	29.6	33.8	21.3	2	1	88	95	10	—	38	38	38	13	21	14	44	2	8																	
6.4	11.3	7.7	11.5	29	—	15	60	35	18	12	30	21	38	14	4	19	10	9																	
1.2	3.4	19.3	15.8	13	4	54	96	1	8	24	32	28	29	13	4	5	1	10																	
5.6	11.9	13.8	10.3	19	10	19	130	24	27	7	34	18	29	21	9	19	5	11																	
5.7	7.9	20.0	44.0	—	49	15	58	19	3	12	15	13	8	6	4	6	1	12																	
4.4	2.8	10.3	13.8	14	4	43	106	14	13	18	31	22	10	14	6	14	9	13																	
1.5	2.7	4.7	18.6	7	64	76	200	24	9	25	34	27	51	39	4	4	3	14																	
8.5	17.4	17.7	15.2	5	6	36	79	3	1	32	33	32	41	15	3	3	—	15																	
3.3	7.7	6.0	17.3	1	20	107	159	12	11	42	53	50	17	24	7	21	—	16																	
10.9	13.5	9.0	21.6	1	10	45	98	31	18	29	47	41	6	26	4	6	—	17																	
6.2	10.7	11.8	13.0	—	9	144	155	16	2	39	41	39	25	14	—	1	—	18																	
5.0	10.4	4.8	13.1	—	7	15	83	10	2	11	13	11	66	11	—	—	—	19																	
6.8	12.3	13.2	19.1	21	10	133	205	92	32	71	103	94	92	61	22	31	1	20																	
10.5	14.3	13.6	21.0	7	—	12	45	8	6	6	12	8	10	8	4	5	—	21																	
1.6	3.8	5.2	13.8	6	19	25	104	16	25	7	32	17	47	23	8	20	15	22																	
10.3	12.2	18.8	25.0	18	56	17	91	34	23	21	44	34	9	26	10	23	7	23																	
13.9	19.2	40.2	16.2	10	5	21	115	2	23	9	32	17	28	36	20	24	13	24																	
5.9	9.0	37.8	10.2	13	170	27	50	12	23	8	31	19	22	52	35	38	25	25																	
10.8	12.0	49.2	16.9	6	51	6	36	—	10	9	19	13	16	20	11	13	4	26																	
13.0	14.4	31.6	10.5	21	57	21	97	9	20	14	34	27	45	32	2	5	2	27																	
8.5	18.4	21.8	12.3	34	6	33	86	40	47	41	88	70	84	37	5	13	4	28																	
18.0	23.1	35.3	14.9	54	14	58	85	21	22	55	77	68	57	31	4	6	2	29																	
19.8	28.2	36.1	1.5	12	50	33	52	4	18	7	25	16	18	14	8	8	1	30																	
19.1	32.8	51.8	13.1	39	58	20	181	24	47	25	72	46	127	38	10	21	7	31																	
6.7	12.6	30.6	8.1	32	12	13	139	17	57	7	64	30	35	22	7	8	5	32																	
6.5	7.6	25.3	11.0	33	27	19	106	15	12	15	27	23	25	10	2	3	—	33																	
4.6	3.1	34.2	12.7	10	3	9	52	4	7	11	18	15	14	11	2	2	—	34																	
19.7	24.0	40.1	10.0	17	9	82	104	3	17	60	77	70	16	21	6	9	—	35																	
14.9	24.6	35.5	20.2	11	29	16	79	6	17	20	37	25	23	40	21	23	3	36																	

Tab. 1 (forts.). Bostadsförhållandena

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
Kommuner	Folk- mängd 31 dec. 1935	Antal begag- nade bo- stads- lägen- heter	Därav om			Antal hushåll med 3 eller flera barn under 15 år	Därav i lägen- heter med högst 1 rum o. kök	Antal löne- bo- städer	Antal övriga bostäder		Lägenheter med mer än		
			högst 1 rum o. kök	2 rum o. kök	3 eller flera rum o. kök				utan eller med högst 1 ha åker	med över 1 ha åker	2 per- soner per eld- stad %	2 per- son- en- heter per rum- enhet %	
<i>Skaraborgs län.</i>													
1	Främmestad	1 217	318	59	80	179	36	4	19	95	196	3·5	3·5
2	Lavad	330	80	24	22	34	8	—	6	17	57	10·0	11·3
3	Husaby	733	202	85	56	61	22	7	59	72	70	8·4	9·9
4	Synnerby	803	223	80	63	80	19	7	15	50	152	8·1	8·5
5	Velinge	649	163	68	43	52	13	4	22	49	90	8·6	14·1
6	Korsberga	917	264	83	67	114	24	7	34	113	112	6·4	7·6
7	Trästena	516	123	52	42	29	20	8	19	17	86	16·3	19·5
8	Björkäng	1 874	530	139	226	165	58	16	18	299	213	6·8	6·8
<i>Värmlands län.</i>													
9	Visnum-Kil	810	193	72	42	79	26	8	29	52	107	10·4	13·5
10	Bro	1 072	275	97	72	106	32	13	57	55	160	13·1	17·1
11	Stavnäs	2 416	673	221	158	294	62	14	114	231	321	7·0	8·5
12	Norra Finnskoga ...	1 717	373	213	83	77	81	44	32	285	53	34·3	37·8
13	Älvsbacka	739	188	64	53	71	22	7	33	58	96	11·2	12·8
<i>Örebro län.</i>													
14	Vintrosa	1 522	421	128	111	182	36	8	39	196	179	6·7	8·3
15	Rinkaby	670	171	63	23	85	13	6	41	56	73	5·8	9·4
16	Norrbyås	782	221	82	54	85	22	6	41	82	98	8·6	9·5
17	Kräklinge	776	227	99	39	89	15	3	43	71	112	4·0	7·0
<i>Västmanlands län.</i>													
18	Odensvi	1 322	313	164	35	114	46	18	67	83	160	13·4	19·2
19	Kumla	1 563	419	164	74	181	44	23	75	208	124	7·4	10·3
<i>Kopparbergs län.</i>													
20	Torsång	1 211	317	117	65	135	24	4	46	144	127	5·7	6·9
21	Floda	2 547	631	314	140	227	57	25	42	400	236	11·7	15·1
22	Lima	2 562	658	266	117	275	80	24	38	325	265	10·6	13·4
<i>Gävleborgs län.</i>													
23	Undersvik	1 254	297	115	58	124	62	17	35	143	117	13·5	15·5
24	Hälsingtuna	2 384	607	224	135	248	81	27	21	339	237	10·0	12·0
25	Hassela	2 332	531	195	132	204	89	16	66	204	248	11·9	11·9
<i>Västernorrlands län.</i>													
26	Ljustorp	2 585	641	353	143	145	95	45	38	219	365	17·9	22·6
27	Bodum	2 018	431	211	102	118	96	43	26	224	176	26·9	30·2
<i>Jämtlands län.</i>													
28	Håsjö	1 763	393	131	75	187	81	21	35	221	134	14·0	14·5
29	Marby	580	132	44	25	63	31	11	14	32	86	18·2	15·2
<i>Västerbottens län.</i>													
30	Bygdeå	7 652	1 884	886	618	380	260	97	200	689	973	—	19·2
31	Asele	6 225	1 362	524	414	424	302	91	87	742	525	—	21·0
<i>Norrbottnens län.</i>													
32	Råneå	8 962	1 998	1 007	574	417	384	154	70	955	965	23·3	28·1
33	Samtl. 100 kommuner	126 718	31 952	10 598	8 066	13 288	4 318	1 180	3 560	13 605	14 202	10·5	12·2

vissa landskommuner.

14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	
I dylika lägenheter boende		Av 100 sovrum o. »sovkök» (i smålägenheter)		Antal lägenheter med minst 100 m avstånd till närmaste brunn (eller källa)	Antal lägenheter där fönstren ej kunna öppnas	Antal lägenheter med golvet		Antal lägenheter betecknade såsom i högre grad fuktiga	Antal lägenheter tillhörande kvalitetsgrupp			Samtliga lägenheter med minst 2 väsentliga brister	Antal lägenheter i hus som tillkommit 1926—35	Läg. där sedan 1/1 1926 ombyggnad förekommit		Antal läg. för vilka (intill hösten 1936) bostadsförb.-bidrag		
personer i % av samtliga boende	barn i % av samtliga barn (under 15 år)	utgjordes danst. antal av kök	utgjordes danst. antal för 4 el. fl. pers.			direkt på marken utan sten-fot	under eller högst 30 cm över marken		1 (= förfallna lägenheter)	2	1+2			1	2	1+2	samtliga	med bostadsförbättrings-bidrag
5·8	8·9	42·6	5·8	11	246	15	75	11	15	18	33	25	57	52	18	31	21	1
15·9	27·0	41·6	10·3	13	26	11	38	11	7	15	22	19	9	8	1	3	2	2
15·6	28·0	26·5	11·4	37	58	9	102	2	13	33	46	41	18	12	3	2	5	3
12·0	17·4	27·6	8·9	7	100	31	99	10	32	13	45	32	23	35	8	12	4	4
20·4	25·4	47·6	17·5	29	110	40	99	12	35	6	41	23	10	10	1	3	5	5
12·1	21·5	32·7	7·4	27	142	11	81	1	21	14	35	23	31	25	5	6	—	6
26·2	32·0	35·3	24·1	22	11	11	59	17	24	6	30	17	23	24	9	17	12	7
12·0	22·3	25·4	12·7	20	210	33	142	26	35	22	57	35	51	25	7	7	3	8
19·6	26·8	46·4	15·1	12	84	18	100	8	20	4	24	8	11	23	1	2	—	9
25·9	34·2	43·2	12·1	80	108	25	131	28	48	25	73	55	19	24	9	11	3	10
14·4	24·7	50·0	6·9	208	353	58	324	77	118	70	188	139	80	100	19	21	7	11
52·9	62·7	49·8	18·4	35	255	61	205	85	116	17	133	97	56	96	27	39	13	12
19·5	26·7	55·1	12·9	31	127	17	117	31	51	6	57	24	12	35	10	12	6	13
13·3	23·3	39·9	8·4	18	227	42	162	19	36	19	55	32	29	66	18	22	2	14
12·5	21·4	50·8	11·9	30	4	39	63	3	14	17	31	24	9	16	1	1	1	15
14·4	21·5	45·9	10·7	34	168	28	88	24	52	10	62	33	15	22	8	10	1	16
10·0	13·8	33·8	7·5	14	149	27	84	15	22	21	43	34	5	18	7	7	2	17
26·6	34·8	41·3	8·7	68	3	22	188	56	67	13	80	46	29	22	11	22	4	18
15·4	29·1	49·2	8·0	45	138	27	136	40	66	23	89	47	19	36	6	9	9	19
12·0	17·8	44·9	5·7	44	46	9	191	28	49	7	56	17	39	40	5	5	—	20
24·4	36·7	48·8	10·8	51	141	86	294	46	51	42	93	59	122	64	11	16	1	21
21·5	33·9	46·8	10·9	41	411	47	420	29	68	6	74	28	97	81	19	23	7	22
24·4	31·6	46·0	10·5	16	163	2	92	10	68	—	68	5	35	34	10	12	1	23
17·7	29·6	46·8	9·1	49	133	26	159	25	65	16	81	38	100	74	14	16	3	24
17·4	24·2	45·4	10·3	29	338	28	50	21	71	9	80	31	67	64	21	31	10	25
32·8	44·8	60·4	18·0	103	487	169	505	206	331	25	356	186	71	118	42	51	18	26
40·9	50·2	56·1	22·4	97	271	44	159	60	106	10	116	51	109	73	17	27	23	27
18·1	24·0	48·6	13·1	58	134	39	107	32	41	6	47	38	94	44	18	17	11	28
22·0	30·0	48·8	20·2	10	44	3	61	3	21	2	23	8	35	24	11	18	3	29
28·6	34·7	50·3	14·4	159	846	289	677	157	395	30	425	125	268	372	99	111	156	30
31·4	39·4	55·4	17·8	185	748	210	610	124	305	20	325	133	247	282	117	137	150	31
40·9	50·1	53·4	18·9	342	1 425	222	1 160	411	593	49	642	227	395	452	192	251	169	32
18·9	27·5	42·0	14·2	4 031	12 106	4 095	13 984	2 884	4 657	2 152	6 809	4 201	4 243	4 115	1 267	1 838	855	33

lägenheterna. Denna metod har emellertid den olägenheten, att den, särskilt för landsbygdens del, måste ställa sig förhållandevis tidskrävande och dyrbar. Det var bl. a. med hänsyn härtill, som det ansågs lämpligt att anknyta en bostadsundersökning för landsbygden till 1936 års partiella folkräkning, för vilken uppgifter, som bekant, inhämtats genom särskilda s. k. folkräknare. Då dessa ändock skulle besöka varje särskilt hushåll, måste specialkostnaden för erhållande av bostadsuppgifter bli förhållandevis begränsad.

Det beslöts sålunda att — vid sidan av de summariska bostadsuppgifter, som skulle inhämtas beträffande varje i den partiella folkräkningen medtaget hushåll — införskaffa utförligare upplysningar om bostadsförhållandena i 100 av den partiella folkräkningen berörda landskommuner. Härvid användes ett speciellt formulär (blankett 3), som, jämte tillhörande anvisningar, avtryckts å sid. 55 o. f. Det blir längre fram anledning återkomma till vissa punkter å detsamma.

Undersökningens omfattning och representativitet. Vilka kommuner, som medtogos vid undersökningen, framgår av tab. 1, som sockenvis meddelar vissa huvudresultat av undersökningen. Av efterföljande tab. 2 framgår, hur de undersökta kommunerna samt folkmängden och bostadsbeståndet i desamma fördela sig på de olika s. k. riksområden, som särskiljas vid folkräkningen.¹

Tab. 2. Folkmängd och bostadsbestånd i undersökta landskommuner.

Riksområden	Antal undersökta kommuner	Kyrkoskriven folkmängd den 31/12 1935	Kyrkoskriven folkmängd i % av folkmängden i samtliga a- och b-kommuner	Folkmängd i bostads-lägenheter mars 1936	Antal begagnade bostads-lägenheter
Mälardalskapen	18	17 453	4.4	16 898	4 711
Östra Götaland	25	23 286	4.5	22 698	6 000
Skåne, Halland, Blekinge ...	21	19 202	4.4	18 654	4 960
Vänerlandskapen	23	24 702	4.7	23 954	6 349
Dalarne och Norrland	13	42 075	5.5	40 418	9 932
Samtliga 100 landskommuner	100	126 718	4.8	122 622	31 952

De undersökta landskommunerna utgöras endast av s. k. a- och b-kommuner, d. v. s. jordbruks- och »blandade» kommuner, varmed avses sådana, där den jordbruksidkande befolkningen utgör minst 75 resp. minst 50 procent av den totala folkmängden (tillhoppa 1 964 i hela landet). De av undersökningen berörda landskommunerna svara för ej fullt 5 procent av hela befolkningen i dessa mera jordbruksbetonade bygder. Denna proportion är ungefär densamma för alla olika riksområden, och ur denna synpunkt synes det undersökta urvalet av kommuner sålunda uppfylla vissa krav på representativitet; Dalarne och Norrland synas dock vara företrädda i något för stark proportion, men avvikelserna härvidlag är endast obetydliga.

Ehuru undersökningen berör nära 32 000 lägenheter med en bostadsfolkmängd av c:a 123 000 personer och sålunda, räknat i absoluta tal, icke har alltför

¹ Härvid räknas Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Västmanlands och Örebro län till Mälardalskapen, Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar och Gotlands län till Östra Götaland samt Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Skaraborgs och Värmlands län till Vänerlandskapen.

Tab. 3. Folkmängden år 1935 dels i samtliga a- och b-kommuner (A), dels i de 100 specialundersökta landskommunerna (B) fördelad efter olika »representativitetskriterier» (i procent).

	A	B		A	B
<i>Kommuntyp</i> (1930):			<i>Kommunal utdebitering</i> (1935):		
a-kommuner	44·3	52·5	under 5 kr.....	1·8	3·3
b-kommuner	55·7	47·5	5—10 kr.....	47·3	51·4
			10 kr. och däröver	50·9	45·3
<i>Giftermålsfrekvens</i> (1933): ¹			<i>Restantiefrekvens för pensionsavgifter</i> (1935): ⁶		
under 8 ‰.....	20·9	24·8	under 8 %	54·8	54·7
8—10 ‰.....	38·2	33·4	8—14 %	21·8	23·6
10 ‰ och däröver	40·9	41·8	14 % och däröver	23·9	21·7
<i>Födelsefrekvens</i> (1933): ²			<i>Annan fastighet</i> (1935): ⁷		
under 21 ‰.....	25·5	27·5	under 20 %	58·6	68·4
21—25 ‰.....	30·3	33·6	20—40 %	32·4	28·0
25 ‰ och däröver	44·2	38·9	40 % och däröver	9·0	3·6
<i>16—66-åringar</i> (1933): ³			<i>Folktäthet:</i>		
under 62·5 %	33·6	33·7	under 10 invånare per kvkm	26·0	37·7
62·5—66 %	53·9	55·9	10—20 " " "	40·2	28·6
66 % och däröver.....	12·5	10·4	20—35 " " "	22·0	23·7
<i>Understödsfrekvens</i> (1932): ⁴			35 invånare per kvkm och däröver.....	11·8	10·0
under 4 %	40·0	45·5	Samtliga landskommuner	100·0	100·0
4—7 %	34·1	28·9			
7 % och däröver	25·9	25·6			
<i>Arbetslöshetsfrekvens</i> (1933): ⁵					
inga arbetslösa	34·3	36·4			
under 2 % arbetslösa.....	16·8	8·9			
2—4 % arbetslösa.....	16·6	22·5			
4 % arbetslösa och däröver	32·3	32·2			

¹ Folkmängden i kommunerna procentuellt fördelad efter antalet inom resp. kommuner årligen per 1 000 invånare ingångna giftermål. — ² Antalet födda barn per 1 000 invånare. — ³ Folkmängden i åldern 16—66 år i procent av den totala folk­mängden. — ⁴ Antalet personer med fattigvårds­under­stöd i procent av folk­mängden. — ⁵ Antalet hos arbetslöshets­kommissionen registrerade hjälpsökande arbetslösa i procent av folk­mängden. — ⁶ Å rest­längd uppförda till­läggs­avgifter för folk­pension i procent av till­läggs­avgifternas total­belopp. — ⁷ Värdet av annan fastighet än jord­bruks­fastighet i procent av det totala taxerade fastighets­värdet.

obetydlig omfattning, är den dock relativt sett skäligen begränsad. Det blir då angeläget att söka något närmare uträna, i vad mån dessa utvalda kommuner kunna anses representativa för det totala beståndet av mera jordbruksbetonade landskommuner. Någon mera exakt uppfattning härom kan visserligen knappast erhållas, förrän resultaten av hela den partiella folkräkningen föreligga, men en viss ledning vid bedömandet kan dock åstadkommas genom redan nu förefintliga uppgifter om de olika kommunernas egenskaper ur skilda synpunkter. Tab. 3 utvisar, hur folk­mängden dels (A) i samtliga a- och b-kommuner, dels (B) i de 100 specialundersökta landskommunerna fördelar sig efter vissa olika »representativitetskriterier». Vi finna bl. a., att områden med svag bebyggelse och ringa folktäthet i något större utsträckning äro företrädda bland de senare än inom det totala beståndet av a- och b-kommuner. Den medvetna begränsningen av undersökningen till att i huvudsak endast avse »ren» landsbygd har sålunda

drivits något längre än vad som betingats därav, att blott a- och b-kommuner medtagits.¹

Även i andra avseenden förekomma vissa avvikelser, men dessa äro i stort sett av mindre betydelse. Det vill sålunda förefalla, som om de uttagna kommunerna, i förhållande till sitt ringa antal, skulle kunna anses någorlunda väl representera landsbygdens mera jordbruksbetonade bygder. De växlande sockentalen häntyda dock på, att viss försiktighet måste iakttagas vid bedömande av de erhållna undersökningsresultaten. Särskilt bör framhåvas, att bostadskvaliteten inom dessa jordbruksbetonade bygder sannolikt i de flesta avseenden är något lägre än inom de mera industrialiserade delarna av landsbygden; däremot förefaller det vara åtminstone mindre sannolikt, att bostädernas utrymme-standard generellt sett skulle vara lägre i jordbrukskommunerna än i övriga landskommuner.

Bostädernas fördelning efter hustyper och upplåtelseformer. Vad husens storlekstyper beträffar, framgår, att icke mindre än $\frac{3}{4}$ eller 75·8 procent av samtliga lägenheter äro belägna i enfamiljshus. I tvåfamiljshus voro 18·5 procent av lägenheterna inrymda, i tre- eller fyrafamiljshus 4·7 procent och i hus med fem eller flera lägenheter endast 1·0 procent. Med ledning av dessa uppgifter kan approximativt beräknas, att bortåt $\frac{9}{10}$ (c:a 88 procent) av samtliga omkring 27 600 boningshus utgöras av enfamiljshus.

I fråga om byggnadsmaterialet befinnes, att $\frac{9}{10}$ eller 89·6 procent av lägenheterna voro inrymda i hus, som huvudsakligen voro uppförda av trä, medan blott 7·1 procent lågo i hus av tegel (eller i vissa fall sten) och 3·3 procent i hus av korsvirke (eller annat material). De båda sistnämnda grupperna äro emellertid nästan endast representerade i de sydliga landskapen Skåne, Halland och Blekinge, där de i trähus belägna lägenheterna utgjorde 43·5 procent av samtliga, medan motsvarande jämförelsetal för övriga riksområden tillsammans uppgick till 98·0 procent.

Tab. 4. Bostädernas fördelning på olika upplåtelseformer.

Riksområden	Antal lägenheter	D ä r a v (i %)							Övriga begagnade lägenheter
		av ägaren begagnade lägenheter			arrende- och torplägenheter	av arbetsgivare till egna arbetstagare		på fria markn. ut-hyrda lägenheter	
		å egen mark ¹	å annans mark ¹	summa		fritt upplåtna lägenheter	ut-hyrda lägenheter		
Mälardalskapen	4 711	44·6	3·0	47·6	14·2	18·1	2·7	11·6	5·8
Östra Götaland	6 000	55·0	6·1	61·1	12·7	10·1	1·3	9·1	5·7
Skåne, Halland, Blekinge ..	4 960	62·0	7·6	69·6	7·7	10·4	1·8	6·7	3·8
Vänerlandskapen	6 349	59·6	6·7	66·3	11·6	7·7	2·2	8·0	4·2
Dalarna och Norrland	9 932	62·6	4·4	67·0	5·5	4·8	2·5	10·3	9·9
Samtliga 100 landskommuner	31 952	57·8	5·5	63·3	9·7	9·1	2·2	9·3	6·4

¹ Vid denna fördelning ha 125 lägenheter, för vilka icke uppgivits, huruvida de äro belägna å »egen tomt» eller ej, utproportionerats på de båda grupperna.

¹ Denna avvikelse beror därpå, att man medvetet sökt undvika sådana landskommuner, som inbegripa municipalsamhällen. Dock ingå tvenne sådana samhällen, nämligen Robertsfors municipalsamhälle (med 954 invånare) i Bygdeå kommun och Åsele municipalsamhälle (1 126 invånare) i Åsele kommun. Dessutom inbegripes undersökningen vissa andra områden med sammanträngd bebyggelse.

I fråga om fördelningen på upplåtelseformer hänvisas till tab. 4. Denna utvisar, att närmare $\frac{2}{3}$ av lägenheterna eller 63·3 procent beboddes av ägarna; av dessa ägarelägenheter voro knappt $\frac{1}{10}$ (5·5 procent av samtliga lägenheter) belägna å ofri grund. Därnäst i betydelse kommo lönebostäderna (11·3 procent), vilka i det alldeles översvägande antalet fall (9·1 procent av samtliga lägenheter) voro fritt upplåtna av arbetsgivaren; det var sålunda relativt sällsynt (2·2 procent), att arbetsgivaren betingade sig viss hyra för till egna arbetstagare upplåtna lägenheter. Arrende- och torplägenheterna utgjorde närmare $\frac{1}{10}$ (9·7 procent), och de egentliga hyreslägenheterna voro nästan lika många (9·3 procent). Återstående lägenheter (6·4 procent) bestodo väsentligen av bostäder, som upplåtits åt släktingar till ägaren, däribland »undantagsbostäder» o. d.

Att döma av tabellens uppgifter synes det totala antalet lönebostäder på landsbygden i dess helhet knappast väsentligt understiga 100 000.

Ser man på uppgifterna för de olika riksområdena, befinner, att mälarlänen uppvisa den största frekvensen av lönebostäder (20·8 procent); i gengäld äro ägarelägenheterna där mindre talrika än på andra håll (47·6 procent). Tab. 1 visar i detta avseende stora olikheter mellan olika kommuner.

I föreliggande preliminära sammanställningar ha emellertid bostadsförhållandena inom olika upplåtelseformer icke underkastats någon mera fullständig undersökning. Däremot användes en gruppering, som upptager vissa element av fördelningen på upplåtelseformer och samtidigt tager hänsyn till om med bostaden är förenat jordbruk, nämligen på så sätt, att s. k. lönebostäder (d. v. s. av arbetsgivare fritt upplåtna, ävensom av arbetsgivare till egna arbetstagare uthyrda lägenheter) särredovisas i en grupp, medan de återstående fördelas på tvenne grupper, varav den ena omfattar lägenheter utan jord eller med högst 1 ha åker, medan den andra inbegriper lägenheter med mer än 1 ha åker (egen eller arrenderad). Resultatet av denna tredelning av lägenheterna, med vars hjälp sambandet mellan bostadsförhållandena och de boendes sociala ställning i någon mån kan belysas, meddelas i tab. 5.¹

Tab. 5. Förekomsten (i procent) av lönebostäder samt av lägenheter med och utan jordbruk.

	Mälarlandskapen	Östra Göta-land	Skåne, Halland, Blekinge	Vänerlandskapen	Dalarna och Norrland	Samtliga 100 landskommuner
Lönebostäder	20·8	11·4	12·2	9·9	7·3	11·3
Övriga bo-utan eller med högst 1 ha åker	42·4	41·6	43·5	39·6	47·3	43·4
städer { med mer än 1 ha åker	36·8	47·0	44·3	50·5	45·4	45·3
Samtliga bostäder	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0

Jordbrukarna disponera sålunda över bortåt hälften eller 45·3 procent av hela lägenhetsbeståndet. Av förut angivna skäl uppvisa emellertid mälarlänen en väsentligt lägre siffra (36·8 procent). De »icke-lönebostäder», till vilka ingen eller endast obetydlig åkerareal hörde, voro emellertid nästan lika talrika (43·4 procent) som jordbrukslägenheterna.

Bostädernas fördelning efter rumsantal. Av grundläggande betydelse i fråga om bostädernas utrymmesförhållanden är lägenheternas fördelning efter antalet

¹ Vid fördelningen på lönebostäder och övriga bostäder har utproportionering företagits i fråga om 242 lägenheter, för vilka icke uppgivits, huruvida de äro lönebostäder eller ej, och vid underindelningen av de övriga bostäderna har förfarits på motsvarande sätt i fråga om 343 lägenheter, för vilka uppgift om eventuell åkerjord saknas.

rum.¹ En första överblick härvidlag erbjuder tab. 6. Denna upptager som synes två skilda avdelningar, varav den ena återger förhållandena, när samtliga boningsrum medräknas, medan den andra belyser fördelningen på lägenhetskategorier sådan denna ter sig, när hänsyn icke toges till sådana boningsrum, som sakna uppvärmningsanordning. Utmärkande för landsbygdsbostäderna är nämligen det stora antalet s. k. kallrum. Ehuru sådana rum, som icke användas vintertid, ej skulle angivas å uppgifterna, ha icke mindre än 12³ procent av samtliga redovisade boningsrum uppgivits sakna uppvärmningsanordning. Motsvarande tal för olika riksområden återges i nedanstående tabell.

	Mäl- lar- land- skapen	Östra Göta- land	Skåne, Halland, Blekinge	Väner- land- skapen	Dalarne och Norrländ	Samtliga 100 lands- kommuner
Rum utan uppvärmningsanordning i % av samtliga boningsrum	6·8	8·7	23·5	9·9	11·3	12·3

Frekvensen av dylika »kallrum» är, som synes, störst i södra Sverige, vilket torde sammanhänga med de klimatiska förhållandena. — Det bör emellertid betonas, att »kallrummen» ej sällan torde erhålla värme i sekundär form, t. ex. från det närbelägna köket. I andra fall torde återigen deras bostadsvärde starkt minskas genom avsaknaden av egen uppvärmningsanordning. Just ovissheten beträffande dessa förhållanden (ävensom möjligheten, att några »sommarrum» kunna ha blivit medräknade) gör det motiverat att betrakta fördelningen på lägenhetskategorier från båda de i tab. 6 upptagna indelningsgrunderna.

Tab. 6. Bostädernas fördelning efter antal rum och kök.

R i k s o m r å d e n	Antal begagn. bostads- lägen- heter	Därav (i %) lägenheter bestående av						
		1 rum eller 1 kök	dubl. o. d.	1 rum och kök	2 rum och kök	3 rum och kök	4 rum och kök	5 el. fl. rum och kök
<i>I. Samtliga boningsrum medräknade.</i>								
Mälardalskapen	4 711	5·8	0·7	36·6	21·3	17·1	8·2	10·3
Östra Götaland	6 000	3·3	2·4	20·1	26·4	23·6	11·6	12·6
Skåne, Halland, Blekinge	4 960	2·4	5·5	5·9	25·4	29·2	15·1	16·5
Vänerlandskapen	6 349	4·4	1·1	25·1	25·5	24·0	10·3	9·6
Dalarne och Norrländ	9 932	8·9	0·1	35·2	26·2	15·2	7·9	6·5
Samtliga 100 landskommuner	31 952	5·5	1·7	26·0	25·2	21·0	10·2	10·4
<i>II. Rum utan uppvärmningsanordning ej medräknade.</i>								
Mälardalskapen	4 711	7·7	0·7	38·8	21·3	15·5	7·3	8·7
Östra Götaland	6 000	4·2	1·9	24·2	29·0	21·4	9·9	9·4
Skåne, Halland, Blekinge	4 960	5·2	3·2	23·0	31·9	19·5	8·3	8·9
Vänerlandskapen	6 349	6·2	0·9	29·7	26·6	21·2	8·3	7·1
Dalarne och Norrländ	9 932	14·9	0·1	36·5	22·9	13·9	6·5	5·2
Samtliga 100 landskommuner	31 952	8·5	1·2	31·1	25·9	17·9	7·9	7·5

¹ Härvidlag har materialet visat sig innehålla vissa felkällor, i det att en del av folkräkna medräknat kök vid angivandet av antalet boningsrum, så att en lägenhet om t. ex. 1 rum och kök angivits innehålla 2 rum och kök. Det har vidare förekommit, att rum utan uppvärmningsanordning ej medräknats i det totala antalet boningsrum, så att en lägenhet med t. ex. 3 boningsrum, därav 1 utan uppvärmningsanordning, uppgivits

Även om man utgår från uppgifterna i tabellens första avdelning, befinnas lägenheter om 1 rum och kök utgöra den största gruppen (26·0 procent). Lägenheter om 2 rum och kök ha emellertid föga mindre betydelse (25·2 procent), och även lägenheter om 3 rum och kök (21·0 procent) utgöra ett avsevärt inslag i dessa landskommuners bostadsbestånd. Sammanräknas alla lägenheter om högst 1 rum och kök, visar det sig, att dessa utgöra $\frac{1}{3}$ eller 33·2 procent av samtliga. Frekvensen av dessa småbostäder är sålunda avsevärt mindre än i stadssamhällena, där ungefär hälften av lägenheterna innehålla högst 1 rum och kök. Smålägenheter om högst 2 rum och kök omfatta 58·4 procent eller knappt $\frac{3}{5}$ av hela bostadsbeståndet mot drygt $\frac{3}{4}$ i städerna.

Medräknar man, såsom i avd. II av tabellen, endast de boningsrum, som ha egen uppvärmningsanordning, komma de minsta bostadstypernas betydelse att te sig avsevärt större. Från denna synpunkt skulle lägenheter om högst 1 rum och kök sålunda utgöra 40·8 procent av samtliga lägenheter, och bostäder om upp till 2 rum och kök 66·7 procent. Även dessa tal understiga dock de nyss anförda siffrorna för städerna.

Av särskilt intresse äro de betydande olikheterna mellan skilda riksområden. I de tre sydligaste landskapen utgöra lägenheter om högst 1 rum och kök blott 13·8 procent av samtliga (om alla rum medräknas). Här är det lägenheter om 3 rum och kök, som utgöra den största gruppen (29·2 procent). Även östra Götaland har förhållandevis få lägenheter tillhörande de minsta typerna. I Dalarne och Norrland utgöra emellertid lägenheter om högst 1 rum och kök icke mindre än 44·2 procent av samtliga. Frånräknas »kallrummen», te sig emellertid de lokala olikheterna mindre — detta beroende på den höga kallrumsfrekvensen i södra Sverige.

I det följande medräknas genomgående samtliga boningsrum vid angivande av lägenhetskategorien.

Det har också sitt intresse att med ledning av tab. 1 särskilja de olika landskommunerna efter den i resp. kommuner vanligaste bostadstypen. Lägenheter om 1 rum och kök utgöra den viktigaste lägenhetskategorien inom 44 av de 100 landskommunerna, medan bostäder om 2 rum och kök dominera inom 25 kommuner, vartill komma 2 kommuner, där båda grupperna äro jämnstarka. Inom återstående 29 undersökta kommuner är det lägenheter om 3 rum och kök, som bilda den största gruppen. Den mest utpräglade »trerumsstandard» framträder i Mätteröd, Kristianstads län, där 44·2 procent av lägenheterna bestå av 3 rum och kök, samt vidare i Nöttja, Kronobergs län (42·1 procent), Valla, Göteborgs och Bohus län (40·6 procent) och Östad i Älvsborgs län (40·3 procent). T. o. m. i norra Sverige finnes en undersökt kommun, som uppvisar en — visserligen svagt utpräglad — »trerumsstandard», nämligen Marby, Jämtlands län (27·3 procent). Att antalet bostäder fr. o. m. 3 rum och kök och uppåt är större än antalet smålägenheter (om högst 2 rum och kök) är, även i Nordsverige, icke ovanligt i jordbrukskommunerna.

Räknar man samman lägenheter om 1 rum och kök med enkelrum, enkelkök o. d., befinnes, att Nykyrka i Södermanlands län företer den största förekomsten

innehålla blott 2 boningsrum, därav 1 utan uppvärmningsanordning. Dylika fel ha emellertid kunnat uppdagas och korrigeras tack vare det förhållandet, att för varje särskilt rum och kök i lägenheter om högst 2 rum och kök skulle lämnas speciella uppgifter om golvyta m. m. i punkt 16 å formuläret (jfr sid. 56), varjämte de efter delvis andra grunder avlämnade, summariska bostadsuppgifterna å den partiella folkräkningens allmänna formulär kunnat användas för jämförelse. Före korrigeringen har statistiska centralbyrån alltid satt sig i förbindelse med folkräkarna för att kontrollera det berättigade i korrigeringen, vilken ju i förekommande fall även måste omfatta lägenheter om mer än 2 rum och kök. Svårare att avgöra har däremot varit, huruvida folkräkarna följt anvisningen att icke medräkna sådana lägenheter och rum, som endast kunna användas sommartid. Det vill emellertid synas, som om uppgifterna i stort sett skulle vara korrekta i detta avseende.

en på grundval av uppgifterna till folkräkningen 1930 företagen specialundersökning, kan det totala antalet hushåll med minst 3 minderåriga barn å hela landsbygden (inkl. köpingar och municipalsamhällen) approximativt beräknas till c:a 125 000.¹ Då städerna enligt 1933 års bostadsräkning hysa närmare 40 000 flerbarnshushåll, skulle sålunda på landsbygdens del komma över $\frac{3}{4}$ av samtliga sådana hushåll.

Härav inses, att man i fråga om landsbygden har särskild anledning att uppmärksamma dessa specialuppgifter om utrymmesförhållandena för flerbarnsfamiljerna. Anmärkas bör, att det är jordbrukslägenheterna (med över 1 ha åker), som uppvisa den största proportionen flerbarnshushåll (17·0 procent). Därefter komma lönebostäderna (13·8 procent), vilken grupp icke enbart inbegriper lägenheter för lantarbetare,² och lägst på skalan övriga bostäder med ingen eller högst 1 ha åker (9·7 procent).

Jämföras tabellens siffror för barnrika hushåll med motsvarande för samtliga lägenheter, befinner sig de förra endast till obetydligt mindre del (27·3 procent av samtliga) bo i lägenheter om högst 1 rum och kök, än vad fallet är i fråga om det totala beståndet av hushåll (33·2 procent). Denna obetydliga differens kan delvis tillskrivas det förhållandet, att barnrikedomen är särskilt stor i jordbrukarlägenheterna, vilka ju förhållandevis ofta tillhöra de större typerna. I fråga om lönebostäderna spåras knappast alls någon dylik tendens annat än möjligen i norra Sverige. Av de i mälardalen lönebostäder inrymda barnrika familjerna förfoga sålunda icke mindre än 69·4 procent över högst 1 rum och kök — en proportion, som snarast överstiger den, som iakttagits för samtliga hushåll i lönebostäder (67·4 procent); liknande förhållanden framträda inom detta område även i fråga om andra bostadsgrupper.

Överhuvud taget ter sig problemet om anpassning mellan bostads- och hushållstyp helt annorlunda på landsbygden än i städerna. För en stadsfamilj i någorlunda goda ekonomiska villkor är det ju näppeligen någon svårighet att erhålla en större lägenhet, när barnantalet växer. I fråga om det övervägande flertalet stadshushåll gäller dock, att inkomsten är så pass begränsad, att den möjlighet, som det fria bostadsvalet erbjuder, i dylika fall har en tämligen illusorisk karaktär. På landsbygden med dess egnahem o. d. torde i flertalet fall icke ens »teoretiskt» något dylikt fritt bostadsval föreligga. Om familjens växt kräver ökat bostadsutrymme, torde detta krav ofta endast kunna tillgodose genom tillbyggnad av den gamla bostaden eller eventuellt genom nybyggnad.

En mera direkt belysning av hur bostadsutrymmet varierar med den sociala ställningen erbjuder tab. 8, vilken grundats på den senare företagna maskinella bearbetningen av bostadsuppgifterna.³

Bortåt $\frac{9}{10}$ av alla hemmansägare o. d. hushåll, varmed här i regel avses sådana, som förfoga över minst 3 ha åker, bo sålunda i lägenheter om 2 eller flera rum och kök. Småbrukarna bo däremot till nära $\frac{2}{5}$ i mindre bostäder, lantarbetare till drygt hälften och skogsarbetare till två tredjedelar (65·1 procent). Inom varje särskild grupp — dock ej bland hemmansägare och »andra» lantarbetare — befinnas de barnrika familjerna i något mindre utsträckning bebo lägenheter om 1 rum och kök eller därunder.

¹ En närmare redogörelse för denna kalkyl lämnas i befolkningskommissionens betänkande i sexualfrågan, bil. 7 (Statens offentliga utredningar 1936: 59 sid. 211). Den nämnda specialundersökningen rörande änkehushållen utfördes av de s. k. barnpensioneringsakkunniga (Statens offentliga utredningar 1936: 6).

² Av den senare företagna maskinella bearbetningen, vilken bl. a. inriktats på olika yrkes- och socialklasser, framgår, att antalet flerbarnshushåll är något högre inom lantarbetarklassen (18·9 procent) än inom hemmansägarklassen (17·6 procent) och småbrukarklassen (16·4 procent). Högst på skalan komma skogsarbetarna (22·2 procent). Jfr tab. 8.

³ Bl. a. på grund av vissa efterredovisningar, vilka först kommit med i den maskinella bearbetningen, förekomma en del smärre avvikelser mellan den manuella och den maskinella bearbetningens resultat, vilka icke hunnit elimineras före färdigställandet av denna preliminära redogörelse. De ha emellertid ingen praktisk betydelse för bedömandet av resultaten.

Tab. 8. Förekomsten av lägenheter om högst 1 rum och kök inom olika social- och yrkesgrupper.

	Lägenheter, där hushållsföreståndaren var								Samtliga lägenheter
	hemmansäg. e. d.	småbrukare e. d.	statare (eller gift dräng)	annan lantarb.	skogs- (eller väg-)arb.	industriarb. e. d.	självt. hantv., butiks-äg. e. d.	övriga socialgrupper ¹	
Hela antalet lägenheter därav (i %) om högst 1 rum och kök....	9 862	3 598	980	1 093	1 823	3 286	2 465	8 855	31 962
Antal lägenheter med 3 eller flera barn under 15 år	11.9	39.8	58.8	52.5	65.1	43.2	27.3	40.6	33.2
därav (i %) om högst 1 rum och kök....	1 738	589	261	129	404	489	317	422	4 349
	11.2	37.5	52.1	51.2	56.4	37.0	17.7	24.6	27.3

¹ Här ingå bl. a. samtliga lägenheter, där hushållsföreståndaren var kvinna.

Tab. 9. Bostäder om 1 och 2 rum och kök fördelade efter golvyta (i procent).

R i k s o m r å d e n	Antal läg. ¹	Därav (i %) med en golvyta av (kvm)											Median-golv-yta (kvm)
		under 15	15—20	20—25	25—30	30—35	35—40	40—45	45—50	50—55	55—60	60 o. där-över	
<i>Läg. om 1 rum och kök.</i>													
Mälardalskapen	1 710	—	1.3	6.9	19.5	26.0	25.3	12.4	4.4	2.0	1.4	0.8	33.8
Östra Götaland	1 193	0.3	1.3	6.9	17.9	24.6	21.7	14.5	7.2	3.3	1.5	0.8	34.3
Skåne, Halland, Blekinge	281	1.1	2.5	17.4	18.1	25.6	18.9	8.2	5.0	1.4	1.4	0.4	31.1
Vänerlandskapen	1 581	0.2	1.2	8.3	19.5	26.0	21.0	12.3	6.6	3.0	0.7	1.2	33.5
Dalarne och Norrland....	3 466	0.1	0.2	2.8	7.0	16.1	19.3	19.9	15.4	9.4	4.6	5.2	40.4
Samtl. 100 landskommuner	8 231	0.1	0.9	5.8	14.0	21.5	21.3	15.7	9.9	5.5	2.6	2.7	36.2
14 städer	6 875	0.2	3.4	11.1	21.2	26.8	21.2	10.8	4.2	1.0		0.1	32.6
<i>Läg. om 2 rum och kök.</i>													
Mälardalskapen	972	—	—	0.1	0.5	4.6	9.9	19.1	18.9	17.0	11.1	18.8	48.7
Östra Götaland	1 531	—	—	—	1.1	6.7	12.2	17.7	19.1	14.7	11.8	16.7	47.8
Skåne, Halland, Blekinge	1 182	—	—	0.8	3.1	11.0	23.9	20.3	18.1	8.8	4.5	9.2	42.2
Vänerlandskapen	1 564	—	—	0.1	1.1	5.7	12.8	18.1	20.4	15.2	10.7	15.9	47.4
Dalarne och Norrland....	2 553	—	—	—	0.2	1.0	2.7	6.9	11.7	14.2	15.4	47.9	58.8
Samtl. 100 landskommuner	7 802	—	—	0.2	1.0	5.0	10.7	14.8	16.8	14.0	11.6	25.9	50.0
14 städer	5 587	—	—	0.4	2.4	6.0	10.9	15.0	16.3	31.1		17.9	49.7

¹ Exkl. 76 lägenheter om 1 rum och kök samt 264 lägenheter om 2 rum och kök, för vilka uppgift om golvyta saknas.

Lägenheternas golvyta. I punkt 16 å undersökningsformuläret skulle folkräkarna för lägenheter om högst 2 rum och kök lämna uppgift om golvyta (eller längd och bredd) i boningsrum, kök, kokvrå, tambur, hall, badrum o. d.¹ Med ut-

¹ I åtskilliga fall voro uppgifterna ofullständiga beträffande tamburer, hallar o. d. De kompletterades då med vissa »normalvärden», som erhöles från övriga uppgifter för resp. kommun eller från närbelägen kommun. I förhållande till den totala golvytan per lägenhet måste det av dessa ofullständigheter åstadkomna felet bli mycket obetydligt (däremot hade det blivit relativt stort, om det gällt att undersöka golvytan per tambur etc.). — Om återigen uppgift saknats för något av boningsrummen eller för köket, har blanketten icke medtagits vid redovisningen av lägenhetsgolvytan (utan förts under rubriken »uppgift saknas»).

gångspunkt härifrån har den totala golvytan per lägenhet (exkl. garderober, klossetter, skafferier o. d.) kunnat beräknas. I tab. 9 återgivas dessa uppgifter för de två viktigaste kategorierna av smålägenheter, nämligen bostäder om 1 och 2 rum och kök. I jämförelsesyfte ha även medtagits uppgifter enligt en av bostadssociala utredningen år 1935 företagen specialundersökning rörande 14 landsortsstäder.

Det visar sig, att på landet hälften av alla redovisade lägenheter om 1 rum och kök äro mindre än 36·2 kvm. För lägenheter om 2 rum och kök uppgår motsvarande tal till 50·0 kvm. Variationerna omkring dessa mediantal äro emellertid högst betydande. En lägenhet om 1 rum och kök kan sålunda i enstaka fall mäta mindre än 15 kvm, men det finns också sådana, som äro över 60 kvm och alltså större än flertalet tvårumslägenheter. Bortses från de båda fjärdedelar av lägenheterna, som ha de minsta och de största golvytorna, befinnes, att talen för den återstående »mellersta hälften» av lägenheter om 1 rum och kök ligga mellan 30·5 och 43·0 kvm. För lägenheter om 2 rum och kök utgöra motsvarande »normala variationer» 41·9—60·2 kvm.

Denna betydande »spridning» beror emellertid till någon del på de lokala olikheterna. Medan rumsantalet per lägenhet i stort sett minskas från söder till norr, är tendensen motsatt i fråga om golvytan per rum. Mediantalet för lägenhet om 1 rum och kök är sålunda i södra Sverige endast 31·1 kvm men uppgår däremot i Dalarne och Norrland till 40·4 kvm. För 2 rum och kök äro motsvarande tal resp. 42·2 och 58·8 kvm.

Gentemot städerna framträda vissa olikheter i fråga om golvytans fördelning på rum och kök men däremot endast obetydliga avvikelser i fråga om den totala lägenhetsarealen. Särskilt i fråga om lägenheter om 1 rum och kök synes landsbygden visserligen förete något högre frekvens av mera rymliga bostäder, men skillnaden är dock icke större, än att den helt kan förklaras av det förhållandet, att undersökningen för städerna knappast är representativ för norra Sverige; Gävle är nämligen den enda norrlandsstad, som ingår i densamma. Inom varje särskild lägenhetskategori synes sålunda golvytan vara ungefär densamma på landsbygden som i städerna. En beräkning av den genomsnittliga golvytan för samtliga storlekstyper av lägenheter tillsammantagna skulle däremot ge ett högre tal för landsbygden, då ju det genomsnittliga rumsantalet här är större än i städerna.¹

Trångboddhetens utbredning. Den omständigheten, att frekvensen av de minsta lägenhetstyperna förefaller vara väsentligt lägre på landsbygden än i städerna, borde i och för sig verka därhän, att även trångboddheten där borde ha väsentligt mindre utbredning. Ett dylikt resultat motverkas emellertid därigenom, att proportionen av stora och barnrika hushåll är betydligt högre på landsbygden. Vad de 100 här undersökta landskommunerna beträffar, komma de båda nämnda faktorerna att på sådant sätt upphäva varandras verkningar, att trångboddhetsfrekvensen i själva verket blir ungefär densamma som den för städerna iakttagna.

Härvidlag må hänvisas till tab. 10. Denna återger i första hand det procentuella antalet lägenheter, vilka hysa mer än 2 »personheter» per »rumsenhet». Härvid ha personer över 15 år räknats såsom hela och barn under 15 år såsom halva »personheter», och på samma sätt ha kök betraktats såsom halva och boningsrum såsom hela »rumsenheter»; hallar samt kokvrår eller kök

¹ Vad angår dimensionerna av boningsrum och av kök, meddelas vissa uppgifter i det följande (sid. 22).

Tab. 10. Bostäder med mer än 2 personenheter per rumsenhet i procent av samtliga lägenheter, ävensom boende samt barn under 15 år i sådana lägenheter i procent av samtliga boende resp. samtliga barn.¹

Riksområden	Lönebo-städer	Övriga bostäder		Lägenheter bestående av					Santliga lägenheter
		utan eller med högst 1 ha åker	med över 1 ha åker	1 rum eller 1 kök	dub-letter o. d.	1 rum och kök	2 rum och kök	3 eller flera rum och kök	
<i>I. Lägenheter (i allt).</i>									
Mälardalskapen	20·5	8·1	9·9	20·3	11·8	23·8	5·8	0·7	11·4
Östra Götaland	13·4	7·3	8·0	27·1	9·6	25·0	7·2	0·7	8·4
Skåne, Halland och Blekinge	8·2	3·3	3·3	13·9	7·7	18·1	6·5	0·7	3·9
Vänerlandskapen	17·3	12·7	8·6	22·9	12·5	29·1	8·3	1·1	11·1
Dalarna och Norrland	13·1	18·1	22·5	30·9	.	34·2	15·3	3·1	19·7
Samtliga 100 landskommuner	15·1	11·5	12·2	26·4	9·1	29·2	9·7	1·3	12·2
<i>II. Lägenheter med 3 eller flera barn under 15 år.</i>									
Mälardalskapen	73·6	54·6	27·7	.	.	97·5	25·5	3·7	46·3
Östra Götaland	50·0	36·3	18·1	.	.	97·6	28·2	2·7	27·2
Skåne, Halland och Blekinge	26·1	18·0	9·8	.	35·5	92·3	24·4	3·8	15·2
Vänerlandskapen	59·3	53·1	21·5	.	.	97·3	31·2	4·2	36·0
Dalarna och Norrland	39·7	56·6	46·1	98·3	—	95·3	39·4	10·6	49·6
Samtliga 100 landskommuner	50·2	47·8	29·5	98·9	43·9	96·3	32·6	5·6	37·6
<i>III. Boende (i allt).</i>									
Mälardalskapen	32·3	15·0	12·9	39·5	23·2	41·0	12·7	1·6	17·6
Östra Götaland	21·4	13·6	10·9	55·1	17·3	43·1	15·4	1·5	12·9
Skåne, Halland och Blekinge	15·4	6·8	5·3	34·3	15·8	36·3	14·3	1·7	7·1
Vänerlandskapen	27·4	23·4	12·1	46·8	28·3	48·8	17·2	2·4	17·2
Dalarna och Norrland	21·6	29·6	30·2	56·8	18·5	54·2	27·2	6·5	29·4
Samtliga 100 landskommuner	24·3	20·4	17·0	51·5	18·3	48·6	19·6	3·0	18·9
<i>IV. Barn under 15 år.</i>									
Mälardalskapen	44·4	27·9	20·5	82·8	.	59·1	18·2	2·5	28·9
Östra Götaland	28·7	23·7	14·5	94·2	29·6	60·8	20·3	2·1	19·3
Skåne, Halland och Blekinge	21·0	12·1	7·8	92·6	28·2	58·5	19·5	2·6	11·6
Vänerlandskapen	34·4	35·9	17·2	94·0	61·3	66·3	22·2	3·4	25·8
Dalarna och Norrland	27·3	40·8	38·2	91·5	.	66·4	31·0	9·3	38·6
Samtliga 100 landskommuner	31·9	32·0	23·7	91·5	32·7	64·0	24·6	4·4	27·5

¹ Siffror avseende ett totalantal understigaande 25 äro icke utsatta; siffror avseende ett totalantal av 25—49 äro angivna med medelvärdet.

under 6 kvm ha helt uteslutits vid beräkningen av antalet »rumsenheter».¹ Mera konkret uttryckt innebär en boendetäthet överstigande 2 personenheter

¹ En närmare motivering för detta sätt att avgränsa begreppet trångboddhet återfinnes i 1933 års allmänna bostadsräkning, sid. 155 o. f. Den vid 1933 års s. k. representativa bostadsräkning använda trångboddhetsdefinitionen avviker emellertid något från den här begagnade. Boningsrum under 9 kvm betraktades nämligen såsom halva rumsenheter; å andra sidan medräknades även hallar, nämligen såsom halva rumsenheter. Denna avvikelser i metod kan emellertid endast i obetydlig grad minska jämförbarheten mellan uppgifterna för städer och landsbygd och saknar sålunda praktisk betydelse.

per rumsenhet, att t. ex. i en lägenhet om 1 rum och kök bo mer än 3 vuxna eller mer än 2 vuxna och 2 barn eller mer än 1 vuxen och 4 barn. Antalet i denna betydelse överbefolkade lägenheter uppgår, som synes, till 12·2 procent, vilken siffra mycket nära sammanfaller med den för de 45 i 1933 års representativa bostadsräkning ingående stadssamhällena (12·6 procent).

Tillämpningen av det närmast efter stadsförhållanden tillkomna begreppet rumsenhet kan diskuteras, särskilt att såsom halv enhet räkna lanthemmens ofta relativt stora och rymliga bostadskök (jfr ovan). Utgår man emellertid, såsom jämväl skett i tab. 1 (sid. 2 o. f.), från den mera traditionella definitionen av begreppet trångboddhet, enligt vilken lägenhet betraktas såsom överbefolkad, när den hyser mer än 2 boende per eldstad (= boningsrum eller kök), erhålles för de 100 landskommunerna ett frekvenstal på 10·5 procent, vilket något överstiger motsvarande siffra för samtliga 196 i 1933 års allmänna bostadsräkning ingående städer, köpingar och municipalsamhällen (8·9 procent).

I den tredje och fjärde avdelningen av tab. 10 återgives det procentuella antalet personer (i allt) samt barn under 15 år, vilka bo i överbefolkade bostäder (enligt rumsenhetsberäkning). Eftersom trångboddheten ju väsentligen måste beröra stora och barnrika familjer, komma de ur denna synpunkt beräknade trångboddhetsfrekvenserna att te sig väsentligt högre än de förut anförda. De i överbefolkade lägenheter boende personerna utgöra sålunda 18·9 procent av hela bostadsbefolkningen. Att särskilt barnen beröras av trångboddheten, framgår av, att de till icke mindre än 27·5 procent tillhörde trångbodda hushåll. Även i detta avseende framträder god överensstämmelse med 1933 års representativa bostadsräkning för 45 stadssamhällen, enligt vilken 20·9 procent av samtliga personer och 28·7 procent av de minderåriga barnen bodde i lägenheter med mer än 2 personenheter per rumsenhet.

Särskilt höga trångboddhetstal iakttagas för den i avd. II redovisade specialgrupp av lägenheter, som bebos av hushåll med minst tre minderåriga barn. Dessa hushåll äro nämligen trångbodda till icke mindre än 37·6 procent — detta ehuru barnen räknats endast såsom halva personenheter. I detta fall förete emellertid städerna ett rätt väsentligt högre tal (47·4 procent). Avvikelsen härvidlag innebär emellertid ingen motsägelset gentemot de förut anförda resultaten. Att den allmänna trångboddhetsfrekvensen på landsbygden är lika hög som i städerna, beror, som förut sagts, på att de stora och barnrika hushållen äro så talrika, icke på att trångboddheten för varje enskild hushållstyp genomgående är lika hög som i städerna; hade så varit fallet, skulle landsbygdens allmänna trångboddhetstal i själva verket ha väsentligt överstigit städernas. Det kan emellertid vara värt att uppmärksamma det förhållandet, att det i stort sett inom de särskilda familjetyperna torde råda en något bättre anpassning mellan bostads- och familjetyper, än vad fallet är i städerna.

Å andra sidan förtjänar det nämnas, att den trångboddhet, som förefinnes på landsbygden, till större del än i städerna är koncentrerad till familjer med flera minderåriga barn. Av samtliga överbefolkade lägenheter beboddes sålunda 41·7 procent av hushåll med minst tre barn under 15 år, medan motsvarande tal för de 45 stadssamhällena utgjorde 26·0 procent.

Det finnes emellertid också anledning att studera tabellens specialuppgifter för de olika lägenhetsgrupperna. Av de tre olika huvudgrupperna befinnas, såsom väntat, lönebostäderna förete den högsta trångboddhetsfrekvensen. Av de barnrika familjerna inom denna grupp äro sålunda hälften (50·2 procent) att anse såsom trångbodda; för mälardalens landsbygd noteras t. o. m. ett så högt tal som 73·6 procent. Av de olika storlekstyperna av lägenheter böra särskilt bostäder om ett rum och kök uppmärksammas. De svara nämligen för bortåt $\frac{2}{3}$ eller 62·2 procent av de fall, då boendetätheten överstiger 2 personenheter per rumsenhet. Även i detta fall har nästan exakt samma siffra noterats för

de 45 stadssamhällena i 1933 års representativa bostadsräkning (62·5 procent). Av alla lägenheter om ett rum och kök befinnas 29·2 procent vara överbefolkade, och antalet i dessa lägenheter boende trångbodda personer utgör nästan hälften (48·6 procent) av hela bostadsfolkmängden i lägenheter om ett rum och kök; av alla barn i lägenheter om 1 rum och kök tillhöra nära $\frac{2}{3}$ (64·0 procent) trångbodda hushåll.

Av de enskilda landskommunerna förete enligt tab. 1 (sid. 2 o. f.) följande det största relativa antalet lägenheter med mer än 2 personenheter per rumsenhet: Norra Finnskoga, Värmlands län (37·8 procent), Bodum, Västernorrlands län (30·2 procent), Råneå, Norrbottens län (28·1 procent), Ljustorp, Västernorrlands län (22·6 procent) och Åsele, Västerbottens län (21·0 procent).

Med utgångspunkt från de här anförda uppgifterna synes det totala antalet trångbodda hushåll på hela landsbygden (exkl. köpingar och municipalsamhällen) approximativt kunna beräknas till c:a 120 000. Antalet medlemmar i dessa hushåll torde utgöra omkring 700 000. För städer och stadliknande samhällen ha motsvarande tal beräknats till c:a 85 000 trångbodda hushåll med omkring 450 000 medlemmar. Framhållas må, att dessa beräkningar äro mycket ungefärliga.

Bostadsvanor och samboendeförhållanden (i smålägenheter). Det bör starkt understrykas, att de hittills anförda uppgifterna om trångboddheten i landsbygdshemmen i så måtto äro av mera teoretisk natur, som de endast utgått från en jämförelse mellan lägenheternas och hushållens storlek utan beaktande av, hur lägenheterna faktiskt användas. Tages emellertid hänsyn härtill, ter sig trångboddheten i de undersökta landskommunernas småbostäder såsom mera svårartad än i städerna.

I första hand är att märka, att åtskilliga »rumsenheter» i landsbygdsbostäderna torde vara av sådan beskaffenhet, att de, särskilt vintertid, knappast ha fullt bostadsvärde; de torde sålunda icke alltid kunna utnyttjas till sovrum. Dessutom synes på landsbygden i ännu högre grad än i städerna förekomma s. k. finrumssystem, vare sig nu detta enbart är ett uttryck för dåliga bostadsvanor eller förklarar därav, att de boende känna behov att spara på bränslet; ofta torde husmoderns behov att begränsa städningsarbetet inverka, särskilt när hushållsmedlemmarna ha tungt och smutsigt utomhusarbete och icke varje dag orka göra fullständig toalett på kvällen. I vilket fall som helst får en betydande del av rummen även i smålägenheterna nattetid stå helt oanvända.

I punkt 16 å frågeformuläret begärdes för lägenheter om högst 2 rum och kök uppgift om hur många personer, som hade sovplats i vart och ett av de olika rummen samt i köket. Av dessa uppgifter framgår tydligt, att det i stort sett var en större del av boningsrummen än av köken, som nattetid icke användes till sovrum. Härvidlag hänvisas till följande tablå:

Boningsrum och kök (i smålägenheter), vilka icke användas såsom sovrum i % av samtliga rum resp. kök ¹	Mälardalskapen	Östra Götaland	Skåne, Halland och Blekinge	Vänerlandskapen	Dalarne och Norrland	Samtliga 100 landskommuner
Boningsrum	38·3	34·8	35·6	35·3	39·2	37·1
Kök	27·7	51·8	74·9	36·8	18·4	33·4

¹ Oberäknat 1 259 boningsrum (4·8 %) och 575 kök (3·3 %), för vilka uppgifter saknas.

I södra och sydöstra Sverige bruka visserligen köken i större utsträckning än rummen få stå oanvända nattetid, men i stora delar av mellersta samt i norra Sverige är förhållandet motsatt. I Dalarne och Norrland är det sålunda

blott 18·4 procent av smålägenhetsköken, som icke användas till sovrums; motsvarande proportionstal för rummen (39·2 procent) är däremot högre än för övriga riksområden. T. o. m. det absoluta antalet redovisade »sovkök» (5 584) är här i smålägenheterna större än antalet redovisade egentliga sovrums (5 235).

Tab. 11. Bostäder om 1 och 2 rum och kök fördelade efter sättet för deras utnyttjande.

Riksområden	Antal lägenheter om 1 rum och kök ¹	Därav (i %) lägenheter, där såsom sovrums användas				Antal lägenheter om 2 rum och kök ¹	Därav (i %) lägenheter, där såsom sovrums användas					
		endast rummet	endast köket	både rummet och köket	övriga utrymmen ²		endast ett av rummen	båda rummen ej köket	ett av rummen samt köket	endast köket	båda rummen samt köket	övriga utrymmen ²
Mälardalskapen	1 678	23·3	34·9	41·2	0·6	968	28·7	10·5	32·7	12·5	15·4	0·2
Östra Götaland	1 163	36·7	28·0	33·1	2·2	1 486	44·9	18·0	22·3	5·0	9·5	0·3
Skåne, Halland och Blekinge	272	57·0	22·0	18·4	2·6	1 154	57·7	21·1	12·4	3·5	4·8	0·6
Vänerlandskapen	1 541	29·5	26·6	41·4	2·5	1 538	34·6	11·8	34·6	5·5	13·1	0·4
Dalarna och Norrland	3 448	14·9	32·2	47·7	5·2	2 552	16·3	8·3	39·7	12·9	21·1	1·7
Samtliga 100 landskommuner	8 102	23·9	30·8	42·1	3·2	7 698	33·3	13·1	30·3	8·4	14·1	0·8

¹ 205 lägenheter om 1 rum och kök samt 368 lägenheter om 2 rum och kök, för vilka uppgift saknas, äro här ej medräknade.

² Lägenheter, där hall, tambur e. d., oftast vid sidan av andra utrymmen, användes såsom sovrums.

I tab. 11 lämnas en specialredovisning för lägenheter om 1 och 2 rum och kök. Det visar sig, att icke mindre än 30·8 procent av alla lägenheter om 1 rum och kök användes på så sätt, att endast köket utgjorde sovrums, medan det egentliga boningsrummet stod tomt över natten. Motsvarande proportionstal för de 14 nyssnämnda landsortsstäderna var rätt väsentligt lägre eller 20·8 procent. På landsbygden synes detta sätt att använda lägenheten t. o. m. vara vanligare än det motsatta, d. v. s. att enbart boningsrummet utnyttjas under natten (23·9 procent) — något som däremot icke gällde i fråga om de nämnda 14 städerna (33·4 procent).

Nästan ännu mera anmärkningsvärt är, att i 8·4 procent av tvårumslägenheterna (i Dalarna och Norrland 12·9 procent) båda boningsrummen stodo utnyttjade nattetid, medan sålunda endast köket kom till användning. Ännu vanligare (30·3 procent) var emellertid, att ett av boningsrummen jämte köket begagnades till sovrums, medan det andra boningsrummet stod tomt. Det användningssätt, som för större familjer kunde förefalla vara det mest rationella, nämligen att endast de båda boningsrummen men däremot icke köket utnyttjades till sovrums, var återigen relativt ovanligt (13·1 procent).

Utgår man från, att det merendels är olämpligt, att köket användes såsom sovrums, befinnes, att icke mindre än $\frac{3}{4}$ av alla undersökta lägenheter om 1 rum och kök samt över hälften av tvårumslägenheterna utnyttjas på ifrågasvarande olämpliga sätt — vare sig nu detta framtingas genom hushållets storlek eller enbart har sin rot i gamla bostadstraditioner.

Vid bedömandet av dessa förhållanden bör emellertid å andra sidan beaktas, att köken i de landsdelar, där de i särskilt hög grad utnyttjas såsom sovrums,

Tab. 12. Golvyta per boningsrum och kök (i smålägenheter) i vissa landskommuner.

Kommuner (län)	Samtliga rum och kök						Sovrum och »sovkök»						
	hela an- ta- let	därav med en golvyta av (kvm)				Median- golvyta (kvm)	hela an- ta- let	därav med en golvyta av (kvm)				Median- golvyta (kvm)	
		un- der 10	10— 14	15— 19	20 o. där- över			un- der 10	10— 14	15— 19	20 o. där- över		
Frösunda (Stockholms)													
boningsrum	127	18	55	39	15	14	49	7	26	12	4	13	
kök	115	15	44	39	17	14	103	12	37	38	16	15	
Angelstad (Kronobergs)													
boningsrum	223	40	58	55	70	16	148	22	51	32	43	15	
kök	116	58	48	7	3	10	21	3	14	3	1	12	
Bodum (Västernorrlands)													
boningsrum	352	36	154	97	65	14	216	25	97	53	41	14	
kök	305	6	46	115	138	18	275	5	34	103	133	18	
Marby (Jämtlands)													
boningsrum	68	14	29	17	8	13	43	10	17	12	4	13	
kök	56	—	23	22	11	15	41	—	14	18	9	16	

ofta äro större än de egentliga boningsrummen. Detta åskådliggöres genom tab. 12, som för fyra landskommuner¹ återger hur dels samtliga boningsrum och kök i smålägenheter, dels de såsom sovrums utnyttjade rummen och köken fördela sig efter golvytans storlek. Det framgår bl. a., att »sovköken» i norrlandskommunerna Bodum och Marby äro 3—4 kvm större än boningsrummen, och att motsvarande differens i Frösunda (Stockholms län), där ävenledes en ovanligt stor andel av köken utnyttjas nattetid, uppgår till 2 kvm. I Angelstad (Kronobergs län), där köken endast i ringa utsträckning användas till sovrums, äro de däremot märkbart mindre än rummen. Dock framträda talrika individuella avvikelser från denna allmänna tendens; sålunda finns det även i Norrland en del mycket små »sovkök», och omvänt kan södra Sverige uppvisa exempel på stora sådana.

»Finrumssystemet» åstadkommer, i förening med den ofta bristande anpassningen mellan bostads- och familjetyp, en hög frekvens av överbefolkade sovrums och »sovkök». Av tab. 13 kan framräknas, att över 14 procent av såväl sovrumsrummen som »sovköken» (i smålägenheter om högst 2 rum och kök) nattetid hyste minst 4 personer. Det förefaller anmärkningsvärt, att proportionen blir ungefär densamma för rummen som för köken — detta till skillnad från vad fallet är i de 14 förutnämnda landsortsstäderna, där rummen i samma mening voro överbefolkade till 9.2 procent och köken till 3.4 procent. Båda talen underskrida landsbygdens siffror, men skillnaden är störst i fråga om köken. Det är värt att fasthålla den iakttagelsen, att smålägenheterna på landsbygden äro, när man ser på det sätt på vilket bostäderna faktiskt utnyttjas, mera överbefolkade än städernas smålägenheter, och att detta alldeles speciellt gäller beträffande köken.

Å andra sidan bör emellertid också understrykas, att redovisningen endast inbegriper smålägenheter om högst 2 rum och kök, vilka ju på landsbygden svara för en väsentligt mindre andel av bostadsbeståndet, än vad fallet är i

¹ Statistiska centralbyråns preliminära bearbetning av bostadsmaterialet inbegriper icke någon redovisning av golvytan per rum eller per kök. För att i detta avseende kunna åstadkomma åtminstone någon komplettering av bilden, har bostadssociala utredningen föranställt om en specialbearbetning, som emellertid begränsats till fyra kommuner. Jfr även tab. 15, avd. 2, sid. 25.

Tab. 13. Såsom sovrum använda boningsrum och kök i smålägenheter fördelade efter antalet personer, som däri hade sovplats.

Riksområden	Antal såsom sovrum använda boningsrum resp. kök ¹	Därav (i %) rum resp. kök, vilka utgöra sovplats för ..... personer						
		1	2	3	4	5	6	7 el. fl.
A. Samtliga smålägenheter.								
<i>I. Boningsrum.</i>								
Mälardalskapen	2 323	35·4	34·9	17·5	8·3	3·0	0·7	0·2
Östra Götaland	2 934	29·8	33·1	19·0	11·3	4·0	1·7	1·1
Skåne, Halland och Blekinge ..	1 982	27·9	33·1	19·8	12·0	4·4	2·0	0·8
Vänerlandskapen	3 148	29·5	35·7	21·2	8·6	3·7	0·9	0·4
Dalarne och Norrland.....	5 235	33·1	36·8	18·9	8·1	2·0	0·8	0·3
Samtliga 100 landskommuner	15 622	31·4	35·2	19·3	9·3	3·2	1·1	0·5
<i>II. Kök.</i>								
Mälardalskapen	2 035	38·1	36·4	15·6	6·0	2·4	1·0	0·5
Östra Götaland	1 312	43·2	32·4	15·3	6·4	1·8	0·4	0·5
Skåne, Halland och Blekinge ..	359	32·6	36·5	19·5	7·8	3·0	0·3	0·3
Vänerlandskapen	2 039	38·9	36·0	15·1	6·3	2·4	0·7	0·6
Dalarne och Norrland.....	5 584	28·5	33·5	18·9	10·6	4·9	2·1	1·5
Samtliga 100 landskommuner	11 329	33·9	34·5	17·2	8·4	3·6	1·4	1·0
B. Smålägenheter med 3 eller flera barn under 15 år.								
<i>I. Boningsrum.</i>								
Mälardalskapen	306	9·5	16·6	22·9	24·5	19·3	5·2	2·0
Östra Götaland	373	7·2	15·8	18·0	20·9	19·6	10·2	8·3
Skåne, Halland och Blekinge ..	335	2·4	21·5	19·4	22·4	19·4	10·4	4·5
Vänerlandskapen	410	6·1	13·7	28·8	21·5	20·7	5·8	3·4
Dalarne och Norrland.....	1 114	9·6	31·2	26·5	19·7	8·3	3·3	1·4
Samtliga 100 landskommuner	2 538	7·7	23·1	24·2	21·1	14·8	5·9	3·2
<i>II. Kök.</i>								
Mälardalskapen	265	14·0	32·1	15·5	11·3	15·5	7·5	4·1
Östra Götaland	190	12·6	36·8	20·5	13·2	11·1	2·6	3·2
Skåne, Halland och Blekinge ..	87	10·3	37·9	25·3	14·9	9·2	1·2	1·2
Vänerlandskapen	315	13·0	31·8	23·8	12·4	11·4	4·4	3·2
Dalarne och Norrland.....	1 005	5·4	22·2	21·5	16·2	18·6	9·0	7·1
Samtliga 100 landskommuner	1 862	8·9	27·4	21·1	14·5	15·7	7·0	5·4

¹ Exkl. sådana rum etc., beträffande vilka uppgift om användningssättet saknas.

städerna. Hade undersökningen omfattat samtliga lägenhetskategorier, är det tänkbart, att landsbygdens bostadsförhållanden i detta avseende icke skulle ha framträtt såsom fullt ut lika oförmånliga i jämförelse med städernas, men en viss skillnad skulle dock säkerligen ha kvarstått.

Granskar man vidare tabellens uppgifter, finnes, att de olika riksområdena i detta fall uppvisa relativt små skillnader, och att tendensen härvidlag delvis t. o. m. är alldeles motsatt den vanliga. Sålunda uppvisa de tre sydliga landskapen den största frekvensen av (egentliga) sovrum med 4 eller flera personer (19·2 procent). Även i detta fall får emellertid hänsyn tagas till, att redovisningen

Tab. 15. I smålägenheter (om högst 2 rum och kök) boende personer fördelade efter luftrymden per person i sovrummen.

Riksområden, lägenhets- och hushållstyper m. m.	Antal personer med uppgift om luftrymd i smålägenheter ¹	Därav (i %) personer med sovplats i rum, kök etc. där luftrymden per person utgjorde .... kbm							Luftrymd per person i kbm (mediantal ²)			
		under 5	5—10	10—15	15—20	20—30	30—40	40 och däröver	Mälarskapen och Vänerlandskapen	Östra och södra Göta-land	Dalarna och Norr-land	Samtliga 100 landskomm.
1. Riksområden:												
Mälars- och Vänerlandskapen ..	20 365	3·6	26·1	27·2	17·9	15·4	5·7	4·1	13·7	—	—	—
Östra och södra Göta-land.....	15 130	5·6	31·5	27·4	15·1	12·4	4·9	3·1	—	12·3	—	—
Dalarna och Norrland.....	25 359	2·2	16·8	22·7	19·5	21·8	8·8	8·7	—	—	17·2	—
2. Rumskategorier:												
Boningsrum	34 819	4·1	27·9	26·7	16·4	14·6	5·5	4·8	13·2	12·3	14·8	13·4
Kök	25 106	1·5	16·4	24·1	20·4	21·7	8·7	7·2	14·7	12·7	19·4	17·0
Tamburer, hallar o. d.	929	36·5	43·3	12·8	3·5	2·8	0·8	0·3	6·0	7·2	6·6	6·6
3. Lägenhetskategorier:												
1 rum eller 1 kök	3 553	4·4	22·8	21·2	15·6	18·1	9·5	8·9	15·5	12·8	16·8	15·7
Dubletter och delkökslägenheter	1 123	8·7	31·7	26·8	12·4	12·8	4·6	3·0	12·0	11·8	—	11·8
1 rum och kök	26 725	3·0	21·8	25·9	19·2	17·6	6·9	5·6	13·6	13·2	17·1	14·9
2 rum och kök	29 453	3·8	24·6	25·4	17·1	17·0	6·4	5·7	13·8	12·0	17·5	14·3
4. Hushållstyper:³												
Småhushåll	10 724	0·1	5·2	15·2	19·2	28·4	16·0	15·9	21·0	19·9	29·4	23·3
Medelstora hush. { utan barn....	8 662	0·9	10·7	22·7	20·5	25·6	11·1	8·5	17·1	15·0	24·7	18·8
{ med barn....	11 701	3·2	27·5	31·5	17·8	13·8	3·6	2·6	12·3	10·8	15·9	13·1
Större hush. med { 0—2 barn....	14 287	2·2	22·6	27·9	21·0	17·0	5·2	4·1	13·1	11·8	17·4	14·5
{ 3 el. fl. barn..	15 480	8·8	40·7	27·0	12·6	8·1	1·7	1·1	9·0	8·4	12·3	10·1
5. Socialgrupper:												
Hemmansägare	12 864	3·9	21·4	24·6	18·7	19·3	6·5	5·6	13·1	12·2	18·3	15·0
Småbrukare o. d.	10 280	3·8	23·3	26·8	18·3	17·2	6·3	4·3	12·8	12·2	16·4	14·3
Statare, gifta drängar.....	3 646	4·9	36·c	30·2	15·5	8·7	2·7	1·4	12·3	10·3	—	11·4
Övriga och ej spec. lantarbetare	2 816	5·8	30·8	27·2	17·1	12·6	3·7	2·8	12·3	11·0	16·9	12·5
Skogs- och vägarbetare	6 261	4·2	28·8	26·2	16·8	15·2	4·8	4·0	12·5	10·0	13·9	13·3
Industriarbetare	8 850	3·6	26·7	26·5	17·6	15·8	5·7	4·1	13·2	11·3	16·0	13·7
Butiksäg., självst. hantverk. o. d.	4 151	3·3	24·9	27·8	17·6	16·2	5·5	4·8	13·7	11·5	16·7	13·9
Övriga socialgrupper	11 986	1·5	14·0	21·2	18·5	21·7	11·6	11·5	17·6	16·2	22·4	18·6
6. Samtliga personer	60 854	3·5	23·4	25·4	17·9	17·4	6·7	5·7	13·7	12·3	17·2	14·5

¹ Hela smålägenhetsbefolkningen uppgår till 63 209 personer; för 2 355 personer saknas uppgift om deras sovrumsförhållanden eller om sovrummens dimensioner. — ² Siffrorna ange den luftrymd per person, som över- resp. underskrides i fråga om halva antalet personer inom resp. grupper. — ³ Småhushåll = sådana bestående av 1 vuxen och 0—2 barn under 15 år eller 2 vuxna utan barn; medelstora hushåll utan barn = sådana om 3—4 personer över 15 år; medelstora hushåll med barn = sådana om 2 vuxna och 1—2 barn under 15 år; större hushåll med 0—2 barn = sådana om 3—4 vuxna och 1—2 barn eller 5 eller flera vuxna och 0—2 barn under 15 år; större hushåll med 3 eller flera barn = samtliga hushåll med minst 3 barn under 15 år.

lägenhetsbefolkningen. Till jämförelse kan nämnas, att motsvarande proportion av den totala smålägenhetsbefolkningen i de 14 förutnämnda landsortstäderna stannade vid 16·8 procent. Av de i smålägenheter boende, barnrika lant-hushållens

Tab. 16. Antal medlemmar i större, i smålägenheter boende hushåll, som hade sovplats i rum, kök etc., där luftrymden per person understiger 10 kbm.

Hushållstyper	Socialgrupper					Familjeinkomstklasser						Samtliga personer
	Hemmansägare o. d.	Stattare	Övriga lantarb.	Skogsarb.	Övriga socialgr.	Ej angivnen ink. ¹	Under 600 kr.	600—900 kr.	1 000—1 900 kr.	2 000—2 900 kr.	3 000 kr. och däröver	
Antal medlemmar i större hushåll med 0—2 barn .. därav (i %) med sovplats i rum med under 10 kbm per person	4 346	723	433	1 233	7 552	1 208	1 247	2 515	5 036	2 625	1 656	14 288
Antal medlemmar i större hushåll med 3 eller flera barn	3 865	1 380	644	2 270	7 321	2 206	1 311	2 494	6 896	1 895	678	15 480
därav (i %) med sovplats i rum med under 10 kbm per person	42·8	61·1	68·3	52·8	48·1	61·9	34·5	46·1	51·0	47·7	39·8	49·5

¹ I huvudsak sådana vilkas inkomster icke upptagits till taxering, emedan de understigit 600 kr.

medlemmar voro icke mindre än 63·2 procent, alltså nära två tredjedelar, i samma mening att betrakta såsom trångbodda. Mellan de olika riksområdena framträda endast obetydliga skillnader. Den svåraste sammanpackningen i smålägenheternas sovrum framträder som synes i södra Sverige, som ju har de minsta rummen, medan däremot mellersta och norra Sverige uppvisar något mera förmånliga tal. Härvidlag får emellertid återigen erinras om, att här ifrågakvarande smålägenheter i södra Sverige äro mindre representativa för bostadsförhållandena inom lantbefolkningens breda lager, än vad fallet är i fråga om landets övriga delar.

Tages även hänsyn till sovrummens dimensioner, visar emellertid trångboddheten i smålägenheternas sovrum ännu mera påtaglig tendens att vara större i södra än i norra Sverige. Detta framgår av den på den maskinella bearbetningen grundade tab. 15, som utvisar, hur smålägenhetsbefolkningen fördelar sig efter luftrymden per person i sovrummen. Det befinnes, att det vanligaste måttet utgör 10—15 kbm per person, vilket ligger omkring den minimigräns, som i allmänhet brukar uppställas av bostadshygieniska experter. Mer än $\frac{1}{4}$ (26·9 procent) av smålägenhetsbefolkningen förfogar emellertid över mindre än 10 kbm per person, och för 3·5 procent understiger utrymmet 5 kbm. I östra och södra Götaland var det icke mindre än 37·1 procent av smålägenhetsbefolkningen, som fingo åtnöja sig med mindre än 10 kbm per person, medan motsvarande tal för Mälar- och Vänerlandskapen stannade vid 29·7 procent och för Dalarna och Norrland vid 18·5 procent.

Utmärkande för lägenhetsdispositionen på landsbygden är det förhållandet, att de i boningsrum sovande personerna vida oftare (32·0 procent) få nöja sig med mindre än 10 kbm per person, än vad fallet är med dem, som ligga i köket (17·9 procent). Men ännu oftare utsätts givetvis de personer, som ligga i hallar, tamburer e. d., för sådan trångboddhet (79·8 procent).

Det är vidare anmärkningsvärt, att de större smålägenheterna i stort sett icke förete nämnvärt bättre förhållanden än de mindre. Stundom uppvisa tvårumslägenheterna t. o. m. större frekvens av överbefolkning i sovrummen än ettrumslägenheterna, vilket tyder på, att finrumssystemet i det förra fallet har större utbredning, samtidigt som hushållen äro något större.

De mest påfallande olikheterna förete de skilda hushållstyperna, vilka här

redovisas enligt ett mera fullständigt schema, än vad som kommit till användning i den manuella bearbetningen (jfr not 3 till tab. 15). Det befinnes, att luftrymden starkt minskas med ökad hushållsstorlek samt med ökad proportion minderåriga barn. Medlemmar i hushåll med minst 3 barn under 15 år ligga sålunda i halva antalet fall i rum, kök etc. med mindre än 10 kbm per person och i 8:8 procent av fallen i rum med mindre än 5 kbm per person. Däremot förete de särskilda socialgrupperna betydligt mindre skiljaktigheter. Man noterar, att »övriga socialgrupper», vilka inbegripa en del mindre hushåll av änkor o. d. ävensom mera välsituerade hushåll, uppvisa de förmånligaste förhållandena, medan däremot lant- och skogsarbetare i östra och södra Götaland i hälften av fallen få åtnöja sig med ett utrymme av högst 10 à 11 kbm per person.

Med hänsyn till att större hushåll befunnits förete så höggradig trångboddhet i sovrummen, kan det vara skäl att underkasta desamma en specialredovisning. En sådan lämnas i tab. 16, där de båda å föregående tabell redovisade grupperna av större hushåll fördelats på vissa socialgrupper samt efter taxerad »återstående» familjeinkomst. Av de här redovisade socialgrupperna befinnas »övriga» lantarbetare uppvisa den högsta trångboddhetsfrekvensen; av medlemmar i flerbarnsfamiljer tillhörande denna socialgrupp förfogade sålunda 68:3 procent över mindre än 10 kbm. Inkomstredovisningen blottar en anmärkningsvärt oenhetlig tendens. Denna kan till någon del ha förorsakats av att dylika taxerade inkomstuppgifter, särskilt för landsbygdens del, äro mindre tillförlitliga, men den väsentliga förklaringen torde vara, att sambandet mellan inkomst- och bostadsstandard är jämförelsevis svagt. När det sålunda framgår, att en avsevärd trångboddhet förefinns även i hushåll, där familjeinkomsten överstiger den för landsbygdensförhållanden relativt höga gränsen 3 000 kr. per år, tyder detta på otillfredsställande bostadsvanor. Det må emellertid erinras om att de ekonomiskt relativt välsituerade större familjer, som bo i smålägenheter, knappast äro typiska för det totala beståndet av större och välbärgade familjer på landsbygden.

Bostadslägenheternas beskaffenhet. Sedan utrymmesförhållandena erhållit en tämligen ingående belysning, återstår att redogöra för bostädernas beskaffenhet. I första hand meddelas frekvenstal för olika enskilda brister, varefter ett försök kommer att göras att på grundval av dessa och andra uppgifter ge en mera sammanfattande bild av det undersökta bostadsbeståndets kvalitet.

Till en början må anföras en del uppgifter, som ha visst samband med utrymmesförhållandena. Följande tablå anger det procentuella antalet smålägenheter med en rumshöjd understigande 2·1 m¹:

	Mälarlandskapen	Östra Götaland	Skåne, Halland, Blekinge	Vänerlandskapen	Dalarne och Norrland	Samtliga 100 landskommuner
Smålägenheter med en rumshöjd understigande 2·1 m i % av samtliga smålägenheter ¹	25·1	41·8	37·5	27·3	3·5	21·4

¹ Oberäknat 284 smålägenheter, för vilka uppgift härom saknas.

Låga rum utgöra ett av de karakteristiska dragen i landsbygdens och särskilt i de sydliga landskapens bostadstyper. Det finns för övrigt även en del (0·7 procent) smålägenheter, som ha lägre takhöjd än 1·8 m. Särskilt i Dalarne och Norrland, där även golvytorna vanligen äro större än på andra håll, är det dock mera ovanligt, att rumshöjden underskrider gränsen 2·1 m.

¹ 2·1 m är den lägsta höjd, som kan medges enligt städernas byggnadsordningar. I de fall, då rumshöjden icke är densamma i de olika rumsenheterna, har hänsyn tagits till rumshöjden i boningsrummet eller, om två sådana finnas, i det lägsta boningsrummet.

ytan. Motsvarande proportion enligt den förut anförda undersökningen för 14 landsortsstäder stannade vid 9·6 procent, varvid är att märka, att denna undersökning endast avsåg smålägenheter, vilka bruka förete större relativ frekvens av olika brister, än vad fallet är med bostadsbeståndet i dess helhet.

Det framgår vidare, att beträffande 12·9 procent (i Sydsverige 19·8 procent) av lägenheterna vilade golvet (helt eller delvis) direkt på marken, vilket innebär, att de lågo i bottenvåningen av hus, som saknade stenfot.¹

Tab. 17. Uppgifter om vissa grundförhållanden o. d.

	Mälarlandskapen	Östra Göta-land	Skåne, Halland, Blekinge	Vänerlandskapen	Dalarna och Norrland	Samtliga 100 landskommuner
Lägenheter med golvet under marken (%) ¹	2·2	1·7	2·1	1·5	2·8	2·1
Lägenheter med golvet i nivå med eller högst 30 cm över marken (%) ¹	44·9	40·4	43·9	39·0	42·4	42·0
Lägenheter med golvet direkt på marken (utan stenfot) (%) ²	18·7	7·6	19·3	10·2	11·9	12·9
Lägenheter i bottenvåning av hus utan ventilerat utrymme under golvet (%) ³	30·5	29·2	28·5	20·4	14·9	23·1
¹ Exklusive 251 lägenheter, för vilka uppgift härom saknas.						
² " 244 " " " " " " "						
³ " 306 " " " " " " "						

För de 14 specialundersökta landsortsstäderna utgjorde motsvarande tal endast 1·6 procent. — Om dessa lägenheter i hus utan stenfot gäller, att de i allmänhet sakna grundventilation. Detsamma inträffar också beträffande bottenvåningslägenheter i hus, som ha oventilerad stenfot, samtidigt som källare under huset saknas. Alla dessa grupper av lägenheter, som äro belägna i bottenvåningen av hus, där grunden felas eller är oventilerad, utgöra tillsammans 23·1 procent (i mälarlänen 30·5 procent) av samtliga undersökta bostäder (inkl. de i övre våningar belägna lägenheterna), medan motsvarande frekvenstal för smålägenheter i de 14 förutnämnda städerna stannade vid 5·9 procent.

Beträffande den höga frekvensen av rum utan uppvärmningsanordning ha uppgifter förut lämnats (sid. 12).

Övergår man till att betrakta lägenheternas utrustning med olika bekvämligheter, visar sig att landsbygdsbostäderna i tvenne fall uppvisa bättre förhållanden än stadslägenheterna. Det ena gäller förekomsten av sådana lägenheter, vilka sakna såväl tambur som hall. Dessa utgjorde nämligen i de 100 undersökta landskommunerna 10·3 procent av samtliga lägenheter mot 37·8 procent för samtliga av 1933 års bostadsräkning berörda städer, köpingar och municipalsamhällen. Det andra avser frekvensen av lägenheter utan egna avträden. I de 14 städerna var det icke mindre än $\frac{2}{3}$ (66·6 procent) av smålägenheterna, som saknade egna avträden; däremot var det föga över $\frac{1}{5}$ (21·1 procent) av de här undersökta landsbygdsbostäderna (tillhörande samtliga storlekstyper), som hade avträde gemensamt för 2 eller flera familjer. I båda de här berörda avseendena sammanhånga de gynnsammare fallen med, att flertalet lägenheter i landskommunerna äro belägna i enfamiljshus. Å andra sidan är det på landsbygden betydligt mera ovanligt (2·2 procent av samtliga lägenheter) än i städerna (21·7 procent av smålägenheterna i undersökta städer), att klosetten är belägen inom lägenheten. Det förtjänar också nämnas, att det i enstaka fall (0·11 procent) på landsbygden förekommer, att avträde helt saknas.

¹¹ Härvid har hänsyn icke tagits till golvet höjd över markytan, varför en del av de lägenheter, vilka brista i detta avseende, ingå i den här angivna siffran.

Tab. 19. Vissa uppgifter om avloppsförhållanden och vattentillgång.

	Mälar- land- skapen	Östra Göta- land	Skåne, Halland, Blekinge	Väner- land- skapen	Dalarne och Norrländ	Samtliga 100 lands- kommuner
Amtal lägenheter med uppgift om avloppsförhållanden	4 698	5 980	4 919	6 327	9 910	31 834
Därav (i %):						
med avlopp inom bostaden	17·3	11·5	37·8	19·2	14·6	18·9
" " utom "	0·8	1·4	4·2	1·7	0·8	1·6
helt utan avlopp	81·9	87·1	58·0	79·1	84·6	79·5
Amtal lägenheter med uppgift om vattentillgång	4 705	5 999	4 953	6 344	9 927	31 928
Därav (i %):						
med vattenledning inom bostaden ..	15·3	12·0	22·7	16·4	14·6	15·8
" " utom "	2·1	1·8	6·9	2·9	5·1	3·9
utan vattenledning: avstånd till närmaste brunn eller källa ¹ :						
under 25 m	25·5	33·6	48·1	29·8	28·1	32·2
25—50 m	21·6	19·4	10·4	21·0	25·7	20·6
50—100 m	18·5	16·6	6·5	17·3	14·5	14·8
100—200 m	11·2	10·4	4·0	7·8	7·5	8·1
200 m och däröver	5·8	6·2	1·4	4·8	4·5	4·6

¹ Härvid bortses från 142 lägenheter, för vilka uppgift om avstånd till brunn e. d. ej föreligger.

landskapen (42·0 procent resp. 29·6 procent) voro förhållandena dock avsevärt bättre än i övriga riksområden. — Till jämförelse kan nämnas, att bostäderna i av 1933 års allmänna bostadsräkning berörda städer, köpingar och municipalsambhällen till 79·6 procent hade vatten- och/eller avloppsledning.

Idet framgår vidare av tabellen, att 12·7 procent av de lägenheter, som saknade vattenledning, hade ett avstånd till närmaste brunn eller källa av minst 100 m; i 4·6 procent av fallen uppgick avståndet till minst 200 m. Dylika förhållanden, vilka sockenvis åskådliggöras i tab. 1 (sid. 2 o. f.), måste givetvis medverka till att i hög grad försvåra uppehållet av en fullgod bostads- och personlig hygien, detta så mycket mera som husmoderns arbetsbörda i lanthemmen ofta även eljest är mycket betungande.

Till sist må nämnas, att den viktiga bostadsbekvämligheten elektriskt ljus saknades i nära hälften (47·4 procent) av de undersökta landsbygdslägenheterna.

Sammanfattning av kvalitetsuppgifterna. Beträffande de hittills anförda uppgifterna bör ihågkommas, att en lägenhet, som beröres av någon viss brist, t. ex. avsaknad av garderob, dock i andra avseenden kan vara av fullgod beskaffenhet, samt vidare, att de här uppräknade bristerna kunna vara av mycket skiftande betydelse. För att få en sammanfattande bild av bostädernas beskaffenhet är det därför lämpligt att söka utröna, hur många lägenheter, som beröras av mera väsentliga bristfälligheter samt hur många, som icke utsatts för någon allvarligare anmärkning. I och för detta ändamål ha lägenheterna fördelats på olika s. k. kvalitetsgrupper, allteftersom de uppfyllt eller icke uppfyllt vissa mer eller mindre angelägna bostadshygieniska krav.¹ I första hand ha dock de lägen-

¹ En kvalitetsgruppering grundad på samma huvudprincip användes vid den av bostads-sociala utredningen år 1935 företagna, här förut omnämnda kompletterande bostadsundersökningen avseende 14 städer. Denna gruppering avvek emellertid i vissa detaljer från den här använda, och resultaten av de båda undersökningarna äro sålunda i detta avseende icke fullt jämförbara. Bl. a. lades vid stadsundersökningen stor vikt vid, huruvida lägenheterna voro dragiga samt svåra att hålla varma. Vid förevarande utredning ha emellertid inga uppgifter härom inhämtats. Då emellertid landsbygdsbostäderna förhållandevis ofta torde uppvisa dylika brister, skulle ett hänsynstagande till dessa förhållanden säkerligen ha medfört, att betydligt flera lägenheter, än vad som nu blivit fallet, kommit att hänföras till de lägre kvalitetsgrupperna.

heter, vilka av folkräknarna betecknats såsom verkande förfallna, avskilts såsom en särskild lägsta grupp. Förfaringssättet framgår närmare av följande redogörelse:

Kvalitetsgrupp 1 omfattar de lägenheter, vilka betecknats såsom förfallna.

Övriga lägenheter ha hänförs till:

Kvalitetsgrupp 2, om de uppvisa minst två brister beträffande följande krav (nr 1—7):

- 1) Ej i högre grad utsatt för fukt;
- 2) Golvet ej under markens nivå;
- 3) Golvet ej direkt på marken;
- 4) Försedd med minst ett av följande utrymmen: egen (eller med annan lägenhet gemensam) tambur, hall, förstuga eller vindfång;
- 5) Försedd med minst ett av följande utrymmen: skafferi, matskåp, matkällare eller matbod (detta krav har dock ej tillämpats beträffande lägenhet, som varken haft kök eller kokvrå);
- 6) Försedd antingen med vattenledning (inom eller utom lägenheten) eller med brunn (eller källa) inom ett avstånd av mindre än 100 m;
- 7) Rumshöjd (i det lägsta boningsrummet, resp. i enkelkök) av minst 2.1 m (detta krav har dock endast tillämpats för lägenhet om högst 2 rum och kök, beroende på att uppgifter om rumshöjden saknats för övriga lägenheter).

Kvalitetsgrupp 3, om de uppvisa en brist beträffande ovanstående krav.

Kvalitetsgrupp 4, om de uppfylla samtliga ovanstående krav, men däremot brista beträffande minst en av följande fordringar (8—14):

- 8) Ej belägen i bottenvåningen av hus, där ventilerat utrymme (källare eller ventilerad stenlot) under huset saknas;
- 9) Försedd med egen tambur eller egen förstuga resp. egen hall;
- 10) Försedd med skafferi eller matskåp (utom beträffande lägenhet, som varken har kök eller kokvrå);
- 11) Försedd med garderob;
- 12) Försedd med eget avträde (inom eller utom lägenheten);
- 13) Försedd med vatten- och avloppsledning (inom eller utom lägenheten);
- 14) Försedd med öppningsbara fönster.

Kvalitetsgrupp 5, om de uppfylla samtliga ovanstående krav men däremot brista beträffande minst en av följande fordringar (15—18):

- 15) Golvet mer än 30 cm över angränsande mark;
- 16) Försedd med elektriskt ljus;
- 17) Försedd med vatten- och avloppsledning inom lägenheten;
- 18) Försedd med innanfönster.

Kvalitetsgrupp 6, om de uppfylla samtliga ovanstående krav (1—18).

Det är ju givet, att den klassificering av de bostadshygieniska kraven efter angelägenhetsgrad, som sålunda i huvudsak ligger till grund för grupperingen, delvis måste bli en omdömesfråga. Av i viss mån subjektiv karaktär äro vidare de omdömen om huruvida lägenheten är att anse såsom »förfallen» eller såsom »i högre grad» fuktig, vartill hänsyn tagits vid grupperingen. Det ligger emellertid i sakens natur, att en kvalitetsgruppering utan varje subjektivt inslag vore principiellt omöjlig att åstadkomma. Vad de använda beteckningarna »förfallen» och »i högre grad fuktig» beträffar, är att märka, att de ju innebära så pass starka uttalanden, att användandet av desamma ej torde ha föranlett att bättre eller medelgodta lägenheter kommit att hänföras till de lägre kvalitetsklasserna.

Det bör emellertid ihågkommas, att kvalitetsskalan är kontinuerlig, och att man därför icke kan veta, om folkräknarna överallt dragit gränsen mellan »förfallen» och »icke förfallen» på samma sätt. Man har sålunda i varje fall anledning att ställa sig frågan, i vad mån uppgifterna om antalet såsom förfallna betecknade lägenheter äro interlokalt jämförbara. För att möjliggöra en uppfattning härom ha dessa lägenheter fördelats på de kvalitetsgrupper, till vilka de skulle ha hänförts, därest ingen hänsyn tagits till omdömet »förfallen». Resultatet av denna specialbearbetning framgår av tab. 20.

Tab. 20. Såsom förfallna betecknade bostäder, fördelade på de kvalitetsgrupper, till vilka de skulle ha hänförts, om hänsyn icke tagits till omdömet »förfallen».

Riksområden	Såsom förfallna betecknade lägenheter		Därav (i %) lägenheter, vilka, om hänsyn ej tagits till omdömet »förfallen», skulle ha hänförts till kvalitetsgrupp				
	antal	i % av samtliga ¹	2	3	4	5	6
Mittalarlandskapen	647	13·9	54·8	29·9	15·2	—	0·1
Östra Götaland	701	12·1	57·7	28·7	13·6	—	—
Skåne, Halland, Blekinge..	346	7·1	53·4	29·7	16·3	0·6	—
Västnerlandskapen	799	12·9	54·9	27·0	18·0	0·1	—
Dalarna och Norrland	2 188	22·7	34·4	34·2	31·3	0·0	0·1
Sämtl. 100 landskommuner	4 681	15·0	45·5	31·2	23·1	0·1	0·1

¹ Oberäknat 813 lägenheter, för vilka uppgifterna om kvalitetsförhållandena varit så ofullständiga, att de icke kunnat hänföras till viss kvalitetsgrupp.

§ Som synes, ha 15·0 procent av samtliga undersökta lägenheter — för vilka någorlunda fullständiga uppgifter om kvalitetsförhållandena föreligga — betecknats såsom förfallna. Högst når siffran för Dalarna och Norrland (22·7 procent), medan de tre sydliga landskapen (7·1 procent) förete det lägsta jämförelsetalet. Övriga delar av landet intaga en mellanställning (12 à 14 procent).

§ Se vi nu på, hur dessa lägenheter fördela sig efter förekomsten av mera objektivt konstaterbara bristfälligheter, befinnes, att förhållandena härvidlag te sig; rätt likartade inom alla riksområden, fränsett Dalarna och Norrland. I södra och mellersta Sverige är det sålunda genomgående 53 à 58 procent av de förfallna lägenheterna, som befunnits behäftade med minst två brister enligt kriterierna 1—7, medan 27 à 30 procent uppvisa en sådan brist, och 14 à 18 procent icke skulle vara behäftade med dylika mera allvarliga brister, men däremot i regel uppvisa något mindre svårartade ofullkomligheter. Att dessa sistnämnda lägenheter betecknats såsom »förfallna» behöver emellertid icke alltid vara oberrättigt. Det kan nämligen i desamma förekomma åtskilliga bristfälligheter (t. ex. glesa väggar, dåliga golv, ruttna fönsterbågar etc.), till vilka ingen direkt hänsyn tagits i kvalitetsgrupperingen.

§ Den relativt goda överensstämmelsen beträffande de »förfallna» lägenheternas karaktär synes åtminstone antyda, att folkräkna inom de fyra riksområdena i mellersta och södra Sverige i stort sett utgått från någorlunda samma avgränsning av begreppet »förfallen». Mellan de olika landskommunerna kunna dock vissa skiljaktigheter i uppfattningen ha förekommit, varigenom uppgifternas interlokala jämförbarhet begränsas. (Jfr tab. 1.)

§ I ett avseende synes emellertid redan nyssberörda fördelning på olika riksområden avslöja vissa avvikelser i sättet att uppfatta lägenhetskvaliteten. I Dalarna och Norrland är det nämligen en avsevärt mindre proportion av de förfallna lägenheterna, än vad fallet är på andra håll, som befunnits vara behäftade med mera väsentliga bristfälligheter. Att märka är, att nästan alla de undersökta kommunerna i Dalarna och Norrland i detta avseende skilja sig från flertalet övriga landsbygdsområden. Det är emellertid icke alldeles otänkbart, att anledningen härtill kunde vara den, att de nordsvenska kommunerna skulle uppvisa en särskilt stor frekvens av sådana brister i bostädernas beskaffenhet, varntil hänsyn icke kunnat tagas i kvalitetsgrupperingen. Ofta torde dock förklaringen vara den förut antydda, nämligen att man i norra Sverige tillämpat

en delvis annan värderingsnorm än på andra håll — något som möjligen kan sättas i samband med, att den statsunderstödda bostadsförbättringsverksamheten till så avsevärd del koncentrerats till norrlandslänen (se sid. 43). Detta förhållande kan nämligen tänkas ha dels skärpt norrlandsbefolkningens uppmärksamhet beträffande de bostadskvalitativa ofullkomligheterna, dels också successivt höjt anspråken på bostadsstandarden. Dylika högre anspråk kunna i vissa fall med hänsyn till de klimatiska förhållandena också vara reellt motiverade.

I vilket fall som helst torde man få anse, att frekvensen av undermåliga lägenheter i norra Sverige i verkligheten icke är så mycket större än i övriga landsdelar, som uppgifterna om »förfallna» bostäder i tab. 20 synas häntyda på. Utgår man från mera objektiva kriterier, vill det tvärtom synas, som om norrlandskommunerna knappast skulle uppvisa sämre förhållanden, ja t. o. m. förete en något mindre förekomst av dåliga bostäder än andra riksområden. Såsom förut antytts, kunna visserligen dessa mera objektiva bedömningsgrunder icke ge en så allsidig — och med hänsyn till växlingarna i de av klimatiska o. d. förhållanden betingade behoven differentierad — bild av bostadskvaliteten, att man utan varje reservation kan lita till deras vittnesbörd, men det kan dock ha sitt intresse att ta del därav.

I tab. 21 jämföras olika serier av uppgifter rörande antalet sämre lägenheter. I första hand upprepas uppgifterna om frekvensen av »förfallna» bostäder (kvalitetsgrupp 1), därefter redovisas av övriga lägenheter sådana, som äro behäftade med minst två »väsentliga» brister enligt kriterierna 1—7 (kvalitetsgrupp 2), varpå följer en summa för båda dessa grupper. Slutligen meddelas uppgift om det totala antalet lägenheter med minst två väsentliga brister, d. v. s. summan av kvalitetsgrupp 2 samt de lägenheter inom kvalitetsgrupp 1, som ha två eller flera ofullkomligheter enligt kriterierna 1—7. Det är denna sista uppgiftsserie, som kan sägas vara mera objektivt grundad. De enda uppgifter av subjektiv natur, som inverkat på densamma, äro ju omdömena angående förekomsten av fukt; det är emellertid aldrig enbart fukten, som föranleder, att en lägenhet hänföres till denna grupp, ty dessutom kräves ju, att bostaden skall utmärkas av ytterligare minst en allvarlig bristfällighet.

Medan de »förfallna» lägenheterna uppgå till 15·0 procent, omfattar 2:a kvalitetsgruppen 6·9 procent av det undersökta bostadsbeståndet. Sammanlagt skulle

Tab. 21. Frekvensen av sämre bostäder enligt olika kriterier.

Riksområden	Hela antalet undersökta lägenheter ¹	Därav (i %) lägenheter					Antal smålägenheter	Därav (i %) smålägenheter				
		tillh. kvalitetsgrupp			med minst 2 väsentl. brister ²	tillh. kvalitetsgrupp			med minst 2 väsentl. brister ²			
		1	2	1+2		1		2		1+2		
Mälardalskapen	4 641	13·9	9·8	23·7	17·5	2 985	18·4	13·8	32·2	25·1		
Östra Götaland	5 787	12·1	8·6	20·7	15·6	3 008	19·3	15·4	34·7	27·7		
Skåne, Halland, Blekinge	4 871	7·1	9·7	16·8	13·5	1 836	12·9	21·3	34·2	30·0		
Vänerlandskapen	6 185	12·9	8·1	21·0	15·2	3 456	19·0	12·8	31·8	24·5		
Dalarna och Norrland	9 655	22·7	2·8	25·0	10·1	6 762	27·8	3·0	30·8	13·1		
Samtliga 100 landskommuner	31 139	15·0	6·9	21·9	13·8	18 047	21·6	10·6	32·2	21·4		

¹ Härvid bortses från 813 lägenheter, därav 617 smålägenheter, vilka på grund av uppgifternas ofullständighet ej kunnat hänföras till viss kvalitetsgrupp.

² Enligt kriterierna 1—7 (jfr sid. 32).

sålunda över $\frac{1}{5}$ eller 21·9 procent av lägenheterna vara antingen förfallna eller (och) behäftade med minst två väsentliga brister. I fråga om frekvensen av dessa två grupper tillsammanantagna äro variationerna mellan olika riksområden betydligt mindre än beträffande förekomsten av enbart »förfallna» bostäder, beroende på att kvalitetsgrupp 2 har relativt ringa frekvens i Dalarne och Norrland (2·3 procent). Detta riksområde kommer visserligen högst beträffande summan av de båda lägsta kvalitetsgrupperna (25·0 procent), men skillnaden gentemot övriga riksområden är förhållandevis ringa; mälarlänerna nå sålunda upp till en nästan lika hög siffra (23·7 procent).

Se vi nu på den fjärde, på mera objektiva kriterier baserade uppgiftsserien, som återger den totala frekvensen av lägenheter med minst två väsentliga brister, visar det sig, att denna grupp omfattar 13·8 procent av samtliga bostäder. I detta avseende komma, såsom förut antytt, Dalarne och Norrland lägst på skalan (10·1 procent), medan mälarlänerna nå den högsta siffran (17·5 procent). Av förut anförda skäl kunna emellertid inte heller dessa uppgifter tillmätas obetingat vitsord.

Tabellen innehåller även en specialredovisning av smålägenheter om högst 2 rum och kök. Denna grupp uppvisar genomgående en högre frekvens av dåliga lägenheter, än vad fallet är med bostadsbeståndet i dess helhet. De såsom förfallna betecknade smålägenheterna utgöra sålunda mer än $\frac{1}{5}$ (21·6 procent) av samtliga. De två lägsta kvalitetsgrupperna tillsammanantagna representera inemot $\frac{1}{3}$ av hela smålägenhetsbeståndet (32·2 procent). Totala antalet smålägenheter med minst två väsentliga brister är även i detta fall ungefär lika stort (21·4 procent) som antalet förfallna bostäder. — Beträffande denna uppgiftsserie framträdla förhållandevis stora interlokala skiljaktigheter. För Dalarne och Norrland uppgår siffran till 13·1 procent, medan de tre sydliga landskapen komma högst på skalan (30·0 procent). Sistnämnda höga siffra torde emellertid delvis förklaras av det förhållandet, att smålägenheter i södra Sverige till större del torde bebos av fattigare familjer, än vad fallet är i landets nordligare delar, där de i högre grad representera den normala bostadstypen.

En redovisning efter nu berörda grunder av bostädernas kvalitet har sockenvis meddelats i tab. 1 (sid. 2 o. f.). I tab. 22 ha upptagits de enskilda landskommuner, vilka förete den högsta och den lägsta frekvensen av lägenheter (inom samtliga storlekstyper) med minst två väsentliga brister.

De lokala skiljaktigheterna äro betydande. För 60 av de 100 landskommunerma är emellertid variationen begränsad till 5—15 procent, medan övriga 40

Tab. 22. Landskommuner med hög resp. låg frekvens av sämre bostäder.

K o m m u n e r	L ä n	Lägenheter med minst 2 väsentliga brister	
		antal	%
Skokloster	Uppsala	49	52·7
Häxjom	Ålvsborgs	70	43·8
Oppeby	Östergötlands	136	43·6
Jäder	Södermanlands	129	43·0
Lerbo	Södermanlands	79	32·9
Östra Ed	Kalmar	73	32·2
Skällvik	Östergötlands	79	31·9
Styrestad	Östergötlands	65	31·6
St. Per	Östergötlands	7	5·0
Lilma	Kopparbergs	28	4·3
Nöttja	Kronobergs	6	4·2
Vissnums-Kil	Värmlands	8	4·1
Undersvik	Gävleborgs	5	1·7

landskommuner ligga utanför dessa gränser — flertalet av dem ovanför den övre gränsen. Av de landskommuner, som komma högst på skalan, är det flera, som ha en betydande proportion lönebstäder, nämligen Skokloster (38·0 procent lönebstäder), Jäder (27·8 procent), Östra Ed (20·9 procent) och Skällvik (20·0 procent). Såsom längre fram skall ådagaläggas, är det emellertid visst icke alltid bland lönebstäderna, som man påträffar den största proportionen av sämre lägenheter. Det visar sig också, att några av de kommuner, vilka uppvisa ett särskilt dåligt bostadsbestånd, ha mycket få lönebstäder. Så är t. ex. fallet med Hajom (2·7 procent lönebstäder).

Det har tidigare befunnits, att frekvensen av lägenheter med minst två »väsentliga» brister i stort sett nära överensstämmer med antalet »förfallna» bostäder. Såväl enligt denna mera subjektiva som enligt den förutnämnda mera objektiva normen skulle 14 à 15 procent av de undersökta bostäderna vara i hög grad undermåliga. Då de 100 här undersökta landskommunerna befunnits vara tämligen representativa för landets mera jordbruksbetonade bygder, vill det synas, som om man med utgångspunkt härifrån skulle våga verkställa en approximativ beräkning av hela antalet undermåliga lägenheter inom samtliga a- och b-kommuner (exkl. köpingar och municipalsamhällen). Man kommer då till ett totalantal undermåliga lägenheter för dessa landsbygdsområden på närmare 100 000. Härtill komma så de undermåliga lägenheterna inom landsbygdens mera industribetonade kommuner. Även om man för dessas del räknar med en avsevärt lägre proportion dåliga bostäder, torde man knappast kunna öka den förut anförda siffran med mindre än ett par tiotusental lägenheter, om man vill få det totala antalet undermåliga bostäder på hela landsbygden (exkl. köpingar och municipalsamhällen).

Till jämförelse kan nämnas, att antalet undermåliga lägenheter i städer, köpingar och municipalsamhällen med ledning av 1933/35 års bostadsundersökningar uppskattats till c:a 30 000, varav c:a 20 000 skulle vara utdömningsbara.

Det är emellertid svårt att avgöra, i vad mån dessa siffror för stadssamhällena äro jämförbara med den nyss anförda beräkningen för landsbygden. Så mycket torde dock kunna sägas, att det snarast är den förra av de sistnämnda siffrorna (30 000), som bör sammanställas med uppgiften om antalet undermåliga lägenheter i landskommunerna. Det förefaller nämligen mest sannolikt, att det endast är en del av de c:a 120 000 undermåliga lägenheterna på landsbygden, som kunna betecknas såsom på en gång hälsovådliga och omöjliga att genom reparation bringa i gott skick, utan att reparationskostnaden blir alltför hög i förhållande till kostnaden för en eventuell nybyggnad. Tyvärr saknas hållpunkter för en närmare beräkning av antalet i dylik mening utdömningsbara lägenheter på landsbygden.

Att de här meddelade uppskattningarna äro tämligen vaga och osäkra, är så uppenbart, att förhållandet knappast behöver närmare understrykas.

Hittills har emellertid endast berörts frekvensen av dåliga lägenheter. Det gäller sålunda att även undersöka antalet bättre bostäder. En fullständig översikt av bostädernas fördelning på kvalitetsgrupper återfinnes i tab. 23, där uppgifterna i den nedre avdelningen (samtliga lägenheter) grundats på maskinbearbetningen.¹

Det framgår av denna sammanställning, att över $\frac{2}{5}$ (40·7 procent) av lägenheterna tillförts grupperna 1—3, d. v. s. de ha antingen betecknats såsom förfallna eller äro behäftade med minst en »väsentlig» brist (enligt kriterierna 1—7). Härtill komma 51·4 procent, som utsatts för någon mindre allvarlig anmärkning (avsaknad av garderob, skafferi, vatten- och avloppsledning etc.). Endast

¹ Det erinras om att denna gentemot resultatet av den manuella bearbetningen uppvisar vissa smärre divergenser, vilka emellertid sakna praktisk betydelse.

Tab. 23. Undersökta lägenheter fördelade på olika kvalitetsgrupper.

Riksområden	Antal lägenheter ¹	Därav (i %) tillhörande kvalitetsgrupp					
		1	2	3	4	5	6
A. Smålägenheter (om högst 2 rum och kök):							
<i>Mälardalslän</i>	2 985	18·4	13·8	24·5	40·4	0·9	2·0
Lönebostäder	821	17·3	14·1	23·9	40·9	0·7	3·1
Övriga bo-futan eller med högst 1 ha åker	1 450	16·6	13·5	23·9	42·6	1·2	2·2
städer {med över 1 ha åker	647	24·0	14·2	26·9	34·6	0·3	0·0
<i>Östra Götaland</i>	3 008	19·3	15·4	28·0	35·7	0·3	1·3
Lönebostäder	493	18·1	15·6	28·4	35·5	0·4	2·0
Övriga bo-futan eller med högst 1 ha åker	1 560	16·7	15·2	28·9	37·1	0·3	1·8
städer {med över 1 ha åker	885	24·8	15·8	26·9	32·3	0·2	0·0
<i>Skåne, Halland och Blekinge</i>	1 836	12·9	21·3	28·2	35·0	1·0	1·6
Lönebostäder	373	7·2	16·4	32·4	37·3	1·3	5·4
Övriga bo-futan eller med högst 1 ha åker	982	13·4	23·0	26·9	34·8	0·9	1·0
städer {med över 1 ha åker	408	16·6	21·1	27·7	33·6	1·0	0·0
<i>Vänerlandskapen</i>	3 456	19·0	12·8	23·5	42·0	0·6	2·1
Lönebostäder	454	15·9	12·1	30·2	37·9	0·4	3·5
Övriga bo-futan eller med högst 1 ha åker	1 762	19·4	13·1	19·7	43·8	0·9	3·1
städer {med över 1 ha åker	1 171	19·8	12·2	26·5	41·0	0·2	0·3
<i>Dalarna och Norrland</i>	6 762	27·8	3·0	16·8	48·8	0·6	3·0
Lönebostäder	516	9·9	1·5	23·4	57·8	2·7	4·7
Övriga bo-futan eller med högst 1 ha åker	3 710	26·2	3·8	17·9	49·1	0·5	2·5
städer {med över 1 ha åker	2 451	34·0	2·0	18·9	46·6	0·2	3·3
<i>Samtliga 100 landskommuner</i>	18 047	21·7	10·6	22·4	42·5	0·6	2·2
Lönebostäder	2 657	14·3	11·9	26·9	42·2	1·1	3·6
Övriga bo-futan eller med högst 1 ha åker	9 464	20·6	10·9	21·9	43·6	0·7	2·3
städer {med över 1 ha åker	5 562	27·1	9·2	21·1	40·8	0·3	1·5
B. Samtliga lägenheter:							
<i>Mälar- och Vänerlandskapen</i>	10 786	13·4	8·9	20·1	49·4	2·3	5·9
<i>Östra och södra Götaland</i>	10 503	10·0	9·3	21·1	50·4	3·6	5·6
<i>Dalarna och Norrland</i>	9 659	22·6	2·3	14·4	54·7	1·5	4·5
<i>Samtliga 100 landskommuner</i>	30 948	15·1	7·0	18·6	51·4	2·5	5·4

¹ Exkl. 1 014 lägenheter, därav 617 smålägenheter, vilka på grund av ofullständigheter i uppgifterna ej kunnat hänföras till viss kvalitetsgrupp. — Vid specialredovisningen av lönebo-städer etc. ha sådana lägenheter, vilka på grund av brister i uppgifterna ej kunnat hänföras till någon av dessa grupper, utslutits. Det är därför som summan av de tre grupperna något understiger totalantalet.

7·9 procent av de undersökta lägenheterna höra sålunda till någon av de båda högsta kvalitetsgrupperna 5 och 6.

I tab. 23 lämnas, i fråga om smålägenheter, även specialuppgifter för lönebo-städer, bostadssegnahem o. d. samt jordbrukslägenheter. Härvid framträder det anmärkningsvärda förhållandet, att sistnämnda lägenheter (med mer än 1 ha

åker) uppvisa den största frekvensen av sämre bostäder. Kvalitetsgrupperna 1—2 omfatta sålunda icke mindre än 36:3 procent av dessa småbostäder. Det är att märka, att detta förhållande framträder i fråga om samtliga riksområden, varför tendensen knappast kan tillskrivas subjektiviteten i omdömet »förfallen». Däremot inverkar det förhållandet, att denna redovisning begränsats till enbart smålägenheter, vilka ju icke äro typiska för den egentliga hemmansägarklassen, samt vidare, att gruppen lönebostäder icke enbart inbegriper lantarbetarhem. Den mera direkta belysningen av de sociala olikheterna, som ges i den på maskinbearbetningen grundade tab. 24, utvisar, att småbrukare, lantarbetare och skogsarbetare relativt ofta bo i dåliga lägenheter, medan hemmansägare, industriarbetare, självständiga småföretagare inom industri och handel o. d. mindre allmänt bebo sämre bostäder.

Tab. 24. Förekomsten av sämre bostadslägenheter inom olika riksområden, socialgrupper och hushållstyper.

Socialgrupper (enligt uppgifter om hushållsföreståndarens yrke)	Väner- och Mälars- landskapen			Östra och södra Götaland			Dalarne och Norrland			Samtliga riks- områden		
	Antal lägen- heter ¹	därav(i %) inom kval.-gr.		Antal lägen- heter ¹	därav(i %) inom kval.-gr.		Antal lägen- heter ¹	därav(i %) inom kval.-gr.		Antal lägen- heter ¹	därav(i %) inom kval.-gr.	
		1	1+2		1	1+2		1	1+2		1	1+2
<i>1. Socialgrupper:</i>												
Hemmansägare o. d. . .	3 322	10·4	15·2	3 637	7·5	12·3	2 609	24·5	25·7	9 568	13·1	17·0
Småbrukare o. d.	1 138	17·8	32·8	876	20·0	34·5	1 469	27·4	29·0	3 483	22·4	31·6
Statatere (o. gifta drängar)	457	16·6	32·6	476	16·4	31·5	14	—	—	947	16·3	31·6
Övriga, ej spec. lantarb.	365	23·3	37·5	526	15·4	35·7	169	25·4	30·2	1 060	19·7	35·5
Skogs- (o. väg-)arbetare	421	27·8	36·8	199	14·1	27·1	1 163	29·6	33·4	1 783	27·4	33·5
Industriarbetare o. d. . .	1 136	11·2	20·5	918	8·1	17·9	1 147	13·1	16·0	3 201	11·0	18·2
Självst. hantv., butik- ägare o. d.	793	6·9	14·5	899	5·5	12·8	701	12·6	15·3	2 393	8·0	14·1
Övriga manliga hushålls- föreståndare	1 356	11·2	19·7	1 277	9·5	20·1	1 054	18·4	20·3	3 687	12·7	20·0
Kvinnliga hushållsföre- ståndare	1 798	15·6	25·9	1 695	9·9	20·4	1 333	24·7	27·7	4 826	16·1	24·5
<i>2. Hushållstyper: ²</i>												
Småhushåll	3 324	15·5	26·4	3 174	11·6	24·3	2 557	24·5	27·9	9 055	16·7	26·1
Medelstora utan barn	2 160	11·4	20·6	1 944	7·8	14·9	1 465	21·2	23·3	5 569	12·7	19·3
hushåll med barn	1 620	12·5	21·7	1 538	9·2	20·4	1 579	18·7	20·7	4 737	13·5	20·9
Större hus- (0—2 barn	2 446	10·7	16·8	2 479	8·6	14·2	2 453	22·2	23·8	7 378	13·8	18·2
håll med 3 el. fl. barn	1 236	17·5	25·7	1 368	12·4	21·8	1 605	25·7	27·7	4 209	19·0	25·2
<i>3. Samtliga grupper . . . .</i>	10 786	13·4	22·3	10 503	10·0	19·3	9 659	22·6	24·9	30 948	15·1	22·1

¹ Jfr noten å föregående sida. — De 1 014 lägenheter, vilka på grund av ofullständigheter i materialet ej kunnat hänföras till viss kvalitetsgrupp, äro här ej medräknade.

² Småhushåll: hushåll om 1 vuxen och 0—2 barn under 15 år eller 2 vuxna utan barn; medelstora hushåll utan barn: sådana om 3—4 personer över 15 år; medelstora hushåll med barn: sådana om 2 vuxna och 1—2 barn under 15 år; större hushåll med 0—2 barn: sådana om 3—4 vuxna och 1—2 barn under 15 år eller 5 eller flera vuxna och 0—2 barn; större hushåll med 3 eller flera barn: samtliga hushåll med minst 3 barn under 15 år.

Anmärkningsvärt är vidare, att hushåll med minderåriga barn i regel något oftare än andra hushåll av närmast motsvarande storlekstyp bo i sämre lägenheter. Förhållandet belyses i tabellens andra avdelning. Det befinnes exempelvis, att familjer med minst 3 barn under 15 år till 19·0 procent bo i bostäder,

vilka betecknats såsom förfallna. Det förtjänar påpekas, att samma förhållande iakttagits beträffande smålägenheter i de 14 städer, som bostadssociala utredningen underkastat en specialundersökning.

Sambandet mellan bostadskvalitet och utrymmesförhållanden. I det föregående har såväl utrymmesstandarden som bostädernas kvalitet ingående berörts. Det gäller nu att studera sambandet mellan dessa båda företeelser och att söka sammanfatta de kvantitativa och de kvalitativa uppgifterna om bostadsstandarden.

Tab. 25. Hushåll tillhörande olika storlekstyper, fördelade efter lägenheternas rumsantal och kvalitetsgrupp (i procent).¹

Hushålls- och kvalitetsgrupper	Antal hushåll i lägenheter om				Samtliga hushåll	Hushålls- och kvalitetsgrupper	Antal hushåll i lägenheter om				Samtliga hushåll
	högst 1 rum och kök	2 rum och kök	3 rum och kök	4 el. flera rum o. kök			högst 1 rum och kök	2 rum och kök	3 rum och kök	4 el. flera rum o. kök	
<i>I. Småhushåll:</i>						<i>IV. Större hushåll med 0—2 barn:</i>					
i lägenheter tillhörande kvalitetsgrupp	1	2	3	4	16.7	i lägenheter tillhörande kvalitetsgrupp	1	2	3	4	13.8
	12.9	6.6	11.4	19.3	9.3		6.0	1.6	3.0	5.1	6.2
	2.5	2.2	5.7	11.9	20.7		4.0	1.8	10.7	16.3	21.3
	0.9	0.4	2.6	10.6	47.4		2.2	0.5	16.3	21.3	53.4
	0.4	0.1	1.0	5.6	1.5		1.6	0.5	0.7	3.1	3.9
	16.7	9.3	20.7	47.4	100.0		13.8	6.2	21.3	53.4	100.0
Samtliga	51.2	23.7	16.0	9.1	100.0	Samtliga	15.8	22.4	24.6	37.2	100.0
<i>II. Medelstora hushåll utan barn:</i>						<i>V. Större hushåll med 3 eller flera barn:</i>					
i lägenheter tillhörande kvalitetsgrupp	1	2	3	4	12.7	i lägenheter tillhörande kvalitetsgrupp	1	2	3	4	19.0
	6.9	3.3	5.3	7.8	6.6		9.8	2.9	5.3	9.1	6.2
	3.2	2.5	5.8	12.0	18.0		5.1	2.4	6.5	13.9	17.6
	1.7	0.5	4.1	17.9	54.3		2.8	0.6	3.4	15.0	51.3
	0.9	0.3	2.8	16.6	2.9		1.3	0.3	2.4	13.3	6.2
	12.7	6.6	18.0	54.3	100.0		19.0	6.2	17.6	51.3	100.0
Samtliga	23.5	24.1	25.8	26.6	100.0	Samtliga	27.2	28.5	23.0	21.3	100.0
<i>III. Medelstora hushåll med barn:</i>						<i>VI. Samtliga hushåll:</i>					
i lägenheter tillhörande kvalitetsgrupp	1	2	3	4	13.5	i lägenheter tillhörande kvalitetsgrupp	1	2	3	4	15.1
	9.3	4.3	9.6	19.0	7.4		9.2	4.0	7.2	12.4	7.0
	3.0	2.3	6.5	16.6	19.6		3.4	2.2	5.8	12.6	18.6
	1.0	0.5	2.7	5.8	2.1		1.6	0.5	3.3	14.0	5.4
	13.5	7.4	19.6	52.8	4.6		0.9	0.3	2.3	12.4	2.5
	13.5	7.4	19.6	52.8	100.0		15.1	7.0	18.6	51.4	100.0
Samtliga	42.8	30.3	17.6	9.3	100.0	Samtliga	33.2	25.1	21.0	20.7	100.0

¹ Jfr noterna till tab. 24.

Tab. 25 innehåller en allmän översikt över hithörande förhållanden.¹ Lägenheter tillhörande hushåll av olika storlekstyp ha här fördelats dels efter rumsantalet dels efter kvaliteten. Det visar sig exempelvis, att hushåll med minst 3 barn under 15 år till 36.4 procent bo i lägenheter, som antingen betecknats såsom förfallna eller (och) innehålla högst 1 rum och kök och sålunda kunna anses

¹ Denna sammanställning är grundad på den maskinella bearbetningen. Jfr not 3 sid. 15.

otillräckliga för familjer av denna storlek. För övriga större hushåll uppgår denna siffra till 23·6 procent. I lägenheter, vilka på en gång äro förfallna och bestå av högst 1 rum och kök, bo 9·8 procent av de barnrika hushållen och 6·0 procent av övriga större hushåll.

Tab. 26. Förekomsten av lägenheter, vilka bestå av högst 1 rum och kök och samtidigt betecknats såsom förfallna, inom olika socialgrupper.

	Lägenheter bebodda av hushåll, vilkas föreståndare är								Samtliga lägenheter
	hemmansägare o. d.	småbrukare o. d.	statare (eller gifta drängar)	övriga och ej spec. lantarbetare	skogs- (och väg-) arbetare	industriarbetare o. d.	självst. hantverkare, butiksägare o. d.	övriga grupper	
Antal större hushåll med 0—2 barn ¹	3 713	881	163	133	296	518	555	1 119	7 378
Därav (i %) boende i såsom förfallna betecknade lägenheter om högst 1 rum o. kök	3·3	13·4	11·0	11·3	16·9	5·0	3·1	6·6	6·0
Antal större hushåll med 3 eller flera barn ²	1 689	562	249	126	397	474	308	404	4 209
Därav (i %) boende i såsom förfallna betecknade lägenheter om högst 1 rum o. kök	5·2	15·7	12·9	19·8	20·9	11·6	4·2	6·9	9·8

¹ Ej inräknat 213 lägenheter, vilka på grund av ofullständigheter i materialet ej kunnat hänföras till viss kvalitetsgrupp.
² Ej inräknat 140 lägenheter, vilka på grund av ofullständigheter i materialet ej kunnat hänföras till viss kvalitetsgrupp.

Med hänsyn till att förekomsten av dylik såväl ur kvantitativ som kvalitativ synpunkt otillräcklig bostadsstandard ter sig såsom något tämligen anmärkningsvärt, ha vissa specialciffror för större hushåll tillhörande olika socialgrupper sammanställts i tab. 26, vilken ävenledes grundats på den maskinella bearbetningen. Enligt dessa uppgifter skulle bl. a. barnrika skogsarbetarfamiljer till drygt $\frac{1}{5}$ (20·9 procent) bo i förfallna lägenheter om högst 1 rum och kök.

Förefintligheten av denna »dubbla» brist i bostadsstandarden betingas till väsentlig del av det förhållandet, att mindre lägenheter, såsom tidigare befunnits, väsentligt oftare än större sådana tillhöra de sämre kategorierna. Trångboddhetsfrekvensen kommer därför att i stort sett tendera att ökas med sjunkande bostadskvalitet. Förhållandet framgår tydligt av följande siffror:

Smålägenheter med mer än 2 personenheter per rumsenhet i % av						
samtliga smålägenheter inom kvalitetsgrupp						samtliga smålägenheter
1	2	3	4	5	6	
31·4	20·0	17·8	16·6	2·7	4·0	19·9

Det visar sig sålunda, att de såsom »förfallna» betecknade smålägenheterna (grupp 1) äro överbefolkade till nästan en tredjedel.

I tab. 27 har smålägenhetsbefolkningen fördelats dels efter luftrymden i sovrummen, dels efter bostädernas kvalitet.¹ Även här kommer samma tendens till synes. Av befolkningen i smålägenheter tillhörande de två lägsta kvalitetsgrup-

¹ Grundad på den maskinella bearbetningen. Jfr sid. 15, not 3.

perna tillbringar sålunda ungefär en tredjedel natten i rum, kök etc., där luft-rymden understiger 10 kbm, medan mindre än en femtedel av befolkningen i smålägenheter tillhörande de två högsta kvalitetsgrupperna beröres av denna grad av trångboddhet.

Tab. 27. Sovluftrymd per person i smålägenheter tillhörande olika kvalitetsgrupper.¹

Kvalitetsgrupper	Antal personer med uppgift om luft-rymd i sovrummen	Därav (i %) personer med sovplats i rum, kök etc., där luftrymden per person utgjorde .... kbm							Luftrymd per person i kbm (mediantal)			
		under 5	5—10	10—15	15—20	20—30	30—40	40 och där-över	Mälar- och Vänerlandskapen	Östra och södra Göta-land	Dalarne och Norrland	Samtl. 100 landskommuner
Grupp 1.....	13 848	5.4	25.4	25.5	17.4	15.7	5.8	4.8	12.5	10.2	16.0	13.8
» 2.....	5 902	5.5	32.0	27.0	14.9	13.4	4.6	2.6	12.5	11.3	15.6	12.3
» 3.....	12 969	4.2	24.9	25.7	16.5	17.1	6.2	5.4	13.7	12.4	17.2	14.1
» 4.....	25 394	1.9	20.2	25.0	19.1	19.0	7.9	6.9	19.5	13.5	18.0	15.8
» 5—6	1 272	1.5	16.5	26.0	20.1	18.6	7.5	9.8	20.3	14.4	18.1	17.5
» ej uppg. ..	1 469	2.1	17.3	22.7	22.1	20.4	8.1	7.3	15.0	14.2	18.9	15.8
Samtliga personer	60 854	3.5	23.4	25.4	17.9	17.4	6.7	5.7	13.7	12.3	17.2	14.5

¹ Jfr noterna till tab. 15.

Med utgångspunkt från de i föregående tablå anförda uppgifterna rörande sambandet mellan bostadskvalitet och trångboddhetsfrekvens¹ kan man beräkna de överbefolkade och förfallna lägenheternas sammanlagda antal. De lägenheter, vilka voro på en gång överbefolkade (enligt kriteriet »mer än 2 personenheter per rumsenhet») och enligt folkräknarnas uppfattning att anse såsom »förfallna», utgjorde sålunda 4 procent av samtliga undersökta bostäder; de överbefolkade men icke »förfallna» bostäderna uppgingo till 8 procent, medan 11 procent skulle vara »förfallna» men däremot icke överbefolkade. Sammanlagt skulle sålunda 23 procent av samtliga undersökta bostäder vara antingen i hög grad undermåliga eller överbefolkade — eller bådadera.

Dessa siffror synas häntyda på, att det totala antalet lägenheter å landsbygden i dess helhet, vilka äro antingen överbefolkade eller (och) i hög grad undermåliga, uppgår till bortåt 200 000. Folkmängden i dessa lägenheter torde röra sig omkring 1 miljon. Dessa siffror, som givetvis endast äro avsedda att ange den allmänna storleksordningen av landsbygdens »totala bostadsnöd», är beräknad under hänsynstagande till, att bostadskvaliteten — men däremot sannolikt ej utrymmesstandarderna — är bättre inom de mera industrialiserade delarna av landsbygden än inom jordbrukskommunerna. Att märka är, att de anförda uppskattningarna icke inbegripa den trångboddhet, som helt förorsakas av »finrumssystem», och ej heller sådana lägenheter, som endast utmärkas av enstaka brister, även om dessa kunna vara av rätt allvarlig natur.

I städer och stadsliknande samhällen torde antalet lägenheter, som antingen äro överbefolkade eller undermåliga (eller bådadera), röra sig omkring 100 000, och antalet medlemmar i dessa hushåll torde utgöra c:a en halv miljon. I städer och landsbygd tillsammans skulle enligt dessa — givetvis mycket

¹ Visserligen hänför sig denna undersökning om sambandet mellan trångboddhet och bostadskvalitet endast till smålägenheter, men dessa svara för praktiskt taget hela trångboddhetsfrekvensen, varför denna omständighet endast obetydligt inverkar på resultatet av den här anförda beräkningen.

grova — överslagsberäkningar finnas ungefär 300 000 överbefolkade och/eller undermåliga lägenheter med en total bostadsfolk mängd av omkring 1.5 milj. personer.

Bostadsbeståndets förnyelse. Huvudvikten i denna framställning har lagts på en redogörelse för bostadsstandarden. Materialet erbjuder emellertid även möjligheter att i viss mån belysa bostadsbeståndets förnyelse genom ny- och ombyggnader samt i vad mån eventuella ombyggnader utförts med stöd av statliga bostadsförbättringsbidrag. Med ledning av dessa uppgifter kan en viss uppfattning erhållas om vissa utvecklingstendenser, särskilt när dessa data kombineras med uppgifter om bostadsstandarden.

Å undersökningsformuläret efterfrågades, huruvida lägenheten var belägen i hus, som tillkommit före eller efter den 1 januari 1926. Materialet har sålunda kunnat uppdelas i tvenne åldersgrupper, nämligen dels lägenheter i nyare hus, d. v. s. sådana som tillkommit under tioårsperioden 1926—1935 (inräknat de, som tillkommit under de första månaderna av 1936 d. v. s. före folkräknings-tillfället i mars), dels lägenheter i äldre hus eller sådana, som tagits i bruk före 1926; denna sista grupp torde emellertid även inbegripa en del nyare lägenheter, d. v. s. sådana, som tillkommit genom tillbyggnad av äldre hus.

Av tab. 28 (översta avdelningen) framgår, att lägenheter i nyare hus utgjorde 13.3 procent av samtliga. Till jämförelse kan nämnas, att antalet lägenheter i under åren 1924—1933 tillkomna hus enligt 1933 års representativa bostadsräkning för 45 stadssamhällen i landsorten utgjorde 22.2 procent; hade Stockholm kunnat medräknas, skulle siffran säkerligen ha blivit högre. Det torde sålunda kunna sägas, att i förhållande till bostadsbeståndets storlek byggnadsverksamheten inom de mera jordbruksbetonade delarna av landsbygden är ungefär hälften så stor som bostadsproduktionen i stadssamhällena.¹

Då antalet bostadshushåll på landsbygden (exkl. köpingar och municipalsamhällen) kan uppskattas till drygt 1 miljon, skulle med utgångspunkt från den angivna procentsiffran kunna beräknas, att under senaste tioårsperiod tillkommit över 130 000 lägenheter på landsbygden, d. v. s. i genomsnitt mer än 13 000 per år. Denna siffra kan emellertid vara ett par tusen enheter för låg. Man får nämligen beakta, att byggnadsverksamheten är mera intensiv i industrikommuner o. d. än i de mera jordbruksbetonade bygder, från vilka beräkningen utgått, och dessutom att en del nyare lägenheter kunna ha åstadkommits genom tillbyggnad av äldre hus. Det genomsnittliga årliga lägenhetstillskottet i landsbygdens »icke municipala» delar under senaste tioårsperiod synes sålunda ha endast med några få tusental enheter understigit antalet i städer, köpingar och municipalsamhällen, enligt uppgifter från byggnadsnämnderna, tillkomna lägenheter, vilket under perioden 1926—1935 uppgått till något över 18 000 per år.² Efter lägenhetstal räknat skulle landsbygden sålunda svara för närmare hälften av hela bostadsproduktionen i riket; räknat efter antalet eldstäder blir dess insats säkerligen ännu något större, då landsbygdens bostäder i genomsnitt ha flera rum (jfr sid. 12 o. f.).

Det förtjänar särskilt beaktas, att lönebostäder (8.8 procent lägenheter i nyare hus) och jordbrukslägenheter (8.6 procent) förete knappt hälften så hög nybygg-

¹ Även under närmast föregående decennium synes bostadsproduktionen på landsbygden ha hållit sig på ungefär samma nivå. Enligt den förut omnämnda publikationen »Bostadsförhållandena på landsbygden i Sverige», vartill primärmaterialiet i huvudsak insamlades under åren 1926 och 1927, bodde av de undersökta hushållen 11.8 procent i byggnader uppförda under de tio senaste åren (a. a. sid. 42).

² Jfr Soc. Medd., årg. 1936, sid. 503. Redovisningen avser städer, köpingar och municipalsamhällen; övriga samhällen med offentlig byggnadskontroll ha räknats till landsbygden.

Tab. 28. Nybyggda och ombyggda bostäder under åren 1926—1935.

	Mälard- land- skapen	Östra Göta- land	Skåne, Halland, Blekinge	Väner- land- skapen	Dalarne och Norrland	Samtliga 100 lands- kommuner
<i>I. Lägenheter i under åren 1926—1935 tillkomna hus i % av samtliga:¹</i>						
Lönebostäder	4.7	7.6	9.3	10.6	13.7	8.8
Övriga utan el. med högst 1 ha åker	14.1	17.2	18.3	19.3	23.1	19.3
bostäder (med mer än 1 ha åker	5.0	7.3	7.2	9.1	11.1	8.6
Samtliga lägenheter	8.7	11.5	12.6	13.3	16.9	13.3
<i>II. Under åren 1926—1935 ombyggda lägenheter i % av samtliga:²</i>						
Lönebostäder	10.5	8.8	8.9	9.9	14.2	10.6
Övriga utan el. med högst 1 ha åker	10.3	12.3	11.6	11.2	15.6	12.9
bostäder (med mer än 1 ha åker	11.0	10.1	10.3	12.3	19.6	13.7
Samtliga lägenheter	10.7	10.9	10.6	11.5	17.4	13.0
<i>III. Med bostadsförbättringsbidrag ombyggda lägenheter i % av</i>						
a) samtliga undersökta lägenheter: ³						
Lönebostäder	2.1	2.4	3.8	0.3	0.6	1.8
Övriga utan el. med högst 1 ha åker	2.3	3.0	3.9	3.0	5.6	3.9
bostäder (med mer än 1 ha åker	3.6	3.3	4.2	3.4	6.9	4.6
Samtliga lägenheter	2.7	3.1	4.0	3.0	5.9	4.0
b) under 1926—1936 ombyggda läg.: ³						
Lönebostäder	21.3	34.0	61.1	3.8	5.3	20.9
Övriga utan el. med högst 1 ha åker	24.6	33.6	36.6	32.9	38.5	35.1
bostäder (med mer än 1 ha åker	35.9	38.9	43.8	29.7	36.7	36.3
Samtliga lägenheter	28.8	36.6	42.4	29.0	35.8	34.7
¹ Inräknat bostäder, som färdigställda och tagits i bruk under de första månaderna av år 1936, d. v. s. före folkräkningstillfället (mars 1936). — Vid beräkningarna ha 105 lägenheter, för vilka uppgift om husets ålder saknas, ej medtagits. Vid beräkningen av speciellsiffrorna för lönebostäder etc. ha vidare uteslutits de lägenheter, för vilka vissa andra uppgifter saknas. — ² Oberäknat 247 lägenheter, för vilka uppgift saknas om ev. ombyggnad. — ³ Oberäknat 468 lägenheter, för vilka uppgift saknas om ev. ombyggnad (eller beträffande huruvida bostadsförbättringsbidrag utgått).						

nadsfrekvens som övriga bostäder, till vilka hör ingen eller endast obetydlig jordareal (19.3 procent). Denna grupp svarar i själva verket för nära $\frac{2}{3}$ (63.1 procent) av samtliga lägenheter i under senaste tioårsperiod tillkomna hus.

Produktionen av nya bostadslägenheter har varit lägst i landskapen omkring Mälaren och högst i Dalarne och Norrland, inom vilket område bostadsbyggnandet under tioårsperioden varit i genomsnitt nästan dubbelt så högt som inom det förra området.

Ser man på uppgifterna för de enskilda kommunerna i tab. 1, befinnes, att proportionen nya lägenheter i flertalet fall växlar mellan 5 och 20 procent. I vissa kommuner ha emellertid endast enstaka lägenheter tillkommit under senaste tioårsperiod; i Igelösa och Odarslöv (Malmöhus län) blott 6 av 191 och i Kräklinge (Örebro län) endast 5 av 227. Å andra sidan har i St. Hammar (Malmöhus län) nära $\frac{1}{3}$ eller 31.9 procent av lägenheterna uppgivits vara belägna i hus, som tillkommit under perioden 1926—1935.

I den andra avdelningen av tab. 28 återges frekvensen av lägenheter, som under senaste tioårsperiod undergått ombyggnad. De befinnas vara ungefär lika talrika (13.0 procent) som de nybyggda lägenheterna. Även ombyggnads-

Tab. 29. Lägenheter av olika ålder m. m. fördelade efter rumsantal.

Riksområden och åldersgrupper	Antal lägenheter	Därav (i %) lägenheter bestående av							
		1 rum eller 1 kök	dubl., del-, köks-läg.	1 rum och kök	2 rum och kök	3 rum och kök	4 rum och kök	5 rum och kök	6 el. fl. rum och kök
<i>Mälardalen och Vänerlandskapen:</i>									
Lägenheter i hus tillk. före 1926	9 772	5·1	1·1	30·4	22·8	20·8	9·5	4·5	5·8
Därav omb. m. bost.-förb.-bidr.	251	0·8	0·8	28·7	40·6	18·7	5·6	2·0	2·8
Lägenheter i hus tillk. 1926—1935	1 251	4·6	0·4	26·5	30·2	23·6	8·4	3·3	3·0
Samtliga lägenheter ¹	11 061	5·0	1·0	30·0	23·7	21·1	9·3	4·4	5·5
<i>Östra och södra Götaland:</i>									
Lägenheter i hus tillk. före 1926	9 611	2·9	4·0	14·2	25·1	25·8	13·2	6·5	8·3
Därav omb. m. bost.-förb.-bidr.	304	1·7	1·3	13·2	43·1	28·3	9·5	1·3	1·6
Lägenheter i hus tillk. 1926—1935	1 307	3·0	2·1	10·6	31·3	29·1	13·3	5·6	5·0
Samtliga lägenheter ¹	10 964	2·9	3·8	13·8	25·9	26·1	13·2	6·4	7·9
<i>Dalarna och Norrland:</i>									
Lägenheter i hus tillk. före 1926	8 234	8·7	0·1	34·6	24·9	16·0	8·5	3·4	3·8
Därav omb. m. bost.-förb.-bidr.	489	3·9	—	33·8	41·9	14·7	4·9	0·4	0·4
Lägenheter i hus tillk. 1926—1935	1 680	9·0	0·1	39·0	32·1	11·8	4·9	1·5	1·6
Samtliga lägenheter ¹	9 937	8·8	0·1	35·3	26·2	15·2	7·9	3·1	3·4
<i>Samtliga riksområden:</i>									
Lägenheter i hus tillk. före 1926	27 617	5·4	1·8	26·0	24·2	21·1	10·5	4·9	6·1
Därav omb. m. bost.-förb.-bidr.	1 044	2·5	0·6	26·5	42·0	19·6	6·4	1·1	1·3
Lägenheter i hus tillk. 1926—1935	4 238	5·9	0·8	26·6	31·3	20·6	8·5	3·3	3·0
Samtliga lägenheter ¹	31 962	5·5	1·7	26·1	25·2	21·0	10·2	4·6	5·7

¹ Inkl. sådana, för vilka uppgift om husets ålder saknas.

verksamheten är särskilt koncentrerad till norra Sverige. Den skiljer sig emellertid därutinnan från nyproduktionen, att den i något högre grad avser jordbrukarlägenheter o. d. än lönebostäder och »övriga» bostäder.

I den tredje avdelningen av tabellen redovisas de med hjälp av bostadsförbättringsbidrag ombyggda lägenheterna. Trots att denna statliga bostadshjälp vid undersökningstillfället icke utgått under mer än tre år, kommer mer än en tredjedel (34·7 procent) av den totala ombyggnadsverksamheten under senaste tioårsperiod på dess konto. I förhållande till hela beståndet av undersökta lägenheter utgöra dessa bostäder, till vilka statlig bostadshjälp utgått, 4·0 procent. Denna siffra inbegriper dock icke hela det antal lägenheter, till vilka dylik bostadshjälp hittills beviljats, utan endast sådana statligt understödda ombyggnadsföretag, som i huvudsak avslutats vid folkräkningstillfället i mars 1936. Detta torde innebära, att endast en del av de bostäder, för vilka bostadsbidrag beviljats under år 1935, blivit medräknade. Såsom framgår av de sista kolumnerna i tab. 1, uppgår hela antalet lägenheter, till vilka bostadsförbättringsbidrag intill hösten 1936 beviljats, till 5·8 procent av det totala antalet bostäder i de 100 undersökta kommunerna; härtill komma 2·7 procent, för vilka egnahemsnämnderna tillstyrkt ansökningar om bostadshjälp men bidrag på grund av brist på medel ej kunnat beviljas.

Av tab. 28 framgår vidare, att Dalarna och Norrland erhållit det relativt

Tab. 30. Förekomsten av rum utan uppvärmningsanordning i lägenheter av olika ålder.

Åldersgrupper	Lägenheter bestående av								Samtliga lägenheter
	1 rum eller 1 kök	dubl. del-köks-läg	1 rum och kök	2 rum och kök	3 rum och kök	4 rum och kök	5 rum och kök	6 el. fl. rum och kök	
Lägenheter i hus tillk. före 1926 (i allt).....	1 492	501	7 183	6 687	5 822	2 895	1 349	1 688	27 617
Därav (i %):									
utan kallrum	99·4	62·7	91·0	74·4	67·0	60·5	56·4	58·9	75·0
med 1 kallrum.....	0·6	35·5	9·0	24·5	26·7	25·7	21·4	16·3	19·3
med 2 el. fl. kallrum.....	—	1·8	—	1·1	6·3	13·8	22·2	24·8	5·7
Lägenheter i hus tillk. före 1926 och omb. med bost.-förb.-bidr.	26	6	277	488	205	67	11	14	1 044
Därav (i %):									
utan kallrum	.	.	87·7	79·2	62·0	.	.	.	76·4
med 1 kallrum.....	.	.	12·3	19·9	31·7	.	.	.	20·1
med 2 el. fl. kallrum.....	.	.	—	0·9	6·3	.	.	.	3·5
Lägenheter i hus tillk. 1926—1935	248	34	1 126	1 327	874	362	139	128	4 238
Därav (i %):									
utan kallrum	99·6	.	90·9	80·6	76·5	72·1	71·2	66·4	82·1
med 1 kallrum.....	0·4	.	9·1	18·6	18·3	17·1	13·7	17·2	14·7
med 2 el. fl. kallrum.....	—	.	—	0·8	5·2	10·8	15·1	16·4	3·2
Samtliga lägenheter ¹	1 752	536	8 337	8 051	6 710	3 269	1 489	1 818	31 962
Därav (i %):									
utan kallrum	99·4	63·6	91·0	75·5	68·2	61·8	57·8	59·5	76·0
med 1 kallrum.....	0·6	34·7	9·0	23·4	25·7	24·8	20·7	16·3	18·7
med 2 el. fl. kallrum.....	—	1·7	—	1·1	6·1	13·4	21·5	24·2	5·3

¹ Inkl. sådana, för vilka uppgift om husets ålder saknas.

största antalet bostadsförbättringsbidrag (5·9 procent av samtliga lägenheter), medan mälardalskapen endast fått bidrag till hälften så stor del av lägenheterna (2·7 procent). Vidare märkes, att blott 1·8 procent av lönebostäderna ombyggs medelst bostadsförbättringsbidrag, medan jordbrukslägenheter o. d. fått sådan hjälp beträffande 4·6 procent av samtliga.

I tab. 29 återgives — enligt preliminära resultat av den maskinella bearbetningen — lägenheternas fördelning efter rumsantal dels i äldre hus, däribland sådana, som ombyggs med hjälp av bostadsförbättringsbidrag¹, dels i nyare hus. I södra och mellersta Sverige befinnas de nyare husen uppvisa något starkare proportion av större smålägenheter än de äldre. Lägenheter om 2 och 3 rum och kök ha sålunda ökat i betydelse på bekostnad av dels bostäder om högst 1 rum och kök, dels lägenheter om 4 eller flera rum och kök. Även i Dalarne och Norrland uppvisa de nya husen en något ökad proportion av tvårumslägenheter, men däremot ha tretrumslägenheterna minskat i betydelse, samtidigt som ettrumslägenheterna gått framåt.

De bostadsförbättrade lägenheterna bestå till drygt två femtedelar (42·0 procent) av 2 rum och kök samt till en dryg fjärdedel (26·5 procent) av 1 rum och kök och till en femtedel (19·6 procent) av 3 rum och kök.

¹ De i nyare hus belägna lägenheter, till vilka bostadsförbättringsbidrag utgått, ingå sålunda ej i denna specialredovisning. Dessa lägenheter utgöra 17·6 procent av samtliga bostadsförbättrade.

Tab. 31. Förekomsten (i procent) av vissa brister i lägenheter av olika ålder m. m.

	Läg. i hus tillkomna			Samtliga lägenheter		Läg. i hus tillkomna			Samtliga lägenheter
	före 1926		1926—1935			före 1926		1926—1935	
	samtliga	därav omb. m. bost.-förb.-bidr.				samtliga	därav omb. m. bost.-förb.-bidr.		
Antal undersökta lägenheter ¹ ..	27 617	1 044	4 238	31 962	Antal undersökta lägenheter ¹ ..	27 617	1 044	4 238	31 962
Därav (i %):					Därav (i %):				
med golvet direkt på marken....	14.2	7.0	4.3	12.9	helt utan avloppsledning	81.3	88.3	66.8	79.4
med golvet under marken	2.4	1.6	0.8	2.2	helt utan vattenledning.	81.5	91.3	72.2	80.3
med golvet 0-30 m över marken	44.9	44.0	23.3	42.0	därav m. minst 100 m till närmaste brunn	15.6	15.8	17.5	15.8
belägna i bottenvän. av hus utan vent. utrymme under golvet..	25.1	15.7	9.6	23.1	med avträde gemensamt för 4 eller flera läg. utan vare sig tambur el. hall	1.7	1.1	0.3	1.5
betecknade såsom »i högre grad» fuktiga	9.7	6.9	4.8	9.1	utan garderob ..	10.6	7.4	7.9	10.3
					utan skafferi....	45.2	51.7	37.8	44.2
					utan matkällare	15.9	13.1	12.2	15.4
						32.6	33.2	25.9	31.8

¹ Vid beräkningen av procenttalen har bortsetts från de lägenheter, för vilka resp. frågor lämnats obesvarade.

Tab. 30¹ belyser förekomsten av lägenheter med rum utan uppvärmningsanordning i hus av olika ålder etc. Det befinnes, att lägenheter i hus tillkomna under senaste tioårsperiod i föga mindre utsträckning (17.9 procent) än äldre lägenheter (25.0 procent) innehålla dylika kallrum. Även de med bostadsförbättringsmedel upprustade lägenheterna äro mycket ofta (23.6 procent) utrustade med kallrum, vilket är desto mera anmärkningsvärt, som de sällan tillhöra de större lägenhetstyperna och dessutom till förhållandevis stor del äro belägna i norra Sverige, där kallrum eljest äro sällsyntare än i landets sydligare delar.

Tab. 31¹ belyser frekvensen av vissa bristfälligheter inom äldre och nyare lägenhetsgrupper. De nya samt de med bostadsförbättringsbidrag ombyggda äldre lägenheterna befinnas i flertalet fall uppvisa bättre förhållanden än övriga lägenheter i hus, som tillkommit före år 1926. Även i dessa nybyggda eller reparerade bostäder anmärkas dock brister i en stundom tämligen stor omfattning. Särskilt gäller detta om de med bostadsförbättringsbidrag ombyggda lägenheterna, vilka exempelvis till 6.9 procent betecknats såsom (i högre grad) fuktiga, till 15.7 procent äro belägna i bottenvåningen av hus, där ventilerat utrymme under golvet saknas, och till 7.0 procent ha golvet direkt på marken (utan stenfog).

I tab. 32¹ återgives fördelningen på kvalitetsgrupper inom samma lägenhetsgrupper. Denna sammanställning bekräftar intrycket av att de nybyggda och med bostadsförbättringsbidrag ombyggda lägenheterna i stort sett äro bättre än de äldre reparerade, men att de dock i åtskilliga fall äro av sämre beskaffenhet. Av de under senaste tioårsperiod tillkomna bostäderna ha sålunda 4.6 procent betecknats såsom förfallna, och för äldre med bostadsförbättringsbidrag ombyggda lägenheter uppgår motsvarande tal till 3.4 procent.

Detta sistnämnda förhållande har ansetts så anmärkningsvärt, att uppgifterna

¹ Sammanställningen grundad på den maskinella bearbetningen. Jfr not 3, sid. 15.

Tab. 32. Lägenheter av olika ålder m. m. fördelade (i procent) på skilda kvalitetsgrupper.

Riksområden och åldersgrupper	Antal undersökta lägenheter ¹	Därav (i %) tillhörande kvalitetsgrupp					
		1	2	3	4	5	6
<i>Mälardalen och Vänerlandskapen:</i>							
Lägenheter i hus tillkomna före 1926..	9 531	14·6	9·4	20·7	48·5	2·0	4·8
Därav omb. med bostadsförb.-bidrag	244	2·0	9·0	24·6	60·2	2·1	2·1
Lägenheter i hus tillkomna 1926—1935	1 219	3·3	5·0	14·9	57·4	5·0	14·4
Samtliga lägenheter	10 786	13·4	8·9	20·1	49·4	2·3	5·9
<i>Östra och södra Götaland:</i>							
Lägenheter i hus tillkomna före 1926..	9 199	11·0	9·9	21·8	49·6	3·4	4·3
Därav omb. med bostadsförb.-bidrag	291	1·0	12·4	33·3	51·6	1·0	0·7
Lägenheter i hus tillkomna 1926—1935	1 266	2·4	4·6	15·6	56·2	5·7	15·5
Samtliga lägenheter	10 503	10·0	9·3	21·1	50·4	3·6	5·6
<i>Dalarne och Norrland:</i>							
Lägenheter i hus tillkomna före 1926..	8 000	25·9	2·1	13·3	53·5	1·4	3·8
Därav omb. med bostadsförb.-bidrag	467	5·6	1·9	23·6	67·2	0·6	1·1
Lägenheter i hus tillkomna 1926—1935	1 640	7·3	3·3	19·7	60·2	1·9	7·6
Samtliga lägenheter	9 659	22·6	2·3	14·4	54·7	1·5	4·5
<i>Samtliga riksområden:</i>							
Lägenheter i hus tillkomna före 1926..	26 730	16·7	7·4	18·9	50·3	2·3	4·4
Därav omb. med bostadsförb.-bidrag	1 002	3·4	6·7	26·6	61·0	1·1	1·2
Lägenheter i hus tillkomna 1926—1935	4 125	4·6	4·2	17·1	58·1	4·0	12·0
Samtliga lägenheter	30 948	15·1	7·0	18·6	51·4	2·5	5·4

¹ Oberäknat 1 014 lägenheter, vilka på grund av ofullständigheter i materialet ej kunnat hänföras till viss kvalitetsgrupp.

för dessa nyupprustade men likväl såsom förfallna betecknade lägenheter underkastats en speciell granskning. Det har härvid av anteckningar å formulären visat sig, att bostadsförbättringsarbetet icke varit slutfört vid undersökningstillfället i fråga om 8 av de 34 lägenheter i äldre hus, vilka tillerkänts bostadsförbättringsbidrag men likväl betecknats såsom förfallna. De återstående 26 lägenheterna ha upptagits i nedanstående förteckning, där i förekommande fall även angivits förefintligheten av mera väsentliga andra brister, ävensom överbefolkning i sovrummen o. d.:

Landskommun i Uppsala län: 1 lägenhet om 2 rum (därav 1 utan uppvärmningsanordning) och kök, hushållsföreståndaren hemmansarrendator med 15 har åkerjord, lägenheten delvis fuktig, golvet delvis direkt på marken, fönstren ej öppningsbara, överbefolkad (4 vuxna och 3 barn), 4 personer ligga nattetid i köket och 3 i det ena boningsrummet.

Landskommun i Hallands län: 1 lägenhet om 1 rum utan uppvärmningsanordning och kök, hushållsföreståndaren jordtorpare med 1·5 har åkerjord, ventilerat utrymme under golvet saknas, rumshöjd 1·8 m, fönstren ej öppningsbara, hela hushållet, 3 vuxna personer, ligger i köket, där lufttrymten per person uppgår till 9·4 kbm.

Landskommun i Örebro län: 2 lägenheter om resp. 1 och 2 rum samt gemensamt kök och gemensamt avtråde, hushållsföreståndarna lägenhetsägare (1·25 har åker) resp. grovarbetare, båda lägenheterna fuktiga, rumshöjd 2·0 m, fönstren ej öppningsbara, golvet i ena lägenheten direkt på marken, utan ventilerat utrymme under detsamma, den andra lägenheten (2-rumslägenheten) överbefolkad (4 vuxna och 1 barn); i det ena boningsrummet, som mäter 8 kvm, ligga 3 personer (5 kbm lufttrymd per person), och i det andra (6 kvm) ligga 2 personer (6 kbm lufttrymd per person).

Landskommun i nedre Norrland: 1 lägenhet om 2 rum och kök, hushållsföreståndaren småbruksarrendator med 1·5 har åkerjord, lägenheten fuktig, rumshöjd 2·0 m, fönstren ej öppningsbara, överbefolkad (4 vuxna och 3 barn), 2 personer ligga nattetid i köket, 2 i det ena boningsrummet, som mäter 10 kvm (luftrymd per person 9·9 kbm), och 3 i det andra rummet (golvyta 9 kvm, luftrymd per person 7·2 kbm).

Landskommun i mellersta Norrland, i närheten av kusten: 13 lägenheter, vilka i det följande angivas var för sig:

Nr 1. Enkelkök, hushållsföreståndaren förmånstagare, lägenheten fuktig, avträde gemensamt med annan lägenhet, golvet direkt på marken utan ventilerat utrymme under detsamma, 100 m till brunn, fönstren ej öppningsbara;

Nr 2. 1 rum (utan uppvärmningsanordning) och kök, hushållsföreståndaren f. d. mjölnare, lägenheten fuktig, golvet under marken, fönstren ej öppningsbara;

Nr 3. 1 rum (utan uppvärmningsanordning) och kök, hushållsföreståndaren torpägare (2 har åker), fönstren ej öppningsbara;

Nr 4. 1 rum (utan uppvärmningsanordning) och kök, hushållsföreståndaren torpägare (1·5 har åker), golvet direkt på marken, fönstren ej öppningsbara, överbefolkad (3 vuxna och 1 barn); samtliga 4 personer ligga nattetid i köket (9·7 kbm luftrymd per person);

Nr 5. 1 rum och kök, hushållsföreståndaren hemmansägare (3 har åker), lägenheten fuktig, avträde gemensamt med annan lägenhet, fönstren ej öppningsbara, lägenheten överbefolkad (5 vuxna och 3 barn); samtliga 8 personer ligga i köket (6·6 kbm luftrymd per person);

Nr 6. 1 rum och kök, hushållsföreståndaren torpägarinna (1 har åker), delvis fuktig, fönstren ej öppningsbara;

Nr 7. 1 rum och kök, hushållsföreståndaren grovarbetare, 1 har åker, lägenheten fuktig, 125 m till brunn, fönstren ej öppningsbara, lägenheten överbefolkad (3 vuxna och 5 barn); samtliga 8 hushållsmedlemmar ligga nattetid i köket (6·9 kbm luftrymd per person);

Nr 8. 1 rum och kök, hushållsföreståndaren jordbruksarbetare, lägenheten fuktig, golvet direkt på marken utan ventilerat utrymme under detsamma, 100 m till brunn, avträdet delas med annan familj, fönstren ej öppningsbara, lägenheten överbefolkad (4 vuxna och 1 barn); samtliga 5 personer ligga nattetid i köket (8·0 kbm luftrymd per person);

Nr 9. 1 rum och kök, hushållsföreståndaren torpägare (5 har åker), fuktig, fönstren ej öppningsbara, samtliga 4 hushållsmedlemmar ligga i köket;

Nr 10. 2 rum (därav 1 utan uppvärmningsanordning) och kök, hushållsföreståndaren skogsarbetare och torpare (3 har åker), fönstren ej öppningsbara, lägenheten överbefolkad (4 vuxna och 5 barn); i ett av boningsrummen ligga 5 personer (9 kbm luftrymd per person) och i det andra (9 kvm) ligga 2 personer (11·3 kbm luftrymd per person);

Nr 11. 2 rum och kök, hushållsföreståndaren skogsarbetare, fönstren ej öppningsbara, lägenheten överbefolkad (4 vuxna och 3 barn); i det mindre boningsrummet (11 kvm) ligga 3 personer (7·7 kbm luftrymd per person);

Nr 12. 2 rum och kök, hushållsföreståndaren skräddare och torpägare (2·5 har åker), lägenheten fuktig, golvet direkt på marken utan ventilerat utrymme under detsamma, 150 m till brunn, fönstren ej öppningsbara;

Nr 13. 2 rum och kök, hushållsföreståndaren torpägare (1·5 har åker), 4 hushållsmedlemmar ligga nattetid i köket.

Landskommun i mellersta, inre Norrland: 2 lägenheter, den ena om 1 rum och kök, hushållsföreståndaren arbetare (1·5 har åker), lägenheten fuktig, golvet delvis direkt på marken samt under angränsande markyta, 100 m till brunn, fönstren ej öppningsbara — den andra om 2 rum och kök, hushållsföreståndaren förmånstagare, 90 m till brunn, fönstren ej öppningsbara.

Landskommun i övre Norrland: 6 lägenheter enligt följande:

Nr 1. Enkelkök, hushållsföreståndaren »f. d. husmor», avträde gemensamt med annan familj, fönstren ej öppningsbara, bostaden »medelmåttigt ombonad»;

Nr 2. 1 rum (utan uppvärmningsanordning) och kök, hushållsföreståndaren kvinnlig pensionär, lägenheten fuktig, avträde gemensamt med annan lägenhet, fönstren ej öppningsbara, överbefolkad (3 vuxna och 2 barn), samtliga 5 personer ligga nattetid i köket;

Nr 3. 1 rum (om 10 kvm) och kök, hushållsföreståndaren stenarbetare (1 har åker), fönstren ej öppningsbara, lägenheten överbefolkad (4 vuxna);

Nr 4. 2 rum (om 10 resp. 13 kvm) och kök, hushållsföreståndaren hemmansägare (2·5 har åker), avträde gemensamt med annan lägenhet, fönstren ej öppningsbara;

Nr 5. 2 rum och kök, hushållsföreståndaren skogsarbetare (0·25 har åker), lägenheten fuktig, överbefolkad (6 vuxna och 3 barn), 3 personer ligga i vart och ett av rummen och köket;

Nr 6. 3 rum och kök, hushållsföreståndaren hemmansägare (3 har åker), lägenheten fuktig, utan vare sig skafferier eller matkällare, fönstren ej öppningsbara.

Vid bedömandet av dessa uppgifter bör emellertid ihågkommas, att den övervägande delen av de lägenheter, som tilldelats bostadsförbättringshjälp, före för-

Tab. 33. Bostadsbeståndets beskaffenhet och bostadsförbättringsverksamhetens omfattning.

Kommuner lär bostads- förbättrings- bidrag intill höst 1936 beviljats till redanstående proc. antal lägenheter	Kommuner, där procentuella antalet lägenheter med minst 2 väsentliga brister ¹ utgjorde					
	under 5	5—10	10—15	15—20	20—30	30 och däröver
0	—	St. Hammar, Malm.	—	—	Skå, Sthlms	Skokloster, Uppsala Styrestad, Öst.
Under 2 %	Visnums-Kil, Värml.	Tolfta, Upps. Bottnaryd, Jönk. Norra Hestra, » Strövelstorp, Krist. Björkäng, Skar. Torsång, Kopp. Åby, Kalm. Östad, Älvsb.	Mörarp, Malm. Härryda, Gbg. Gingri, Älvsb. Velinge, Skar.	Frösunda, Sthlms Svinhult, Öst. Fryele, Jönk. Uppåkra, Malm. Valla, Gbg. Rinkaby, Ör.	Alsike, Sthlms Husaby, Skar.	—
2—5 %	Lima, Kopp. Undersvik, Gävl.	Tjureda, Kron. Etelhem, Gotl. Borlunda, Malm. Holm, Älvsb. Upphärad, Älvsb. Korsberga, Skar. Floda, Kopp. Hälsingtuna, Gävl. Bäckebo, Kalm.	Ljusterö, Sthlm Ölmstad, Jönk. Runsten, Kalm. Eskelhem, Gotl. Ravlunda, Krist. Norrbyås, Ör. Kumla, Västmn. Håsjö, Jämtl.	Karlstorp, Jönk. Kräklinge, Ör.	Varv, Öst. Västerlösa, Öst. Igelösa o. Odarslöv, Malm. Jörlanda, Gbg. Lavad, Skar. Bro, Värml. Stavnäs, Värml.	Oppeby, Öst. Hajom, Älvsb.
5—10 %	—	Torskinge, Jönk. Follingbo, Gotl. Visseltofta, Krist. Ysby, Hall. Främme stad, Skar. Vintrosa, Ör. Hassela, Gävl. Bygdeå, Västerb.	Rasbokil, Upps. Uråsa, Kron. Rörum, Krist. Sörby, » Edsleskog, Älvsb. Synnerby, Skar. Älvsbacka, Värml. Odensvi, Västmn. Bodum, Västerb.	Edestad, Blek. Ringamåla, Blek. Matteröd, Krist. Ottarp, Malm.	Slimminge, Malm. Ljustorp, Västerb.	Jäder, Söd. Lerbo, Söd. Skällvik, Öst. Östra Ed, Kalm.
10—15 %	—	S:t Per, Öst. Angelstad, Kron. Gällared, Hall. Marby, Jämtl.	Nysättra, Upps. Asa, Kron. Gällinge, Hall. Hössna, Älvsb. Trästena, Skar. Åsele, Västerb. Råneå, Norrb.	—	Helgesta, Söd. Holm, Hall. N:a Finnskoga, Värml.	—
15—20 %	—	Ås, Hall.	—	Nykyrka, Söd.	—	—
20 % och däröver	Nöttja, Kron.	—	—	—	Ö:a Ingelstad, Krist.	—

¹ Enligt kriterierna 1—7, se sid. 32.

bättringsarbetets utförande torde ha varit av sådan beskaffenhet, att de av folk-räknarna skulle ha betecknats såsom förfallna. Om de föreliggande uppgifterna sålunda ge vid handen, att de utförda förbättringsarbetena icke alltid varit tillräckliga, tyda de dock samtidigt på (jfr tab. 32) att dessa bostäder i det övervägande flertalet fall bringats upp till en efter landsbygdsförhållanden någorlunda god standard. Anledningen till att de statsunderstödda förbättringsarbetena icke alltid givit önskat resultat, torde, att döma av enstaka anteckningar i materialet, ofta vara den, att ibland endast ett par hundra kronor utgått i bostadsförbättringsbidrag även till lägenheter, vilka skulle ha krävt betydligt större finansiella uppoffringar, om förbättringsarbetena skulle ha blivit fullt effektiva. Det är dessutom icke otänkbart, att förbättringsarbeten företagits i fråga om hus, vilka varit i så dåligt skick, att rivning och nybyggnad skulle ha varit att föredraga.

Det är vidare av intresse att söka bedöma, i vad mån den lokala fördelningen av bostadsförbättringsbidragen överensstämmer med behoven, såsom dessa avspeglas i uppgifterna om frekvensen av sämre lägenheter i olika orter. En viss uppfattning härom ge redan sockensiffrorna i tab. 1. I omstående tab. 33 ha de olika kommunerna fördelats efter dels förekomsten av lägenheter med minst två väsentliga brister (enligt kriterierna 1—7; jfr sid. 32), dels efter frekvensen av lägenheter, för vilka bostadsförbättringsbidrag beviljats. Det vill av denna sammanställning förefalla, som om kommuner med sämre bostadsbestånd till något större del än sådana med bättre bostäder skulle ha kommit i åtnjutande av en mera omfattande bostadshjälp. Av de 65 kommuner, vilkas bostadsbestånd till 10 procent eller däröver skulle bestå av dåliga lägenheter, skulle sålunda 31 ha erhållit förbättringsbidrag till 5 procent av bostäderna eller däröver, medan av de återstående 35 kommunerna, där mindre än 10 procent av bostäderna uppgivits vara av undermålig beskaffenhet, endast 14 erhållit bidrag till så stor andel av bostäderna. Skillnaden mellan de båda grupperna i fråga om bostadshjälpens omfattning är dock relativt obetydlig. Det visar sig också, att en del av de kommuner, som fått de relativt största bidragen, uppvisa ett relativt ringa antal bristfälliga lägenheter. Hit höra t. ex. Nöttja i Kronobergs län, där lägenheterna till mer än 20 procent erhållit förbättringsbidrag, och Ås i Hallands län (över 15 procent). Beträffande dessa kommuner kan det dock förhålla sig så, att bostadsbeståndet tidigare varit av mycket undermålig beskaffenhet, och att det nuvarande relativt goda tillståndet sålunda utgör ett resultat av den betydande förbättringsverksamheten. Mera anmärkningsvärt förefaller det vara, att t. ex. Skokloster i Uppsala län och Styrestad i Östergötlands län, vardera med över 30 procent i ovan angivna bemärkelse undermåliga bostäder, samt Skå i Stockholms län (över 20 procent) icke fått några som helst bostadsförbättringsbidrag.

Tab. 34. Barnrika hushåll samt trångbodda hushåll i procent av samtliga dels i hus, som ombyggt med hjälp av bostadsförbättringsbidrag, dels i samtliga hus.

	Mälarlandskapen	Östra Göta-land	Skåne, Halland, Blekinge	Vänerlandskapen	Dalarne och Norrland	Samtliga 100 landskommuner
Samtliga hushåll.....	4 711	6 000	4 960	6 349	9 932	31 952
Därav (i %):						
med 3 eller flera barn under 15 år....	10·7	12·3	13·6	12·0	16·5	13·5
i lägenh. med mer än 2 personenheter per rumsenhet.....	11·4	8·4	3·9	11·1	19·7	12·2
Hushåll i lägenh., som förbättrats med hjälp av bostadsförbättringsbidrag ..	126	182	198	185	576	1 267
Därav (i %):						
med 3 eller flera barn under 15 år....	23·8	27·5	34·3	35·1	37·8	34·0
i lägenh. med mer än 2 personenheter per rumsenhet.....	16·7	12·1	10·6	18·4	33·7	23·0

Det undandraget sig givetvis varje bedömande, i vad mån dylika förhållanden förklaras därunder, att administrationen av bostadsförbättringsverksamheten försvårats genom bristen på likformiga informationer beträffande bostadsbeståndets beskaffenhet. Erinras må emellertid därom, att förbättringsbidragen icke utmätas blott efter bostadskvalitativa faktorer utan även under hänsynstagande till andra omständigheter, t. ex. befolkningens ekonomiska förhållanden i de olika kommunerna, antalet barnrika familjer inom kommunerna, etc.

Tab. 34 utvisar, att trångboddhetsfrekvensen i de bostadsförbättrade lägenheterna är nästan dubbelt så hög som i allmänhet. Sålunda hysa 23·0 procent av dessa lägenheter mer än 2 personenheter per rumsenhet, medan motsvarande tal för bostadsbeståndet i dess helhet stannar vid 12·2 procent. Detta förhållande beror emellertid på att bostadsförbättringsbidragen i särskild utsträckning utgått till stora och barnrika familjer, inom vilka trångboddheten är speciellt hög. Icke mindre än 34·0 procent av hushållen i de bostadsförbättrade lägenheterna ha sålunda minst 3 barn under 15 år, medan den allmänna frekvensen av dessa barnrika familjer stannar vid 13·5 procent. I samma riktning verkar det förhållandet, att bortåt hälften av de här redovisade bostadsförbättrade lägenheterna tillhöra Dalarne och Norrland, där ju trångboddheten är särskilt svårartad. Det är emellertid tydligt, att bostadsförbättringsverksamheten åtminstone icke i större utsträckning inriktats på ett höjande av utrymmesstandarden, vilket kunde syntas erforderligt just med hänsyn till att verksamheten i så hög grad kommit Norrland och de barnrika familjerna tillgodo.

Sammanfattning av undersökningsresultaten (jfr tab. 35). Den här ifrågasvarande undersökningen omfattar 100 landskommuner med en redovisad bostadsfolkmängd på c:a 123 000 personer fördelade på inemot 32 000 bostadslägenheter. Alla dessa landskommuner ha minst 50 procent jordbruksbefolkning, och de representera närmare 5 procent av hela folkmängden i de mera jordbruksbetonade delarna av landsbygden. Att döma av vissa jämförande utredningar synes undersökningen, trots sin relativt ringa omfattning, dock vara förhållandevis representativ för dessa mera jordbruksbetonade bygder. Dock böra de här gjorda försöken att från dessa undersökningsresultat bedöma förhållandena inom landsbygden i dess helhet, sålunda inklusive dess industrialiserade delar, upptagas med viss reservation. Dylika beräkningar kunna i varje fall endast få en mycket ungefärlig innebörd.

Av samtliga undersökta lägenheter ägas nära två tredjedelar av de boende. Över en tiondel utgöras av lönebostäder och nästan lika många betecknas såsom arrende- eller torplägenheter; de egentliga hyresbostäderna omfatta ej mer än en tiondel av bostadsbeståndet.

Bostadsutrymmet på landsbygden är i och för sig vanligen större än i städerna. Medan i stadssamhällena hälften av samtliga lägenheter innehålla högst 1 rum och kök, omfattar motsvarande grupp i de undersökta landskommunerna ungefär en tredjedel (33·2 procent) av det totala bostadsbeståndet. Frånräknas de boningsrum, där ingen direkt uppvärmningsanordning finnes, stiger dock proportionen av bostadslägenheter om 1 rum eller 1 rum och kök o. d. till 41 procent.

Samtidigt äro emellertid också bostadshushållen i genomsnitt större på landsbygden (3·8 personer) än i städerna (3·3). Detta gör, att trångboddheten blir ungefär lika omfattande på landet som i städerna.

Antalet bostäder med mer än 2 »personenheter» (barn under 15 år räknat som halv personenheter) per rumsenhet (kök räknat som halv rumsenhet) uppgår sålunda till drygt 12 procent mot knappt 13 procent i städerna. I dylika lägenheter boende personer utgöra 19 procent av den totala bostadsfolkmängden, och antalet barn i överbefolkade lägenheter uppgår till 28 procent av alla barn under 15 år; även dessa siffror sammanfalla mycket nära med motsvarande tal för städerna.

Tab. 35. Sammanfattande översikt av vissa viktigare undersökningsresultat.

	Mälarlandskapen	Östra Götaland	Skåne, Halland, Blekinge	Vänerlandskapen	Dalarne och Norrland	Samtliga 100 landskommuner
Antal undersökta landskommuner	18	25	21	23	13	100
Antal begagnade bostadslägenheter . . .	4 711	6 000	4 960	6 349	9 932	31 952
Procentantal:						
lönebostäder	20·8	11·4	12·2	9·9	7·3	11·3
läg. med 3 eller flera barn under 15 år	10·7	12·3	13·6	12·0	16·5	13·5
läg. om (inom samtliga grupper	43·1	25·6	13·9	30·6	44·2	33·2
högst 1 (bland lönebostäder	67·4	45·6	18·0	49·0	48·9	48·2
rum o. k. (bland läg. med 3 el. fl. barn . .	40·4	18·9	9·0	26·5	35·0	27·3
läg. m. mer än (inom samtliga grupper	11·4	8·4	3·9	11·1	19·7	12·2
2 personh. (bland lönebostäder	20·5	13·4	8·2	17·3	13·1	15·1
per rumseh. (bland läg. m. 3 el. fl. barn	46·3	27·2	15·2	36·0	49·6	37·6
läg. om 1 rum och kök, där blott köket användes såsom sovrum	34·9	28·0	22·0	26·6	32·2	30·8
pers. med sovplats i rum el. kök, där minst 4 pers. tillbringade natten ¹	24·5	31·7	35·2	25·8	31·0	29·3
småläg. med en rumshöjd underst. 2·1 m läg., där fönstren vintertid ej gingo att öppna	66·1	69·9	69·3	62·1	60·6	63·2
»i högre grad» fuktiga lägenheter . .	25·1	41·8	37·5	27·3	3·5	21·4
läg. med golvet direkt på marken (utan stenfot)	37·0	40·5	14·1	33·2	52·5	38·3
läg. med minst 100 m avstånd till närmaste brunn (eller källa)	9·7	6·5	8·6	7·3	11·6	9·1
läg. tillhörande de två lägsta kvalitetsgrupperna ²	18·7	7·6	19·3	10·2	11·9	12·9
därav m. minst två »väsentliga» brister ³	17·0	16·6	5·4	12·6	12·0	12·7
småläg. tillh. de (inom samtliga grupper två lägsta kvali- (bland småläg. med tetsgrupperna 3 el. fl. barn	23·7	20·7	16·8	21·0	25·0	21·9
	44·5	42·5	36·3	32·7	33·8	36·5

¹ Uppgifterna avse uteslutande smålägenheter och ange sålunda den procentuella andel av smålägenhetsbefolkningen (resp. av antalet i smålägenheter boende medlemmar av flerbarnshushåll), som tillbringade natten i rum eller kök, där minst 4 personer hade sin sovplats.

² Lägenheter, vilka betecknats såsom förfallna samt sådana, som haft två »väsentliga» brister (enligt kriterierna 1—7, jfr sid. 32).

³ Samtliga lägenheter med minst två väsentliga brister av (i huvudsak) mera objektivt konstaterbar karaktär (inräknat sådana, vilka dessutom betecknats såsom »förfallna»).

Om de här lämnade uppgifterna förutsätts vara representativa för hela landsbygden — vilket antagande dock måste göras med reservation — kommer man till, att på landsbygden (exkl. köpingar och municipalsamhällen) skulle finnas i allt ca 120 000 trångbodda hushåll med sammanlagt inemot 700 000 medlemmar. I absoluta tal räknat är trångboddheten på landsbygden sålunda mera omfattande än i städer och stadslignande samhällen, vilka enligt 1933 års bostadsräkning beräknades hysa omkring 85 000 trångbodda hushåll med 450 000 medlemmar. Den totala trångboddheten i hela riket skulle sålunda beröra 200 000 lägenheter, bebodda av 1·1 à 1·2 milj. personer.

Liksom beträffande städerna framträda även för landskommunerna stora skillnader mellan olika landsdelar. I södra Sverige är trångboddheten sålunda minst omfattande, medan däremot norra Sverige uppvisar den svåraste överbefolkningen. Likaså framträda stora skillnader mellan olika socialgrupper. Sålunda äro hem-

mansägare o. d. trångbodda i vida mindre utsträckning än flertalet övriga befolkningsgrupper.

Givetvis berör trångboddheten i särskild utsträckning barnrika familjer, vilka på landsbygden synas utgöra c:a 125 000 (mot 40 000 i städerna). Av alla hushåll med 3 eller flera barn under 15 år bodde sålunda 38 procent i lägenheter med mer än 2 personenheter per rumsenhet. De barnrika familjerna i mälardalskapens lönebstäder voro i samma mening trångbodda till icke mindre än 74 procent.

Tar man dessutom hänsyn till, hur lägenheterna faktiskt användas, ter sig trångboddheten på landsbygden ännu mera svårartad än i städerna — åtminstone vad smålägenheterna beträffar. Landsbygdsbstäderna torde nämligen ofta innehålla utrymmen, som knappast äga fullt bostadsvärde, varjämte här förekommer ett ännu mera omfattande »finrumssystem» än i städerna. I mellersta och norra Sverige utnyttjas i landsbygdens smålägenheter köken till ännu större del än de egentliga boningsrummen såsom sovrum. I 31 procent av alla undersökta lägenheter om 1 rum och kök användes endast köket såsom sovrum, och i 8 procent av tvårumslägenheterna stodo båda boningsrummen utnyttjade under natten, medan de boende trängde ihop sig i köket. Dylika förhållanden medverka till, att överbefolkningen i sovrummen ofta blir svårartad. Av hela smålägenhetsbefolkningen tillbringade c:a 29 procent natten i rum eller kök, vilka utgjorde sovplats för 4 eller flera personer. Av de i smålägenheter boende barnrika familjerna var det icke mindre än 63 procent av medlemmarna, som nattetid lågo i dylika överbefolkade sovrum eller »sovkök». I halva antalet fall understeg luftrymiden i de av barnrika familjer bebodda smålägenheterna 10 kbm per person och i 9 procent av fallen 5 kbm. Betecknande är, att dylika exempel på knappt luftutrymme äro vanligare i egentliga sovrum än i »sovkök» samt vidare vanligare i södra Sverige, där rummens dimensioner äro mindre än i norra Sverige, som dock ur andra synpunkter uppvisar den mest omfattande trångboddheten. Det förtjänar emellertid understrykas, att uppgifterna härvidlag ge en ofullständig bild av utrymmesstandarden, eftersom de icke inbegripa lägenheter om 3 eller flera rum och kök, för vilka inga upplysningar om sovrumsförhållandena föreligga. I åtskilliga trakter, särskilt i landets sydliga och sydöstliga delar, utgöra dessa medelstora och större lägenheter ett dominerande inslag i bostadsbeståndet. — De bostadshygieniska skadeverkningsarna av den omfattande överbefolkningen i lägenheterna försvåras i hög grad av de dåliga ventilationsförhållandena; i icke mindre än 38 procent av de undersökta lägenheterna upp-gåvos fönstren vintertid icke kunna öppnas.

Även i övrigt har det förekommit ett betydande antal anmärkningar mot lägenheternas beskaffenhet. Sålunda saknas uppvärmningsanordning i 12 procent av boningsrummen, garderob i 44 procent, skafferi i 15 procent och elektriskt ljus i 47 procent. Det kan även på landsbygden förekomma, att lägenheterna äro utan såväl tambur som hall (10 procent), och att avträdet är gemensamt för flera familjer (21 procent); dessa brister äro emellertid här icke lika vanliga som i städerna.

I fråga om 13 procent av lägenheterna var avståndet till närmaste brunn eller källa minst 100 m. Belysande för grundförhållandena är, att golvet i 13 procent av bostäderna låg direkt på marken, samt att 23 procent voro belägna i bottenvåningen av hus, där ventilerat utrymme under golvet saknades. Utmärkande för landsbygdens bostäder är vidare den ofta låga rumshöjden; i 21 procent av smålägenheterna understeg denna 2'1 m. Enligt folkräknarnas uppfattning kunde slutligen 9 procent av lägenheterna betecknas såsom »i högre grad» fuktiga.

En lägenhet, som beröres av endast någon enda brist, kan dock i andra avseenden vara av fullgod beskaffenhet. Det har därför syntts lämpligt att söka beräkna förekomsten av lägenheter, vilka till sin allmänna beskaffenhet kunna betraktas såsom i högre grad undermåliga. Härvid har man bl. a. utgått från vissa av folkräknarna uttalade allmänna omdömen, enligt vilka c:a 15 procent av

de undersökta bostäderna skulle vara att beteckna såsom »förfallna». Läger man i stället till grund de i huvudsak mera objektiva uppgifterna angående förekomsten av särskilda brister och ofullkomligheter och beräknar det antal lägenheter, som äro behäftade med minst två mera väsentliga brister (t. ex. att golvet ligger direkt på marken, att både skafferi och matkällare saknas, att rumshöjden understiger 2'1 m etc.), erhålles en nästan lika hög siffra (14 procent). Med ledning av dessa båda procenttal kan det undermåliga bostadsbeståndet på landsbygden uppskattas till mer än 100 000 och sannolikt något sådant som 120 000 lägenheter, medan en liknande uppskattning för städer och stadsliknande samhällen givit siffran 30 000.

Det har vidare konstaterats, att de barnrika familjerna oftare än andra hushåll måste nöja sig med undermåliga bostäder. De bodde sålunda till 19 procent i lägenheter, vilka betecknats såsom förfallna. Vidare synas småbrukar-, lantarbetar- och skogsarbetarhushåll oftare än andra familjer bebo dåliga bostäder.

Det förtjänar påpekas, att ett flertal undermåliga lägenheter samtidigt äro överbefolkade. Trångboddheten är i själva verket t. o. m. vanligare i undermåliga bostäder än i bättre sådana. Om man under hänsynstagande till dessa förhållanden, alltså med undvikande av dubbelräkning, sammanräknar de undermåliga och de överbefolkade lägenheterna, befinnes att dessa utgöra 23 procent av samtliga undersökta. Detta synes häntyda på att bortåt 200 000 hushåll på landsbygden med sammanlagt c:a 1 miljon hushållsmedlemmar lida av otillfredsställande bostadsförhållanden, vare sig nu dessa framträda i form av trångboddhet eller i bostädernas undermåliga beskaffenhet eller under samverkan av båda dessa faktorer. Motsvarande siffror för städer och stadsliknande samhällen torde innefatta drygt 100 000 hushåll med en halv miljon hushållsmedlemmar. Den aktuella bostadsnöden i hela riket (såväl städer som landsbygd) skulle sålunda beröra kanske 300 000 lägenheter med omkring 1¹/₂ miljon boende. Härvid har dock ingen hänsyn tagits till sådana lägenheter, som endast varit behäftade med enstaka svårare brister, och ej heller till den form av trångboddhet, som enbart orsakas av »finrumssystem» o. d.

Det framgår även av undersökningen, på vilket sätt landsbygdens bostadsbestånd förnyas och växer. Sålunda voro drygt 13 procent av bostäderna belägna i hus, som tillkommit under tioårsperioden 1926—1935, vilket betyder, att bostadsproduktionen på landsbygden skulle vara ungefär hälften så stor i förhållande till bostadsbeståndets storlek som i städerna. Ungefär lika många lägenheter (13 procent) ha sedan 1926 underkastats ombyggnad. I en tredjedel av dessa fall ha statliga bostadsförbättringsbidrag utgått, vilka i första hand kommit småbrukar- och hemmansägarbostäder tillgodo, medan lönebostäderna endast i relativt obetydlig utsträckning erhållit dylik bostadshjälp.

De nybyggda och de bostadsförbättrade lägenheterna förete givetvis en betydligt mindre frekvens av olika brister, än vad fallet är med det äldre, icke upprustade bostadsbeståndet. Likväl förefinnas såväl bland nybyggda som bland med statshjälp förbättrade lägenheter ett antal, vilka av folkräkarna betecknats såsom förfallna. Tilldelad bostadsförbättringshjälp synes sålunda icke i samtliga fall varit fullt effektiv. Det synes vidare framgå, att det fortfarande finnes en del kommuner, vilka icke erhållit några bostadsförbättringsbidrag, trots att de ha ett betydande antal dåliga bostäder. Anmärkningsvärt är också, att de bostadsförbättrade lägenheterna äro överbefolkade (enligt kriteriet »mer än 2 personenheter per rumsenhet») i relativt sett dubbelt så många fall (23 procent) som bostadsbeståndet i allmänhet (12 procent). Detta förklaras emellertid därav, att bostadsförbättringsbidrag i väsentlig utsträckning utgått till norrlandslänen och till de barnrika familjerna, vilka ju särskilt äro utsatta för det bostads-sociala missförhållande, som trångboddheten utgör, vars avhjälpande ju särskilt i sådana fall skulle gå utöver den — i förhållande till hjälpbehovet — snäva ekonomiska ramen för den hittillsvarande bostadsförbättringsverksamheten.

Folkräkningen i mars 1936.

Särskilda bostadsuppgifter.

Län: ..... Kommun: .....

Ifylles ej av folkräknaren:

Hushåll nr ..... Hushållsföreståndarens ålder: ..... Kön: ..... Yrke och yrkesställning: .....

Antal boende:	Familjemedlemmar		Tjänare o. d.	Övriga (inneboende o. d.)	Tillsammans
	under 12 år	12 år o. däröver			
män					
kvinnor					
S:a boende					

Att ifyllas av folkräknaren:

- 1) Antal bostadslägg. i huset: ..... (Är bostaden fördelad på flera byggnader? .....
- 2) Huvudsakl. byggnadsmaterial: sten — trä — annat material, nämligen: .....
- 3) Finnes jordbruk el. trädgårdstäppa? ..... I så fall, ange ungefärlig areal: åker ..... har, trädgård ..... kvm.
- 4 a) Har huset tagits i bruk före den 1/1 1926? .....
- 4 b) » » efter 1/1 1926 blivit ombyggt? ..... Har i så fall därtill utgått bostadsförbättringsbidrag? .....
- 5) Vilket år inflyttade hushållet i bostaden? .....
- 6) Bostaden begagnas av ägaren (I så fall, äger husägaren jämväl tomt? .....) — bostaden är upplåten i samband med arrende, torpupplåtelse e. d. — förhyrd i arbetsgivarens hus — fritt upplåten av arbetsgivaren — förhyrd i annat hus (å fria marknaden) — annan upplåtelseform.
- 7) För hyreslägg. (å fria markn.): hyra per år ..... kr. el. per månad ..... kr.
- 8) Ingår i hyran ersättning för centralvärme (o. varmvatten)? ..... elektr. ljus? ..... trädgård el. annan jord? ..... annan förmån, nämligen .....
- 9) Är bostaden belägen i bottenvåning? ..... I så fall:
  - a) Vilar golvet direkt på marken (helt el. delvis)? ..... b) Finnes ventilerat utrymme (ventilstenfot el. källare) under huset? .....
  - c) Ligger golvet (lägsta delen) lägre än angränsande mark — i nivå med el. högst 30 cm över angr. mark — mer än 30 cm över angr. mark.
- 10) Avloppsledning: finnes inom bostaden — finnes utom bostaden — saknas helt.
- 11) Vattenledning: finnes inom bostaden — finnes utom bostaden — saknas helt.
- 12) Om vattenledning saknas, hur långt är ungefärliga avståndet till närmaste källa el. brunn? ..... meter.
- 13) Avträde inom bostaden — utom bostaden, men eget — utom bostaden och gemensamt för ..... familjer.
- 14) Finnes centraluppvärmning (el. geysirspis e. d.) — badrum — duschrum — elektr. ljus — tambur (el. egen förstuga) — för flera bostäder gemensamt förstuga (vindfång) — hall — garderob — skafferi (mat-skåp) — matkällare (matbod) — Finnas innanfönster? ..... gå fönstren att öppna? .....
- 15) Bostaden utgöres av ..... boningsrum, därav ..... utan uppvärmningsanordning. Finnes kök — kokvrå — del i kök? .....
Om inneboende finnas, hur många rum disponeras (helt el. delvis) av dessa? .....
Äro med boningsrummen förenade lokaler för andra än bostadsändamål (t. ex. butiks- el. verkstadslokaler)? .....
I så fall av vad slag? .....

16)	Rum nr 1	Rum nr 2	Kök, kokvrå	Hall	Tambur el. förstuga	Badrum, duschrum	Övriga utrymmen, nämligen
Detta schema ifylles endast för bostad om högst 2 rum och kök							
a) Längd o. bredd i meter (ev. areal i kvm)							
b) höjd i meter (ev. rymd i kbm)							
c) De boendes fördelning på sovrum							

17) Utmärkes bostaden i högre grad av fukt? ..... Verkar bostaden förfallen? ..... Är så fallet även med boningshuset? .....

Anvisningar.

Allmänna anvisningar. Särskilda bostadsuppgifter böra inom de för bostadsundersökningen uttagna kommunerna lämnas för alla hushåll, för vilka uppgifter meddelats i avd. C å huvudblanketten (bl. 1).

Uppgifterna skola avse hushållets vinterbostad; bostäder och rum, som endast användas sommartid, skola alltså ej medräknas.

För anstalter o. d. behöva ej de här ifrågakvarande uppgifterna lämnas.

Punkt 1. Den inom parentes ställda frågan besvaras jakande, när en el. flera till hushållet hörande personer ha sovrum i annan till gården hörande byggnad än det egentliga boningshuset. Dylika rum skola i det följande medräknas.

Punkt 2. Reveterat trähus räknas som hus av trä. Korsvirkeshus redovisas under »annat material».

Punkt 6. Är bostaden belägen i bostadsföreningshus, göres härom särskild anteckning. — Såsom av arbetsgivare förhyrd el. upplåten bostad betraktas även gårdskarlslägenhet o. d. — Till »bostad förhyrd i annat hus» hänföres endast sådana hyreslägenheter, beträffande vilka rent marknadsmässigt hyresavtal föreligger. Är bostadsupplåtelsen förenad med arbets- el. arrendeavtal el. förefinnes ett understödsmoment, hänföres bostaden till någon av övriga grupper. Sålunda hänföres till »annan upplåtelseform» bl. a. bostad i hus tillhörande släkting till hyresgästen.

Punkt 15. Boningsrum med under 6 kvm golvyta räknas icke som särskilt rum. Kök under 6 kvm räknas såsom kokvrå.

Punkt 16. Om läg. består av mindre antal rum och andra utrymmen, än som finnas upptagna å schemat, skall kolumn utmärkande överskjutande rum o. d. överkorsas. Under rubriken »Övriga utrymmen» redovisas bl. a. boningsrum med mindre än 6 kvm golvyta ävensom sådana vindskontor, uthuslokaler o. d., som användas till sovrum.

Beträffande de olika momenten i punkt 16 iakttagas följande:

a) och b): därest rummets form är regelbunden, så att areal och rymd kunna exakt uträknas på grundval av enkla dimensionsuppgifter, behöva endast sådana uppgifter lämnas (uttryckta i meter med en decimal). Vid a) skrives i så fall t. ex. $5\ 5 \times 3\ 7$, alltså längd och bredd, och vid b) noteras höjden, t. ex. $2\ 4$ m. Är rummets form åter oregelbunden, anges vid a) arealen i kvm och vid b) rymden i kbm (utan decimal), höjden skall dock även i detta fall uppgivas. För undvikande av misstag vid bearbetningen skola härvid måttsenheter (m, kvm, kbm) inskrivas i vederbörande ruta.

c): uppgifterna om de boendes fördelning efter sovrum avgivas på så sätt, att för varje rum (el. utrymme) antalet personer, som där hava sin sovplats, angives medelst en siffra i resp. ruta. Därest ett rum (kök etc.) icke användes till sovrum, införes i vederbörande ruta 0.

Obs! Vissa frågor å formuläret, nämligen de under punkt 2, 6, 9 c, 10, 11 samt 13, 14 och 15 delvis, skola besvaras genom *understrykning* av tillämpligt alternativ. Det är av vikt, att denna metod användes och *icke* det motsatta (överstrykning av icke tillämpliga beteckningar), vilket skulle kunna ge anledning till missförstånd vid bearbetningen.

Statliga bostadsfrämjande åtgärder på landsbygden, deras innebörd och resultat.

Av Bertil Nyström.

A. Egnahemsverksamheten.

Det för landsbygden karakteristiska sammanhanget mellan jordbruk och bostadsupplåtelse framträder klart i utvecklingen av den statliga egnahemsverksamheten. När denna, väl närmast efter förebild av den danska statshusmansrörelsen, tillkom genom beslut av 1904 års riksdag, åsyftades närmast att bereda lantarbete och andra av landsbygdens mindre bemedlade befolkning möjligheter att mot billig ränta (f. n. för jordbrukslån 3·6 procent, för bostadslån 4 procent) och långsam återbetalning (max. 30—37 år) erhålla lån för förvärvande med äganderätt av egna hem; lånen, vilka beviljas mot säkerhet av första in-teckning uppdelas i en amorteringsdel ($\frac{2}{5}$ av lånet) och en stående del ($\frac{3}{5}$). Då tanken var att »egnahemmaren» alltjämt skulle hämta huvuddelen av sin inkomst från lantarbete, särskilt vid det större jordbruket, hölls jordbruksegnahemmets jordareal ursprungligen vid mycket knappa mått, men efter hand har den genom-snittliga ytvidden väsentligt utvidgats, i den mån man uppställde som huvudsyfte med egnahemsrörelsen att upprätta nya självständiga jordbruk, avsedda att ge full försörjning och sysselsättning åt en småbrukarfamilj. Enligt nu gällande bestä-melser (svensk författningssamling 1928 nr 217, 218 och 219 med senare ändringar) kan sålunda värdet av en egnahemslägenhet i färdigt skick få uppgå till högst 15 000 kr. (i särskilda fall 20 000 kr.) för vid lånets erhållande obebyggd jord-brukslägenhet och till 12 000 kr. (16 000 kr.) för redan bebyggd sådan (friköpt, torp, arrendegård e. d.), vilka värden kunna belånas intill $\frac{5}{6}$. Därjämte kunna erhållas tillägglån för inköp av tillskottsjord för utvidgning eller förbättring av ofullständiga jordbruk eller för bostadslägenhets omläggning till jordbrukslägen-het m. m. För utförande av mera väsentligt nyodlings-, byggnads- eller annat grundförbättringsarbete kan vidare (sedan 1923) i samband med egnahemslånet beviljas bidrag i form av premielån (motsvarande högst halva den beräknade arbetskostnaden intill ett maximum av 1 500 kr.), vilket är räntefritt och anses guldet, då det föreskrivna arbetet utförts inom bestämd tid. Lägenhet, å vilken ej kunna födas minst två kor (eller varå innehavaren ej kan erhålla sin väsent-liga utkomst av trädgårdsbruk e. d.), betraktas som bostadslägenhet, och för sådan är högsta belåningsvärdet 10 000 kr. och högsta lånebeloppet $\frac{4}{5}$ därav. Dylika bostadsegnahem pläga anläggas invid industrisamhällen eller eljest å platser, där stadigvarande arbetsförtjänst är att påräkna, men få ej upprättas inom stadsplanlagt område.

Egnahemslåneverksamheten handhaves icke av staten själv utan av ansvariga låneförmedlare, vilka på ansökan årligen tilldelas statslån att av dem på egen risk och med egen beslutanderätt, men under kontroll av statens egnahemsstyrelse an-vändas för utlämnande av egnahemslån till de enskilda egnahemsbildarna; från en särskild statens jordförmedlingsfond (upprättad 1907) kunna låneförmedlare därjämte erhålla lån för inköp och uppdelning i lotter av större för styckning lämpliga jordegendomar.¹ Huvudsakliga låneförmedlare (ca $\frac{9}{10}$ av lånesumman) äro hushållningssällskapen — vilka sköta lånerörelsen och vad därmed samman-hänger genom var sin egnahemsnämnd (5 ledamöter varav 2 utsedda av Kungl.

¹ Förutom den av staten sålunda understödda och kontrollerade jordanskaffningsverk-samheten bedrivs en yrkesmässig jordstycknings- och jordförmedlingsverksamhet, vilken i fråga om omfattning överstiger den statsunderstödda.

Tab. 1. Av låneförmediarna under åren 1905—1936 beviljade egnahemslån.

Å r	Lån för jordbruks- lägenheter		Lån för bostads- lägenheter		Tillhopa	
	antal	lånebelopp kr.	antal	lånebelopp kr.	antal	lånebelopp kr.
<i>I. Hushållnings- sällskap.</i>						
1905—1914.....	9 550	26 597 988	3 702	7 082 132	13 252	33 680 120
1915—1924.....	13 389	59 886 745	6 904	24 484 480	20 293	84 371 225
1925.....	1 978	10 510 300	1 185	4 648 200	3 163	15 158 500
1926.....	2 154	11 504 000	1 171	4 476 200	3 325	15 980 200
1927.....	2 306	12 173 700	1 170	4 403 150	3 476	16 576 850
1928.....	2 154	10 995 750	1 220	4 513 950	3 374	15 509 700
1929.....	2 221	11 122 600	1 202	4 306 250	3 423	15 428 850
1930.....	1 996	9 932 850	1 282	4 579 700	3 278	14 512 550
1931.....	1 909	8 889 185	1 244	4 379 900	3 153	13 269 085
1932.....	2 155	9 257 900	1 637	5 599 750	3 792	14 857 650
1933.....	2 440	9 663 500	1 993	6 537 900	4 433	16 201 400
1934.....	2 345	9 794 550	1 978	6 719 050	4 323	16 513 600
1935.....	2 081	8 509 425	1 982	7 090 600	4 063	15 600 025
1936.....	1 994	8 541 080	1 777	6 888 348	3 771	15 429 428
Tillhopa	48 672	207 379 573	28 447	95 709 610	77 119	303 089 183
<i>II. Kommuner, bolag och för- eningar.</i>						
1905—1914.....	635	2 715 179	1 703	4 662 754	2 338	7 377 933
1915—1924.....	743	4 590 024	1 761	7 725 599	2 504	12 315 623
1925.....	63	485 400	167	816 000	230	1 301 400
1926.....	52	438 000	182	916 300	234	1 354 300
1927.....	44	339 300	180	895 500	224	1 234 800
1928.....	44	362 250	201	986 500	245	1 348 750
1929.....	39	265 450	192	942 400	231	1 207 850
1930.....	39	345 400	186	916 200	225	1 261 600
1931.....	46	316 000	184	902 500	230	1 218 500
1932.....	51	304 000	339	1 706 100	390	2 010 100
1933.....	33	185 400	317	1 625 700	350	1 811 100
1934.....	27	162 250	282	1 487 800	309	1 650 050
1935.....	21	152 030	324	1 812 850	345	1 964 880
1936.....	25	171 350	342	2 005 925	367	2 177 275
Tillhopa	1 862	10 832 033	6 360	27 402 128	8 222	38 234 161
Samtliga låne- förmedlare	50 534	218 211 606	34 807	123 111 738	85 341	341 323 344

Maj:t), biträdd av en eller flera jordbruks- e. d. konsulenter samt egnahemsombud (och ibland egnahemskommittéer) ute i socknarna — samt därjämte ett trettiofem kommuner och ungefär lika många egnahemsföreningar och egnahemsaktiebolag (med begränsad vinstutdelning etc.), vilkas rörelse emellertid huvudsakligen hänför sig till bostadsbildning invid städer och andra tätbebyggda samhällen.

Under de mer än trettio år (1905—1936), för vilka redovisning föreligger för egnahemsverksamhetens resultat, ha, såsom framgår av den på grundval av egnahemsstyrelsens uppgifter upprättade tab. 1, beviljats tillhopa 85 341 egna-

hemslån till ett sammanlagt belopp av över 341 milj. kr.; därav ha 218 milj. kr. kommit på 50 534 jordbrukslägenheter (varav 20 061 förut obebyggda) med i medeltal c:a 4 300 kr. per lån, samt 123 milj. kr. på 34 807 bostadsegnahem (varav 30 281 förut obebyggda) med i medeltal c:a 3 500 kr. Härtill komma över 10 milj. kr. i form av premielån; såsom tab. 3 utvisar, utgingo 9·2 milj. kr. i premielån under åren 1923—1935 motsvarande c:a 0·7 milj. kr. per år. Av de under trettonårsperioden utlämnade premielånen har visserligen det mesta använts till ekonomibyggnader (42·8 procent) och gödselvårdsanläggningar (22·9 procent), men 19·6 procent ha gått till bostadshus. Under vart och ett av senaste åren ha av egnahems- och premielån utlämnats närmare 20 milj. kr., vilka kommit 3 500 à 4 500 låntagare tillgodo.

Rörelsen har rönt påtaglig inverkan av rådande konjunkturer, låt vara att verkningarna understundom gestalta sig olika för jordbruks- och bostadslägenheter. Även särskilda faktorer spela in. Så synes nedgången från 1934 till 1935 och 1936 i fråga om jordbruksegnahem böra ses i samband med bl. a. den växande arbetarsmåbruksrörelsen (jfr nedan).

I enlighet med framställningar i statsverkspropositionen medgav 1937 års riksdag, att för 1938 finge beviljas statslån från egnahemslånefonden intill ett belopp av 22 milj. kr., därav 14·5 milj. kr. för jordbrukslägenheter och 7·5 milj. kr. för bostadslägenheter. Sistnämnda belopp hade ökats med 2 milj. kr. på grund av ökad efterfrågan, varjämte Kungl. Maj:t nu liksom tidigare skulle äga rätt att för bostadslägenheter taga i anspråk större belopp än det angivna, därest förhållandena därtill skulle giva anledning och i den mån så kunde ske utan förfång för lånerörelsen för jordbruksändamål. Såsom kapitalökning för egnahemslånefonden anvisades för budgetåret 1937/1938 5·5 milj. kr., varjämte för premielån till egnahemslåntagare för nyodlings- och nybyggnadsarbeten anvisades för budgetåret 1937/1938 ett reservationsanslag av 0·9 milj. kr. Vidare skulle, i avvaktan på förslag från 1936 års egnahemsutredning, för treårsperioden 1937—1939 genomföras en temporär räntesänkning, innebärande att räntan å den stående delen av egnahemslån, beviljade efter utgången av år 1920, skulle utgå efter 3·6 procent beträffande jordbrukslån samt efter 4 procent beträffande bostadslån. I fråga om användning av jordförmedlingsfonden medgav riksdagen att lån från denna fond finge utlämnas även för inköp av fastighet lämplig för styckning till tomter för bostadsändamål, enär bristande möjligheter i detta avseende förorsakat svårigheter för låneförmedlare, som i avsikt att få till stånd nedsatt tomtpris önskat förvärva jordområde, avsett att upplåtas till bostadslägenheter.

Medräknas 1937 års låneverksamhet, har genom egnahemsrörelsen skapats närmare 90 000 bostäder med eller utan samband med jordbruk, vilket visserligen icke, särskilt i fråga om jordbrukslägenheter, behöver innebära motsvarande nybyggnad av bostadshus. Beräknas i genomsnitt, att i varje hem finnas inemot 5 familjemedlemmar, skulle omkring 450 000 personer eller drygt $\frac{1}{10}$ av lantbefolkningen fått sina levnadsvillkor och särskilt sina bostadsförhållanden omgestaltade genom statens mellankomst. Denna påverkan måste anses ha i stort sett inverkat höjande på landsbygdens byggnads- och bostadsstandard, låt vara att kritik ej saknas mot tillämpade byggnads- och finansieringsmetoder. Jordbruks- och arbetslöshetskrisen medförde svårigheter för låntagarna att fullgöra sina betalningsskyldigheter, vilket nödvändiggjorde beviljande av stödlån 1932 (å tillhoppa 1·1 milj. kr.) samt sedermera i viss utsträckning av uppskov med erläggande av ränta och amortering å en del egnahemslån; enligt riksdagens beslut fingo dylika uppskov beviljas till ett belopp av 2 milj. kr. för vartdera av budgetåren 1933/1934 och 1934/1935, 1 milj. kr. för 1935/1936, 0·3 milj. kr. för 1936/1937 samt 0·2 milj. kr. för 1937/1938¹; beloppen ha dock blott delvis tagits i anspråk. Antalet tvångsförsålda egnahemslägenheter, vilket åren 1931—

¹ Kungl. kung. 1933: 173, 1934: 126, 1935: 161, 1936: 99, 1937: 10.

Tab. 2. Vid 1935 års utgång egnahemsbelånade lägenheter hos de olika hushållningssällskapen.

Hushållningssällskap	Antal jordbrukslägenheter	Antal bostadslägenheter	Tillhopa	Låneförmedlarnas kapitalskuld till egnahems-lånefonden d. 31/12 1935 1 000 kr.	Hushållningssällskap	Antal jordbrukslägenheter	Antal bostadslägenheter	Tillhopa	Låneförmedlarnas kapitalskuld till egnahems-lånefonden d. 31/12 1935 1 000 k.
Stockholms stads o. läns	1 072	1 566	2 638	13 955	Göteb. o. Bohus läns ..	590	1 028	1 618	4 88
Uppsala läns	1 201	785	1 986	7 705	Älvsborgs läns norra ..	1 056	578	1 634	6 18
Södermanlands läns....	849	387	1 236	7 012	Älvsborgs läns södra ..	1 208	475	1 683	5 58
Östergötlands läns	881	583	1 464	5 804	Skaraborgs läns	1 213	199	1 412	6 56
Jönköpings läns.....	592	248	840	2 667	Värmlands läns.....	2 505	790	3 295	10 81
Kronobergs läns	1 405	457	1 862	5 409	Örebro läns	1 227	457	1 684	6 64
Kalmar läns norra	417	432	849	3 356	Västmanlands läns	701	554	1 255	5 02
Kalmar läns södra	295	629	924	2 857	Kopparbergs läns.....	715	1 157	1 872	6 37
Gotlands läns.....	968	416	1 384	5 008	Gävleborgs läns	825	1 013	1 838	5 32
Blekinge läns.....	1 142	615	1 757	5 628	Västernorrlands läns ..	3 023	1 944	4 967	16 65
Kristianstads läns	3 981	1 583	5 564	26 482	Jämtlands läns	1 910	738	2 648	8 55
Malmöhus läns	668	586	1 254	7 602	Västerbottens läns	3 528	1 424	4 952	14 18
Hallands läns.....	1 117	440	1 557	6 739	Norrbottnens läns	2 529	839	3 368	9 85
					Samtliga	35 618	19 923	55 541	206 88

1933 årligen uppgått till c:a 200 à 300 eller omkring 0·5 % av hela antalet lägenheter med uteliggande lån, nedgick 1934 till 173 (0·3 %) och 1935 till 136 (0·2 %).

Tendensen synes gå i riktning mot att utvidga egnahemsrörelsen från väsentligen en kreditförmedling till en genom det allmännas organ planmässigt ledd social jordbruks- och bostadskolonisation. Den 30 december 1936 tillkallade chefen för jordbruksdepartementet enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande särskilda utredningsmän för att verkställa utredning och avgiva förslag rörande egnahemsverksamheten och andra med statens verksamhet på det sociala jordområdet sammanhängande frågor. Enligt givna direktiv äger denna »1936 års egnahemsutredning» att behandla egnahemsfrågan i hela dess vidd, men till en början har kommittén inriktat sitt arbete närmast på jordfördelningsfrågan. Egnahemsutredningen har sålunda sökt belysa förekomsten i olika bygder av dels självförsörjande jordbruk, dels stödjordbruk (arbetarsmåbruk o. d., jfr nedan), vilkas innehavare få sitt huvudsakliga uppehälle av säsongarbete o. d., dels ofullständiga jordbruk, vilka böra brukas som självförsörjande men för närvarande icke lämna erforderlig bärgning och tillräcklig sysselsättning åt innehavarna och deras familjer. Härigenom söker egnahemsutredningen vinna underlag för bedömning av, i vad mån ofullständiga jordbruk kunna förstärkas, självförsörjande egnahemsjordbruk samt arbetarsmåbruk nybildas etc.

Dylika undersökningar lära bl. a. bekräfta, att den statliga egnahemsrörelsens betydelse ingalunda gjort sig likformigt gällande över hela landet. Efter folk-mängden räknat har egnahemsverksamheten, som tab. 2 utvisar, utvecklats kraftigast å Gotland, i Kristianstads län samt i de fyra nordligaste länen, medan exempelvis i Malmöhus och Jönköpings län bildande eller förvärvande av egnahemslägenheter med det allmännas stöd synes ha spelat en rätt undanskymd roll och man i stället litat till kredithjälp från sparbanker, affärsbanker o. d.

Tab. 3. Åren 1923—1935 beviljade premielån, fördelade efter olika ändamål.

Hushållningssällskap m. m.	Bostads-	Eko-	Gödsel-	Ny-	Diverse	Hela	Premie-
	hus	nomi-	vårds-	odling	ändamål	antalet	länens
	antal	byggnader	anlägggn.	antal	antal	premie-	belopp,
		antal	antal	antal	antal	lån	kr.
Stockholms stads och läns ..	118	300	25	2	38	483	246 330
Uppsala läns	122	495	227	73	9	926	240 000
Södermanlands läns	193	355	308	29	86	971	311 000
Östergötlands läns	75	250	203	25	95	648	209 970
Jönköpings läns	48	127	146	33	21	375	91 100
Kronobergs läns	86	486	563	167	854	1 387	280 050
Kalmar läns norra	29	110	8	—	21	168	66 060
Kalmar läns södra	71	120	86	10	3	290	66 383
Gotlands läns	140	313	257	110	51	871	185 900
Blekinge läns	85	329	365	9	5	793	161 450
Kristianstads läns	633	1 331	1 725	1 027	12	4 728	977 000
Malmöhus läns	321	366	68	30	19	804	283 050
Hallands läns	151	326	37	204	56	774	236 835
Göteborgs och Bohus läns ..	85	142	53	16	14	310	116 405
Älvsborgs läns norra	137	429	441	14	14	1 035	237 000
Älvsborgs läns södra	175	276	91	161	72	775	173 000
Skaraborgs läns	190	436	321	56	45	1 048	315 000
Värmlands läns	514	1 166	1 063	10	3	2 756	487 200
Örebro läns	202	642	223	86	43	1 196	316 085
Västmanlands läns	137	300	69	5	6	517	253 385
Kopparbergs läns	114	365	264	8	3	754	209 000
Gävleborgs läns	124	216	139	34	91	604	188 300
Västernorrlands läns	467	1 093	146	196	45	1 947	661 000
Jämtlands läns	436	640	70	192	16	1 354	540 500
Västerbottens läns	732	1 331	459	907	18	3 447	948 000
Norrbottnens läns	858	1 768	62	403	6	3 097	1 156 400
Tillhopa	6 243	13 712	7 419	3 807	877	32 058	8 956 403
Övriga låneförmedlare	188	281	71	45	74	659	230 905
Samtliga låneförmedlare	antal 6 431	13 993	7 490	3 852	951	32 717	9 187 308
	% 19·6	42·8	22·9	11·8	2·9	100·0	

B. Arbetarsmåbruksverksamheten.

Ett karakteristiskt drag för egnahemslåneförmedlingen är, att låntagare visserligen skall vara i behov av kraftigt bistånd för att kunna genomföra sitt företag, men dock ej helt sakna egna medel. Riksdagsmotioner ha emellertid väckts och utredningar verkställtts åsyftande att utröna möjligheterna till egnahemsförvärv för personer, för vilka de dittillsvarande formerna ej passade, men som eljest kunde anses äga goda förutsättningar för genomförande av ett dylikt företag. Såsom ett resultat av dessa strävanden framstår i någon mån 1933 års riksdags beslut (svensk författningssamling nr 382) angående statsunderstödd samfällid jordbruksdrift, vilken emellertid knappast blivit omsatt i praktiken. Mera betydelsefull har varit den efter initiativ av sociala jordutredningen genom beslut av 1933 års riksdag inrättade arbetarsmåbruksverksamheten (svensk författningssamling nr 331), som åsyftar att bereda företrädesvis skogsarbetare samt med dessa beträffande arbetsförhållanden och utkomstmöjligheter likställda arbetare (t. ex. lantarbetare, stenhuggare, fiskare)

Tab. 4. Översikt över arbetar-

	Länförmediande kommuner	Antal länebeviljande kommuner	För resp. år disponibla belopp kr.	Därav disponerat genom beviljande av lån		Antal under året handlagda ansökningar				
				Summa kr.	Per lägenhet kr.	Beviljade	Avslagna eller återkallade	Vilande till nästa år	Summa	
1	Uppsala län	1935	3	45 000	6 350	3 175	2	5	2	9
2	Östergötlands län	1935	2	21 000	4 000	4 000	1	5	1	7
3	Jönköpings län	1935	2	30 000	11 700	5 850	2	1	—	3
4	Gotlands län	1935	1	9 000	—	—	—	—	—	—
5	Blekinge län	1935	4	77 000	41 570	5 939	7	2	—	9
6	Kristianstads län	1935	4	57 400	14 250	4 750	3	2	11	16
7	Göteborgs och Bohus län	1935	3	60 000	54 340	4 940	11	2	5	19
8	Älvsborgs län	1935	4	51 200	15 750	5 250	3	4	2	9
9	Skaraborgs län	1935	1	12 000	—	—	—	—	—	—
10	Värmlands län	1933	5	74 000	63 900	4 915	13	9	21	43
11		1934	8	219 100	176 850	4 912	36	10	31	77
12		1935	22	675 950	506 430	5 445	93	24	89	206
13	Kopparbergs län	1933	6	65 300	27 175	5 435	5	16	7	28
14		1934	19	325 025	194 925	4 998	39	41	26	106
15		1935	23	507 650	218 115	5 593	39	10	19	68
16	Gävleborgs län	1933	25	497 500	379 973	4 809	79	70	200	349
17		1934	38	807 927	649 945	4 999	130	187	255	572
18		1935	38	1 167 832	972 430	5 402	180	79	245	504
19	Västernorrlands län	1933	32	732 000	556 830	4 564	122	70	205	397
20		1934	50	1 386 670	1 212 094	4 716	257	153	322	732
21		1935	52	1 980 586	1 666 355	5 191	321	100	352	773
22	Jämtlands län	1933	36	749 200	518 415	4 508	115	127	171	413
23		1934	53	1 421 985	1 197 160	4 847	247	135	345	727
24		1935	53	1 918 045	1 621 340	5 197	312	112	344	768
25	Västerbottens län	1933	7	145 000	132 300	3 575	37	11	32	80
26		1934	21	782 700	723 057	4 304	168	97	101	366
27		1935	22	1 132 643	1 016 100	4 957	205	71	87	363
28	Norrbottens län	1933	12	237 000	105 170	4 573	23	30	38	91
29		1934	21	772 830	608 150	4 678	130	153	172	455
30		1935	22	1 172 780	992 005	4 935	201	105	201	507
31	Hela verksamhetsområdet	1933	123	2 500 000	1 783 763	4 527	394	333	674	1 401
32		1934	210	5 716 237	4 762 181	4 729	1 007	776	1 252	3 035
33		1935	256	8 918 086	7 140 735	5 174	1 380	523	1 358	3 261
34		1933—1935		17 134 323	13 686 679	4 921	2 781	1 632	3 284	7 697

småbruksverksamheten 1933—1935.

Under resp. år beviljade lånebeloppss fördelning per lägenhet					Areal per belånad lägenhet				Antal familjemedlemmar i belånade lägenheter				
Köpe- skilling	Därav för jord	Ny- bygg- nad	Ny- odling	Lant- mäteri- och lag- farts- kostna- der etc.	Odlad jord	Od- lings- mark	Annan mark	Summa	Hela antalet		Därav barn under 15 år		
									Summa	Per lägen- het	Summa	Per lägen- het	
kr.	kr.	kr.	kr.	kr.	ha	ha	ha	ha					
900	550	2 135	25	115	0·93	0·58	0·94	2·45	13	6·5	5	2·5	1
2 500	1 500	1 400	50	50	0·75	0·25	1·10	2·10	4	4·0	2	2·0	2
1 675	1 675	3 960	115	100	0·75	0·43	1·45	2·63	15	7·5	9	4·5	3
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4
2 071	1 957	3 848	—	19	1·70	0·52	2·38	4·60	28	4·0	14	2·0	5
1 333	1 333	3 352	—	65	1·12	0·74	0·17	2·03	12	4·0	5	1·7	6
2 079	1 623	2 699	94	68	1·24	1·01	1·49	3·74	59	5·4	33	3·0	7
2 608	1 942	2 607	—	35	2·17	0·33	2·43	4·93	14	4·7	9	3·0	8
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9
1 596	1 302	3 083	162	23	1·14	0·62	6·50	8·26	67	5·2	36	2·8	10
1 719	1 523	3 128	40	24	1·59	0·46	2·83	4·83	164	4·6	81	2·3	11
1 754	1 597	3 605	40	47	1·68	0·49	1·63	3·80	451	4·8	212	2·3	12
1 105	865	4 070	260	—	0·76	0·96	2·66	4·38	21	4·2	8	1·6	13
1 103	762	3 656	218	22	0·71	1·10	2·79	4·60	187	4·8	84	2·2	14
1 269	1 043	4 075	192	57	0·87	0·93	2·48	4·28	188	4·8	69	1·8	15
1 484	1 153	3 164	128	33	1·81	0·85	2·21	4·87	376	4·8	188	2·1	16
1 529	1 251	3 391	53	27	1·85	0·79	2·37	5·01	641	4·9	328	2·5	17
1 482	1 329	3 816	58	47	1·80	0·58	2·33	4·71	836	4·6	414	2·3	18
1 464	1 274	3 025	70	5	1·29	0·76	1·53	3·58	542	4·4	264	2·2	19
1 584	1 348	3 047	55	31	1·62	0·79	2·16	4·57	1 130	4·4	534	2·1	20
1 581	1 417	3 514	45	51	1·57	0·75	2·04	4·36	1 352	4·2	628	2·0	21
1 278	1 036	2 933	271	26	0·89	1·92	4·20	7·01	526	4·6	251	2·2	22
1 423	1 075	3 136	256	32	0·80	2·23	5·00	8·03	1 191	4·8	559	2·3	23
1 373	1 127	3 525	252	47	0·84	2·15	3·36	6·35	1 418	4·5	639	2·0	24
746	569	2 518	274	37	0·30	2·61	5·71	8·62	161	4·4	77	2·1	25
1 073	874	2 956	245	30	0·77	2·29	6·96	10·02	638	3·8	311	1·9	26
1 104	928	3 497	307	49	0·59	2·81	5·74	9·14	793	3·9	351	1·7	27
1 265	1 083	2 896	408	4	0·46	3·00	5·55	9·01	103	4·5	50	2·2	28
990	875	3 331	327	30	0·63	2·75	4·27	7·65	523	4·0	248	1·9	29
963	884	3 569	354	48	0·51	2·89	3·87	7·27	850	4·2	414	2·1	30
1 336	1 098	2 986	185	20	1·13	1·42	3·25	5·80	1 796	4·6	874	2·2	31
1 362	1 112	3 161	177	30	1·14	1·65	4·00	6·79	4 474	4·4	2 145	2·1	32
1 371	1 196	3 573	181	49	1·12	1·65	3·17	5·94	6 033	4·4	2 804	2·0	33
1 363	1 152	3 341	180	38	1·13	1·62	3·48	6·23	12 303	4·4	5 823	2·1	34

ökad förmåga till självförsörjning genom förvärv av jord i och för nybildning av ett småbruk, avsett att drivas vid sidan av förtjänstarbetet, t. ex. skogs-, flottnings- eller liknade säsongarbeten. Lånerörelsen, vilken från att ursprungligen ha avsett Norrland samt de norra delarna av Dalarne och Värmland utsträcktes till hela landet år 1934 (nr 234), bedrivs under egnahemsstyrelsens inseende av sådan landskommun, som beslutat om rörelsens upptagande inom sitt område, genom särskilt utsedd arbetarsmåbruksnämnd eller kommunalnämnden och därför erhållit arbetarsmåbruksstatslån. Från den för ändamålet inrättade arbetarsmåbrukslånefonden, vartill för budgetåren 1933/1934—1937/1938 anvisats tillhopa 31·9 milj. kr. och vars årliga utlåningsbelopp ursprungligen sattes till 2·3 milj. kr., men för år 1935 höjdes till 8 och för 1936 till 10 milj. samt för vartdera av åren 1937 och 1938 till 12 milj. kr., utlämnas till jordsökande lån å högst 6 000 kr. Av lånebeloppet utgöra minst $\frac{2}{3}$ amorteringsdelen, som är räntefri, men skall återbetalas under 6:e—35:e året, vilket medför en årsutgift av högst 133 kr. Därefter skall gäldas ränta efter av Kungl. Maj:t fastställd räntesats på den återstående tredjedelen av lånet, vartill hänföres lånebidrag för jordköp och i förekommande fall vissa odlingskostnader; årliga räntebetalningen torde ej överstiga 80 kr., enär räntesatsen skall bestämmas med hänsyn tagen till räntan för den stående delen av egnahemslån för jordbrukslägenheter. För eventuell förlust å lånerörelsen svarar kommunen helt intill dess amorterings-skyldigheten inträder (d. v. s. till sjätte årets början), men därefter blott för en fjärdedel av uppkommande förlust, varav återstoden faller på staten.

Såsom av tab. 4 framgår, beviljades under år 1933 i tillhopa 123 kommuner 394 arbetarsmåbrukslån om i genomsnitt 4 527 kr., varav 1 098 kr. beräknats åtgå för jordinköp (i medeltal per lägenhet 5·80 ha, varav 1·13 ha åker och 1·42 ha odlingsmark) och 2 986 kr. för bostadshus och ekonomibyggnad. Antalet familjemedlemmar per arbetarsmåbruk beräknades uppgå till i genomsnitt 4·6, varav 2·2 barn under 15 år.

År 1934 deltog 210 kommuner i arbetarsmåbruksverksamheten, och nu beviljades ansökningar om lån för 1 007 arbetarsmåbruk med i genomsnitt 4 729 kr., varav 3 161 kr. belöpte sig på nybyggnad och 1 112 kr. på jorden. Medelarealen per lägenhet var nu 6·79 ha, varav 1·14 ha odlad jord och 1·65 ha odlingsmark. Antalet familjemedlemmar per belånad lägenhet uppgavs för detta år till 4·4, varav 2·1 barn under 15 år.

Med år 1935 utsträcktes arbetarsmåbruksrörelsen även till de sydligare delarna av landet, och lån beviljades, såsom tab. 4 utvisar, inom 256 kommuner fördelade på 16 olika län. Tillhopa beviljades lån till 1 380 småbruk med ett genomsnittligt belopp av 5 174 kr., varav 1 196 kr. beräknades för jorden och 3 573 kr. för nybyggnader. Medelarealen per lägenhet var nu 5·94 ha, varav 1·12 ha odlad jord och 1·65 ha odlingsmark. Familjemedlemmarnas antal per lägenhet var i medeltal 4·4, varav 2·0 barn under 15 år.

Under år 1936 har arbetarsmåbruksverksamheten fortsatt efter samma linjer som föregående år. Enligt i tab. 5 meddelade uppgifter har arbetarsmåbruksverksamhet bedrivits i ytterligare 7 län eller samtliga med undantag av Södermanlands län. Lån ha beviljats till 1 489 småbruk utöver de förut beviljade 2 781, varigenom totalantalet stiger till c:a 4 270. Det för 1936 disponerade lånebeloppet utgjorde 8·3 milj. kr. eller c:a 5 570 kr. per lägenhet.

Såsom framgår av vad nu anförts, är arbetarsmåbruksrörelsen stadd i rask utveckling. Särskilt kraftig har rörelsen varit i Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län, där det finnes kommuner med ett tjugotal beviljade lån per år (Åsele 25 lån år 1935). Otivelaktigt har härigenom åstadkommits en icke oväsentlig höjning av den merendels mycket låga levnads- och bostadsstandarden bland arbetarna i Norrlands skogsbygder. Vid lånens beviljande har hänsyn tagits dels till sökandes försörjningsskyldighet mot familje-

Tab. 5. Uppgifter rörande arbetarsmåbruksverksamheten 1936.

Län	Överflyttat belopp från 1935	Nytt belopp för 1936	Summa tillgängligt belopp för 1936	Disponerat belopp 1936	Antal bevil- jade lån 1936	Belopp, som hos K. M:t be- gårts få överflyttat till 1937	Odispo- nerat belopp att återgå till fonden
	kr.	kr.	kr.	kr.		kr.	kr.
Stockholms	—	59 500	59 500	23 500	4	36 000	—
Uppsala	38 650	—	38 650	9 600	2	—	29 050
Östergötlands	17 000	17 000	34 000	5 000	1	12 000	17 000
Jönköpings	18 300	6 000	24 300	6 000	1	—	18 300
Kronobergs	—	70 000	70 000	11 500	2	58 500	—
Kalmar	—	72 000	72 000	18 575	5	53 425	—
Gotlands	—	16 500	16 500	9 000	2	7 500	—
Blekinge	35 430	99 000	134 430	29 300	5	75 830	29 300
Kristianstads	43 150	130 250	173 400	76 500	13	96 900	—
Malmöhus	—	77 000	77 000	17 900	3	59 100	—
Hallands	—	81 500	81 500	40 890	7	40 500	110
Göteborgs o. Bohus	5 660	93 000	98 660	57 930	10	40 730	—
Älvsborgs	35 450	52 400	87 850	47 200	8	17 200	23 450
Skaraborgs	12 000	78 500	90 500	41 650	8	36 850	12 000
Värmlands	169 520	809 500	979 020	653 985	115	269 110	55 925
Örebro	—	101 000	101 000	46 360	8	54 640	—
Västmanlands	—	73 000	73 000	52 400	9	20 600	—
Kopparbergs	223 335	286 000	509 335	242 575	42	126 660	140 100
Gävleborgs	168 542	1 063 750	1 232 292	936 780	163	261 362	34 150
Västernorrlands	272 069	2 009 725	2 281 794	1 830 780	331	392 434	58 580
Jämtlands	266 775	1 618 900	1 885 675	1 557 395	274	282 930	45 350
Västerbottens	99 843	1 211 000	1 310 843	1 150 335	213	133 508	27 000
Norrbottnens	169 900	1 428 000	1 597 900	1 427 350	263	145 535	25 015
	1 575 624	9 453 525	11 029 149	8 292 505	1 1489	2 221 314	515 330

¹ Därav 584 med maximilån 6 000 kr.

medlemmar eller andra anhöriga, dels till huruvida han på grund av bristfällig bostad eller trångboddhet vore i behov av bättre ordnade bostadsförhållanden. På bostadshus ha av egnahemsstyrelsen uppställts vissa minimifordringar, såsom avskilt läge i förhållande till djurstallar, grund nedförd till frostfritt djup och med hel sockel, golv av trä med trossfyllning minst 30 cm över marken, rums- höjd c:a 2'4 m (i vindsrum 2'2 m), öppningsbara fönster, erforderlig uppvärmningsanordning, garderob, ventilerat skafferi m. m. Men för kostnadens nedbringande ha även uppställts vissa maximifordringar, innebärande bl. a. att böningshusets bottenyta ej må överstiga 45 kvm utan särskilt medgivande av egnahemsstyrelsen.

Ehuru egnahemsstyrelsen sökt att genom tillhandahållande av typritningar och granskning av inkomna ansökningar tillse, att kostnaderna för arbetarsmåbruken och särskilt för byggnaderna å dessa utan eftersättande av vissa kvalitetsfordringar i möjligaste mån hölles nere, utvisa de förut anförda uppgifterna en nästan genomgående prisstegring framför allt på byggnader. Maximibeloppet 6 000 kr. per lägenhet har uppnåtts i allt flera fall — 1936 i 584 fall — och genom särskild kungörelse (1936 nr 100) har egnahemsstyrelsen, jämlikt beslut av 1936 års riksdag, medgivits att använda ett belopp av högst 200 000 kr. till förhöjning av tidigare beviljade lån (intill maximum 6 000 kr.) i syfte att möjliggöra

färdigställandet av vederbörande lägenheter. Härtill ha särskilt medverkat stigande priser på byggnadsmaterial, medan genom de låneförmedlande nämndernas medverkan (inköp av jordområden för styckning etc.) jordpriserna uppgivas ha kunnat hållas inom skäliga gränser.¹

1937 års riksdag har medgivit, att av det belopp å 12 milj. kr., inom vilket statslån från arbetarsmåbrukslånefonden skulle få beviljas för år 1937, högst 300 000 kr. finge användas för möjliggörande av erforderliga låneförhöjningar till 1933, 1934 och 1935 års låntagare enligt enahanda grunder som de, vilka tillämpats vid motsvarande av 1936 års riksdag medgivna förhöjningar. Närmare bestämmelser ha utfärdats genom kungl. kungörelse (nr 395).

Medel ha hittills disponerats för upprättande av över 6 000 arbetarsmåbruk. I 1937 års statsverksproposition underströk chefen för jordbruksdepartementet vad som redan framhållits vid arbetarsmåbrukslånefondens inrättande, nämligen att inom vissa kommuner förhållandena kunna vara sådana, att arbetarsmåbruksverksamhet därstädes icke borde förekomma. Särskilt vore att märka, att arbetarsmåbruk ej borde bildas i större utsträckning än att de därå bosatta arbetarna kunde påräknas skola under tider med normal arbetstillgång erhålla nödig konstant inkomst. Departementschefen ansåg, att vederbörande kommuner bäst torde känna till arbetsmöjligheterna å orten, men förutsatte, att egnahemsstyrelsen dessutom hade sin uppmärksamhet riktad på detta förhållande, som vore av avgörande betydelse för resultatet av arbetarsmåbruksverksamheten.

C. Bostadsförbättringsverksamheten.

Verksamhetens innebörd och omfattning. Såsom närmare framgår av tillgängliga uppgifter rörande bostadsbeståndet på landsbygden (se sid. 36), äro bostadshusen för de mindre bemedlade här i större utsträckning än i städerna behäftade med bristfälligheter av olika slag. Av detta skäl, liksom även med hänsyn till den merendels svagare hushållsbildningen på landet, framträder bostadsfrågan på landsbygden ej blott som en nybyggnadsfråga utan även och kanske lika mycket som ett bostadsförbättringsproblem. Lantarbetarbostäderna ha ju länge varit kända såsom i stor omfattning undermåliga, och landsbygdens fastighetsägare, som i mer än ett årtionde lidit av tryckta förhållanden inom jordbruksnäringen, vilka först på sistone börjat lättas, ha ej kunnat göra mycket för upp rustning av sina egna och sina arbetares boningshus. Relationen mellan byggnadskostnader och hyror torde vara sådan, att ett i vanlig mening räntabelt bostadsbygge knappast torde vara möjligt på landsbygden, vilket även påvisats av bostadsutredningen för landsbygden. Enligt en av denna år 1933 verkställd uppskattning, som visserligen vilar på rätt bräckliga grunder, skulle av de till c:a 650 000 beräknade bostäderna på landet t. o. m. 2 rum och kök omkring 6 500 eller c:a 1 procent behöva helt nybyggas för en beräknad kostnad av ungefär 4 000 kr. per bostad eller tillhopa 26 milj. kr., men c:a 55 900 eller 8,6 procent eljest vara i behov av reparation för en beräknad kostnad av c:a 700 kr. per lägenhet eller sammanlagt 39 milj. kr. Härigenom kom man till en beräknad total nybyggnads- och reparationskostnad av omkring 65 milj. kr., varav 19 milj. enbart på c:a 22 500 lönebostäder.

Efter initiativ av bostadsutredningen, vilken ansåg ett statsingripande härvidlag motiverat ej blott av socialhygieniska skäl utan även med hänsyn till depressionen på landsbygdens arbetsmarknad, framlades vid 1933 års riksdag, närmast såsom ett led i serien av statsåtgärder till arbetslöshetens bekämpande (proposition nr 211), förslag angående anvisande av 10 milj. kr. till förbättringsbidrag och nybyggnadslån. Propositionen bifölls av riksdagen, och summan utökades av 1934 års riksdag med 16 milj. kr., varav 8 milj. kr. på tilläggsstat

¹ I oktober 1937 har egnahemsstyrelsen föreslagit, att maximibeloppet av arbetarsmåbrukslån skall höjas till 7 000 kr.

för löpande budgetår; av övriga 8 milj. kr. skulle 1·5 milj. företrädesvis användas för lönebstäder och 0·5 milj. till bostadsförbättring i vissa municipalsamhällen efter Kungl. Maj:ts särskilda medgivande. Av 1935 års riksdag anvisades 5 milj. kr. till bostadsförbättringsbidrag (varav 1 milj. kr. företrädesvis för lönebstäder) och 2 milj. kr. till nybyggnadslån. 1936 års riksdag anvisade för budgetåret 1936/1937 dels 5·5 milj. kr. till förbättringsbidrag och dels 2 milj. kr. till nybyggnadslån. Tillhoppa har för den statsunderstödda bostadsförbättringsverksamheten vid de fyra senaste riksdagarna anvisats 40·5 milj. kr. Beloppet utökades till 49 milj. kr. genom 1937 års riksdag, som i enlighet med hemställan i statsverkspropositionen för budgetåret 1937/1938 anvisade 5·5 milj. kr. till bostadsförbättringsbidrag samt 3 milj. kr. till förstärkning av lånefonden för främjande av bostadsbyggande på landsbygden, vilken bildats genom de 4 milj. kr., som för budgetåren 1935/1936 och 1936/1937 anvisats för nybyggnadslån.

Bestämmelserna om den statsunderstödda bostadsförbättringsverksamheten (svensk författningssamling 1933 nr 473, 1934 nr 411, 1935 nr 438, 1936 nr 299, 1937 nr 654 m. fl. kungörelser) avse den egentliga landsbygden (där hälsovårdsstadgans kap. 2 tillämpas), men ha utsträckt till vissa municipalsamhällen efter Kungl. Maj:ts särskilda medgivande (jfr ovan). Föreskrifterna innebära, att förbättringsbidrag och nybyggnadslån kunna utlämnas för ur hälsosynpunkt påkallad upprustning av det nuvarande bostadsbeståndet samt därmed sammanhängande ny- och ombyggnader. Där dessa ersätta äldre bostadslägenheter, få dessa icke vidare användas för bostadsändamål. Både bidrag och lån kunna utgå till samma byggnadsföretag, och den huvudsakliga skillnaden i förutsättningarna för åtnjutande av hjälp i den ena eller andra formen är, att vederbörande för att få bidrag (utan återbetalningsskyldighet) skall vara i behov av ekonomiskt bistånd, vilket ej erfordras för erhållande av lån (4 procents ränta, 20 års amortering, godtagbar säkerhet). Bostadsförbättringsbidrag bestämmas till högst 1 000 kr. per bostadslägenhet och bör i regel understiga 50 procent av de beräknade kostnaderna för upprustningen, men kan i fråga om sökande, som saknar förmåga att själv bidraga, enligt praxis höjas upp till 80 procent, under villkor att vederbörande kommun svarar för att företaget verkligen kan genomföras. Nybyggnadslån utgår med högst 3 000 kr. för lägenhet och får ej överstiga 70 procent av byggnadskostnaderna. Beviljas för samma lägenhet såväl bidrag som lån, må dessa tillhoppa icke överstiga 80 procent av kostnaderna och lånet uppgå till högst 2 000 kr.

Verksamheten handhas av dels kommunernas hälsovårdsnämnder, dels hushållningssällskapens egnahemsnämnder, dels statens egnahemsstyrelse. Hälsovårdsnämnderna mottaga ansökningar (vilka skola åtföljas av plan, enkel ritning samt kostnadsberäkning) och yttra sig över dem, medan egnahemsnämnderna ha att besluta angående beviljande av lån och bidrag (inom ramen för av Kungl. Maj:t för ändamålet fastställda belopp) samt omhänderhava medelsförvaltningen, förvaltning av in-teckningar och andra säkerheter m. m. Egnahemsstyrelsen slutligen utgör klagoinstans beträffande egnahemsnämndernas beslut i dessa ärenden samt leder och övervakar verksamheten enligt statsmakternas direktiv. Styrelsen äger också meddela de närmare föreskrifter, som må finnas erforderliga för tillämpning av bestämmelserna i vederbörande kungl. kungörelser.

Den statsunderstödda bostadsförbättringsverksamheten fick omedelbart en mycket betydande omfattning. Ansökningar till 1933 års anslag inkommo från närmare $\frac{9}{10}$ av landsbygdens samtliga hälsovårds- resp. kommunalnämnder beträffande tillhoppa närmare 43 000 bostäder. Egnahemsnämnderna beviljade av anvisade statsmedel 17·3 milj. kr., varav c:a $\frac{4}{5}$ som förbättringsbidrag och $\frac{1}{5}$ som nybyggnadslån. De understödda bostadsbyggnadsföretagen, som voro fördelade på samtliga län och hushållningssällskapsområden och på 2 101 landskommuner, omfattade tillhoppa 25 128 bostäder. Detta innebär, att till varje

Tab. 6. Uppgifter rörande bostadsförbättringsverksamheten på landsbygden från dess början år 1933 t. o. m. år 1935.

Hushållningssällskap	Antal ansökningar	Antal lägenheter	Medelsbehov för bidrag och lån kr.	Antal företagar, vartill medel beviljats	Avseende antal bostäder			Beräknad total kostnad för dessa kr.	Beviljade bidrag kr.	Beviljade lån kr.	Totalsumma bidrag och lån kr.
					löne-bostäder	andra bostäder	tillhoppa				
Stockholms stads och läns	1 667	2 060	2 079 653	951	175	920	1 095	2 088 657	550 890	419 310	970 200
Uppsala läns	1 243	1 462	1 335 775	760	100	721	821	1 487 315	533 445	124 900	658 345
Södermanlands läns	1 233	1 897	2 113 098	822	506	685	1 191	2 602 450	798 240	396 250	1 194 490
Östergötlands läns	2 233	2 791	2 562 365	1 005	138	989	1 127	1 955 895	746 455	331 685	1 078 120
Jönköpings läns	2 193	2 482	2 118 979	1 058	18	1 169	1 187	2 090 399	626 285	209 015	835 300
Kronobergs läns	2 407	2 571	2 042 051	1 599	41	1 667	1 708	2 037 598	655 745	158 050	813 795
Kalmar läns norra	951	1 222	833 566	603	41	724	765	984 274	363 675	71 490	435 165
Kalmar läns södra	1 771	1 903	1 279 028	815	16	856	872	1 289 382	478 436	114 014	592 450
Gotlands läns	1 801	1 850	1 295 198	898	26	895	921	1 063 481	420 525	74 210	494 735
Blekinge läns	4 068	4 158	2 883 526	1 504	8	1 969	1 977	1 762 709	773 395	82 660	856 055
Kristianstads läns	5 493	5 839	4 007 541	2 576	73	2 689	2 762	3 381 931	1 384 360	236 490	1 620 850
Malmöhus läns	2 904	3 475	2 153 355	2 112	304	2 109	2 413	2 853 212	996 500	78 250	1 074 750
Hallands läns	3 789	4 115	2 999 790	1 808	163	1 867	2 030	2 863 410	1 117 130	95 470	1 212 600
Göteborgs och Bohus läns	2 598	2 826	2 641 977	1 289	27	1 334	1 361	1 948 002	902 945	246 505	1 149 450
Älvsborgs läns norra	2 047	2 178	1 849 160	1 048	44	1 059	1 103	1 941 296	598 290	93 100	691 390
Älvsborgs läns södra	1 527	1 602	1 322 049	881	1	907	908	1 537 458	405 080	296 130	462 230
Skaraborgs läns	3 760	4 029	3 465 683	1 659	125	1 657	1 782	3 224 242	1 216 420	57 750	1 513 150
Värmlands läns	3 207	3 629	2 867 076	1 531	78	1 578	1 656	2 652 319	1 058 685	265 615	1 324 300
Örebro läns	1 942	2 121	1 654 847	1 090	42	1 227	1 269	1 560 701	472 025	112 550	584 575
Västmanlands läns	1 174	1 337	1 244 778	634	97	614	711	1 334 184	452 000	74 700	526 700
Kopparbergs läns	2 032	2 142	2 325 794	992	1	1 006	1 007	1 968 955	660 250	263 650	923 900
Gävleborgs läns	3 147	3 351	3 074 078	1 319	—	1 337	1 337	2 385 411	925 093	340 907	1 266 000
Västernorrlands läns	6 250	6 602	5 991 583	2 968	—	3 141	3 141	5 591 000	1 912 705	126 548	2 039 254
Jämtlands läns	4 709	5 004	4 398 777	1 933	1	2 056	2 057	3 489 290	1 422 110	423 680	1 845 790
Västerbottens läns	12 215	12 376	9 613 382	3 553	—	3 630	3 630	5 823 861	2 558 050	36 700	2 594 750
Norrbottnens läns	12 076	12 562	11 215 274	3 944	8	4 045	4 053	6 712 928	2 817 739	443 731	3 261 470
Tillhoppa	88 437	95 584	79 258 383	39 342	2 033	40 851	42 884	66 630 260	24 846 454	5 173 360	30 019 814

Tab. 7. Uppgifter rörande det beräknade medelsbehovet för 1935 års ansökningar om förbättringsbidrag och nybyggnadslån till lönebostäder.

Hushållningssällskap	Medelsbehov enligt egnahemsnämndernas framställningar						Egnahemsstyrelsens förslag		
	Antal ansökningar	Antal lägenheter	Beräknad totalkostnad kr.	Beräknade förbättringsbidrag kr.	Beräknade nybyggnadslån kr.	Summa bidrag och lån kr.	Beräknade förbättringsbidrag kr.	Beräknade nybyggnadslån kr.	Summa bidrag och lån kr.
Stockholms läns....	45	86	165 424	47 000	31 000	78 000	43 000	31 000	74 000
Uppsala läns	46	113	181 376	69 900	12 800	82 700	65 000	12 800	77 800
Södermanlands läns	185	400	900 000	320 000	130 000	450 000	290 000	130 000	420 000
Östergötlands läns	81	156	337 755	125 800	45 300	171 100	117 000	45 300	162 300
Jönköpings läns ..	38	98	168 611	61 270	14 470	75 740	57 000	14 470	71 470
Kronobergs läns ..	15	26	20 500	8 000	5 000	13 000	7 500	5 000	12 500
Kalmar läns norra	29	65	134 991	56 045	19 200	75 245	52 000	19 200	71 200
Kalmar läns södra	17	34	59 823	22 335	14 710	37 045	20 700	14 710	35 410
Gotlands läns.....	5	6	9 401	3 400	1 500	4 900	3 100	1 500	4 600
Blekinge läns.....	9	25	18 660	8 000	—	8 000	7 500	—	7 500
Kristianstads läns..	47	153	257 188	111 141	25 792	136 933	103 000	25 790	128 790
Malmöhus läns	140	427	697 778	281 810	40 310	322 120	262 000	40 310	302 310
Hallands läns.....	79	140	247 065	101 020	24 100	125 120	94 000	24 100	118 100
Göteborgs och Bohus läns.....	14	24	55 479	22 350	8 600	30 950	20 700	8 600	29 300
Älvsborgs läns norra	18	39	68 553	22 300	11 000	33 300	20 700	11 000	31 700
Älvsborgs läns södra	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Skaraborgs läns....	59	139	293 150	98 870	37 150	136 020	92 000	37 150	129 150
Värmlands läns....	57	206	279 072	108 485	13 100	121 585	100 000	13 100	113 100
Örebro läns	29	48	77 729	22 800	3 700	26 500	21 000	3 700	24 700
Västmanlands läns	47	86	156 106	56 550	3 500	60 050	52 500	3 500	56 000
Kopparbergs läns..	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gävleborgs läns ..	1	2	2 050	1 000	—	1 000	1 000	—	1 000
Västernorrlands läns	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Jämtlands läns	6	6	12 200	5 400	2 300	7 700	5 000	2 300	7 300
Västerbottens läns	1	2	2 561	1 000	—	1 000	1 000	—	1 000
Norrbottnens läns ..	3	3	7 020	3 000	—	3 000	2 800	—	2 800
Tillhopa	971	2 284	4 152 492	1 557 476	443 532	2 001 008	1 438 500	443 530	1 882 030

lägenhet statsmedel skulle utgå med c:a 700 kr., vilket belopp anmärkningsvärt nog helt sammanfaller med det, varmed bostadsutredningen för landsbygden, som förut nämnts, räknat. Ehuru, som förut antytts, det allmännas ingripande på detta område väsentligen föranletts av klagomål över bostäderna för statare o. d. lönearbetare, omfattade de understödda bostadsbyggnadsföretagen blott 716 lönebostäder eller 2·8 procent, ehuru dylika bostäder beräknats utgöra åtminstone 10 procent av samtliga småbostäder. Den alldeles övervägande delen av stats-hjälpen hade gått till ägare av lägenheter, smärre hemman o. d., särskilt (till 38 procent) i Norrland, där förhållandena på detta område också lära vara sämst. Stödaktionens betydelse ur arbetsanskaffningssynpunkt belyses därigenom, att av byggnads- och reparationskostnaderna, som sammantagna uppingo till nära 37 milj. kr. eller drygt dubbla statshjälpen, över 15 milj. kr. eller mer än $\frac{2}{5}$ utbetalts i arbetslöner för c:a 1·7 milj. kr. redovisade dagsverken.

Den andra stödaktionen, som avsåg de hösten 1934 inkomna ansökningarna om bostadsförbättringsföretag, innebar disposition av de för budgetåren 1934/1935

—1936/1937 till förfogande ställda 22·5 milj. kr., varav dock, såsom förut angivits, 3 milj. kr. skulle användas till nybyggnadslån, 0·5 milj. kr. företrädesvis för lägenheter i municipalsamhällen samt 2·5 milj. kr. till lönebostäder (rörande vilka sistnämnda nya ansökningar även hösten 1935 kunde ingivas till hälsovårdsnämnderna). De hösten 1934 inkomna ansökningarna avsågo ej mindre än 52 690 bostadslägenheter och ett anslagsbehov av nära 39 milj. kr., vilka båda summor dock väsentligt reducerades genom egnahemsnämndernas prövning efter angelägenhetsgrad.

Angående omfattningen av den statsunderstödda bostadsförbättringsverksamhetens omfattning sedan dess början år 1933 t. o. m. utgången av år 1935 hänvisas till vidstående tab. 6. Därav framgår, att under de tre åren 1933—1935 inkommit 88 437 ansökningar om bostadsförbättringsbidrag och nybyggnadslån, avseende 95 584 bostäder och ett medelsbehov av 79 milj. kr.; av nämnda tre summor kommo resp. 43·4, 41·7 och 43·2 procent på de fem norrländska länen. Under nämnda period hade medel beviljats till 39 342 byggnadsföretag, avseende 42 884 lägenheter, varav 40 851 (95·3 procent) voro egna bostäder och 2 033 lönebostäder (4·7 procent); av lönebostäderna redovisas de flesta från Stockholms, Södermanlands och Malmöhus län. På Norrland kommo av byggnadsföretagen 34·8 procent och av bostäderna 33·2 procent, men av lönebostäderna blott 0·4 procent. Totalkostnaden för de subventionerade lägenheterna beräknades till nära 67 milj. kr., medan den beviljade statshjälpen uppgick till c:a 25 milj. kr. i bidrag och 5 milj. kr. i lån eller tillhopa 30 milj. kr., motsvarande c:a 700 kr. per lägenhet. Medelstilldelningen till de norrländska länen utgjorde drygt 11 milj. kr. eller 36·7 procent av summan för hela riket.

I nu anförda beräkningar ha icke redovisats de lönebostäder, rörande vilka ansökningar ingivits hösten 1935. Enligt egnahemsstyrelsens sammanställning, vilken återges i tab. 7 å föregående sida, avsågo dessa ansökningar tillhopa 2 284 lönebostäder, bland vilka Södermanlands, Malmöhus och Värmlands län voro starkast representerade. Enligt egnahemsnämndernas av egnahemsstyrelsen prövade ansökningar skulle för tillgodoseende av ifrågavarande byggnadsbehov, som kostnadsberäknats till c:a 4 milj. kr., erfordras 1·4 milj. kr. i förbättringsbidrag och nära 0·5 milj. kr. i nybyggnadslån eller tillhopa nära 1·9 milj. kr.

De av 1936 års riksdag anvisade medlen skulle a) (kungl. kungörelse den 5 juni 1936, nr 299) endast utgå till bostadsbyggnadsföretag, för vilka bidrag eller lån sökts jämlikt kungörelsen den 30 juni 1934, b) byggnadsföretag avseende lönebostäder, beträffande vilka ansökan om bidrag eller lån redan ingivits till vederbörande hälsovårdsnämnd eller dit ingåves senast den 15 oktober 1936 samt c) bostadsbyggnadsföretag, beträffande vilket Kungl. Maj:t — sedermera statens egnahemsstyrelse enligt kungl. kungörelsen den 3 oktober 1936 (nr 524) — med hänsyn till särskilda omständigheter prövade skäligt medgiva, att lån eller bidrag måtte utgå utan hinder av tiden för ansökans ingivande till vederbörande hälsovårdsnämnd. I enlighet härmed inkommo »dispensansökningar» (enligt c) till ett antal av c:a 5 500 och ansökningar rörande lönebostäder till ett antal av 935 (enligt b), vartill kommo ännu vilande ansökningar från 1934 (enligt a). Bland de sålunda föreliggande ansökningarna blevo tillhopa 8 380 bifallna, varvid skulle utgå ett belopp av 5·9 milj. kr. såsom bidrag och 2·1 milj. kr. såsom lån.

Tages hänsyn härtill, kan bostadsförbättringshjälp beräknas ha kommit eller skola komma närmare 60 000 lägenheter tillgodo.

1937 års anslag skulle enligt kungl. kungörelsen den 30 juni 1937 (nr 654) fördelas på grundval av nya ansökningar, vilka skulle ingivas till vederbörande hälsovårdsnämnder senast den 1 september 1937 (jfr ovan sid. 35*). I motsats till föregående år har intet särskilt ansökningsförfarande utsatts för lönebostäder, utan komma sådana att bedömas gemensamt med andra bostäder. Dispensansökningar av 1936 behöva icke förnyas och ha i viss mån förhandsrätt till tillgängliga medel.

Verksamhetens resultat. Vid bedömning av resultatet av den statliga bostadsförbättringsverksamheten må erinras om att den hade två huvudsyften, nämligen beredande av arbetstillfällen och förbättrande av bostadsförhållandena för de mindre bemedlade på landsbygden.

Vid tiden för verksamhetens igångsättande rådde allmänt även på landet en betydande arbetslöshet, även om den delvis ej var så öppet framträdande som i städerna. Under de senaste åren har emellertid arbetslösheten gått starkt tillbaka på landsbygden, och flestades har uppkommit brist såväl på vissa slag av lantarbetare som på yrkeskunniga byggnadshantverkare o. d. Den arbetslöshet, som alltjämt gör sig starkt gällande i Blekinge och Bohusläns stenhuggeriområden samt i Västernorrlands sågverksdistrikt, är väl närmast att anse som lokal överbefolkning i förhållande till nuvarande försörjningsmöjligheter. Att här sätta in någon mera omfattande bostadsförbättringsverksamhet kan ha sina betänkligheter, icke minst med hänsyn till att en grundsats för ifrågasvarande verksamhet är, att de med byggnadsföretaget avsedda lägenheterna skola vara behöfliga för framtiden.

Vad beträffar den betydelse, den nu i snart fem år bedrivna bostadsbyggnadsverksamheten haft för bostadsförhållandenas förbättring, vitsordas från många håll och ej minst av landsbygdens tjänsteläkare dess gynnsamma inflytande på folkhälsan genom att bereda tillgång till sundare bostäder åt stora folkgrupper, där den egna bärkraften är svag. För budgetåren 1933/1934—1937/1938 ha, såsom förut nämnts, för bostadsförbättring på landsbygden anvisats tillhoppa nära 50 milj. kr. Då totala reparations- och nybyggnadskostnaden pläгат i genomsnitt uppgå till statsmedlens dubbla belopp, skulle ifrågasvarande medel, som ännu ej helt tagits i anspråk, medgivit eller medgiva bostadsförbättring till ett belopp av omkring 100 milj. kr. Som förut nämnts, hade bostadsutredningen för landsbygden räknat med att det skulle draga en icke oväsentligt mindre kostnadssumma för att genom reparationer samt ny- och ombyggnader bringa upp den mindre bemedlade landsbygdsbefolkningens bostäder på en nivå, som stode i överensstämmelse med nutida sociala och hygieniska minimikrav. Bostadsutredningen har emellertid betecknat denna kalkyl allenast som en mycket grov överslagsberäkning. Det statistiska material, som för här ifrågasvarande utredningar anskaffats angående beskaffenheten av landsbygdens bostäder och för vilket i bil. 1 redogjorts, synes tyda på, att i början av år 1936 närmare 15 procent av landsbygdens bostäder skulle vara undermåliga. Men jämväl dessa uppgifter möjliggöra näppeligen någon mera noggrann kalkyl vare sig rörande bostadsbeståndets beskaffenhet före bostadsförbättringsverksamhetens igångsättande eller beträffande den därigenom åstadkomna standardhöjningen. Ökat intresse för bostadsfrågor och stigande bostadsanspråk ha åstadkommit förskjutningar i underlaget för dessa företeasers bedömning. Bostadsförbättringsarbetet har även enligt förste provinsialläkarnas berättelser eggat de kommunala nämnderna till större intresse för bostadsfrågan, exempelvis genom inventering av undermåliga bostäder, varigenom vissa grundvalar efter hand skapas för en noggrannare kännedom om bostadsbeståndets verkliga beskaffenhet.

Beträffande bostadsförbättringsverksamhetens allmänna resultat har från statens egnahemsstyrelse, egnahemsnämnder, förste provinsialläkare och andra intresserade allmänt framhållits, att de vid verksamheten knutna förväntningarna väl infriats även såtillvida, att de understödda byggnadsföretagen blivit ändamålsenligt planlagda och genomförda. I sistnämnda avseende har emellertid särskilt från arkitektåll understrukits, att anstalter borde träffas för att den byggnadstekniska sakkunskapen mer borde komma till sin rätt.

En granskning av föreliggande uppgifter synes emellertid ge vid handen, att de bostadsmiljoner, som sedan år 1933 i mångtaliga rännen strilat över vår landsbygd, i mycket följt andra fåror än de ursprungligen avsedda. Bostadsut-

redningen för landsbygden synes enligt givna direktiv närmast haft för ögonen lantarbetarna, vilkas lönebostäder beräknades till närmare en fjärdedel erfordra förbättringsåtgärder, medan så vore fallet med endast inemot en tiondel i fråga om landsbygdsbefolkningens bostäder i allmänhet. Av föreliggande rapporter att döma har emellertid statshjälpen företrädesvis kommit lägenhetsägare, småbrukare o. d. tillgodo, särskilt i Norrland. Ehuru de fem norrländska länen omfatta föga över en femtedel av rikets landsbygdsbefolkning, utvisa i det föregående anförda siffror, att på dem kommit 30—40 procent av hittills utanordnade bostadsförbättringsmedel. Av dessa medel synas närmare två tredjedelar ha kommit på Västerbottens och Norrbottens län, ehuru här bor föga över en tredjedel av Norrlands befolkning. Visserligen har det anförts, att bostäderna i övre Norrland i hög grad äro i behov av förbättring, särskilt med hänsyn till det hårda klimatet samt befolkningens begränsade inkomster och betydande trångboddhet. Den specialundersökning rörande bostadsförhållandena i 100 landskommuner, för vilken redogöres i bil. 1, synes visserligen i stort sett bekräfta dessa uppgifter, men också häntyda på, att bostadskvaliteten och boendetätheten företer betydande växlingar inom dessa vidsträckta områden. Även i de mellersta och södra delarna av landet förefinnas områden med relativt låg bostadsstandard. Bland de senare framträda särskilt vissa socknar, där siffrorna såsom en huvudsak till den genomsnittligt låga bostadsnivån häntyda på förefintligheten av talrika lantarbetarbostäder av låg kvalitet.

Sistnämnda förhållande fäster uppmärksamheten på den tidigare berörda omständigheten, att närmaste anledning till bostadsförbättringsverksamhetens upptagande varit de bristfälligheter, vilka efter vad känt var vidlådde ett stort antal av de familjebostäder, som lantarbetsgivare upplåtit åt sina arbetare. Som förut anförts, beräknade bostadsutredningen för landsbygden i sin förenämnda P. M. av den 8 februari 1933, att av tillhoppa inemot 100 000 lönebostäder närmare en fjärdedel eller 22 500 voro i behov av reparation eller ny- eller ombyggnad. Emellertid synas hitintills ej ens en femtedel av angivna lönebostäder ha inbegripits i bostadsförbättringsaktionen. Likväl ha, på grund av den förtursrätt till vissa medel, vilken tillämpades 1934—1936 (jfr ovan), egnahemsnämnderna kunnat bevilja så gott som alla ansökningar om lönebostäder, vilka ansetts befogade och tillstyrkts av hälsovårdsnämnderna.

Det må i detta samband framhållas, att nu skildrade bostadsförbättringsanordningar närmast haft karaktär av engångsåtgärder. Men bostadsutredningen för landsbygden har sökt trygga deras fullföljande för framtiden, om än i liten skala, genom ett i september 1934 avgivet förslag, innebärande att inflytande räntor och amorteringar på nybyggnadslånen skulle användas dels för utlämnande av billiga lån till lantarbetsgivare o. a. för uppförande av goda lantarbetarbostäder, dels att på subventionsvägen bereda hälsovårdsnämnderna ökade möjligheter till ett effektivare saneringsarbete på bostadsområdet. Det senare förslaget har ej ansetts aktuellt, så länge den hittillsvarande bostadsförbättringshjälpen fortginge, men i anledning av det förra avlätts till 1935 års riksdag en proposition (nr 222) angående upprättande av en lånefond för lantarbetarbostäder med ett begynnelsekapital av 250 000 kr., vilket förslaget även blev av riksdagen bifallet. Bestämmelser rörande lån från fonden meddelades i kungl. kungörelse den 28 juni 1935 (nr 439). 1936 års riksdag anvisade i anledning av förslag i årets statsverksproposition för samma ändamål 300 000 kr. och vid 1937 års riksdag höjdes kapitaltillskottet till 400 000 kr., vilket ansågs motsvara det årliga amorteringsbeloppet för de 8 milj. kr., vilka disponerats för nybyggnadslån av de dittills för bostadsförbättringsverksamheten å landet anvisade 40·5 milj. kr.

Befolkningskommissionens enquête år 1935 bland egnahemsnämnderna angående praxis vid handläggningen av ansökningar om bostadsförbättringsbidrag och nybyggnadslån samt därav föranledda åtgärder. Enligt de bestämmelser, som gälla för bostadsförbättringsverksamheten, skulle vid prövning av ansökningar om förbättringsbidrag och nybyggnadslån, förutom till läget å arbetsmarknaden, hänsyn tagas till byggnadsarbetets betydelse ur hälsosynpunkt, ävensom i fråga om bidrag huruvida sökanden vore i behov av ekonomiskt bistånd för byggnadsföretagets genomförande. Av den i det föregående meddelade redogörelsen för bostadsförbättringsverksamhetens hittillsvarande resultat torde emellertid framgå, att man vid ärendenas prövning jämväl beaktat andra sociala förhållanden.

I syfte att närmare klarlägga nu berörda omständigheter anordnade befolkningskommissionen genom förmedling av statens egnahemsstyrelse en enquête bland hushållningssällskapens egnahemsnämnder med användande av ett särskilt frågeformulär. Formulären utsändes den 24 oktober 1935 med anhållan om svar före den 1 november. Först mot mitten av månaden förelågo emellertid uppgifterna i bearbetningsbart skick, och i det följande meddelas en sammanfattning av enquétenes huvudresultat.

Formulärets första fråga avsåg att inhämta upplysning, huruvida egnahemsnämnderna vid prövning av ansökningar om förbättringsbidrag och nybyggnadslån enbart tagit hänsyn till byggnadsarbetets betydelse ur hälsosynpunkt samt till sökandens ekonomi eller jämväl beaktat andra sociala förhållanden, särskilt förefintligheten av ett större antal (3 eller flera) minderåriga barn (under 15 år) i lägenheten.

Sistnämnda fråga besvarades nästan genomgående jakande av nämnderna, merendels utan närmare motivering. I några fall har hänvisats till, att ansökningar från barnrika familjer i många fall pläga vara av sådan beskaffenhet med hänsyn såväl till byggnadsarbetets betydelse ur hälsosynpunkt som till sökandens ekonomi, att de även ur dessa synpunkter böra i första hand bifallas. Vidare har erinrats om de av egnahemsstyrelsen för 1934 års ansökningar fastställda nya blanketterna, å vilka jämväl skulle redovisas det antal personer, som bebode lägenheten, och däribland barn under 15 år.

Medan fem egnahemsnämnder ej närmare angåvo, efter vilka grunder de handlade bostadsansökningar beträffande mindre bemedlade barnrika familjer, gåvo 6 nämnder företräde åt dylika under eljest lika förhållanden i sanitärt och ekonomiskt avseende, medan 12 syntes överhuvud medgiva förtursrätt åt barnrika familjer. Sex nämnder meddelade, att de ej blott togo hänsyn till antalet minderåriga barn utan även till hemmavarande vuxna barn, åldriga föräldrar m. fl., sålunda i allmänhet till stora familjer. Det förekommer sökande med familjer om över tio personer, där de flesta barnen äro över 15 år men ännu hemmavarande, heter det från Västerbottens län. — Från annat håll betonas emellertid nödvändigheten att tillse, att lägenhetens överbefolkning icke är att tillskriva tillfälligt där boende personer. Tre nämnder ha meddelat, att de ansett barnrikedom böra betinga ej blott förtursrätt till förbättringsbidrag, utan även högre bidragsbelopp.

Å andra sidan framhålla ett par nämnder, att de lagt stor vikt vid sökandens och hans familjemedlemmars arbetsinkomster, varvid ibland speciell hänsyn tagits till änkor, åldringar o. d. Fyra nämnder påpeka, att de jämväl ansett sig böra beakta de krav på ökat bostadsutrymme, som föranletts av sjukdom i familjen, särskilt tuberkulos.

Det förefaller, som om de familjesociala synpunkterna inom bostadsförbättringsverksamheten understundom mera skulle ha kommit till sin rätt vid ärendenas handläggning i egnahemsnämnderna än vid den föregående prövningen hos hälsovårdsnämnderna. Sålunda heter det i yttrandet från Gotlands läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd, att nämnden tagit särskild hänsyn till de

sökandes familjeförhållanden, främst beträffande antalet minderåriga barn, samt att även hälsovårdsnämnderna nog tagit hänsyn till sistnämnda förhållande, men dock kanske än oftare anbefallt hjälp åt äldre orkeslösa personer. Överhuvud understrykes starkt i egnahemsnämndernas yttranden, att de vid bostadsförbättringsärendenas behandling ej följt fixa grunder och schabloner utan prövat varje särskilt fall efter dess art.

Sistnämnda synpunkt kommer även fram i svaren på frågeformulärets nästa punkt, nämligen om egnahemsnämnderna beaktat önskvärdheten av att åstadkomma visst minimiutrymme i förhållande till familjens storlek. Åtta nämnder meddela, att de vid handläggning av ärenden, som avsågo ej blott smärre reparationer utan åstadkommande av ökat bostadsutrymme, sökt genomföra vissa minimikrav. Flertalet egnahemsnämnder synas därvid ha bedömt behovet av utrymme från fall till fall. Några hänvisa till hälsovårdsstadgan, vars då gällande bestämmelser i förevarande avseende dock voro skäligen obestämda. Egnahemsnämnden i Västernorrlands län har i samråd med länets bostadsinspektör ansett sig böra utgå från ett utrymme av 15 kbm per person (även barn). Några nämnder ha tillämpat andra normer, varvid till utgångspunkt understundom tagits egnahemsstyrelsens uttalande i en till egnahemsnämnder och hälsovårdsnämnder den 16 september 1933 avlåten P. M., vari såsom exempel på ur hälsosynpunkt angelägna arbeten omnämnes utökning av golvytan per familj till minst 35 kvm, biutrymmen däri icke inräknade — alltså samma måttbestämmelse, som sedan 1925 återfinnes i de mellan svenska lantarbetgivarnas centralförening och svenska lantarbetareförbundet ingångna kollektivavtalen. Medan vissa hushållningssällskap betraktat angivna areal som ett normalmått, varifrån undantag endast medgivits i särskilda fall, ha andra ansett nämnda ytvidd alltför knappt tillmätt och särskilt för större familjer sökt åstadkomma ett bostadsutrymme av 45—50 kvm och däröver.

Härvidlag spela uppenbarligen in de särskilda landsdelarnas olikartade bostadstyper och bostadsvanor, och detsamma gäller i fråga om uppgifterna om det såsom önskvärt ansedda antalet rum per lägenhet. Medan man i Skåne och Blekinge samt på Gotland i regel kräver två rum och kök (varvid minst två rum skola ha eldstad), minskas utrymmesanspråken i stort sett ju längre norrut man kommer. I Södermanland uppper man sig i regel och alltid när familjemedlemmarnas antal varit stort sökt åstadkomma en utökning av lägenheten till två rum och kök genom inredande av vindsrum o. d. Västerbottens läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd anser, att såsom minimiutrymme för familj om fyra personer bör bostaden omfatta minst ett rum och kök. Det finnes emellertid egnahemsnämnder, som framhålla, att de tillämpat ej blott minimi- utan även maximi-synpunkter, det senare när det gällt att begränsa synbarligen i förhållande till föreliggande ekonomiska resurser och personantal alltför stort tilltagna byggnadsprogram.

Den mest omfattande avdelningen av frågeformuläret avsåg att införskaffa uppgifter rörande vilken andel lägenheter, bebodda av familjer med ett större antal (3 eller flera) barn (under 15 år) utgjorde av hela det antal lägenheter, beträffande vilka ansökningar inkommit år 1934. Syftemålet härmed var ingalunda att söka fastslå den rimliga proportionen av lägenheter med barnrika familjer, utan närmast att utröna, i vad mån vissa familjesociala synpunkter gjort sig gällande vid de olika instansernas handläggning av bostadsförbättringsärenden. En fullständig statistik ur angivna synpunkter beträffande inemot 50 000 ansökningar visade sig emellertid draga alltför stora kostnader, varför man inskränkte sig till att efterfråga, vilken ungefärlig andel lägenheter med 3 eller flera minderåriga barn utgjort av hela det antal lägenheter, beträffande vilka a) de lokala hälsovårdsnämnderna tillstyrkt ansökningar, b) hushållningssällskapens egnahemsnämnder (och statens egnahemsstyrelse) beviljat bidrag eller

Tab. 8. Uppgifter å vilken ungefärlig andel lägenheter med ett större antal (3 eller flera) minderåriga barn (under 15 år) utgjort å hela det antal lägenheter (andra än lönebstäder), beträffande vilka ansökningar inkommit hösten 1934.

Hushållningssällskap	Av hälsovårdsnämnderna tillstyrkta ansökningar		Av egnahemsnämnden (och statens egnahems- styrelse) beviljade ansökningar		Ansökningar, vilka ansetts böra beviljas, men ej kunnat bifallas på grund av brist på medel	
	Förbättrings- bidrag %	Nybygg- nadslån % ¹	Förbättrings- bidrag %	Nybygg- nadslån % ¹	Förbättrings- bidrag %	Nybygg- nadslån % ¹
Stockholms läns	17	—	22	—	15	—
Uppsala läns	18	16	33	14	12	22
Södermanlands läns	19	23	23	42	10	18
Östergötlands läns	22	20	45	42	10	6
Jönköpings läns	19	20	23	50	18	0
Kronobergs läns	25	30	36	60	6	5
Kalmar läns norra	18	20	26	33	8	—
Kalmar läns södra	26	22	47	40	17	14
Gotlands läns	27	33	39	43	24	31
Blekinge läns	65	75	75	90	50	60
Kristianstads läns	27	26	54	100	25	20
Malmöhus läns	23	15	28	30	15	—
Hallands läns	15	—	33	—	13	—
Göteborgs o. Bohus läns	25	—	30	—	21	—
Älvsborgs läns norra	21	39	32	33	15	—
Älvsborgs läns södra	24	36	36	41	31	26
Skaraborgs läns	22	16	31	28	23	35
Värmlands läns	30	26	42	41	24	17
Örebro läns	15	21	23	31	10	5
Västmanlands läns	27	30	44	29	13	11
Kopparbergs läns	24	7	36	36	19	25
Gävleborgs läns	32	—	43	—	37	—
Västernorrlands läns	26	28	32	—	23	25
Jämtlands läns	27	24	37	29	25	23
Västerbottens läns	47	57	58	45	36	53
Norrbottnens läns	43	43	62	66	40	40

¹ Då uppgifter saknas om nybyggnadslån, är anledningen i regel den, att dylika lån endast beviljats i samband med förbättringsbidrag.

lån samt c) ansökningarna ansetts böra beviljas, men på grund av brist på medel ej kunnat bifallas. Det framhölls i samband med formulärets utskickande, att det för att angiva nämnda ungefärliga procentsiffror ej vore nödvändigt att genomgå samtliga ansökningshandlingar, men att så lämpligen kunde ske beträffande vissa kommuner i syfte att därigenom erhålla ett representativt underlag för de önskade siffrorna. Egnahemsnämnderna ha också i allmänhet följt denna anvisning. Endast ett mindre antal nämnder synas ha genomgått samtliga 1934 års ansökningar, medan flertalet inskränkt granskningen till ett antal landskommuner, växlande mellan 3 och 62 per hushållningssällskap samt omfattande från omkring ett hundratal upp till närmare 1 900 ansökningar.

Enligt frågeformuläret skulle skillnad göras mellan lönebstäder och övriga bostäder samt mellan förbättringsbidrag och nybyggnadslån.

Vad först angår uppgifterna om lönebstäder äro dessa skäligen obestämda och mångtydiga. Detta sammanhänger dels med det ovan berörda förhållandet, att

dylika bostäder, som fått statsbidrag, merendels äro tämligen fåtaliga och inom vissa områden (t. ex. Norrland) nästan helt saknas. Vidare har det uppenbarligen visat sig vanskligt att i fråga om dessa bostäders ofta rörliga befolkning erhålla fullständiga uppgifter om de boendes familjeförhållanden.

Vida mera upplysande är enquêtens resultat i fråga om övriga bostäder, såsom närmare framgår av omstående tab. 8. Dennas siffror bestyrka genomgående egnahemsnämndernas förut berörda uttalanden, att hänsyn allmänt tagits till de barnrika familjernas särskilda behov av bättre och rymligare bostäder. Visserligen förete procenttalen åtskilliga växlingar, förklarliga genom växlande beräkningsgrunder och flerbarnsfamiljers varierande frekvens inom olika områden, men tendensen är fullt tydlig. Tabellen låter även klart framstå hurusom egnahemsnämnderna i högre grad beaktat flerbarnsfamiljernas bostadsbehov än som skett vid den föregående prövningen hos hälsovårdsnämnderna. Egnahemsnämnden i Blekinge län meddelar, att då hittills tillgängliga bostadsförbättringsmedel räckt till bifall av endast c:a 15 procent av antalet tillstyrkta ansökningar från sökande med tre eller flera minderåriga barn, ha hitintills i huvudsak endast sådana ansökningar bifallits. Av egnahemsnämndernas mera utsträckta tillämpning av familjesociala synpunkter har blivit en följd, att inom gruppen av tillstyrkta ansökningar, vilka måst förklaras vilande på grund av bristande tillgång på medel, barnrika familjer äro i genomsnitt mindre talrikt företrädda än i den grupp, som redan kommit i åtnjutande av förbättringsbidrag och nybyggnadslån.

Den sista punkten å frågeformuläret avsåg att från egnahemsnämnderna införskaffa upplysningar om huruvida och i vad mån man ansåge, att ändringar borde vidtagas i fråga om de nuvarande villkoren för förbättringsbidrag och nybyggnadslån eller i fråga om verksamhetens organisation.

Svaren ge vid handen, att flertalet egnahemsnämnder anse nuvarande bestämmelser vara i stort sett lämpligt avfattade, varvid man särskilt understryker betydelsen av den handlingsfrihet nämnderna medgivits genom såväl gällande författningar som egnahemsstyrelsens direktiv för deras tillämpning. Sex nämnder anse emellertid, att om verksamheten skall fortsätta, bör det i kungl. kungörelsen införas ett stadgande om företräde för familjer med minst tre minderåriga barn (under 15 år). Östergötlands läns hushållningssällsks egnahemsnämnd anser, att i dylika fall förbättringsbidrag böra kunna uppgå till högre belopp än som motsvarar nu vanligen följda norm, nämligen 50 % av beräknade reparationskostnader. Det har ifrågasatts (Stockholms, Älvsborgs läns norra och Norrbottens län), att maximigränsen för förbättringsbidrag skulle höjas från nuvarande 1 000 kr. till 1 200 à 1 500 kr. per lägenhet och i samband därmed bidrag, som nu i regel ej bör överstiga 50 procent av den beräknade kostnaden, beviljas upp till 70 à 80 procent eller däröver, eventuellt med åläggande för vederbörande kommuner att biträda vid ett nödvändigt reparationsarbets genomförande. Å andra sidan framhåller egnahemsnämnden på Gotland, att den redan nu förefintliga möjligheten att erhålla intill c:a 80 procent statsbidrag, därest kommunen tillskjuter resterande 20 procent, borde återkallas, då densamma visat sig alltför tjänjbar och svårkontrollerad och ägnad att locka till vissa skentransaktioner. — Från Norrbottens län har vidare föreslagits en utsträckning av byggnadstiden vid statshjälpta företag från omkring ett till två år, ävensom medgivande för bidrags- och låntagare att uppföra nybyggnad å annan plats eller ort än den nuvarande, försåvitt detta kan anses lämpligare med hänsyn till ägarens framtida utkomst och försörjning. Från Kronobergs län har ifrågasatts, huruvida icke bostadsförbättringsverksamheten kunde utvidgas därhän, att mindre bemedlad person med stor familj gäves möjlighet att erhålla bidrag även till nyförvärv av bostadslägenhet, vilket understöd eventuellt kunde utgå i form av premielån i samband med beviljande av bostadsegnahemslån.

Beträffande frågan om föreskrifter böra lämnas angående visst minimiutrymme

i förhållande till familjens storlek, anser egnahemsnämnden i Östergötland detta tveksamt, enär det lämpligen synes kunna överlåtas åt hälsovårdsnämnderna att bedöma denna sak efter förhållandena i varje särskilt fall. Detta synes också vara den allmänna uppfattningen inom övriga egnahemsnämnder.

En egnahemsnämnd (Östergötlands) framhåller, att erfarenheten i många fall givit vid handen, att hälsovårdsnämnderna i alltför ringa omfattning anlitat verkligt byggnadsakkunnig hjälp vid prövning av planer, ritningar och kostnadsförslag för förbättringsföretagen. Nämnden anser det därför önskvärt, om medel ställas till förfogande, så att erforderligt byggnadstekniskt biträde kunde anlitas av hälsovårdsnämnderna, liksom också av egnahemsnämnden för att i förekommande fall kunna använda byggnadsakkunnig person för granskning och omarbetning av mindre ändamålsenliga planer.

Överhuvud framhålles, att egnahemsnämndernas nuvarande uppgift att skipa rätt beträffande bostadsförbättringsanspråken från olika socknar och olika sökande är vanskelig, särskilt därför att de från hälsovårdsnämnderna inkomna uppgifterna om de tilltänkta byggnadsföretagen icke alltid äro fullständiga och uttömmande. Det ifrågasattes därför i några fall, att egnahemsnämnden och dess tjänstemän skulle beredas tillfälle att på förhand besiktiga samtliga lägenheter, för vilka statshjälp förordats av hälsovårdsnämnderna.

Egnahemsnämnden i Norrbottens län har, väl närmast med tanke på att bostadsförbättringsverksamheten framdeles skulle erhålla mindre omfattning och delvis annan inriktning än hittills, ifrågasatt, huruvida egnahemsnämnderna även framdeles skola behöva biträda vid ifrågavarande arbete, vilket ju ligger utanför deras egentliga verksamhetsområde. Norrbottensnämnden anser mycket tala för att bostadsförbättringsärendena med beslutanderätt få handläggas av vederbörande hälsovårdsnämnder. Genom de två senaste årens bostadsförbättringsverksamhet ha hälsovårdsnämndernas uppmärksamhet på allvar riktats på dylika frågor, och ha nämnderna härigenom förvärvat ganska god erfarenhet och rutin, vilken kunde vidare utbyggas med stöd av en omarbetad och förtydligad hälsovårdsstadga. Tanken på en dylik organisatorisk omläggning av bostadsförbättringsverksamheten synes dock ej delas av övriga egnahemsnämnder, vilka merendels fasthålla vid nuvarande organisationsformer. Sålunda understryker egnahemsnämnden i Östergötlands län önskvärheten av, att beviljande av bidrag och lån såsom hittills handhaves av egnahemsnämnderna, ty det förefölle av flera skäl knappast lämpligt med en centralisering av verksamheten exempelvis så, att densamma komme att handhavas av statens egnahemsstyrelse med biträde av allenast hälsovårdsnämnderna. Likaså framhåller egnahemsnämnden i Västerbottens län, att någon anledning att företaga ändring i fråga om verksamhetens organisation icke föreläge, enär det uppstått ett verkligt samarbete mellan de olika myndigheterna för verksamhetens bästa, liksom man även lyckats åstadkomma en tämligen stor likformighet de olika kommunerna emellan beträffande verksamheten, vartill starkt bidragit egnahemsstyrelsens instruktionsresor och egnahemsnämndens inspektioner av byggnadsföretagen.

Man synes emellertid vara medveten om, att en viss grad av tillfällighet vidlåder den hittillsvarande, väsentligen på enskilda initiativ beroende bostadsförbättringsverksamheten. Västernorrlands läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd skriver, att det nu tillämpade systemet att låta bostadsförbättringsverksamheten bliva beroende av, om vederbörande sökt inom viss tid, har visat sig medföra den olägenheten, att statlig hjälp icke kan lämnas i åtskilliga fall, där dylik vore av behovet påkallad. Lämpligt vore därför enligt egnahemsnämndens mening, att hälsovårdsnämnd berättigades att anmäla nya sökande, särskilt i sådana fall, där detta vore av behovet påkallat med hänsyn till omsorgen om det uppväxande släktet. Därest ny ansökningstid komme att utsättas, anser egnahemsnämnden, att ansökningar endast borde få ingivas av resp. hälsovårds-

nämnder, varvid särskilda direktiv lämpligen kunde lämnas angående speciellt hänsynstagande till barnrika familjer. Å andra sidan borde åtgärder vidtagas för utestängande av »okynnesansökningar», ty enligt nämndens mening vore dylik begränsning av verksamheten nödvändig, därest icke underhållet av bostäderna för på landsbygden boende mindre bemedlade skulle i olämplig omfattning komma att överflyttas på det allmänna.

Även inom Stockholms läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd har betonats, att om den statsunderstödda bostadsförbättringsverksamheten skulle fortsätta och eventuellt utvidgas, vore det önskvärt, att medelstillelningen till kommunerna och enskilda sökande i så liten utsträckning som möjligt bleve beroende av tillfälliga och andra faktorer, som icke direkt hade med behovet av bostadsstandardens förbättring att göra, och i stället anpassades efter bostadsbeståndets verkliga beskaffenhet. Medelstillelningen borde därför regleras med utgångspunkt från en allmän och systematisk undersökning ur hygieniska och andra synpunkter av bostadsbeståndet på landsbygden.

En berättelse angående den av befolkningskommissionen föranstaltade enquête, för vars resultat nu redogjorts, överlämnades av befolkningskommissionen till statsrådet och chefen för socialdepartementet med skrivelse den 10 december 1935, varvid kommissionen bl. a. framhöll följande. Enligt kommissionens uppfattning hade de tre senaste årens bostadsförbättringsverksamhet haft i stort sett lyckliga verkningar. Kommissionen kunde därför understödja egnahemsstyrelsens i underdånig skrivelse den 28 oktober 1935 gjorda hemställan om anslag om sammanlagt 15 milj. kr. för nästkommande budgetår för verksamhetens fortsättande, men fogade därtill förslag om i vissa hänseenden ändrade direktiv för denna verksamhet. Såsom stöd härför framhöll kommissionen, att då bostadsförbättringsverksamheten genom beslut vid 1933 års riksdag påbörjades, densamma var motiverad ej blott av socialhygieniska skäl utan även av arbetsmarknadspolitiska, i det att den ingick bland de åtgärder, som då vidtogos i syfte att bereda ökade arbetstillfällen. Sedan dess hade på grund av konjunkturuppgången de arbetsmarknadspolitiska skälen i viss mån försvagats. Så mycket starkare framträdde emellertid nu de socialhygieniska skälen för denna verksamhet. Dessa skäl hade fått ökad vikt på grund av det från alla håll framträdande intresset för vår folkstams uppehållande, kvantitativt och kvalitativt, och samtidigt måste de lyckliga resultaten av den hittills bedrivna bostadsförbättringsverksamheten på landsbygden mana till ett fortsättande på den inslagna vägen.

Kommissionen ansåg därför starka skäl tala för, att bostadspolitiken överhuvud inriktades på de barnrika familjerna. Att döma av den enquête, för vars resultat förut redogjorts, syntes redan den hittills bedrivna bostadsförbättringsverksamheten i väsentlig grad kommit dessa familjer tillgodo. Kommissionen fann emellertid skäl föreslå, att denna praxis lagfästes genom att i en blivande kungl. kungörelse infördes föreskrift om företräde till bostadsförbättringsbidrag och nybyggnadslån för familjer med minst tre minderåriga barn. I syfte att mera bestämt inrikta verksamheten på ett övervinnande även av trångboddhetens onda föreslog kommissionen därjämte, att då bidraget eller lånet lämnades till familjebostad och då fråga ej vore om allenast mindre reparationsarbete utan om till- eller ombyggnad resp. nybyggnad, den bidrags- och lånebeviljande myndigheten skulle särskilt beakta angelägenheten av att bostad om minst två rum och kök skapades.

Särskilt om bostadsförbättringsverksamheten genom de föreslagna ändringarna lades efter sådana mera familjesociala linjer, kunde det starkt ifrågasättas, huruvida, såsom statens egnahemsstyrelse förutsatte i sin förut omnämnda skrivelse, verksamheten skulle begränsas till att omfatta allenast kvarvarande ansökningar från 1934. Nyssnämnda enquête gäve anledning till antagandet, att, på grund av särskilt egnahemsnämndernas beaktande av de barnrika familjernas större

hjälpbehov, dylika familjer voro relativt sparsamt företrädda bland de ännu ej tillgodosedda ansökningarna från detta år. Egnahemsstyrelsen hade i sin nyssnämnda skrivelse jämväl framhållit, att det säkerligen finnes ett avsevärt antal bofälliga lägenheter, varom ansökningar om bostadsförbättringsmedel ännu icke inlämnats. Styrelsen hänvisade i detta sammanhang till att bostadsförbättringsverkens verksamhetens utvidgning till att omfatta jämväl dessa lägenheter skulle förutsätta, att ny ansökningstid utsattes i samband med ytterligare medelsanvisning för verksamhetens fortsättande, och förmenade, att detta skulle hava till följd, att medelsbehovet väsentligt ökades utöver det begärda anslaget å 15 milj. kr. Vid rådande läge på arbetsmarknaden befarade emellertid styrelsen, att en ytterligare forcering av verksamheten komme att medföra en alltför stark förskjutning av landsbygdens ordinära arbetsförhållanden. Befolkningskommissionen betonade, att styrelsens farhågor i detta avseende torde förtjäna beaktande. Det må emellertid framhållas, att bostadsförbättringsverkens större eller mindre omfattning icke nödvändigtvis berodde på huruvida nytt ansökningsförfarande skulle tillämpas, utan helt bestämdes av de penningmedel, som anvisades för ansökningarnas tillgodoseende. Då kommissionen trots de anförda skälen för ett nytt ansökningsförfarande likväl icke påyrkade ett sådant, vore detta ståndpunktstagande främst betingat av hänsyn till de personer, som ingivit ansökningar 1934 och som länge väntat på och i vissa fall ansett sig ha fått underhandslöfte om hjälp, därest nya medel komme att ställas till förfogande. De skulle måhända känna sig oriktigt behandlade, om deras ansökningar skulle sättas i konkurrens med ansökningar enligt ett nytt ansökningsförfarande. 1934 års ansökningar ansåges även i viss grad representera en bottenskrapning av landsbygdens sämsta bostäder. Kommissionen stannade därför vid att för det närvarande allenast föreslå, att hälsovårdsnämnderna måtte givas rättighet att i särskilda fall, då det gällde mycket dåliga bostäder, som dock ej kommit med i 1934 års ansökningsförfarande, medverka till att nya ansökningar — kompletterande det redan inläggande ansökningsmaterialet — bliva ingivna.

Kommissionen förutsatte därvid, att med den på återstoden av 1934 års ansökningar inriktade bostadsförbättringsverkens verksamhet, som skulle finansieras med det nya anslag, som äskades av 1936 års riksdag, denna verksamhet i sin hittills bedrivna form nått en viss avslutning. Därefter syntes hela bostadspolitiken på landsbygden böra upptagas till förnyad omprövning i syfte att giva den en ökad planmässighet på längre sikt. Vid denna omläggning, där redan vunna erfarenheter självfallet borde beaktas, måste familjesociala och befolkningspolitiska önskemål beredas ett mera avgörande inflytande. Verksamhetens planläggning för framtiden borde grundas på en möjligast noggrann inventering av de särskilda orternas bostadsbestånd ur kvalitativa och utrymmessynpunkter. Kommissionen erinrade härvid om, att den särskilda folkräkning, som på kommissionens förslag skulle företagas vid och efter årsskiftet 1935/1936, komme att giva en viss belysning av landsbygdens bostadsförhållanden, framför allt vad gäller utrymmesstandard. Vid sidan av folkräkningen syntes genom hälsovårdsnämndernas försorg en inventering av bostadsbeståndet dessutom böra företagas.

Med anledning av befolkningskommissionens ifrågavarande hänvändelse anfallde Kungl. Maj:t den 5 juni 1936 egnahemsstyrelsen att vidtaga åtgärder för att de i kommissionens skrivelse framförda synpunkterna bleve beaktade, i den mån för verksamheten gällande bestämmelser så medgäve. Nämnas må vidare, att 1936 års riksdag i den skrivelse (nr 251), varigenom medel anvisades för bostadsförbättringsverkens verksamhet på landsbygden, förutsatte, att dessa medel bl. a. skulle användas till bostadsbyggnadsföretag, beträffande vilka Kungl. Maj:t¹ med

¹ Enligt kungl. kungörelse den 3 oktober 1936, nr 524, statens egnahemsstyrelse.

hänsyn till särskilda omständigheter prövade skäligt medgiva, att lån eller bidrag må utgå utan hinder av tiden för ansökans ingivande till vederbörande hälsovårdsnämnd (jfr ovan sid. 70 och kungl. kungörelsen den 5 juni 1936, nr 299).

Undersökning rörande bostadsförbättringsverksamhetens omfattning och bostadsbeståndets beskaffenhet i landskommunerna år 1936. Sedan Kungl. Maj:t genom beslut den 5 juni 1936 uppdragit åt bostadssociala utredningen att i samråd med statens egnahemsstyrelse verkställa utredning av frågor rörande fortsatt och utvidgad statssubventionerad bostadsförbättringsverksamhet (jfr ovan sid. 15*), igångsattes såsom ett första led i utredningsarbetet sommaren 1936 vissa undersökningar, avseende att från hushållningssällskapens egnahemsnämnder samt kommunernas hälsovårds- eller kommunalnämnder införskaffa vissa uppgifter rörande bostadsförbättringsverksamhetens omfattning och bostadsbeståndets beskaffenhet, vilka ej kunde erhållas ur de redogörelser, som tidigare ingivits till egnahemsstyrelsen och behandlats i det föregående (se sid. 70). Från egnahemsnämnderna begärdes kommunvis uppgifter enligt särskilt formulär (bil. 1 resp. 2) dels angående intill den 1 juli 1936 beviljade bostadsförbättringsbidrag och nybyggnadslån enligt 1933 och 1934 års ansökningar, dels avseende hos egnahemsnämnderna inneiggående men ännu ej avgjorda ansökningar av år 1934 (samt av år 1935 angående lönebostäder), vilka nämnderna efter särskild granskning (enligt egnahemsstyrelsens cirkulärskrivelse den 3 juli 1936) ansett böra ifrågakomma för beviljande av förbättringsbidrag och nybyggnadslån. Bostadslägenheterna fördelades på lönebostäder och andra bostäder med och utan jordbruk (om minst 1 ha odlad jord). I fråga om 1933 års ansökningar kunde ej erhållas andra uppgifter än om antalet bostadslägenheter samt beloppet av bidrag och lån, medan för 1934 (resp. 1935) års ansökningar även upptogs upplysningar om bostadslägenheternas rumsantal, familjernas barnantal, bostadsförbättringens art m. m. Liknande uppgifter infordrades även från samtliga hälsovårds- (resp. kommunal-)nämnder, dels med avseende på samtliga bostadslägenheter i vederbörande kommuner, vilka enligt nämndens uppfattning vore i behov att upprustas, ombyggas, utvidgas eller ersättas med nybyggnad (häri icke inräknade bostäder för vilka ansökningar tidigare ingivits), dels beträffande i förstnämnda antal ingående löne- och andra bostäder, för vilkas förbättring erfordrades stöd av allmänna medel i form av lån eller bidrag. Såsom norm för bedömande av förbättringsbehovet hänvisades till 43 § i hälsovårdsstadgan i dess ändrade lydelse enligt kungl. kungörelsen den 26 juni 1936 (nr 322).

Ifrågavarande uppgifter skulle insändas före den 20 augusti 1936 i fråga om bil. 1 och 2 och senast den 31 augusti i fråga om uppgifter från hälsovårdsnämnderna. Särskilt i fråga om dessa sistnämndas uppgifter överskreds emellertid den angivna tidsfristen väsentligt, och först i november 1936 var primärmaterialet tillräckligt fullständigt för att möjliggöra systematisk bearbetning.

Antalet kommuner och samhällen, för vilka uppgifter inkommit till undersökningens olika grenar, framgår av översikt överst å följande sida.

Det högsta antalet landskommuner, nämligen 2 256 eller 95·2 procent av samtliga 2 369 förefintliga dylika, har alltså redovisats i egnahemsnämndernas redogörelser för beviljade bostadsförbättringsbidrag och nybyggnadslån enl. bil. 1. Att antalet landskommuner nedgått till 1 683 eller med 25·4 procent enl. bil. 2 beror på, att denna, såsom förut antytts, åskådliggör resultatet av en särskild prövning av vilande tillstyrkta ansökningar, vilken undersökning ej blott väsentligen reducerat antalet sökande personer utan även antalet sökande kommuner. Landskommunerna ökas åter väsentligt i antal, när man kommer till kol. 3, vari uppgifter om återstående förbättringsbehövliga bostäder redovisats från 2 224 kommuner eller 93·9 procent av samtliga. Det framgår emellertid av de föreliggande uppgifterna, att blott ett mindre antal av kommunerna varit i tillfälle att under

L ä n	Landskommuner redovisade genom			L ä n	Landskommuner redovisade genom		
	egnahems-nämnder enligt		hälsovårds-nämnder etc.		egnahems-nämnder enligt		hälsovårds-nämnder etc.
	bil. 1	bil. 2			bil. 1	bil. 2	
Stockholms	95	44	98	Örebro	54	45	55
Uppsala	85	85	78	Västmanlands	61	51	64
Södermanlands	87	33	79	Kopparbergs	47	40	46
Östergötlands	137	64	139	Gävleborgs	45	44	47
Jönköpings	119	96	115	Västernorrlands	63	63	58
Kronobergs	80	59	77	Jämtlands	60	58	56
Kalmar	99	85	98	Västerbottens	28	28	27
Gotlands	90	79	86	Norrbottnens	25	25	24
Blekinge	36	36	35	S:a landskommuner	2 256	1 683	2 224
Kristianstads	142	132	133	Städer	66	39	3
Malmöhus	203	36	218	Köpingar	9	7	2
Hallands	86	86	84	Municipalsamhällen ..	59	24	13
Göteborgs o. Bohus ..	77	65	78	Andra samhällen			
Älvsborgs	214	142	206	(bruks-, stations- o. d.)	5	4	8
Skaraborgs	237	219	246	Samtliga orter	2 395	1 757	2 250
Värmlands	86	68	77				

den korta tid, som för ändamålet stått till buds, utföra någon mera grundlig inventering av hela det förefintliga bostadsbeståndet i syfte att på denna väg bilda sig en uppfattning om det antal bostadslägenheter i kommunen, som kunde anses vara i behov att upprustas, ombyggas etc., eventuellt med stöd av allmänna medel. I flertalet fall synes man ha nöjt sig med att uppgiva det antal dylika bostäder, som kommit till nämndens kännedom genom anmälningar, genom ledamöternas personliga iakttagelser e. d. Det är ett sådant tillvägagångssätt, som väl i allmänhet ger förklaringsgrunden till att från 346 kommuner uppgivits, att icke några (eller ett ej angivet antal) förbättringsbehövliga bostäder finnas inom området. Ifrågavarande kommuner fördela sig på de olika länen som följer:

Stockh.	Uppsala	Söderm.	Östergötl.	Jönk.	Kronob.	Kalmar	Gotl.	Blek.	Krist.	Malmöh.	Hall.
13	22	15	14	23	4	14	22	1	18	60	12
Göteb. o. Boh.	Älvsb.	Skarab.	Värml.	Örebro	Västm.	Kopparb.	Gävleb.	Västern.	Jämtl.	Västerb.	Norrb.
15	43	42	4	7	6	4	4	1	1	1	—

Även om man bör se de relativt höga siffrorna för bristande bostadsredovisning från vissa syd- och mellansvenska län mot bakgrunden av det stora antalet där förefintliga kommuner, är skillnaden iögonenfallande, särskilt vid jämförelse med de norrländska länen.

I tabellen har särskilt i den första kolumnen redovisats ett antal städer och köpingar, inom vilkas mera lantliga, utanför hälsovårdsstadgans stadsbestämmelser fallande områden statsunderstödd bostadsförbättringsverksamhet ägt rum; att dessa merendels saknas i kol. 3, beror på att hänvändelsen till hälsovårdsnämnderna egentligen avsåg landsbygden. Även upptagas i kol. 1 ett 60-tal municipalsamhällen o. d., där dylik stödverksamhet ägt rum med Kungl. Maj:ts särskilda medgivande (jfr sid. 66); av dessa samhällen voro 15 eller en fjärdedel belägna i Göteborgs och Bohus län.

En allmän översikt över undersökningens resultat meddelas i tab. 9. Enligt detta hade bostadsförbättringshjälp intill 1 juli 1936 tilldelats 24 705 bostäder (därav 671 lönebostäder) enligt ansökningar av år 1933 och 19 357 (3 194) enligt

Tab. 9. Översikt över vidtagna bostadsförbättringsätgärder

Hushållningssällskap		Löne- bo- städer (1) andra bo- städer (a)	Intill 1 juli 1936 beviljade bostadsförbättringsbidrag resp. lån							
			enligt 1933 års ansökningar			enligt 1934 (1935) års ansökningar				
			antal bo- stads- lägen- heter	bidrag, kr.	lån, kr.	antal bo- stads- lägen- heter	därav läg. för vilka redovisats 3 eller flera barn under 15 år		bidrag, kr.	lån, kr.
							antal	%		
1	Stockholms stads	l	70	22 300	52 800	158	28	17.7	75 200	66 900
2	och läns	a	457	254 821	155 560	421	91	21.6	232 869	165 950
3	Uppsala läns	l	60	23 520	8 700	160	47	29.4	108 650	13 900
4		a	468	285 000	85 200	255	85	33.3	177 825	27 725
5	Södermanlands	l	117	61 200	30 700	774	114	14.7	546 900	246 400
6	läns	a	337	234 290	140 550	347	73	21.0	237 850	103 700
7	Östergötlands	l	85	31 450	48 990	230	45	19.6	182 490	54 800
8	läns	a	671	434 100	213 230	284	90	31.7	215 035	52 565
9	Jönköpings läns..	l	—	—	—	88	39	44.3	50 375	12 500
10		a	683	405 810	130 715	426	167	39.2	210 625	64 100
11	Kronobergs läns.	l	5	1 400	1 500	37	6	16.2	13 750	3 000
12		a	965	356 735	121 150	715	211	29.5	292 210	31 800
13	Kalmar läns norra	l	10	4 200	—	97	37	38.1	65 425	22 800
14		a	355	194 790	39 490	327	74	22.6	152 505	23 585
15	” ” södra	l	9	4 850	2 124	39	16	41.0	25 815	17 360
16		a	458	228 596	58 150	375	180	48.0	239 840	49 890
17	Gotlands läns....	l	3	1 200	1 560	28	—	—	20 700	12 500
18		a	555	240 570	41 450	329	108	32.8	157 665	23 820
19	Blekinge läns....	l	—	—	—	19	10	52.6	10 900	—
20		a	1 104	540 970	81 660	816	381	46.7	450 075	30 550
21	Kristianstads läns	l	19	12 800	7 000	193	47	24.4	126 430	47 890
22		a	1 554	744 306	114 500	1 070	330	30.8	606 823	102 590
23	Malmöhus läns ..	l	72	38 800	10 500	404	126	31.2	251 370	14 100
24		a	726	285 200	45 200	1 346	350	26.0	556 025	21 550
25	Hallands läns....	l	38	21 930	4 900	254	79	31.1	157 810	34 500
26		a	1 194	638 550	39 070	628	234	37.3	387 490	43 950
27	Göteborgs och Bo-	l	12	7 700	8 000	40	12	30.0	36 750	6 000
28	hus läns	a	631	374 965	108 240	685	217	31.7	520 769	125 020
29	Älvsborgs läns	l	14	6 600	—	66	17	25.8	36 300	14 800
30	norra	a	576	318 170	38 800	458	132	28.8	257 400	48 800
31	Älvsborgs läns	l	—	—	—	1	1	100.0	600	—
32	södra	a	554	267 200	24 550	326	113	34.7	136 980	31 800
33	Skaraborgs läns .	l	25	16 850	6 300	205	71	34.6	172 250	56 150
34		a	1 072	685 360	152 050	559	197	35.2	423 295	99 180
35	Värmlands läns..	l	71	23 900	—	214	35	16.4	132 950	22 200
36		a	838	504 845	116 815	683	199	29.1	495 655	132 350
37	Örebro läns	l	17	3 150	100	32	2	6.3	15 850	3 700
38		a	853	337 210	89 000	286	67	23.4	126 475	23 600
39	Västmanlandsläns	l	43	26 735	—	135	21	15.6	84 500	500
40		a	317	200 455	42 700	293	106	36.2	190 835	29 000
41	Kopparbergs läns	l	—	—	—	1	—	—	400	—
42		a	559	355 550	180 400	437	151	34.6	299 000	77 150
43	Gävleborgs läns..	l	—	—	—	2	1	50.0	1 000	—
44		a	920	602 873	238 192	400	165	41.3	322 170	98 705
45	Västernorrlands	l	—	—	—	—	—	—	—	—
46	läns	a	2 127	1 183 474	88 098	1 031	340	33.0	722 091	42 650
47	Jämtlands läns ..	l	1	800	—	6	2	33.3	4 900	1 700
48		a	1 289	843 130	241 050	756	257	34.0	574 550	180 530
49	Västerbottensläns	l	—	—	—	—	—	—	—	—
50		a	2 446	1 633 050	16 950	1 184	553	46.7	924 999	22 550
51	Norrbottnens läns.	l	—	—	—	11	6	54.5	8 940	—
52		a	2 325	1 508 245	221 955	1 726	823	47.7	1 306 199	244 806
53	Samtliga	l	671	309 385	183 174	3 194	762	23.9	2 129 355	651 700
54		a	24 034	13 658 265	2 824 725	16 163	5 694	35.2	10 217 255	1 897 916

och bostadsbeståndets beskaffenhet i olika kommuner.

Hos resp. egnahemsnämnder ineliggande 1934 (1935) års ansökningar, vilka ansetts böra ifrågakomma till bidrag resp. lån				Andra bostadslägenheter i resp. kommuner, vilka ansetts vara i behov att upprustas, ombyggas, utvidgas eller ersättas med nybyggnad									
antal bo- stads- lägen- heter	därav läg. för vilka redo- visats barn under 15 år		bidrag, kr.	lån, kr.	antal bostads- lägen- heter	därav sådana, för vilka redovisats 3 eller flera barn under 15 år		bostäder, där enligt hälsovårds- nämndens mening stöd erfordras av allmänna medel			därav bo- städer med 3 eller flera barn under 15 år		
	antal	%				antal	%	enbart lån	även rena bidrag	till- hopa	antal	%	
7	3	42.9	4 000	—	1 254	296	23.6	103	129	232	46	19.8	1
290	49	16.9	115 924	60 150		73	531	604	101	16.7	2		
13	—	—	9 155	1 000	905	226	25.0	49	251	300	26	8.7	3
177	27	15.3	116 950	36 450		20	391	411	52	12.7	4		
—	—	—	—	—	1 391	317	22.8	63	435	498	108	21.7	5
50	9	18.0	32 400	14 800		89	556	645	95	14.7	6		
1	—	—	1 000	2 000	2 217	547	24.7	113	487	600	78	13.0	7
109	14	12.8	87 015	55 700		104	1 022	1 126	166	14.7	8		
—	—	—	—	—	838	301	35.9	15	48	63	24	38.1	9
365	69	18.9	256 610	58 122		72	620	692	231	33.4	10		
—	—	—	—	—	1 155	398	34.5	6	46	52	14	26.9	11
253	38	15.0	72 510	7 500		71	891	962	291	30.2	12		
—	—	—	—	—	474	123	25.9	20	80	100	20	20.0	13
91	7	7.7	59 980	1 000		24	214	238	47	19.7	14		
—	—	—	—	—	713	235	33.0	12	42	54	16	29.6	15
532	92	17.3	286 995	68 820		22	536	558	166	29.7	16		
—	—	—	—	—	371	113	30.5	6	38	44	6	13.6	17
255	55	21.6	124 010	16 900		24	249	273	73	26.7	18		
—	—	—	—	—	1 491	552	37.0	2	16	18	7	38.9	19
744	161	21.6	393 350	206 300		65	1 290	1 355	495	36.5	20		
—	—	—	—	—	1 937	572	29.5	4	106	110	23	20.0	21
900	307	34.1	490 470	108 880		55	1 443	1 498	378	25.2	22		
79	16	20.3	48 995	9 000	1 791	468	26.1	79	238	317	92	29.0	23
47	14	29.8	16 970	700		77	1 074	1 151	231	20.1	24		
—	—	—	—	—	1 253	360	28.7	13	95	108	50	46.3	25
1 342	251	18.7	709 040	66 450		43	1 000	1 043	255	24.4	26		
60	5	8.3	15 000	14 500	1 413	403	28.5	6	56	62	2	3.2	27
405	97	24.0	279 480	71 990		48	1 038	1 086	296	27.3	28		
—	—	—	—	—	1 007	282	28.0	16	51	67	17	25.4	29
284	54	19.0	154 600	19 600		51	692	743	173	23.3	30		
—	—	—	—	—	515	156	30.3	3	14	17	3	17.6	31
162	48	29.6	69 750	16 200		49	404	453	132	29.1	32		
—	—	—	—	—	1 786	468	26.2	68	338	406	110	27.1	33
986	167	16.9	653 735	136 225		53	1 124	1 177	221	18.8	34		
—	—	—	—	—	1 771	521	29.4	9	157	166	54	32.5	35
460	131	28.5	293 990	109 770		77	1 328	1 405	309	22.0	36		
—	—	—	—	—	1 306	283	21.7	34	107	141	13	9.2	37
221	24	10.9	64 125	5 600		177	731	908	144	15.9	38		
—	—	—	—	—	761	227	29.8	17	168	185	38	20.5	39
263	31	11.8	163 815	18 000		28	325	353	85	24.1	40		
—	—	—	—	—	1 819	487	26.8	4	2	6	5	83.3	41
216	35	16.2	154 500	76 200		194	1 266	1 460	420	28.8	42		
—	—	—	—	—	1 440	436	30.3	2	2	4	4	100.0	43
416	124	29.8	305 708	118 609		45	1 187	1 232	291	23.6	44		
—	—	—	—	—	1 812	622	34.3	—	16	16	7	43.8	45
1 198	253	21.1	661 705	60 910		63	1 543	1 606	580	36.1	46		
—	—	—	—	—	1 574	475	30.2	5	61	66	10	15.2	47
1 479	347	23.5	911 655	205 775		125	1 210	1 335	335	25.1	48		
—	—	—	—	—	2 307	1 039	45.0	—	2	2	—	—	49
4 042	1 302	32.2	2 741 785	138 695		106	1 679	1 785	662	37.1	50		
—	—	—	—	—	2 751	1 185	43.1	4	—	4	1	25.0	51
3 880	1 349	34.8	2 467 426	740 164		98	2 371	2 469	962	39.0	52		
160	24	15.0	78 150	26 500	36 052	11 092	30.8	653	2 985	3 638	774	21.3	53
19 167	5 055	26.4	11 684 498	2 419 510		1 853	24 715	26 568	7 191	27.1	54		

sådana av år 1934 (1935) till ett sammanlagt belopp av c:a 26·3 milj. kr. i bidrag och 5·5 milj. kr. i lån. Hos egnahemsnämnderna kvarliggande tillstyrkta ansökningar avsågo 19 327 bostäder (varav 160 lönebostäder) och ett sammanlagt belopp av 11·7 milj. kr. i bidrag och 2·4 milj. kr. i lån. Att dessa siffror icke fullt överensstämma med dem, som tidigare meddelats enligt egnahemsstyrelsens statistik, torde bero på vissa olikheter i fråga om rapporteringen, delvis avvikande redogörelseperioder m. m.

Utöver dessa trenne, förut berörda grupper kommer en fjärde, omfattande återstående bostadslägenheter, vilka enligt vederbörande hälsovårds- (kommunal-) nämnders mening skulle vara i behov att upprustas, ombyggas, utvidgas eller ersättas med nybyggnad. Tillhoppa skulle dessa bostäder utgöra 36 052, vilken siffra kan ökas till c:a 38 250 med hänsyn till att uppgifter fattas från 6·1 procent av nämnderna. Detta tal skulle motsvara c:a 4 procent av samtliga bostäder på landsbygden och c:a 6 procent av smålägenheterna, vilka tal ökas till c:a 6 och 9 procent om man tillägger gruppen av 19 327 bostäder med konstaterat ehuru ej avhjälpit förbättringsbehov. Enär dessa tal, såsom ovan framhållits, grunda sig på delvis rätt ofullständiga inventeringar av bostadsbeståndets faktiska beskaffenhet, torde de näppeligen kunna anses ge något mera exakt uttryck för det föreliggande bostadsförbättringsbehovet, något som även bekräftas genom den tidigare i bil. 1 för 100 kommuner meddelade sammanställningen av dessa uppgifter med de kvalitetsuppgifter, som för varje enskild bostad införskaffats genom särskilda husbesökare i samband med 1936 års folkräkning (se sid. 42 o. f.).

Det uppgivna bostadsförbättringsbehovet synes vara tämligen ojämnt fördelat över landsbygden, såsom framgår av följande uppställning:

L ä n	Lands- bygds- befolkning 31/12 1935	Förbättringsbe- hövliga bostäder		L ä n	Lands- bygds- befolkning 31/12 1935	Förbättringsbe- hövliga bostäder	
		antal	per 1 000 inv.			antal	per 1 000 inv.
Stockholms.....	219 418	1 254	5·7	Älvsborgs.....	232 599	1 522	6·5
Uppsala.....	100 445	905	9·0	Skaraborgs.....	192 720	1 786	9·3
Södermanlands....	125 209	1 391	11·1	Värmlands.....	221 685	1 771	8·0
Östergötlands.....	197 209	2 217	11·2	Örebro.....	171 759	1 306	7·6
Jönköpings.....	161 622	838	5·2	Västmanlands....	110 629	761	6·9
Kronobergs.....	145 255	1 155	8·0	Kopparbergs....	219 507	1 819	8·3
Kalmar.....	180 317	1 187	6·6	Gävleborgs.....	223 138	1 440	6·5
Gotlands.....	47 078	371	7·9	Västernorrlands...	243 401	1 812	7·4
Blekinge.....	100 032	1 491	14·9	Jämtlands.....	121 237	1 574	13·0
Kristianstads....	222 981	1 937	8·7	Västerbottens....	193 275	2 307	11·9
Malmöhus.....	247 833	1 791	7·2	Norrbottnens....	180 296	2 751	15·3
Hallands.....	106 820	1 253	11·7	Samtliga	4 131 001	36 052	8·7
Göteborgs o. Bohus	166 536	1 413	8·5				

För upprustning av de förbättringsbehövligen bostäderna skulle enligt hälsovårdsnämndernas mening erfordras stöd av allmänna medel, i regel bostadsförbättringsbidrag, i 30 206 fall eller 83·8 procent av samtliga, därav 3 638 lönebostäder och 26 568 andra lägenheter.

Ett särskilt intresse erbjuda inom sin begränsade ram de familjesociala uppgifter, som meddelades i tab. 9 i form av uppgifter rörande förekomsten av familjer med 3 eller flera barn minderåriga barn i lägenheter, beträffande vilka statliga bostadsförbättringsbidrag ifrågakommit eller ifrågasatts; för 1933 saknas dylika uppgifter. För undersökningsområdet i dess helhet belyses den redovisade frekvensen av barnrika familjer av följande tabell:

Bostäder, för vilka redovisats 3 eller flera barn under 15 år ¹	Beviljade bostadsförbättringsbidrag enligt 1934 (1935) års ansökningar	Inneliggande tillstyrkta ansökningar	Andra bostadslägenheter, vilka ansetts vara i behov av upprustning etc.	
			överbrydd	där stöd erfordras av allmänna medel
Lönebostäder ..... antal	762	24	.	774
%	23·9 (25·8)	15·0 (15·6)	.	21·3 (35·0)
Andra bostäder..... antal	5 694	5 055	.	7 191
%	35·2 (35·6)	26·4 (26·5)	.	27·1 (33·0)
Samtliga bostäder..... antal	6 456	5 079	11 092	7 965
%	33·4 (34·0)	26·3 (26·1)	30·3(32·8)	26·4 (33·3)

¹ Uppgifter om barnantal saknas för ett betydande antal lägenheter. Utproportioneras dessa på de redovisade, ökas procenttalen till de inom parentes angivna.

Tablån utvisar, att frekvensen av barnrika familjer var väsentligt större bland de hushåll, som redan erhållit bostadsförbättringshjälp, än bland dem, vilkas ansökningar förklarats vilande. Dessa rikssiffror liksom också de i tab. 9 meddelade detaljsiffrorna för olika områden bekräfta den uppfattning om hälsovårds- och egnahemsnämndernas tilldelningspraxis, som redan belysts genom 1935 års enquête (se sid. 73). Än mera värt att observera är emellertid, att relativa antalet barnrika familjer åter väsentligt ökar inom den krets av i bristfälliga bostäder bosatta hushåll, rörande vilka vid redovisningstillfället inga ansökningar ingivits till vederbörande, ehuru dessa familjer till övervägande del ansetts vara i behov av det allmännas stöd för förbättring av sin bostadsstandard. Det må emellertid framhållas, att på grund av ofullständig redovisning äro de meddelade procenttalen för barnrika familjer alltför låga, särskilt i fråga om lägenheter, för vilka ansökningar ej föreligga. Inom parentes meddelas vissa kompletterade siffror, hämtade ur tablåerna å sid. 96 och 105 i det följande.

Uppgifterna i tab. 9 kompletteras genom tab. 10 och 11, av vilka den förra grundar sig på uppgifter från egnahemsnämnderna, den senare på uppgifter från hälsovårds-, resp. kommunalnämnderna.

Tab. 10 avser i fråga om beviljade bostadsförbättringsbidrag etc. (på grundval av 1934—1935 års ansökningar) 2 220 kommuner o. d. och i fråga om ännu ej avgjorda, men tillstyrkta dylika ansökningar på data från 1 704 kommuner o. d. Härvid ha de bostäder, som ej äro lönebostäder, uppdelats i tvänne grupper allteftersom de äro förenade med jordbruk (om minst 1 ha odlad jord) eller ej. Fördelningen av här ifrågakvarande lägenheter på dessa grupper ävensom bostädernas rumsantal (före eventuell utvidgning) har för uppgifterna tillsammans tagna sammanställts här nedan:

	Bostadslägenheter	Proc. antal bostäder med följande rumsantal ¹					
		antal	%	1 rum (kök)	1 rum o. kök	2 rum o. kök	3 o. fl. rum o. kök
a) Bostäder, för vilka bostadsförbättringsbidrag etc. beviljats	{ lönebostäder.....	3 194	16·5	7·4	52·9	34·3	5·4
	{ andra bo- (med jordbruk	8 762	45·3	3·1	35·8	40·3	20·8
	{ städer.. (utan jordbruk	7 401	38·2	4·0	41·6	37·6	16·9
	{ Samtliga bostäder	19 357	100·0	4·1	40·9	38·2	16·8
b) Bostäder, för vilka bostadsförbättringsbidr. etc. föreslagits	{ lönebostäder.....	160	0·8	0·6	42·5	46·3	10·6
	{ andra bo- (med jordbruk	12 406	64·2	2·0	36·8	39·6	21·6
	{ städer.. (utan jordbruk	6 761	35·0	3·1	43·6	36·8	16·5
	{ Samtliga bostäder	19 327	100·0	2·4	39·2	38·6	19·7

¹ Bostäder med ej uppgivet rumsantal ha utproportionerats på övriga grupper.

Tab. 10. Uppgifter angående *dels* intill 1 juli 1936 beviljade bostadsförbättringsbidrag och liggande men ännu ej avgjorda 1934 (1935) års ansökningar (b), vilka ansökningar nämna

	Hushållningssällskap	Antal kommuner (inkl. municipalsamhället el. d.)	Löne- bost.= l andra bost. = am andra bost. ut. jord = au	Antal bostads- lägen- heter	Av bostadslägenheterna omfatta resp. omfattade följande antal					Antal	
					1 rum eller kök	1 rum och kök	2 rum och kök	3 eller flera rum och kök	ej upp-givet rums-antal	däri boende personer	läg. med ej upp-givet antal boende
1	Stockholms stads och läns hushållningssällskap	a) beviljade	l	158	21	107	27	3	—	579	—
2			am	184	9	96	60	19	—	901	—
3			au	237	11	142	62	22	—	972	4
4			s:a	579	41	345	149	44	—	2 452	4
5		b) föreslagna	l	7	—	5	2	—	—	30	—
6			am	122	2	46	54	20	—	555	—
7			au	168	4	82	65	16	—	637	—
8			s:a	297	6	134	121	36	—	1 222	—
9	Uppsala läns hushållningssällskap	a) beviljade	l	160	16	112	30	2	—	559	2
10			am	137	3	55	62	17	—	732	1
11			au	118	1	69	44	4	—	538	—
12			s:a	415	20	236	136	23	—	1 829	3
13		b) föreslagna	l	13	1	12	—	—	—	33	2
14			am	95	—	46	37	12	—	425	—
15			au	82	—	54	21	7	—	316	—
16			s:a	190	1	112	58	19	—	774	2
17	Södermanlands läns hushållningssällskap	a) beviljade	l	774	122	542	89	6	15	2 315	2
18			am	264	9	168	71	16	—	1 212	2
19			au	83	4	55	21	3	—	330	1
20			s:a	1 121	135	765	181	25	15	3 857	5
21		b) föreslagna	l	—	—	—	—	—	—	—	—
22			am	34	—	16	11	7	—	153	—
23			au	16	1	9	5	1	—	62	—
24			s:a	50	1	25	16	8	—	215	—
25	Östergötlands läns hushållningssällskap	a) beviljade	l	230	5	159	54	5	7	875	—
26			am	138	—	72	48	18	—	726	—
27			au	146	1	89	45	10	1	643	—
28			s:a	514	6	320	147	33	8	2 244	—
29		b) föreslagna	l	1	—	1	—	—	—	3	—
30			am	54	—	28	15	11	—	260	—
31			au	55	—	38	15	2	—	205	—
32			s:a	110	—	67	30	13	—	468	—
33	Jönköpings läns hushållningssällskap	a) beviljade	l	88	—	40	40	8	—	361	—
34			am	255	2	47	152	54	—	1 313	—
35			au	171	—	47	98	26	—	764	—
36			s:a	514	2	134	290	88	—	2 438	—
37		b) föreslagna	l	—	—	—	—	—	—	—	—
38			am	226	—	30	107	88	1	1 034	1
39			au	139	—	36	70	33	—	498	1
40			s:a	365	—	66	177	121	1	1 532	2

nybyggnadslån enligt 1934 (1935) års ansökningar (a), dels hos resp. egnahemsnämnder in-
 erna ansett böra ifrågakomma för beviljande av förbättringsbidrag och nybyggnadslån.

Antal bostadslägenheter med följande antal barn under 15 år vid ansökningstillfället					Av bostadslägenheterna har för följande antal vidtagits, resp. föreslagits				Summa bidrag	Summa nybyggnadslån	Tillhopa	Summa bidrag och nybyggnadslån till bostadslägenheter med barn under 15 år			
0	1-2	3-4	5 och flera	läg. med ej upp-givet barn-antal	upprustning utan ut-ökning av ut-rymmet	jämväl till-el. på-bygg-nad	ersätt-n med ny-bygg-nad	ej angiv. för-bätt-ring				kr.	kr.	kr.	kr.
35	95	25	3	—	61	89	8	—	75 200	66 900	142 100	106 500	74'9	1	
70	68	31	15	—	80	84	20	—	112 794	87 450	200 244	135 969	67'9	2	
101	91	29	16	—	126	98	13	—	120 075	78 500	198 575	127 945	64'4	3	
206	254	85	34	—	267	271	41	—	308 069	232 850	540 919	370 414	68'5	4	
—	4	3	—	—	—	7	—	—	4 000	—	4 000	4 000	100'0	5	
41	56	21	4	—	62	54	6	—	51 434	31 600	83 034	55 134	66'4	6	
79	65	17	7	—	111	53	4	—	64 490	28 550	93 040	49 125	52'8	7	
120	125	41	11	—	173	114	10	—	119 924	60 150	180 074	108 259	60'1	8	
54	59	32	15	—	100	44	16	—	108 650	13 900	122 550	94 285	76'9	9	
29	58	29	21	—	95	27	15	—	97 775	18 725	116 500	89 600	76'9	10	
30	53	28	7	—	80	32	6	—	80 050	9 000	89 050	70 925	79'6	11	
113	170	89	43	—	275	103	37	—	286 475	41 625	328 100	254 810	77'7	12	
2	11	—	—	—	10	3	—	—	9 155	1 000	10 155	7 900	77'8	13	
30	54	8	3	—	63	17	15	—	66 460	24 340	90 800	61 175	67'4	14	
38	28	15	1	—	70	9	3	—	50 490	12 110	62 600	35 485	56'7	15	
70	93	23	4	—	143	29	18	—	126 105	37 450	163 555	104 560	63'9	16	
250	271	92	22	139	220	351	195	8	546 900	246 400	793 300	390 245	49'2	17	
82	116	42	17	7	77	131	56	—	184 750	79 400	264 150	174 650	66'1	18	
37	29	9	5	3	29	45	9	—	53 100	24 300	77 400	44 650	57'7	19	
369	416	143	44	149	326	527	260	8	784 750	350 100	1 134 850	609 545	53'7	20	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	21
12	15	5	2	—	17	17	—	—	22 450	10 400	32 850	22 900	69'7	22	
6	8	2	—	—	6	9	1	—	9 950	4 400	14 350	8 150	56'8	23	
18	23	7	2	—	23	26	1	—	32 400	14 800	47 200	31 050	65'8	24	
87	98	32	13	—	95	93	38	4	182 490	54 800	237 290	145 350	61'3	25	
38	49	35	16	—	53	66	18	1	110 245	30 665	140 910	96 980	68'8	26	
53	54	26	13	—	76	62	8	—	104 790	21 900	126 690	83 775	66'1	27	
178	201	93	42	—	224	221	64	5	397 525	107 365	504 890	326 105	64'6	28	
—	1	—	—	—	—	—	1	—	1 000	2 000	3 000	3 000	100'0	29	
14	32	6	2	—	8	38	8	—	43 375	32 550	75 925	56 475	74'4	30	
24	25	4	2	—	27	25	3	—	43 640	23 150	66 790	44 300	66'3	31	
38	58	10	4	—	35	63	12	—	88 015	57 700	145 715	103 775	71'2	32	
8	41	32	7	—	59	5	17	7	50 375	12 500	62 875	59 775	95'1	33	
48	97	74	34	2	131	68	56	—	129 705	43 700	173 405	142 980	82'5	34	
42	69	42	17	1	100	44	25	2	80 920	20 400	101 320	81 620	80'6	35	
98	207	148	58	3	290	117	98	9	261 000	76 600	337 600	284 375	84'2	36	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	37
87	87	41	11	—	143	30	50	3	169 253	39 555	208 808	126 534	60'6	38	
73	48	12	5	1	103	24	12	—	87 357	18 567	105 924	56 529	53'4	39	
160	135	53	16	1	246	54	62	3	256 610	58 122	314 732	183 063	58'2	40	

Tab. 10 (forts.). Uppgifter angående beviljade och

	Hushållningssällskap	Antal kommuner (municipal-samhällen el. d.)	Löne-bost.= i andra bost. m. jord = am andra bost. ut. jord = au	Antal bostads-lägenheter	Av bostadslägenheterna omfatta resp. omfattade följande antal					Antal		
					1 rum eller kök	1 rum och kök	2 rum och kök	3 eller flera rum och kök	ej upp-givet rums-antal	däri boende personer	läg. med upp-givet antal boende	
1		10	l	37	—	5	11	10	11	125	—	
2		70	am	427	1	56	201	144	25	2 099	—	
3		66	au	288	4	63	141	60	20	1 217	—	
4	Kronobergs läns hushållningssällskap	80	s:a	752	5	124	353	214	56	3 441	—	
5			—	l	—	—	—	—	—	—	—	
6			51	am	157	—	19	57	69	12	640	—
7			44	au	96	—	15	27	38	16	338	—
8		62	s:a	253	—	34	84	107	28	978	—	
9		14	l	97	3	51	31	12	—	385	—	
10		25	am	101	1	36	53	11	—	476	—	
11		30	au	226	3	82	104	32	5	935	—	
12	Kalmar läns norra hushållningssällskap	30	s:a	424	7	169	188	55	5	1 796	—	
13			—	l	—	—	—	—	—	—	—	
14			14	am	39	1	16	15	5	2	162	—
15			12	au	52	—	21	20	11	—	156	—
16		17	s:a	91	1	37	35	16	2	318	—	
17		14	l	39	—	9	26	3	1	170	—	
18		40	am	90	—	27	48	15	—	494	—	
19		69	au	285	—	79	172	34	—	1 546	—	
20	Kalmar läns södra hushållningssällskap	73	s:a	414	—	115	246	52	1	2 210	—	
21			—	l	—	—	—	—	—	—	—	
22			41	am	131	—	19	65	46	1	598	—
23			68	au	401	—	97	238	66	—	1 510	—
24		71	s:a	532	—	116	303	112	1	2 108	—	
25		9	l	28	3	4	19	2	—	—	28	
26		77	am	158	—	12	95	51	—	822	—	
27		73	au	171	2	28	110	31	—	737	—	
28	Gotlands läns hushållningssällskap	89	s:a	357	5	44	224	84	—	1 559	28	
29			—	l	—	—	—	—	—	—	—	
30			65	am	144	—	4	75	65	—	695	—
31			59	au	111	—	2	81	28	—	430	—
32		81	s:a	255	—	6	156	93	—	1 125	—	
33		7	l	19	—	1	6	12	—	63	—	
34		30	am	242	1	42	136	63	—	1 498	—	
35		36	au	574	2	149	321	102	—	3 118	—	
36	Blekinge läns hushållningssällskap	36	s:a	835	3	192	463	177	—	4 679	—	
37			—	l	—	—	—	—	—	—	—	
38			28	am	226	—	26	127	72	1	1 211	—
39			32	au	518	3	148	277	90	—	2 204	—
40		33	s:a	744	3	174	404	162	1	3 415	—	
41		38	l	193	1	26	144	22	—	777	—	
42		104	am	536	4	23	190	319	—	2 552	—	
43		133	au	534	3	54	212	265	—	2 242	—	
44	Kristianstads läns hushållningssällskap	148	s:a	1 263	8	103	546	606	—	5 571	—	
45			—	l	—	—	—	—	—	—	—	
46			105	am	524	2	25	148	349	—	2 556	—
47			112	au	376	2	33	156	184	1	1 601	—
48		132	s:a	900	4	58	304	533	1	4 157	—	

Föreslagna bostadsförbättringsbidrag och nybyggnadslån.

Antal bostadslägenheter med följande antal barn under 15 år vid ansökningsstillfället					Av bostadslägenheterna har för följande antal vidtagits, resp. föreslagits				Summa bidrag	Summa nybyggnadslån	Tillhoppa	Summa bidrag och nybyggnadslån till bostadslägenheter med barn under 15 år		
0	1—2	3—4	5 och flera	läg. med ej upp-givet barn-antal	upprust-ning utan ut-ökning av ut-rymmet	jämväl till-el. på-bygg-nad	ersättn. med ny-bygg-nad	ej angiv. för-bätt-ring				kr.	kr.	kr.
11	9	2	4	11	15	7	4	11	13 750	3 000	16 750	8 475	50'6	1
115	153	89	45	25	213	149	41	24	182 675	22 300	204 975	145 920	71'2	2
113	81	48	29	17	139	103	25	21	109 535	9 500	119 035	74 700	62'8	3
239	243	139	78	53	367	259	70	56	305 960	34 800	340 760	229 095	67'2	4
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5
77	42	17	8	13	80	55	9	13	47 280	5 700	52 980	23 580	44'5	6
42	24	10	3	17	47	28	5	16	25 230	1 800	27 030	13 030	48'2	7
119	66	27	11	30	127	83	14	29	72 510	7 500	80 010	36 610	45'8	8
20	40	26	11	—	31	40	25	1	65 425	22 800	88 225	68 270	77'4	9
26	45	19	10	1	36	51	14	—	57 665	19 500	77 165	62 245	80'7	10
93	88	29	16	—	126	99	1	—	94 840	4 085	98 925	59 905	60'6	11
139	173	74	37	1	193	190	40	1	217 930	46 385	264 315	190 420	72'0	12
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13
17	17	3	2	—	6	22	11	—	26 010	—	26 010	14 950	57'5	14
34	16	1	1	—	28	22	2	—	33 970	1 000	34 970	15 555	44'5	15
51	33	4	3	—	34	44	13	—	59 980	1 000	60 980	30 505	50'0	16
3	20	14	2	—	18	12	9	—	25 815	17 360	43 175	39 895	92'4	17
5	49	22	14	—	38	46	6	—	60 855	14 670	75 525	68 565	90'8	18
36	104	94	50	1	144	125	16	—	178 985	35 220	214 205	189 450	88'4	19
44	173	130	66	1	200	183	31	—	265 655	67 250	332 905	297 910	89'5	20
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	21
47	50	25	8	1	72	48	10	1	78 270	16 660	94 930	65 865	69'4	22
175	164	44	15	3	211	166	21	3	208 725	52 160	260 885	147 310	56'5	23
222	214	69	23	4	283	214	31	4	286 995	68 820	355 815	213 175	59'9	24
—	—	—	—	28	9	2	14	3	20 700	12 500	33 200	—	0'0	25
37	62	37	22	—	103	40	15	—	76 855	11 920	88 775	72 070	81'2	26
46	76	36	13	—	108	51	12	—	80 810	11 900	92 710	72 565	78'3	27
83	138	73	35	28	220	93	41	3	178 365	36 320	214 685	144 635	67'4	28
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	29
50	61	22	11	—	99	37	8	—	72 195	11 200	83 395	52 955	63'5	30
36	50	18	4	3	70	31	10	—	51 815	5 700	57 515	36 390	63'3	31
86	111	40	15	3	169	68	18	—	124 010	16 900	140 910	89 345	63'4	32
3	6	9	1	—	19	—	—	—	10 900	—	10 900	8 600	78'9	33
33	84	51	74	—	151	76	15	—	149 200	5 500	154 700	140 200	90'6	34
107	211	150	106	—	339	154	31	—	300 875	25 050	325 925	280 400	86'0	35
143	301	210	181	—	559	230	46	—	460 975	30 550	491 525	429 200	87'3	36
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	37
63	100	38	25	—	143	75	7	1	125 950	65 900	191 850	149 350	77'8	38
209	211	73	25	—	348	148	22	—	267 400	140 400	407 800	264 250	64'8	39
272	311	111	50	—	491	223	29	1	393 350	206 300	599 650	413 600	69'0	40
28	117	38	9	1	129	41	23	—	126 430	47 890	174 320	152 020	87'2	41
124	231	123	58	—	292	189	55	—	323 903	57 590	381 493	295 900	77'6	42
196	189	98	51	—	344	143	46	1	282 920	45 000	327 920	228 765	69'8	43
348	537	259	118	1	765	373	124	1	733 253	150 480	883 733	676 685	76'6	44
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	45
116	208	139	59	2	433	45	46	—	301 438	80 590	382 028	301 521	78'9	46
111	153	82	27	3	337	24	15	—	189 032	28 290	217 322	154 351	71'0	47
227	361	221	86	5	770	69	61	—	490 470	108 880	599 350	455 872	76'1	48

Tab. 10 (forts.). Uppgifter angående beviljade och

	Hushållningssällskap	Antal kommuner (municipal-samhällen el. d.)	Löne- bost. = l andra bost. = am andra bost. ut. jord = au	Antal bostads-lägenheter	Av bostadslägenheterna omfatta resp. omfattade följande antal					Antal		
					1 rum eller kök	1 rum och kök	2 rum och kök	3 eller flera rum och kök	ej upp-givet rums-antal	däri boende personer	låg. med ej upp-givet antal boende	
1	Malmöhus läns hushållningssällskap	a) beviljade	74	l	404	8	94	286	11	5	1 729	2
2			142	am	661	3	35	298	315	10	2 796	5
3			164	au	685	—	39	350	284	12	2 642	3
4			197	s:a	1 750	11	168	934	610	27	7 167	10
5		b) föreslagna	23	l	79	—	7	56	16	—	263	2
6			12	am	31	—	—	12	16	3	130	3
7			8	au	16	—	1	5	7	3	58	3
8			36	s:a	126	—	8	73	39	6	451	8
9	Hallands läns hushållningssällskap	a) beviljade	38	l	254	4	60	141	48	1	1 030	—
10			83	am	399	2	40	161	196	—	2 172	—
11			68	au	229	1	44	109	74	1	982	—
12			88	s:a	882	7	144	411	318	2	4 184	—
13		b) föreslagna	—	l	—	—	—	—	—	—	—	—
14			33	am	807	3	40	278	486	—	3 623	—
15			81	au	535	2	71	243	219	—	1 948	—
16			88	s:a	1 342	5	111	521	705	—	5 571	—
17	Göteborgs och Bohus läns hushållningssällskap	a) beviljade	11	l	40	—	15	22	3	—	137	—
18			63	am	398	5	86	130	117	—	1 583	—
19			78	au	347	4	129	113	101	—	1 571	—
20			93	s:a	725	9	230	265	221	—	3 291	—
21		b) föreslagna	1	l	60	—	43	16	1	—	196	—
22			54	am	214	—	38	77	99	—	1 062	—
23			60	au	191	—	79	60	52	—	847	—
24			72	s:a	465	—	160	153	152	—	2 105	—
25	Älvsborgs läns norra hushållningssällskap	a) beviljade	15	l	66	6	51	7	1	1	147	23
26			82	am	364	8	147	169	37	3	1 661	1
27			42	au	94	3	48	38	3	2	421	—
28			89	s:a	524	17	246	214	41	6	2 229	24
29		b) föreslagna	—	l	—	—	—	—	—	—	—	—
30			64	am	203	1	68	65	68	1	816	2
31			39	au	81	4	36	26	12	3	280	1
32			71	s:a	284	5	104	91	80	4	1 096	3
33	Älvsborgs läns södra hushållningssällskap	a) beviljade	1	l	1	—	1	—	—	—	8	—
34			35	am	251	1	128	85	37	—	1 378	—
35			43	au	75	2	48	18	6	1	315	—
36			90	s:a	327	3	177	103	43	1	1 701	—
37		b) föreslagna	—	l	—	—	—	—	—	—	—	—
38			56	am	128	1	55	54	18	—	669	—
39			23	au	34	—	19	12	3	—	140	—
40			67	s:a	162	1	74	66	21	—	809	—
41	Skaraborgs läns hushållningssällskap	a) beviljade	57	l	205	—	108	86	11	—	854	—
42			164	am	356	—	128	186	42	—	1 872	—
43			116	au	203	1	93	95	14	—	881	—
44			213	s:a	764	1	329	367	67	—	3 607	—
45		b) föreslagna	—	l	—	—	—	—	—	—	—	—
46			214	am	745	3	207	401	133	1	3 259	—
47			119	au	241	6	109	100	26	—	759	—
48			228	s:a	986	9	316	501	159	1	4 018	—

Föreslagna bostadsförbättringsbidrag och nybyggnadslån.

Antal bostadslägenheter med följande antal barn under 15 år vid ansökningstillfället					Av bostadslägenheterna har för följande antal vidtagits, resp. föreslagits				Summa bidrag	Summa nybyggnadslån	Tillhoppa	Summa bidrag och nybyggnadslån till bostadslägenheter med barn under 15 år		
0	1-2	3-4	5 och flera	läg. med ej upp-givet barn-antal	upprustning utan utökning av utrymmet	jämväl till-el. på-byggnad	ersättn. med ny-byggnad	ej angiv. för-bättring				kr.	kr.	kr.
96	177	106	20	5	313	29	56	6	251 370	14 100	265 470	201 950	76'1	1
179	275	134	53	20	620	7	34	—	300 260	13 400	313 660	234 230	74'7	2
256	242	114	49	24	665	10	6	4	255 765	8 150	263 915	182 245	69'1	3
531	694	354	122	49	1 598	46	96	10	807 395	35 650	843 045	618 425	73'4	4
26	31	11	5	6	61	9	9	—	48 995	9 000	57 995	37 785	65'2	5
6	12	6	4	3	28	—	—	3	11 785	—	11 785	7 710	65'4	6
2	7	2	2	2	12	1	—	3	5 185	700	5 885	4 250	72'2	7
34	50	19	11	12	101	10	9	6	65 965	9 700	75 665	49 745	65'7	8
39	136	72	7	—	105	78	71	—	157 810	34 500	192 310	165 735	86'2	9
89	136	111	63	—	191	110	98	—	262 575	40 250	302 825	242 355	80'0	10
86	83	39	21	—	149	55	25	—	124 915	3 700	128 615	88 205	68'6	11
214	355	222	91	—	445	243	194	—	545 300	78 450	623 750	496 295	79'6	12
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13
312	337	117	41	—	598	125	84	—	493 535	52 950	546 485	326 655	59'8	14
268	176	68	25	—	433	84	18	—	215 505	13 500	229 005	137 960	55'9	15
238	513	185	66	—	1 031	209	102	—	709 040	66 450	775 490	454 615	58'6	16
6	15	10	2	7	28	5	7	—	36 750	6 000	42 750	36 575	85'8	17
124	89	83	42	—	217	50	71	—	280 725	70 790	351 515	216 215	61'5	18
108	147	62	30	—	283	40	24	—	240 044	54 230	294 274	209 800	71'3	19
238	251	155	74	7	528	95	102	—	557 519	131 020	688 539	462 590	67'2	20
—	55	3	2	—	60	—	—	—	15 000	14 500	29 500	29 500	100'0	21
62	100	38	14	—	160	24	30	—	155 155	40 840	195 995	144 080	73'5	22
70	76	36	9	—	146	40	4	1	124 325	31 150	155 475	98 650	63'5	23
32	231	77	25	—	366	64	34	1	294 480	86 490	380 970	272 230	71'5	24
7	4	10	7	38	55	3	8	—	36 300	14 800	51 100	20 200	39'5	25
19	136	69	37	3	231	76	57	—	213 700	43 300	257 000	165 550	64'4	26
30	37	19	7	1	73	13	8	—	43 700	5 500	49 200	37 600	76'4	27
56	177	98	51	42	359	92	73	—	293 700	63 600	357 300	223 350	62'5	28
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	29
00	62	31	10	—	133	52	17	1	113 450	16 800	130 250	60 950	46'8	30
38	29	10	3	1	59	15	6	1	41 150	2 800	43 950	21 050	47'9	31
38	91	41	13	1	192	67	23	2	154 600	19 600	174 200	82 000	47'1	32
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	33
66	89	57	38	1	119	74	58	—	105 950	26 300	132 250	99 900	75'5	34
36	20	11	7	1	37	22	16	—	31 030	5 500	36 530	20 030	54'8	35
02	109	69	45	2	156	96	75	—	137 580	31 800	169 380	120 530	71'2	36
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	37
38	49	34	7	—	74	33	20	1	55 750	15 400	71 150	50 300	70'7	38
16	11	4	3	—	23	11	—	—	14 000	800	14 800	9 600	64'9	39
54	60	38	10	—	97	44	20	1	69 750	16 200	85 950	59 900	69'7	40
46	88	57	14	—	97	66	42	—	172 250	56 150	228 400	182 875	80'1	41
75	137	93	51	—	143	164	49	—	288 450	69 380	357 830	288 080	80'5	42
72	78	33	20	—	112	77	14	—	134 845	29 800	164 645	114 755	69'7	43
93	303	183	85	—	352	307	105	—	595 545	155 330	750 875	585 710	78'0	44
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	45
54	250	107	34	—	464	211	70	—	515 900	116 100	632 000	334 445	52'9	46
50	64	20	6	1	148	77	15	1	137 835	20 125	157 960	68 900	43'6	47
04	314	127	40	1	612	288	85	1	653 735	136 225	789 960	403 345	51'1	48

Tab. 10 (forts.). Uppgifter angående beviljade o

	Hushållningssällskap	Antal kommuner (municipal-samhällen el. d.)	Löne- bost.=1 andra bost. m. jord = am andra bost. ut. jord = au	Antal bostads-lägenheter	Av bostadslägenheterna omfatta resp. omfattade följande antal					Antal		
					1 rum eller kök	1 rum och kök	2 rum och kök	3 eller flera rum och kök	ej upp-givet rums-antal	däri boende personer	läg. upp-givet antal boend	
1	Värmlands läns hushållningssällskap	a) beviljade	28	l	214	34	137	37	6	—	733	—
2			80	am	384	15	199	108	62	—	1 928	—
3			73	au	299	32	185	55	27	—	1 311	—
4		88	s:a	897	81	521	200	95	—	3 972	—	
5		b) föreslagna	—	l	—	—	—	—	—	—	—	—
6			64	am	264	8	120	86	49	1	1 329	—
7			50	au	196	9	130	40	17	—	936	—
8			69	s:a	460	17	250	126	66	1	2 265	—
9	Örebro läns hushållningssällskap	a) beviljade	12	l	32	—	25	6	1	—	60	1
10			47	am	161	4	68	68	21	—	749	—
11			38	au	125	4	86	27	8	—	473	—
12		55	s:a	318	8	179	101	30	—	1 282	1	
13		b) föreslagna	—	l	—	—	—	—	—	—	—	—
14			40	am	130	2	48	60	20	—	535	—
15			29	au	91	1	51	32	7	—	300	—
16			49	s:a	221	3	99	92	27	—	835	—
17	Västmanlands läns hushållningssällskap	a) beviljade	30	l	135	9	104	21	1	—	360	—
18			53	am	147	1	74	49	23	—	807	—
19			43	au	146	2	101	36	7	—	658	—
20		64	s:a	428	12	279	106	31	—	1 825	—	
21		b) föreslagna	—	l	—	—	—	—	—	—	—	—
22			45	am	126	1	57	45	23	—	562	—
23			41	au	137	5	94	35	3	—	485	—
24			54	s:a	263	6	151	80	26	—	1 047	—
25	Kopparbergs läns hushållningssällskap	a) beviljade	1	l	1	—	1	—	—	—	—	—
26			35	am	107	1	53	43	10	—	634	—
27			44	au	330	6	201	92	31	—	1 681	—
28		46	s:a	438	7	255	135	41	—	2 315	—	
29		b) föreslagna	—	l	—	—	—	—	—	—	—	—
30			28	am	58	—	38	13	6	1	289	—
31			32	au	158	6	100	35	17	—	676	—
32			40	s:a	216	6	138	48	23	1	965	—
33	Gävleborgs läns hushållningssällskap	a) beviljade	1	l	2	—	2	—	—	—	10	—
34			42	am	151	10	62	65	14	—	968	—
35			48	au	249	22	155	58	14	—	1 342	—
36		49	s:a	402	32	219	123	28	—	2 320	—	
37		b) föreslagna	—	l	—	—	—	—	—	—	—	—
38			38	am	163	4	68	74	17	—	870	—
39			45	au	253	13	139	74	27	—	1 219	—
40			48	s:a	416	17	207	148	44	—	2 089	—
41	Västernorrlands läns hushållningssällskap	a) beviljade	—	l	—	—	—	—	—	—	—	—
42			67	am	686	12	312	308	42	12	3 583	—
43			61	au	345	8	188	113	22	14	1 505	—
44		68	s:a	1 031	20	500	421	64	26	5 088	—	
45		b) föreslagna	—	l	—	—	—	—	—	—	—	—
46			63	am	827	22	329	337	129	10	4 127	—
47			57	au	371	21	180	106	59	5	1 437	—
48			64	s:a	1 198	43	509	443	188	15	5 564	—

reslagna bostadsförbättringsbidrag och nybyggnadslån.

Antal bostadslägenheter med följande antal barn under 15 år vid ansökningstillfället					Av bostadslägenheterna har för följande antal vidtagits, resp. föreslagits				Summa bidrag	Summa nybyggnadslån	Tillhopa	Summa bidrag och nybyggnadslån till bostadslägenheter med barn under 15 år		
0	1-2	3-4	5 och flera	läg. med ej upp-givet barn-antal	upprust-ning utan ut-ökning av ut-rymmet	jämväl till-el. på-bygg-nad	ersättn. med ny-bygg-nad	ej angiv. för-bätt-ring				kr.	kr.	kr.
92	87	25	10	—	147	36	31	—	132 950	22 200	155 150	87 675	56 5	1
110	154	73	47	—	157	168	59	—	287 425	68 220	355 645	260 510	73 3	2
100	120	53	26	—	130	114	55	—	208 230	64 130	272 360	195 565	71 8	3
302	361	151	83	—	434	318	145	—	628 605	154 550	783 155	543 750	69 4	4
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5
81	99	66	18	—	121	119	24	—	172 080	65 220	237 300	176 065	74 2	6
55	94	35	12	—	82	86	28	—	121 910	44 550	166 460	123 600	74 3	7
36	193	101	30	—	203	205	52	—	293 990	109 770	403 760	299 665	74 2	8
10	4	2	—	16	26	3	3	—	15 850	3 700	19 550	6 500	33 2	9
44	69	37	10	1	143	6	12	—	79 250	16 550	95 800	67 450	70 4	10
58	42	12	8	5	114	9	2	—	47 225	7 050	54 275	30 900	56 9	11
12	115	51	18	22	283	18	17	—	142 325	27 300	169 625	104 850	61 8	12
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13
52	53	18	4	8	117	10	3	—	42 050	4 500	46 550	27 425	58 9	14
33	40	6	1	11	83	6	—	2	22 075	1 100	23 175	13 950	60 2	15
85	93	19	5	19	200	16	3	2	64 125	5 600	69 725	41 375	59 3	16
80	34	16	5	—	109	15	11	—	84 500	500	85 000	44 050	51 8	17
39	46	38	24	—	71	59	17	—	105 225	19 100	124 325	89 025	71 6	18
45	57	29	15	—	91	49	6	—	85 610	9 900	95 510	74 175	77 7	19
64	137	83	44	—	271	123	34	—	275 335	29 500	304 835	207 250	68 0	20
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	21
55	49	19	3	—	87	27	12	—	88 730	15 000	103 730	56 485	54 5	22
80	48	8	1	—	106	28	3	—	75 085	3 000	78 085	31 780	40 7	23
35	97	27	4	—	193	55	15	—	163 815	18 000	181 815	88 265	48 5	24
1	—	—	—	—	1	—	—	—	400	—	400	—	—	25
22	49	25	11	—	86	5	16	—	78 300	25 800	104 100	84 700	81 4	26
87	127	80	35	1	264	33	32	1	220 700	51 350	272 050	205 500	75 5	27
10	176	105	46	1	351	38	48	1	299 400	77 150	376 550	290 200	77 1	28
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	29
31	14	12	1	—	48	6	4	—	43 150	19 000	62 150	30 000	48 3	30
81	54	14	8	1	123	14	20	1	111 350	57 200	168 550	81 800	48 5	31
12	68	26	9	1	171	20	24	1	154 500	76 200	230 700	111 800	48 5	32
—	1	—	1	—	2	—	—	—	1 000	—	1 000	1 000	100 0	33
17	63	44	27	—	84	43	24	—	128 845	43 615	172 460	156 065	90 5	34
62	93	60	34	—	134	74	41	—	193 325	55 090	248 415	196 980	79 3	35
79	157	104	62	—	220	117	65	—	323 170	98 705	421 875	354 045	83 9	36
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	37
46	65	38	14	—	102	37	24	—	127 059	55 285	182 344	130 564	71 6	38
69	112	52	20	—	159	74	20	—	178 649	63 324	241 973	188 422	77 9	39
15	177	90	34	—	261	111	44	—	305 708	118 609	424 317	318 986	75 2	40
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	41
70	244	150	107	15	350	82	226	28	502 725	28 750	531 475	403 440	75 9	42
32	115	57	26	15	198	49	84	14	219 366	13 900	233 266	146 871	63 0	43
02	359	207	133	30	548	131	310	42	722 091	42 650	764 741	550 311	72 0	44
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	45
44	378	137	59	9	660	67	94	6	487 444	43 310	530 754	389 393	73 4	46
54	150	43	14	10	323	22	22	4	174 261	17 600	191 861	124 527	61 9	47
98	528	180	73	19	983	89	116	10	661 705	60 910	722 615	513 920	71 1	48

Tab. 10 (forts.). Uppgifter angående beviljade o

	Hushållningssällskap	Antal kommuner (municipal-samhällen el. d.)	Löne-bost.=1 andra bost. m. jord = am andra bost. ut. jord = au	Antal bostadslägenheter	Av bostadslägenheterna omfatta resp. omfattade följande antal					Antal		
					1 rum eller kök	1 rum och kök	2 rum och kök	3 eller flera rum och kök	ej upp-givet rums-antal	däri boende personer	läg. med upp-give-anta boende	
1	Jämtlands läns hushållningssällskap	a) beviljade	4	1	6	—	2	—	4	—	36	—
2			59	am	517	57	207	192	58	3	2 807	—
3			51	au	239	34	127	60	18	—	1 089	—
4			64	s:a	762	91	336	252	80	3	3 932	—
5		b) föreslagna	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
6			56	am	1 104	71	389	447	197	—	5 431	—
7			55	au	375	19	160	136	60	—	1 550	—
8			60	s:a	1 479	90	549	583	257	—	6 981	—
9	Västerbottens läns hushållningssällskap	a) beviljade	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
10			32	am	818	47	422	238	41	70	5 132	—
11			36	au	366	21	190	106	18	31	1 889	—
12			36	s:a	1 184	68	612	344	59	101	7 021	—
13		b) föreslagna	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
14			30	am	3 258	79	1 638	1 234	307	—	17 689	—
15			35	au	784	26	436	252	70	—	3 312	—
16			35	s:a	4 042	105	2 074	1 486	377	—	21 001	—
17	Norrbottens läns hushållningssällskap	a) beviljade	1	1	11	—	11	—	—	—	58	—
18			27	am	890	72	502	264	52	—	6 047	—
19			27	au	836	122	552	159	23	—	4 352	—
20			27	s:a	1 737	194	1 065	403	75	—	10 457	—
21		b) föreslagna	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
22			27	am	2 596	54	1 179	1 001	362	—	15 286	—
23			29	au	1 284	89	798	346	51	—	5 963	—
24			29	s:a	3 880	143	1 977	1 347	413	—	21 249	—
25	Samtliga hushållningssällskap	a) beviljade	580	1	3 194	232	1 667	1 083	171	41	11 371	7
26			1 768	am	8 762	268	3 097	3 480	1 794	123	46 942	—
27			1 645	au	7 401	293	3 043	2 739	1 239	87	34 154	1
28			2 220	s:a	19 357	793	7 807	7 302	3 204	251	92 467	9
29		b) föreslagna	33	1	160	1	68	74	17	—	525	—
30			1 397	am	12 406	254	4 549	4 895	2 674	34	63 966	—
31			1 210	au	6 761	211	2 939	2 477	1 106	28	27 867	—
32			1 704	s:a	19 327	466	7 556	7 446	3 797	62	92 358	1

Av tablan å sid. 85 framgår, att jordbrukslägenheterna utgöra den talrikaste gruppen och särskilt dominera bland de ännu »oförsedda» bostäderna. Det övervägande flertalet av lägenheterna innehåller ett eller två rum och kök, vilka båda grupper förekomma ungefär lika allmänt. Jordbrukarbostäderna räknas dock övervägande två eller flera rum och kök, medan ett rum och kök utgör förhärskande lägenhetstyp bland lönebostäderna och de egna bostäderna utan jordbruk. Vad nu sagts gäller för landet i dess helhet, men siffrorna för särskilda län och hushållningssällskapsområden låta betydande lokala skiljaktigheter framträda. I stort sett bekräfta de det kända förhållandet, att när man färdas från norr till söder även landsbygdens småbostäder bli rymligare, åtminstone om man räknar efter antalet rum. I Sydsverige råder sålunda tvårumsstandard även inom lönebostäderna och de egna bostadslägenheterna.

reslagna bostadsförbättringsbidrag och nybyggnadslån.

Antal bostadslägenheter med följande antal barn under 15 år vid ansökningsstillfället					Av bostadslägenheterna har för följande antal vidtagits, resp. föreslagits				Summa bidrag	Summa nybyggnadslån	Tillhopa	Summa bidrag och nybyggnadslån till bostadslägenheter med barn under 15 år		
0	1-2	3-4	5 och flera	läg. med ej upp-givet barn-antal	upprustning utan utökning av utrymmet	jämval till-el. på-bygg-nad	ersättn. med ny-bygg-nad	ej angiv. för-bätt-ring				kr.	kr.	kr.
2	2	2	—	—	3	—	3	—	4 900	1 700	6 600	4 300	65'2	1
143	180	115	67	12	225	112	178	2	406 725	136 650	543 375	380 315	70'0	2
70	85	42	33	9	105	78	56	—	167 825	43 880	211 705	150 745	71'2	3
215	267	159	100	21	333	190	237	2	579 450	182 230	761 680	535 360	70'3	4
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5
360	461	203	74	6	569	397	138	—	706 995	169 465	876 460	564 005	64'4	6
135	167	55	15	3	210	129	36	—	204 660	36 310	240 970	156 570	65'0	7
495	628	258	89	9	779	526	174	—	911 655	205 775	1 117 430	720 575	64'5	8
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9
124	268	232	188	6	426	183	140	69	647 529	18 250	665 779	665 779	100'0	10
89	144	87	46	—	190	82	62	32	277 470	4 300	281 770	281 770	100'0	11
213	412	319	234	6	616	265	202	101	924 999	22 550	947 549	947 549	100'0	12
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13
863	1 264	738	393	—	2 876	188	194	—	2 209 879	111 788	2 321 667	2 321 667	100'0	14
288	325	122	49	—	704	49	31	—	531 906	26 907	558 813	558 813	100'0	15
151	1 589	860	442	—	3 580	237	225	—	2 741 785	138 695	2 880 480	2 880 480	100'0	16
1	4	3	3	—	11	—	—	—	8 040	—	8 040	7 095	88'2	17
146	259	226	259	—	576	215	99	—	799 011	179 441	978 452	863 232	88'2	18
213	285	189	149	—	523	199	114	—	507 188	65 365	572 553	427 115	74'6	19
360	548	418	411	—	1 110	414	213	—	1 314 239	244 806	1 559 045	1 297 442	83'2	20
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	21
670	914	587	425	—	1 666	759	171	—	1 820 223	616 242	2 436 465	1 916 563	78'7	22
391	556	213	124	—	775	418	91	—	647 203	123 922	771 125	506 006	65'6	23
061	1 470	800	549	—	2 441	1 177	262	—	2 467 426	740 164	3 207 590	2 422 569	75'5	24
879	1 308	606	156	245	1 653	919	582	40	2 129 355	651 700	2 781 055	1 831 970	65'9	25
074	3 206	2 039	1 350	93	4 908	2 281	1 449	124	5 973 117	1 191 216	7 164 333	5 641 925	78'8	26
298	2 720	1 476	829	78	4 729	1 860	737	75	4 244 138	706 700	4 950 838	3 676 956	74'3	27
251	7 234	4 121	2 335	416	11 290	5 060	2 768	239	12 346 610	2 549 616	14 896 226	11 150 851	74'9	28
28	102	17	7	6	131	19	10	—	78 150	26 500	104 650	82 185	78'5	29
828	4 829	2 471	1 236	42	8 829	2 493	1 055	29	8 047 300	1 660 395	9 707 695	7 466 746	76'9	30
655	2 701	966	382	57	4 744	1 593	392	32	3 637 198	759 115	4 396 313	2 940 353	66'9	31
511	7 632	3 454	1 625	105	13 704	4 105	1 457	61	11 762 648	2 446 010	14 208 658	10 489 284	73'8	32

Tab. 10 meddelar även vissa uppgifter om de boende och deras familjeförhållanden. En sammanställning av dessa uppgifter för landet i dess helhet meddelas överst å sid. 96.

Inom dessa grupper var medelantalet boende per lägenhet 4'8, vilket är ej obetydligt högre än det beräknade medeltalet för landsbygden i dess helhet (3'8, jfr sid. 51). Antalet redovisade familjer med 3 eller flera barn utgjorde i a-gruppen 6 456 och i b-gruppen 5 079, men genom utproportionering av ej storleksfördelade familjer ökas dessa siffror till omkring resp. 6 600 och 5 100, motsvarande resp. 34'1 och 26'4 procent av samtliga. Av dessa barnrika familjer beräknas över hälften komma på jordbrukarhushållen, av vilka 39'1 resp. 30'0 procent hade 3 eller flera barn. Hushållen i egna bostäder utan jord räknade i a-gruppen 31'5 och i b-gruppen 20'1 procent flerbarnsfamiljer,

	Antal bostadslägenheter	Proc. antal lägenheter beträffande vilka vidtagits, resp. föreslagits ¹			Bidrag och lån		Därav i % till lägenheter med barn under 15 år
		upprustning (utan utökning)	tillbyggnad	nybyggnad	summa kr.	per lägenhet kr.	
a) Bostäder, för vilka bostadsförbättringsbidrag etc. beviljats							
lönebostäder.....	3 194	52·4	29·1	18·5	2 781 055	871	65·9
andra bo- med jordbrukstäder utan " "	8 762	56·8	26·4	16·8	7 164 333	818	78·8
" " " " " "	7 401	64·5	25·4	10·1	4 950 838	669	74·3
Samtliga bostäder	19 357	59·0	26·5	14·5	14 896 226	770	74·9
b) Bostäder, för vilka bostadsförbättringsbidrag etc. föreslagits							
lönebostäder.....	160	81·9	11·9	6·2	104 650	654	78·5
andra bo- med jordbrukstäder utan " "	12 406	71·3	20·2	8·5	9 707 695	783	76·9
" " " " " "	6 761	70·5	23·7	5·8	4 396 313	650	66·9
Samtliga bostäder	19 327	71·1	21·3	7·6	14 208 658	735	73·8

¹ Bostadslägenheter, för vilka förbättringsarbetets art ej angivits, ha utproportionerats på övriga grupper.

vida större än de familjer med 3 eller flera barn, vilka ovan betecknats såsom barnrika.

I tab. 11 ha de från hälsovårds-, resp. kommunalnämnderna erhållna uppgifterna angående bostadslägenheter, vilka äro i behov att upprustas, ombyggas o. s. v., bearbetats ur i huvudsak samma synpunkter som i tab. 10.

Lägenheternas storleksfördelning belyses av nedanstående sammanställning:

	Antal redovisade bostadslägenheter	Proc. antal lägenheter om ¹			
		1 rum (kök)	1 rum och kök	2 rum och kök	3 och flera rum och kök
Samtliga redovisade förbättringsbehövliga lägenheter (a)	36 052	6·6	49·7	33·7	10·0
Därav lägenheter, där lönebostäder (b:l)	3 638	5·4	65·2	26·9	2·5
stöd erfordrades av andra bostäder (b:a)	26 568	6·9	47·1	35·1	10·9
allmänna medel (samtliga bostäder (b:l+b:a))	30 206	6·7	49·2	34·2	9·9

¹ Bostäder med ej uppgivet rumsantal ha utproportionerats på övriga grupper.

Jämföras dessa uppgifter med motsvarande i tablån å sid. 85, befinnes lägenheternas storleksfördelning gestalta sig ganska olika. Medan bland de subventionerade, resp. till subvention föreslagna bostäderna en- och tvårumslägenheterna väga ungefär jämnt, dominera ett rum och kökslägenheterna bland de nu redovisade bostäderna. Förklaringsgrunden härtill synes vara, att de vid denna inventering redovisade lägenheterna i högre grad representera bygder och socialgrupper med övertvägande ettrumsstandard.

Ur denna synpunkt intressera hälsovårdsnämndernas svar på den underställda frågan, huruvida vid hittillsvarande statliga bostadsförbättrande åtgärder inom kommunen ekonomisk medverkan även lämnats av resp. kommuner eller arbetsgivare. Svaren ge vid handen, att 470 kommuner bistått obemedlade med bidrag

Tab. 11. Uppgifter från hälsovårds- (kommunal-)nämnderna rörande *dels* vilka äro i behov att upprustas, ombyggas, utvidgas eller där stöd erfordras av allmänna medel beträffande

	Hushållningssällskap	Antal redovisade bostadslägenheter	Därav om					
			1 rum (eller kök)	1 rum och kök	2 rum och kök	3 och flera rum och kök	ej uppgivet rumsantal	
1	Stockholms stads och läns . . .	a	1 254	95	796	275	88	—
2		b:l	232	11	180	30	—	11
3		b:a	604	43	315	152	52	42
4	Uppsala läns	a	905	54	672	145	32	2
5		b:l	300	8	167	20	—	105
6		b:a	411	17	205	82	17	90
7	Södermanlands läns	a	1 391	107	1 008	229	47	—
8		b:l	498	45	387	34	—	32
9		b:a	645	27	371	118	28	101
10	Östergötlands läns	a	2 217	72	1 493	502	130	20
11		b:l	600	14	323	82	7	174
12		b:a	1 126	32	591	198	72	233
13	Jönköpings läns	a	838	19	381	360	75	3
14		b:l	63	3	16	26	1	17
15		b:a	692	13	285	271	59	64
16	Kronobergs läns	a	1 155	16	286	531	241	81
17		b:l	52	2	13	18	—	19
18		b:a	962	11	220	432	224	75
19	Kalmar läns norra	a	474	18	296	138	22	—
20		b:l	100	2	62	16	1	19
21		b:a	238	7	110	69	11	41
22	Kalmar läns södra	a	713	15	212	431	50	5
23		b:l	54	—	20	24	1	9
24		b:a	558	12	144	310	33	59
25	Gotlands läns	a	371	12	60	230	62	7
26		b:l	44	4	3	15	1	21
27		b:a	273	3	34	165	42	29
28	Blekinge läns	a	1 491	47	572	697	175	—
29		b:l	18	4	6	6	—	2
30		b:a	1 355	43	518	607	152	35
31	Kristianstads läns	a	1 937	76	322	924	530	85
32		b:l	110	13	6	40	6	45
33		b:a	1 498	28	180	623	365	302
34	Malmöhus läns	a	1 791	95	292	1 183	217	4
35		b:l	317	6	57	205	10	39
36		b:a	1 151	70	139	696	164	82
37	Hallands läns	a	1 253	22	187	638	384	22
38		b:l	108	4	10	71	18	5
39		b:a	1 043	15	132	480	330	86

samtliga bostadslägenheter i resp. kommuner (municipalsamhällen o. d.),
 ersättas med nybyggnad (a), dels däri ingående lägenheter,
 lönebstäder (b:1), resp. andra bostäder (b:a).

Antal		Antal bostäder med följande antal barn under 15 år					Antal bostadslägenheter som anses behöva				
däri boende personer	läg. med ej upp- g. antal boende	0	1—2	3—4	5 och flera	ej upp- givet antal	upprustas utan ut- ökning av utrymmet	jämväl till- eller påbyggnad	ersättas med ny- byggnad	ej an- giv- en för- bättring	
4 228	86	377	258	194	102	323	693	314	110	137	1
552	92	43	42	27	19	101	79	67	12	74	2
1 675	171	162	102	70	31	239	264	141	38	161	3
2 896	104	241	295	150	76	143	442	233	125	105	4
498	160	36	55	21	5	183	130	20	6	144	5
961	175	83	83	44	8	193	129	68	58	156	6
4 663	103	540	457	238	79	77	610	535	200	46	7
1 228	195	97	134	78	30	159	141	149	32	176	8
1 477	233	211	141	74	21	198	225	188	64	168	9
7 681	134	791	736	378	169	143	1 039	784	283	111	10
1 280	270	89	113	43	35	320	164	120	49	267	11
2 354	328	351	258	110	56	351	433	336	73	284	12
3 251	120	225	251	191	10	61	401	192	141	104	13
165	35	5	11	18	6	23	23	12	5	23	14
2 251	188	162	197	150	81	102	288	128	107	169	15
4 141	197	291	259	262	136	207	614	338	203	—	16
128	28	5	7	9	5	26	18	13	6	15	17
3 119	239	208	185	191	100	278	465	250	108	139	18
1 709	5	216	132	86	37	3	271	119	79	5	19
258	27	30	24	11	9	26	33	29	6	32	20
652	56	96	40	33	14	55	118	43	22	55	21
2 362	63	217	202	186	49	59	356	215	130	12	22
109	23	5	13	15	1	20	12	4	18	20	23
1 632	107	147	130	129	37	115	244	134	37	93	24
1 464	22	116	134	89	24	8	208	91	54	18	25
63	29	4	5	5	1	29	12	—	—	32	26
919	48	76	93	59	14	31	140	59	25	49	27
5 949	8	558	381	291	261	—	878	413	200	—	28
61	2	4	5	6	1	2	8	7	1	2	29
5 262	43	492	333	252	243	35	756	372	192	35	30
6 179	226	607	567	412	160	191	1 372	268	186	111	31
18	53	13	10	13	10	64	42	10	7	51	32
4 102	372	384	386	276	102	350	903	170	114	311	33
5 794	135	619	563	331	137	141	1 274	218	161	138	34
844	97	60	76	68	24	89	161	57	32	67	35
3 232	231	348	346	169	62	226	800	112	78	161	36
5 110	50	505	364	261	99	24	692	252	294	15	37
482	8	11	33	40	10	14	37	18	36	17	38
3 654	154	402	276	185	70	110	548	208	209	78	39

Tab. 11 (forts.). Uppgifter från hälsovårds- (kommunal-)nämnderna

Hushållningssällskap		Antal redovisade bostadslägenheter	Därav om					
			1 rum (eller kök)	1 rum och kök	2 rum och kök	3 och flera rum och kök	ej uppgivet rumsantal	
1	Göteborgs och Bohus läns ..	a	1 413	93	571	463	265	21
2		b:l	62	11	31	11	2	7
3		b:a	1 086	68	377	325	199	117
4	Älvsborgs läns norra.....	a	1 007	36	456	409	106	—
5		b:l	67	—	32	25	9	1
6		b:a	743	34	315	294	78	22
7	Älvsborgs läns södra.....	a	515	24	289	154	34	14
8		b:l	17	—	11	6	—	—
9		b:a	453	24	255	135	32	7
10	Skaraborgs läns	a	1 786	59	919	671	127	10
11		b:l	406	2	231	90	8	75
12		b:a	1 177	37	478	433	37	142
13	Värmlands läns	a	1 771	223	1 037	392	90	29
14		b:l	166	11	106	21	2	26
15		b:a	1 405	145	649	272	62	277
16	Örebro läns	a	1 306	64	844	310	88	—
17		b:l	141	5	71	16	1	48
18		b:a	908	24	440	169	38	237
19	Västmanlands läns.....	a	761	46	579	116	20	—
20		b:l	185	2	134	10	—	39
21		b:a	353	10	238	71	11	23
22	Kopparbergs läns	a	1 819	295	1 232	247	45	—
23		b:l	6	—	4	2	—	—
24		b:a	1 460	244	999	183	34	—
25	Gävleborgs läns	a	1 440	162	757	417	84	20
26		b:l	4	—	1	3	—	—
27		b:a	1 232	132	611	326	59	104
28	Västernorrlands läns	a	1 812	170	947	540	119	36
29		b:l	16	2	14	—	—	—
30		b:a	1 606	162	892	463	68	21
31	Jämtlands läns	a	1 574	153	800	489	132	—
32		b:l	66	11	28	19	6	2
33		b:a	1 335	118	565	310	62	280
34	Västerbottens läns.....	a	2 307	155	1 120	696	136	200
35		b:l	2	—	2	—	—	—
36		b:a	1 785	127	814	543	101	200
37	Norrbottens läns.....	a	2 751	206	1 526	774	245	—
38		b:l	4	—	4	—	—	—
39		b:a	2 469	173	1 289	591	191	220
40	Samtliga hushållningssällskap	a	36 052	2 334	17 654	11 961	3 544	559
41		b:l	3 638	160	1 919	790	73	696
42		b:a	26 568	1 624	11 166	8 318	2 571	2 839

angående bostadslägenheter som äro i behov att upprustas m. m.

Antal		Antal bostäder med följande antal barn under 15 år					Antal bostadslägenheter, som anses behöva				
däri boende personer	läg. med ej upp- g. antal boende	0	1—2	3—4	5 och flera	ej upp- givet antal	upprustas utan ut- ökning av utrymmet	jämval till- eller påbyggnad	ersättas med ny- byggnad	ej an- givnen för- bättring	
5 530	67	495	410	265	138	105	744	337	295	37	1
128	31	6	9	1	1	45	29	1	1	31	2
3 682	207	314	265	196	100	211	485	247	200	154	3
3 439	57	374	324	215	67	27	556	240	174	37	4
220	10	15	30	14	3	5	29	16	6	16	5
2 444	75	286	221	121	52	63	426	140	113	64	6
1 803	46	155	159	116	40	45	153	159	157	46	7
59	2	4	4	2	1	6	5	3	2	7	8
1 542	45	135	147	99	33	39	134	146	142	31	9
5 834	205	597	562	341	127	159	668	783	285	50	10
1 110	147	35	119	87	23	142	107	154	40	105	11
3 122	314	358	285	155	66	313	376	436	169	196	12
6 507	251	616	583	383	138	51	906	476	380	9	13
467	64	20	40	43	11	52	90	29	3	44	14
3 886	520	380	372	226	83	344	605	302	223	275	15
3 821	77	605	402	208	75	16	804	297	194	11	16
225	77	32	44	9	4	52	43	22	26	50	17
1 668	416	276	188	117	27	300	433	144	87	244	18
2 721	20	240	227	161	66	67	500	167	78	16	19
429	66	27	53	28	10	67	92	19	16	58	20
1 103	73	108	80	61	24	80	176	90	25	62	21
7 175	63	727	605	338	149	—	1 107	434	278	—	22
26	—	—	1	4	1	—	5	—	1	—	23
5 886	92	539	477	296	124	24	862	364	234	—	24
5 724	23	470	460	319	117	74	891	239	236	74	25
22	—	—	—	4	—	—	3	—	1	—	26
4 052	210	375	359	205	86	207	697	180	151	204	27
7 215	137	431	582	403	219	177	1 092	296	253	171	28
55	—	1	8	7	—	—	13	—	3	—	29
6 583	117	386	544	365	215	96	933	284	243	146	30
7 253	—	519	542	319	156	38	927	305	342	—	31
287	2	33	21	8	2	2	30	8	26	2	32
4 788	280	348	372	230	105	280	642	197	216	280	33
11 035	224	413	705	667	372	150	1 208	592	357	150	34
16	—	—	2	—	—	—	—	2	—	—	35
8 538	213	303	470	393	269	350	888	437	310	150	36
14 733	—	395	1 171	753	432	—	1 708	532	511	—	37
16	—	3	—	1	—	—	—	2	2	—	38
12 495	220	333	954	593	369	220	1 391	437	421	220	39
138 217	2 423	11 340	11 331	7 557	3 535	2 289	20 114	8 829	5 706	1 403	40
8 746	1 418	578	859	562	212	1 427	1 306	762	337	1 233	41
91 579	5 132	7 263	7 304	4 799	2 392	4 810	13 361	5 613	3 709	3 885	42

Tab. 12. Genomsnittliga belopp av bostadsförbättringsbidrag i olika kommuner.

A. Intill 1 juli 1936 beviljade bidrag enligt 1933 års ansökningar (enl. bil. 1).

Hushållningssällskap	Antal kommuner, där genomsnittsbeloppet per lägenhet av bidrag utgjorde (i kr.)											Antal redovisade kommuner	
	under 100	100-199	200-299	300-399	400-499	500-599	600-699	700-799	800-899	900-999	1 000		över 1 000
Stockholms stads och läns	—	2	—	1	1	—	1	2	2	—	2	—	11
	—	—	1	12	13	18	23	8	4	5	5	—	89
	—	2	3	4	2	7	1	—	1	—	1	—	21
Uppsala läns	—	—	1	2	8	10	17	5	3	2	15	—	63
Södermanlands läns	—	2	—	4	—	5	2	3	2	—	6	—	24
	—	1	5	5	2	7	19	11	14	2	12	—	78
Östergötlands läns	—	1	2	1	2	7	—	2	—	—	—	—	15
	—	3	5	11	10	24	24	26	22	9	5	—	139
Jönköpings läns	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	2	2	7	17	25	23	13	13	5	6	—	113
	—	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	3
Kronobergs läns	—	2	8	39	18	6	1	1	1	—	—	—	76
	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	2
Kalmar läns norra	—	1	1	4	5	3	8	3	3	—	—	1	29
	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	1	—	3
Kalmar läns södra	—	—	9	9	17	14	8	5	4	1	2	—	69
	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	2
Gotlands läns	—	1	8	23	22	17	7	3	2	—	—	—	83
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Blekinge läns	—	—	1	1	13	14	6	—	—	—	—	—	35
	—	—	—	—	1	—	3	1	—	—	1	—	6
Kristianstads läns	—	4	8	27	40	32	12	7	4	2	1	—	137
	—	—	—	3	1	1	1	1	1	—	—	1	9
Malmöhus läns	—	7	20	35	30	22	9	5	4	1	2	1	136
	—	—	—	1	2	1	1	—	1	—	2	—	8
Hallands läns	—	—	1	10	22	16	19	14	5	1	—	—	88
	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1
Göteborgs och Bohus läns	1	—	1	3	13	11	16	16	5	2	—	—	68
Älvsborgs läns norra	—	—	—	—	1	1	—	—	1	—	—	—	3
	—	1	1	7	23	15	17	10	6	1	3	—	84
Älvsborgs läns södra	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	1	2	17	25	19	11	12	6	—	—	—	93
Skaraborgs läns	—	—	1	2	—	1	1	1	1	1	1	—	9
	—	3	5	13	23	43	45	37	30	12	13	—	224
	—	2	3	1	3	3	—	1	—	—	—	—	13
Värmlands läns	—	2	1	10	10	14	18	13	7	2	5	—	82
	—	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	4
Örebro läns	—	—	11	16	21	5	1	1	—	—	—	—	55
Västmanlands läns	1	—	—	1	3	3	1	2	2	—	1	—	14
	—	—	2	5	4	6	11	14	6	1	2	—	51
Kopparbergs läns	—	—	—	2	4	10	13	14	1	—	2	—	46
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gävleborgs läns	—	—	—	1	4	10	8	15	5	2	2	—	47
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Västernorrlands läns	—	1	—	6	14	16	17	10	1	1	—	—	66
	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1
Jämtlands läns	—	—	—	1	3	10	26	12	6	1	1	—	60
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Västerbottens läns	—	—	1	—	—	7	10	9	1	—	—	—	28
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Norrbottnens läns	—	—	—	1	—	5	11	6	1	3	—	—	27
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hela riket	1	12	10	21	18	31	13	13	12	1	16	1	149
	1	29	94	267	361	379	380	270	154	53	76	2	2 066
%	0·7	8·0	6·7	14·1	12·1	20·8	8·7	8·7	8·1	0·7	10·7	0·7	100·0
	0·0	1·4	4·5	12·9	17·5	18·3	18·4	13·1	7·5	2·6	3·7	0·1	100·0

Tab. 12. Genomsnittliga belopp av bostadsförbättringsbidrag i olika kommuner.

B. Intill 1 juli 1936 beviljade bidrag enligt 1934 (1935) års ansökningar (enl. bil. 1).

Hushållningssällskap	Antal kommuner, där genomsnittsbeloppet per lägenhet av bidrag utgjorde (i kr.)											Antal redovisade kommuner		
	under 100	100-199	200-299	300-399	400-499	500-599	600-699	700-799	800-899	900-999	1 000		över 1 000	
Stockholms stads och läns	lönebst. . .	—	1	2	7	9	6	3	3	1	—	—	32	
	samt. bost.	—	1	3	8	21	19	17	8	7	5	—	1	90
Uppsala läns	lönebst. . .	—	—	2	3	2	3	3	4	2	3	10	—	32
	samt. bost.	—	—	—	2	3	7	7	11	15	5	15	—	65
Södermanlands läns	lönebst. . .	—	—	—	2	6	13	13	19	14	8	2	—	77
	samt. bost.	—	—	—	4	12	17	27	18	6	2	—	—	86
Östergötlands läns	lönebst. . .	—	1	1	2	1	3	6	5	8	5	24	—	56
	samt. bost.	—	—	1	4	7	9	18	14	27	17	34	—	131
Jönköpings läns	lönebst. . .	—	1	—	2	1	2	2	1	3	—	3	1	16
	samt. bost.	—	1	7	19	22	31	21	10	9	2	—	—	122
Kronobergs läns	lönebst. . .	1	—	2	1	1	2	2	1	—	—	—	—	10
	samt. bost.	—	1	11	21	34	10	—	3	—	—	—	—	80
Kalmar läns norra	lönebst. . .	—	—	1	2	2	—	3	2	2	2	2	—	14
	samt. bost.	—	1	2	3	6	5	8	4	—	—	—	1	30
Kalmar läns södra	lönebst. . .	—	—	—	1	2	2	1	1	3	3	1	—	14
	samt. bost.	—	—	—	3	12	11	18	11	8	8	2	—	73
Gotlands läns	lönebst. . .	—	—	—	2	—	1	1	1	—	2	2	—	9
	samt. bost.	—	3	12	10	16	19	16	9	2	1	1	—	89
Blekinge läns	lönebst. . .	—	—	—	1	—	2	1	—	—	1	2	—	7
	samt. bost.	—	—	—	5	6	8	9	6	2	—	—	—	36
Kristianstads läns	lönebst. . .	—	1	2	5	3	3	5	4	5	2	7	1	38
	samt. bost.	—	1	7	16	25	28	38	15	11	5	2	—	148
Malmöhus läns ..	lönebst. . .	—	2	2	3	7	17	7	14	6	6	10	—	74
	samt. bost.	1	5	26	41	45	38	18	7	12	1	3	—	197
Hallands läns	lönebst. . .	—	—	—	4	3	5	7	3	5	5	5	1	38
	samt. bost.	—	—	—	7	13	17	20	17	11	2	1	—	88
Göteborgs och Bohus läns	lönebst. . .	—	—	1	—	1	—	—	1	2	—	4	2	11
	samt. bost.	—	—	1	3	8	10	17	14	13	10	14	3	93
Älvsborgs läns norra	lönebst. . .	—	—	1	2	—	4	1	—	3	—	4	—	15
	samt. bost.	—	—	4	7	19	26	16	8	3	4	1	1	89
Älvsborgs läns södra	lönebst. . .	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1
	samt. bost.	—	3	10	15	31	26	4	—	1	—	—	—	90
Skaraborgs läns	lönebst. . .	—	—	—	1	1	—	5	6	6	8	29	—	56
	samt. bost.	—	3	4	7	12	9	30	35	38	32	43	—	213
Värmlands läns ..	lönebst. . .	—	—	1	1	3	2	3	3	4	4	7	—	28
	samt. bost.	—	—	2	3	7	7	12	23	20	12	2	—	88
Örebro läns	lönebst. . .	—	—	—	2	—	6	2	—	1	—	1	—	12
	samt. bost.	—	1	7	12	14	6	2	—	—	1	—	—	55
Västmanlands läns	lönebst. . .	—	—	3	2	2	4	6	4	1	—	7	—	29
	samt. bost.	—	—	2	2	6	13	9	14	7	5	5	—	63
Kopparbergs läns	lönebst. . .	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
	samt. bost.	—	—	—	2	3	3	16	14	4	2	2	—	46
Gävleborgs läns ..	lönebst. . .	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
	samt. bost.	—	—	—	2	—	3	7	9	12	10	6	—	49
Västernorrlands läns	lönebst. . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	samt. bost.	—	—	—	1	6	8	18	18	15	1	1	—	68
Jämtlands läns ..	lönebst. . .	—	—	—	—	—	—	—	3	1	—	—	—	4
	samt. bost.	—	—	—	2	2	4	5	28	15	6	2	—	64
Västerbottens läns	lönebst. . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	samt. bost.	—	—	—	1	3	2	6	7	13	3	1	—	36
Norrbottens läns	lönebst. . .	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1
	samt. bost.	—	—	—	—	1	1	3	8	9	5	—	—	27
Hela riket	lönebst. . .	1	6	18	41	45	76	72	73	69	50	120	5	576
	samt. bost.	1	20	99	196	324	340	356	322	272	142	138	6	2 216

Tab. 12. Genomsnittliga belopp av bostadsförbättringsbidrag i olika kommuner.

C. Inneliggande, men ej avgjorda ansökningar 1934 (1935), vilka tillstyrkts av
egnahemsnämnden (enl. bil. 2).

Hushållningssällskap		Antal kommuner, där genomsnittsbeloppet per lägenhet av bidrag utgjorde (i kr.)											Antal redo- visade komm- muner		
		un- der 100	100- 199	200- 299	300- 399	400- 499	500- 599	600- 699	700- 799	800- 899	900- 999	1 000		över 1 000	
Stockholms stads och läns.....	lönebst. . .	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	
	samtl. bost.	—	2	3	12	14	7	3	3	1	—	—	1	—	46
Uppsala läns	lönebst. . .	—	1	—	1	—	1	1	—	2	—	—	1	—	7
	samtl. bost.	—	1	2	2	3	4	10	4	3	1	21	—	—	51
Södermanlands läns	lönebst. . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	samtl. bost.	—	—	2	1	3	7	5	5	6	1	4	—	—	34
Östergötlands läns	lönebst. . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
	samtl. bost.	—	1	3	2	1	3	6	9	10	6	26	—	—	67
Jönköpings läns	lönebst. . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	samtl. bost.	—	—	4	8	10	12	9	6	15	13	17	6	—	100
Kronobergs läns	lönebst. . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	samtl. bost.	2	8	25	20	3	3	1	—	—	—	—	—	—	62
Kalmar läns norra	lönebst. . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	samtl. bost.	—	—	—	—	1	2	3	4	3	—	4	—	—	17
Kalmar läns södra	lönebst. . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	samtl. bost.	—	1	3	11	12	19	13	5	6	—	1	—	—	71
Gotlands läns	lönebst. . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	samtl. bost.	—	1	5	15	24	9	12	7	—	—	1	—	—	81
Blekinge läns	lönebst. . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	samtl. bost.	—	—	—	—	4	24	2	3	—	—	—	—	—	33
Kristianstads läns	lönebst. . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	samtl. bost.	—	4	9	11	27	37	22	14	4	—	4	—	—	132
Malmöhus läns . .	lönebst. . .	—	—	—	2	5	6	2	1	—	1	6	—	—	23
	samtl. bost.	—	2	5	5	5	6	2	2	—	2	7	—	—	36
Hallands läns	lönebst. . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	samtl. bost.	—	1	1	9	21	24	13	9	5	3	2	—	—	88
Göteborgs och Bohus läns	lönebst. . .	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
	samtl. bost.	—	—	2	2	14	7	12	15	9	4	7	—	—	72
Älvsborgs läns norra	lönebst. . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	samtl. bost.	—	—	3	8	11	14	14	9	7	—	5	—	—	71
Älvsborgs läns södra	lönebst. . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	samtl. bost.	—	1	6	16	17	16	6	4	1	—	—	—	—	67
Skaraborgs läns	lönebst. . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	samtl. bost.	—	3	6	15	18	34	43	40	27	17	25	—	—	228
Värmlands läns . .	lönebst. . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	samtl. bost.	—	—	2	4	10	7	8	18	8	4	8	—	—	69
Örebro läns	lönebst. . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	samtl. bost.	1	6	18	11	7	3	3	—	—	—	—	—	—	49
Västmanlands läns	lönebst. . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	samtl. bost.	—	—	3	5	5	11	9	7	8	2	4	—	—	54
Kopparbergs läns	lönebst. . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	samtl. bost.	—	—	1	1	2	3	6	12	7	2	6	—	—	40
Gävleborgs läns . .	lönebst. . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	samtl. bost.	—	—	—	1	1	6	13	7	11	4	3	2	—	48
Västernorrlands läns	lönebst. . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	samtl. bost.	—	—	3	5	16	15	13	8	1	2	1	—	—	64
Jämtlands läns . .	lönebst. . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	samtl. bost.	—	—	2	—	4	12	24	12	3	2	1	—	—	60
Västerbottens läns	lönebst. . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	samtl. bost.	—	—	—	1	6	3	11	9	5	—	—	—	—	35
Norrbottnens läns	lönebst. . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	samtl. bost.	—	—	—	—	3	11	8	2	3	1	—	1	—	29
Hela riket	lönebst. . .	—	1	1	3	5	8	3	1	2	1	8	—	—	33
	samtl. bost.	3	31	108	165	242	299	271	214	150	64	148	9	1 704	

i penningar eller material, fri tomt e. d. Liknande hjälp från bolag eller enskilda arbetsgivare omtalas från 160 kommuner.

Tab. 11 redovisar även de i lägenheterna boende samt familjernas barnantal, vilka uppgifter i sammandrag för hela landet återgivas här nedan.

Enligt denna, såsom förut antytts, långt ifrån fullständiga och likformiga inventering skulle sålunda på landsbygden närmare 150 000 personer vara i behov av förbättrade bostäder, vilka det övervägande flertalet eller närmare 130 000 ej ansetts kunna erhålla på annat sätt än genom stöd av allmänna medel. Inom nämnda båda grupper utgjorde familjer med 3 eller flera barn resp. 32·9 och 33·3 procent.

	Antal i lägenheter boende per person ¹	Medeltal boende per lägenhet	Proc. antal bostäder med följande antal barn under 15 år			
			0	1—2	3—4	5 och flera ²
Samtliga redovisade förbättringsbehövliga lägenheter (a)	147 909	4·1	33·6	33·5	22·4	10·5
Därav lägenheter, där stöd erfordras av allmänna medel	14 418	4·0	26·1	38·9	25·4	9·6
lönebostäder (b:l)	112 107	4·2	33·4	33·6	22·0	11·0
andra bostäder (b:a)						
samtl. bostäder (b:l + b:a)	126 525	4·2	32·7	34·0	22·4	10·9

¹ Lägenheter med ej uppgivet antal boende ha antagits vara bebodda av i genomsnitt 4 personer.

² Bostadslägenheter med ej uppgivet antal barn ha utproportionerats på övriga grupper.

Tab. 11 ger slutligen en uppfattning om, vilka slag av bostadsförbättrande åtgärder, som ansetts erfordras i de särskilda fallen. Ett sammandrag av dessa uppgifter meddelas här nedan:

	Antal redovisade bostadslägenheter	Proc. antal lägenheter, vilka ansetts behöva ¹		
		upprustas (utan utökning av utrymmet)	jämväl till- eller påbyggas	ersättas med nybyggnad
Samtliga redovisade förbättringsbehövliga lägenheter (a)	36 052	58·0	25·5	16·5
Därav lägenheter, där stöd erfordras av allmänna medel	3 638	54·3	31·7	14·0
lönebostäder (b:l)	26 568	58·9	24·7	16·4
andra bostäder (b:a)				
samtl. bostäder (b:l + b:a)	30 206	58·5	25·4	16·1

¹ Bostadslägenheter, för vilka förbättringsbehovets art ej angivits, ha utproportionerats på övriga grupper.

De anförda proportionstalen för olika bostadsförbättrande åtgärder synas tyda på, att verksamheten ansetts böra bedrivas efter tämligen oförändrade linjer. Läggas till grund de tidigare beräknade enhetsprisen (se sid. 96) — ehuru de nu sannolikt torde vara alltför låga med hänsyn till avsevärda stegringar av byggnadsmaterialkostnaderna under mellantiden — kan den på det allmänna fallande kostnaden för de ifrågavarande bostadsförbättringsåtgärderna uppskattas till c:a 22 milj. kr.

I frågeformuläret ombådos slutligen hälsovårds-, resp. kommunalnämnderna att anteckna gjorda iakttagelser rörande återverkningarna av det allmännas

bostadshjälp på den enskildes vilja och förmåga att själv skapa och sörja för sitt hem. Uttalanden härom ha erhållits från tillhoppa 984 nämnder, av vilka 338 (34.3 procent) anse, att de statliga åtgärderna ökat ej blott möjligheterna för de mindre bemedlade att höja sin bostadsstandard utan även i allmänhet gynnsamt återverkat på intresset för förbättrade bostadsförhållanden på landsbygden överhuvud. Däremot ha 50 nämnder (5.1 procent) hållit före, att tillgången till statshjälp bidragit att göra den enskilde mera likgiltig för möjligheterna att själv förbättra sina bostadsvillkor. Återstående 596 nämnder (60.6 procent) ha uttalat sig i båda de angivna riktningarna eller eljest angivit sin uppfattning i frågan såsom mera obestämd.

Uppenbarligen växlar opinionen i dessa frågor ej blott inom olika socialgrupper utan även inom olika bygder, såsom framgår av följande, länsvis uppgjorda tabell av de inkomna svaren:

L ä n	Verkningarna av det allmännas bostadshjälp på den enskildes vilja att själv sörja för sitt hem ha från följande antal kommuner angivits som			L ä n	Verkningarna av det allmännas bostadshjälp på den enskildes vilja att själv sörja för sitt hem ha från följande antal kommuner angivits som		
	goda	icke goda	båda delarna eller obestämt		goda	icke goda	båda delarna eller obestämt
Stockholms	21	5	13	Göteborgs och Bohus	17	1	7
Uppsala	1	—	22	Älvsborgs	65	2	12
Södermanlands	17	1	21	Skaraborgs	35	6	56
Östergötlands	22	3	49	Värmlands	15	1	22
Jönköpings	12	4	38	Örebro	3	—	19
Kronobergs	7	5	30	Västmanlands	5	1	28
Kalmar	10	2	32	Kopparbergs	12	—	17
Gotlands	8	4	24	Gävleborgs	4	2	19
Blekinge	6	2	14	Västernorrlands	5	1	34
Kristianstads	23	5	32	Jämtlands	14	—	14
Malmöhus	20	3	37	Västerbottens	6	—	16
Hallands	5	1	37	Norrbottnens	5	1	3

Det är sålunda egentligen endast i södra och vissa delar av mellersta Sverige, som kritiska uttalanden av den statliga bostadshjälpen förts fram i någon större utsträckning. I Västsverige och framför allt i Norrland förhärskar de uttalanden, som prisa den statsunderstödda bostadsförbättringsverksamhetens förmånliga verkningar och förorda en fortsättning på samma väg.¹

¹ Med anledning av resultatet av denna undersökning ha från bostadssociala utredningens sida vidtagits vissa åtgärder, för vilka redogjorts ovan sid. 34* o. f.

Tabeller till beräkningar rörande det framtida bostadsbehovet på landsbygden.

I efterföljande tabeller redovisas dels det beräknade antalet män och kvinnor i olika åldrar och civilstånd, dels den beräknade ökningen eller minskningen i antalet män och kvinnor i olika åldrar och civilstånd på landsbygden under alternativa kombinationer av antaganden rörande nativitet och flyttningar från landsbygd till städer. Dessa antaganden äro redovisade och kommenterade i betänkandets kap. 10 (sid. 59* ff.).

Alf Johansson

Gunnar Hävermark

**Tab. 1. Beräknat antal män och kvinnor (i tusental) i olika åldrar och civilstånd
å landsbygden åren 1935—1990.**

Nativitetsantagande I. (Sjunkande nativitet till år 1950, därefter oförändrad;
nettoproduktionstalet c:a 500.)

	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990
<i>Män:</i>	Flyttningssantagande: Ingen flyttningssvinst eller -förlust.											
Under 20 år	712	644	562	483	421	371	333	309	278	245	214	189
Ogifta och förut gifta därav:	615	652	675	669	651	630	603	564	539	519	495	464
20—65 år	532	563	580	569	545	517	481	433	395	364	329	291
65— <i>w</i> "	83	89	95	100	106	113	122	131	144	155	166	173
Gifta	768	826	886	941	983	1 006	1 010	993	955	900	836	765
därav:												
20—35 år	154	167	174	174	162	140	125	109	91	77	75	70
35—50 "	288	314	344	372	395	402	384	348	306	269	228	196
50—65 "	216	228	242	262	286	314	339	359	364	346	313	275
65— <i>w</i> "	110	117	126	133	140	150	162	177	194	205	220	224
Samtliga män	2 095	2 122	2 123	2 093	2 055	2 007	1 946	1 866	1 772	1 664	1 545	1 418
<i>Kvinnor:</i>	Flyttningssantagande: Flyttningssförlust under varje 5-årsperiod av 10 000 män och 20 000 kvinnor.											
Under 20 år	679	620	541	464	406	358	321	298	268	236	207	183
Ogifta och förut gifta därav:	555	580	596	586	565	544	517	483	464	454	442	425
20—65 år	426	445	455	439	411	382	347	307	283	265	241	212
65— <i>w</i> "	129	135	141	147	154	162	170	176	181	189	201	213
Gifta	768	826	886	941	983	1 006	1 010	993	955	900	836	765
därav:												
20—65 år	685	738	790	839	872	887	882	858	815	752	674	594
65— <i>w</i> "	83	88	96	102	111	119	128	135	140	148	162	171
Samtliga kvinnor	2 002	2 026	2 023	1 991	1 954	1 908	1 848	1 774	1 687	1 590	1 485	1 373
<i>Män:</i>	Flyttningssantagande: Flyttningssförlust under varje 5-årsperiod av 10 000 män och 20 000 kvinnor.											
Under 20 år	712	643	559	476	410	354	311	284	251	216	184	157
Ogifta och förut gifta därav:	615	647	666	656	635	613	582	539	508	484	455	419
20—65 år	532	558	571	556	529	500	461	409	367	332	294	254
65— <i>w</i> "	83	89	95	100	106	113	121	130	141	152	161	165
Gifta	768	822	876	926	961	978	975	952	907	846	775	699
därav:												
20—35 år	154	165	170	169	156	134	119	103	83	68	64	59
35—50 "	288	312	340	365	383	387	366	330	287	249	206	171
50—65 "	216	228	240	260	282	308	329	345	348	327	293	255
65— <i>w</i> "	110	117	126	132	140	149	161	174	189	202	212	214
Samtliga män	2 095	2 112	2 101	2 058	2 006	1 945	1 868	1 775	1 666	1 546	1 414	1 275
<i>Kvinnor:</i>	Flyttningssantagande: Flyttningssförlust under varje 5-årsperiod av 10 000 män och 20 000 kvinnor.											
Under 20 år	679	617	537	456	393	339	298	272	241	207	175	149
Ogifta och förut gifta därav:	555	567	569	546	513	480	442	394	363	341	320	294
20—65 år	426	432	429	401	368	324	280	229	196	172	145	115
65— <i>w</i> "	129	135	140	145	150	156	162	165	167	169	175	179
Gifta	768	822	876	926	961	978	975	952	907	846	775	699
därav:												
20—65 år	685	733	780	822	847	855	843	813	763	695	612	527
65— <i>w</i> "	83	89	96	104	114	123	132	139	144	151	163	172
Samtliga kvinnor	2 002	2 006	1 982	1 928	1 867	1 797	1 715	1 618	1 511	1 394	1 270	1 142

Tab. 1 (forts.). Beräknat antal män och kvinnor (i tusental) i olika åldrar och civilstånd å landsbygden åren 1935—1990.

Nativitetsantagande I. (Sjunkande nativitet till år 1950, därefter oförändrad; nettoreproduktionstalet c:a 500.)

	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990
Flyttningsantagande: Flyttningförlust under varje 5-årsperiod av 30 000 män och 50 000 kvinnor.												
<i>Män:</i>												
Under 20 år	712	641	554	466	392	328	279	247	210	173	137	.
Ogifta och förut gifta	615	637	647	630	605	577	540	489	450	416	381	.
däruv:												
20—65 år	532	548	552	530	499	466	421	362	314	272	231	.
65— <i>w</i> "	83	89	95	100	106	111	119	127	136	144	150	.
Gifta	768	814	858	895	917	921	905	870	813	741	659	.
däruv:												
20—35 år	154	162	163	158	144	123	107	90	68	51	46	.
35—50 "	288	308	332	350	360	356	330	292	250	210	163	.
50—65 "	216	227	238	255	274	295	311	319	314	289	255	.
65— <i>w</i> "	110	117	125	132	139	147	157	169	181	191	195	.
Samtliga män	2 095	2 092	2 059	1 991	1 914	1 826	1 724	1 606	1 473	1 330	1 177	.
<i>Kvinnor:</i>												
Under 20 år	679	613	530	444	373	312	265	234	199	162	128	.
Ogifta och förut gifta	555	549	532	493	446	399	345	281	234	196	161	.
däruv:												
20—65 år	426	415	394	351	301	251	195	132	89	56	27	.
65— <i>w</i> "	129	134	138	142	145	148	150	149	145	140	134	.
Gifta	768	814	858	895	917	921	905	870	813	741	659	.
däruv:												
20—65 år	685	725	760	789	801	795	769	726	664	585	493	.
65— <i>w</i> "	83	89	98	106	116	126	136	144	149	156	166	.
Samtliga kvinnor	2 002	1 976	1 920	1 832	1 736	1 632	1 515	1 385	1 246	1 099	948	.
Flyttningsantagande: Flyttningförlust under varje 5-årsperiod av 50 000 män och 80 000 kvinnor.												
<i>Män:</i>												
Under 20 år	712	638	549	456	375	302	246	210	.	.	.	.
Ogifta och förut gifta	615	627	628	604	574	543	498	438	.	.	.	.
däruv:												
20—65 år	532	538	533	505	469	432	381	315	.	.	.	.
65— <i>w</i> "	83	89	95	99	105	111	117	123	.	.	.	.
Gifta	768	807	840	864	873	863	836	788	.	.	.	.
däruv:												
20—35 år	154	159	156	148	133	111	95	77	.	.	.	.
35—50 "	288	305	324	335	337	324	295	255	.	.	.	.
50—65 "	216	226	235	250	266	283	292	293	.	.	.	.
65— <i>w</i> "	110	117	125	131	137	145	154	163	.	.	.	.
Samtliga män	2 095	2 072	2 017	1 924	1 822	1 708	1 580	1 436	.	.	.	.
<i>Kvinnor:</i>												
Under 20 år	679	608	522	432	354	284	230	196	.	.	.	.
Ogifta och förut gifta	555	531	495	440	378	318	248	168	.	.	.	.
däruv:												
20—65 år	426	398	358	302	239	179	112	39	.	.	.	.
65— <i>w</i> "	129	133	137	138	139	139	136	129	.	.	.	.
Gifta	768	807	840	864	873	863	836	788	.	.	.	.
däruv:												
20—65 år	685	717	741	756	753	733	694	636	.	.	.	.
65— <i>w</i> "	83	90	99	108	120	130	142	152	.	.	.	.
Samtliga kvinnor	2 002	1 946	1 857	1 736	1 605	1 465	1 314	1 152	.	.	.	.

Tab. 1 (forts.). Beräknat antal män och kvinnor (i tusental) i olika åldrar och civilstånd å landsbygden åren 1935-1990.

Nativitetsantagande II. (I stort sett oförändrad nativitet; nettoreproduktionstalet = 1 000).

	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990
Flyttningsantagande: Ingen flyttningvinst eller -förlust.												
<i>Män:</i>												
Under 20 år	712	677	657	667	693	700	695	685	678	678	682	687
Ogifta och förut gifta därav:	615	652	675	669	651	660	681	700	712	720	721	717
20-65 år	532	563	580	569	545	547	559	568	568	564	555	545
65-w "	83	89	95	100	106	113	122	132	144	156	166	172
Gifta	768	826	886	941	983	1 008	1 023	1 033	1 040	1 041	1 037	1 030
därav:												
20-35 år	154	167	174	174	162	142	137	149	155	155	153	152
35-50 "	288	314	344	372	395	402	384	348	327	332	352	358
50-65 "	216	228	242	262	286	314	339	359	364	346	312	296
65-w "	110	117	126	133	140	150	163	177	194	208	220	224
Samtliga män	2 095	2 155	2 218	2 277	2 327	2 368	2 399	2 418	2 430	2 439	2 440	2 434
<i>Kvinnor:</i>												
Under 20 år	679	652	634	643	668	675	671	660	654	654	658	663
Ogifta och förut gifta därav:	555	580	596	586	565	573	593	614	629	644	655	663
20-65 år	426	445	455	439	411	411	421	433	441	447	444	439
65-w "	129	135	141	147	154	162	172	181	188	197	211	224
Gifta	768	826	886	941	983	1 008	1 023	1 033	1 040	1 041	1 037	1 030
därav:												
20-65 år	685	738	790	839	872	889	897	903	907	902	886	871
65-w "	83	88	96	102	111	119	126	130	133	139	151	159
Samtliga kvinnor	2 002	2 058	2 116	2 170	2 216	2 256	2 287	2 307	2 323	2 339	2 350	2 356
Flyttningsantagande: Flyttningförlust under varje 5-årsperiod av 10 000 män och 20 000 kvinnor.												
<i>Män:</i>												
Under 20 år	712	676	652	655	671	667	652	635	622	615	610	607
Ogifta och förut gifta därav:	615	647	666	656	635	643	658	669	673	673	668	657
20-65 år	532	558	571	556	529	530	537	539	532	521	507	492
65-w "	83	89	95	100	106	113	121	130	141	152	161	165
Gifta	768	822	876	926	961	979	988	991	990	982	969	951
därav:												
20-35 år	154	165	170	169	156	136	132	142	144	142	138	135
35-50 "	288	312	340	365	383	387	366	330	309	311	326	325
50-65 "	216	228	240	260	282	307	329	345	348	327	293	277
65-w "	110	117	126	132	140	149	161	174	189	202	212	214
Samtliga män	2 095	2 145	2 194	2 237	2 267	2 289	2 298	2 295	2 285	2 270	2 247	2 215
<i>Kvinnor:</i>												
Under 20 år	679	649	627	629	646	641	628	611	598	591	587	583
Ogifta och förut gifta därav:	555	567	569	546	513	510	515	521	521	521	519	516
20-65 år	426	432	429	401	363	353	351	350	346	341	331	320
65-w "	129	135	140	145	150	157	164	171	175	180	188	196
Gifta	768	822	876	926	961	979	988	991	990	982	969	951
därav:												
20-65 år	685	733	780	822	847	857	859	858	854	842	820	797
65-w "	83	89	96	104	114	122	129	133	136	140	149	154
Samtliga kvinnor	2 002	2 038	2 072	2 101	2 120	2 130	2 131	2 123	2 109	2 094	2 075	2 050

Tab. 1 (forts.). Beräknat antal män och kvinnor (i tusental) i olika åldrar och civilstånd
å landsbygden åren 1935—1990.

Nativitetsantagande II. (I stort sett oförändrad nativitet; nettoreproduktionstalet = 1 000).

	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990
Flyttningssantagande: Flyttningssförlost under varje 5-årsperiod av 30 000 män och 50 000 kvinnor.												
<i>Män:</i>												
Under 20 år	712	674	644	637	638	616	589	560	537	519	502	485
Ogifta och förut gifta därav:	615	637	647	630	605	608	613	613	604	591	574	552
20—65 år	532	548	552	530	499	496	495	486	468	447	424	401
65— <i>w</i> "	83	89	95	100	106	112	118	127	136	144	150	151
Gifta	768	814	858	895	917	922	918	908	892	870	840	806
därav:												
20—35 år	154	162	163	158	144	124	120	128	126	120	113	107
35—50 "	288	308	332	350	360	356	330	292	271	270	278	267
50—65 "	216	227	238	255	274	295	311	319	314	289	254	239
65— <i>w</i> "	130	117	125	132	139	147	157	169	181	191	195	193
Samtliga män	2 095	2 125	2 149	2 162	2 160	2 146	2 120	2 081	2 033	1 980	1 916	1 843
<i>Kvinnor:</i>												
Under 20 år	679	645	618	609	611	591	564	536	514	496	480	464
Ogifta och förut gifta därav:	555	549	532	493	446	429	417	401	381	361	342	323
20—65 år	426	415	394	351	301	280	264	245	225	205	186	168
65— <i>w</i> "	129	134	138	142	145	149	153	156	156	156	156	155
Gifta	768	814	858	895	917	922	918	908	892	870	840	806
därav:												
20—65 år	685	725	760	789	801	797	785	771	754	730	696	662
65— <i>w</i> "	83	89	98	106	116	125	133	137	138	140	144	144
Samtliga kvinnor	2 002	2 008	2 008	1 997	1 974	1 942	1 899	1 845	1 787	1 727	1 662	1 593
Flyttningssantagande: Flyttningssförlost under varje 5-årsperiod av 50 000 män och 80 000 kvinnor.												
<i>Män:</i>												
Under 20 år	712	671	636	619	605	566	525	485	452	423	394	363
Ogifta och förut gifta därav:	615	627	628	604	574	572	569	557	534	509	480	448
20—65 år	532	538	533	505	469	462	452	433	403	372	341	310
65— <i>w</i> "	83	89	95	99	105	110	117	124	131	137	139	138
Gifta	768	807	840	864	873	865	848	825	795	757	712	662
därav:												
20—35 år	154	159	156	148	133	113	108	115	107	97	87	80
35—50 "	288	305	324	335	337	324	294	255	234	229	230	209
50—65 "	216	226	235	250	266	283	292	292	281	252	216	200
65— <i>w</i> "	110	117	125	131	137	145	154	163	173	179	179	173
Samtliga män	2 095	2 105	2 104	2 087	2 052	2 003	1 942	1 867	1 781	1 689	1 586	1 473
<i>Kvinnor:</i>												
Under 20 år	679	640	608	590	577	540	500	461	430	402	373	344
Ogifta och förut gifta därav:	555	531	495	440	378	348	318	282	241	202	165	130
20—65 år	426	398	358	302	239	208	177	143	107	75	47	22
65— <i>w</i> "	129	133	137	138	139	140	141	139	134	127	118	108
Gifta	768	807	840	864	873	865	848	825	795	757	712	662
därav:												
20—65 år	685	717	741	756	753	736	710	682	651	613	567	521
65— <i>w</i> "	83	90	99	108	120	129	138	143	144	144	145	141
Samtliga kvinnor	2 002	1 978	1 943	1 894	1 828	1 753	1 666	1 568	1 466	1 361	1 250	1 136

**Tab. 1 (forts.). Beräknat antal män och kvinnor (i tusental) i olika åldrar och civilstånd
å landsbygden åren 1935—1990.**

Nativitetsantagande IV. (Stigande nativitet till år 1950, därefter oförändrad;
nettoreproduktionstalet c:a 1 250.)

	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990
	Flyttningsantagande: Ingen flyttningsvinst eller -förlust.											
<i>Män:</i>												
Under 20 år	712	683	684	731	793	831	846	849	865	897	936	975
Ogifta och förut gifta därav:	615	652	675	669	651	666	705	750	780	799	814	827
20—65 år	532	563	580	569	545	553	583	618	636	644	648	655
65— <i>w</i> "	83	89	95	100	106	113	122	132	144	155	166	172
Gifta	768	826	886	941	983	1 008	1 025	1 044	1 067	1 091	1 112	1 132
därav:												
20—35 år	154	167	174	174	162	142	140	160	178	187	186	186
35—50 "	288	314	344	372	395	402	384	348	331	350	394	421
50—65 "	216	228	242	262	286	314	339	359	364	346	312	301
65— <i>w</i> "	110	117	126	133	140	150	162	177	194	208	220	224
Samtliga män	2 095	2 161	2 245	2 341	2 427	2 505	2 576	2 643	2 712	2 787	2 862	2 934
<i>Kvinnor:</i>												
Under 20 år	679	658	659	703	763	800	816	819	834	864	902	940
Ogifta och förut gifta därav:	555	580	596	586	565	578	615	660	692	717	740	764
20—65 år	426	445	455	439	411	415	442	478	502	517	526	537
65— <i>w</i> "	129	135	141	147	154	163	173	182	190	200	214	227
Gifta	768	826	886	941	983	1 008	1 025	1 044	1 067	1 091	1 112	1 132
därav:												
20—65 år	685	738	790	839	872	889	900	915	936	954	964	976
65— <i>w</i> "	83	88	96	102	111	119	125	129	131	137	148	156
Samtliga kvinnor	2 002	2 064	2 141	2 230	2 311	2 386	2 456	2 523	2 593	2 672	2 754	2 836
	Flyttningsantagande: Flyttningsförlust under varje 5-årsperiod av 10 000 män och 20 000 kvinnor.											
<i>Män:</i>												
Under 20 år	712	682	679	717	767	791	795	789	796	817	844	870
Ogifta och förut gifta därav:	615	647	666	656	635	648	681	718	738	749	755	761
20—65 år	532	558	571	556	529	535	560	588	597	597	594	595
65— <i>w</i> "	83	89	95	100	106	113	121	130	141	152	160	166
Gifta	768	822	876	926	961	980	990	1 002	1 017	1 030	1 041	1 048
därav:												
20—35 år	154	165	170	169	156	136	134	153	167	172	169	167
35—50 "	288	312	340	365	383	387	366	330	313	329	367	386
50—65 "	216	228	240	260	282	308	329	345	348	327	293	281
65— <i>w</i> "	110	117	126	132	140	149	161	174	189	202	212	214
Samtliga män	2 095	2 151	2 221	2 299	2 363	2 419	2 466	2 509	2 551	2 596	2 640	2 679
<i>Kvinnor:</i>												
Under 20 år	679	655	652	687	736	760	765	758	765	786	811	837
Ogifta och förut gifta därav:	555	567	569	546	513	514	536	565	580	590	599	611
20—65 år	426	432	429	401	363	357	371	393	403	407	408	411
65— <i>w</i> "	129	135	140	145	150	157	165	172	177	183	191	200
Gifta	768	822	876	926	961	980	990	1 002	1 017	1 030	1 041	1 048
därav:												
20—65 år	685	733	780	822	847	858	862	870	884	893	895	898
65— <i>w</i> "	83	89	96	104	114	122	128	132	133	137	146	150
Samtliga kvinnor	2 002	2 044	2 097	2 159	2 210	2 254	2 291	2 325	2 362	2 406	2 451	2 496

Tab. 1 (forts.). Beräknat antal män och kvinnor (i tusental) i olika åldrar och civilstånd å landsbygden åren 1935—1990.

Nativitetsantagande IV. (Stigande nativitet till år 1950, därefter oförändrad; nettoreproduktionstalet c:a 1 250.)

	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990
Flyttningsantagande: Flyttning förlust under varje 5-årsperiod av 30 000 män och 50 000 kvinnor.												
<i>Män:</i>												
Under 20 år	712	680	670	695	727	731	718	698	691	697	706	713
Ogifta och förut gifta därav:	615	637	647	630	605	613	635	658	664	660	653	646
20—65 år	532	548	552	530	499	502	516	532	528	516	503	494
65—w "	83	89	95	100	106	111	119	126	136	144	150	152
Gifta	768	814	858	895	917	923	921	919	918	915	907	895
därav:												
20—35 år	154	162	163	158	144	125	122	139	148	148	140	136
35—50 "	288	308	332	350	360	356	331	292	275	287	317	324
50—65 "	216	227	238	255	274	295	311	319	314	289	255	242
65—w "	110	117	125	132	139	147	157	169	181	191	195	193
Samtliga män	2 095	2 131	2 175	2 220	2 249	2 267	2 274	2 275	2 273	2 272	2 266	2 254
<i>Kvinnor:</i>												
Under 20 år	679	651	641	664	696	700	688	668	662	667	676	682
Ogifta och förut gifta därav:	555	549	532	493	446	433	436	443	436	425	414	408
20—65 år	426	415	394	351	301	284	282	285	277	265	253	247
65—w "	129	134	138	142	145	149	154	158	159	160	161	161
Gifta	768	814	858	895	917	923	921	919	918	915	907	895
därav:												
20—65 år	685	725	760	789	801	798	789	784	783	779	768	757
65—w "	83	89	98	106	116	125	132	135	135	136	139	138
Samtliga kvinnor	2 002	2 014	2 031	2 052	2 059	2 056	2 045	2 030	2 016	2 007	1 997	1 985
Flyttningsantagande: Flyttning förlust under varje 5-årsperiod av 50 000 män och 80 000 kvinnor.												
<i>Män:</i>												
Under 20 år	712	677	661	674	688	671	641	607	586	577	568	549
Ogifta och förut gifta därav:	615	627	628	604	574	578	590	599	589	571	550	530
20—65 år	532	538	533	505	469	468	473	476	458	435	411	393
65—w "	83	89	95	99	105	110	117	123	131	136	139	137
Gifta	768	807	840	864	873	865	850	835	820	799	773	743
därav:												
20—35 år	154	159	156	148	133	113	110	125	128	123	112	105
35—50 "	288	305	324	335	337	324	294	255	238	245	266	261
50—65 "	216	226	235	250	266	283	292	292	281	252	216	204
65—w "	110	117	125	131	137	145	154	163	173	179	179	173
Samtliga män	2 095	2 111	2 129	2 142	2 135	2 114	2 081	2 041	1 995	1 947	1 891	1 822
<i>Kvinnor:</i>												
Under 20 år	679	646	630	642	656	640	611	578	558	550	541	528
Ogifta och förut gifta därav:	555	531	495	440	378	353	337	322	292	259	230	205
20—65 år	426	398	358	302	239	213	195	181	154	126	104	86
65—w "	129	133	137	138	139	140	142	141	138	133	126	119
Gifta	768	807	840	864	873	865	850	835	820	799	773	743
därav:												
20—65 år	685	717	741	756	753	736	713	695	680	661	636	613
65—w "	83	90	99	108	120	129	137	140	140	138	137	130
Samtliga kvinnor	2 002	1 984	1 965	1 946	1 907	1 858	1 798	1 735	1 670	1 608	1 544	1 476

Tab. 2. Beräknad ökning eller minskning i antalet män och kvinnor i olika åldrar och civilstånd å landsbygden under åren 1935—1965.¹

Nativitetsantagande I. (Sjunkande nativitet till år 1950, därefter oförändrad; nettoreproduktionstalet c:a 500.)

	Ökning eller minskning (—) under resp. 5-årsperioder											
	absolut, i tusental						relativ, %					
	1935-1940	1940-1945	1945-1950	1950-1955	1955-1960	1960-1965	1935-1940	1940-1945	1945-1950	1950-1955	1955-1960	1960-1965
Flyttningsantagande: Ingen flyttningsvinst eller -förlust.												
<i>Män:</i>												
Under 20 år	- 68	- 82	- 79	- 62	- 50	- 38	- 9'6	- 12'7	- 14'1	- 12'8	- 11'9	- 10'8
Ogifta och förut gifta därav:	37	23	- 6	- 18	- 21	- 27	6'1	3'6	- 1'0	- 2'6	- 3'2	- 4'8
20—65 år	31	17	- 11	- 24	- 28	- 36	5'9	3'1	- 2'1	- 4'2	- 5'1	- 6'9
65—w "	6	6	5	6	7	9	7'4	6'9	5'7	6'1	6'6	7'5
Gifta	58	60	55	42	23	4	7'6	7'2	6'8	4'5	2'4	0'4
därav:												
20—35 år	13	7	0	- 8	- 22	- 15	8'1	4'0	0'2	- 7'1	- 13'8	- 11'0
35—50 "	26	30	28	23	7	- 18	8'9	9'8	8'0	6'2	1'9	- 4'5
50—65 "	12	14	20	24	28	25	5'6	5'9	8'5	9'0	9'8	7'8
65—w "	7	9	7	7	10	12	6'9	7'5	5'6	6'0	6'6	8'4
Samtliga män	27	1	- 30	- 38	- 48	- 61	1'3	0'0	- 1'4	- 1'8	- 2'3	- 3'1
<i>Kvinnor:</i>												
Under 20 år	- 59	- 79	- 77	- 58	- 48	- 37	- 8'7	- 12'7	- 14'3	- 12'7	- 11'8	- 10'2
Ogifta och förut gifta därav:	25	16	- 10	- 21	- 21	- 27	4'4	2'9	- 1'7	- 3'5	- 3'8	- 4'9
20—65 år	19	10	- 16	- 28	- 29	- 35	4'3	2'4	- 3'5	- 6'3	- 7'1	- 9'0
65—w "	6	6	6	7	8	8	4'9	4'7	4'1	4'9	5'0	4'8
Gifta	58	60	55	42	23	4	7'6	7'2	6'3	4'5	2'4	0'4
därav:												
20—65 år	53	52	49	33	15	- 5	7'8	7'1	6'1	4'0	1'7	- 0'6
65—w "	5	8	6	9	8	9	6'8	8'0	7'4	8'6	7'6	7'2
Samtliga kvinnor	24	- 3	- 32	- 37	- 46	- 60	1'2	- 0'1	- 1'6	- 1'9	- 2'4	- 3'1
Flyttningsantagande: Flyttningsförlust under varje 5-årsperiod av 10 000 män och 20 000 kvinnor.												
<i>Män:</i>												
Under 20 år	- 69	- 84	- 83	- 66	- 56	- 43	- 9'7	- 13'1	- 14'8	- 14'0	- 13'6	- 12'1
Ogifta och förut gifta därav:	32	19	- 10	- 21	- 22	- 31	5'3	2'9	- 1'5	- 3'1	- 3'6	- 5'1
20—65 år	26	13	- 15	- 27	- 29	- 39	5'0	2'3	- 2'7	- 4'7	- 5'6	- 7'8
65—w "	6	6	5	6	7	8	7'4	6'9	5'8	5'9	6'3	7'2
Gifta	54	54	50	35	17	- 3	7'0	6'6	5'6	3'8	1'7	- 0'3
därav:												
20—35 år	11	5	- 1	- 13	- 22	- 15	7'1	2'9	- 0'7	- 7'6	- 13'8	- 11'8
35—50 "	24	28	25	18	4	- 21	8'4	9'1	7'1	5'1	0'9	- 5'3
50—65 "	12	12	20	22	26	21	5'4	5'5	8'1	8'4	9'2	7'0
65—w "	7	9	6	8	9	12	6'9	7'4	5'4	5'7	6'3	7'9
Samtliga män	17	- 11	- 43	- 52	- 61	- 77	0'8	- 0'5	- 2'1	- 2'5	- 3'1	- 3'9
<i>Kvinnor:</i>												
Under 20 år	- 62	- 80	- 81	- 63	- 54	- 41	- 9'1	- 13'1	- 15'0	- 13'9	- 13'6	- 12'0
Ogifta och förut gifta därav:	12	2	- 23	- 33	- 33	- 38	2'1	0'4	- 4'1	- 6'0	- 6'4	- 8'1
20—65 år	6	- 3	- 28	- 38	- 39	- 44	1'3	- 0'7	- 6'5	- 9'5	- 10'7	- 13'6
65—w "	6	5	5	5	6	6	4'5	4'1	3'3	3'9	3'8	3'5
Gifta	54	54	50	35	17	- 3	7'0	6'6	5'6	3'8	1'7	- 0'3
därav:												
20—65 år	48	47	42	25	8	- 12	7'0	6'4	5'3	3'2	0'9	- 1'4
65—w "	6	7	8	10	9	9	7'5	8'7	7'9	9'0	7'9	7'5
Samtliga kvinnor	4	- 24	- 54	- 61	- 70	- 82	0'2	- 1'2	- 2'7	- 3'2	- 3'7	- 4'6

¹ Procenttalen äro icke framräknade på de i denna tab. och i tab. 1 angivna absoluta talen, vilka avrundats till tusental, utan utgöra vid tidigare tillfälle uträknade, på oavrundade absoluta tal grundade siffror.

Tab. 2 (forts.). Beräknad ökning eller minskning i antalet män och kvinnor i olika åldrar och civilstånd å landsbygden under åren 1935—1965.

Nativitetsantagande I. (Sjunkande nativitet till år 1950, därefter oförändrad; nettoreproduktionstalet c:a 500.)

	Ökning eller minskning (—) under resp. 5-årsperioder											
	absolut, i tusental						relativ, %					
	1935-1940	1940-1945	1945-1950	1950-1955	1955-1960	1960-1965	1935-1940	1940-1945	1945-1950	1950-1955	1955-1960	1960-1965
Flyttningssantagande: Flyttningssförlust under varje 5-årsperiod av 30 000 män och 50 000 kvinnor.												
<i>Män:</i>												
Under 20 år	- 71	- 87	- 88	- 74	- 64	- 49	- 10.0	- 13.5	- 15.9	15.8	- 16.4	- 15.1
Ogifta och förut gifta	22	10	- 17	- 25	- 28	- 37	3.7	1.5	- 2.6	- 4.0	- 4.5	- 6.5
däruv:												
20—65 år	16	4	- 22	- 31	- 33	- 45	3.1	0.7	- 4.0	- 5.8	- 6.7	- 9.6
65—w "	6	6	5	6	5	8	7.4	6.8	5.4	5.8	5.8	6.4
Gifta	46	44	37	22	4	- 16	6.0	5.4	4.3	2.5	0.4	1.7
däruv:												
20—35 år	8	1	- 5	- 14	- 21	- 16	4.9	0.5	- 2.6	- 8.9	- 14.9	- 12.8
35—50 "	20	24	18	10	- 4	- 26	7.2	7.7	5.2	2.9	- 1.2	- 7.1
50—65 "	11	11	17	19	21	16	4.9	4.9	7.2	7.4	7.8	5.2
65—w "	7	8	7	7	8	10	6.9	7.3	5.1	5.3	5.7	7.1
Samtliga män	- 3	- 33	- 68	- 77	- 88	- 102	- 0.1	- 1.6	- 3.3	- 3.9	- 4.6	- 5.6
<i>Kvinnor:</i>												
Under 20 år	- 66	- 83	- 86	- 71	- 61	- 47	- 9.8	- 13.6	- 16.2	- 15.9	- 16.5	- 15.1
Ogifta och förut gifta	- 6	- 17	- 39	- 47	- 47	- 54	- 1.1	- 3.0	- 7.4	- 9.5	- 10.4	- 13.6
däruv:												
20—65 år	- 11	- 21	- 43	- 50	- 50	- 56	- 2.7	- 5.1	- 10.8	- 14.4	- 16.5	- 22.4
65—w "	5	4	4	3	3	2	4.0	3.3	2.2	2.5	2.1	1.3
Gifta	46	44	37	22	4	- 16	6.0	5.4	4.3	2.5	0.4	1.7
däruv:												
20—65 år	40	35	29	12	- 6	- 26	5.8	4.9	3.7	1.5	- 0.8	- 3.2
65—w "	6	9	8	10	10	10	8.2	9.5	8.5	9.4	8.2	7.9
Samtliga kvinnor	- 26	- 56	- 88	- 96	- 104	- 117	- 1.3	- 2.8	- 4.6	- 5.2	- 6.0	- 7.1
Flyttningssantagande: Flyttningssförlust under varje 5-årsperiod av 50 000 män och 80 000 kvinnor.												
<i>Män:</i>												
Under 20 år	- 74	- 89	- 93	- 81	- 73	- 56	- 10.3	- 14.0	- 17.0	- 17.8	- 19.4	- 18.5
Ogifta och förut gifta	12	1	- 24	- 30	- 31	- 45	2.0	0.0	- 3.7	- 5.0	- 5.5	- 8.2
däruv:												
20—65 år	6	- 5	- 28	- 36	- 37	- 51	1.2	- 1.0	- 5.3	- 7.0	- 7.9	- 11.7
65—w "	6	6	4	6	6	6	7.4	6.7	5.2	5.2	5.2	5.7
Gifta	39	33	24	9	- 10	- 27	5.0	4.2	2.9	1.0	- 1.1	- 3.2
däruv:												
20—35 år	5	- 3	- 8	- 15	- 22	- 16	2.8	- 2.0	- 4.8	- 10.3	- 16.2	- 14.2
35—50 "	17	19	11	2	- 13	- 29	6.0	6.2	3.3	0.5	- 3.6	- 9.2
50—65 "	10	9	15	16	17	9	4.4	4.2	6.4	6.3	6.4	3.2
65—w "	7	8	6	6	8	9	6.9	7.2	4.8	4.8	5.0	6.2
Samtliga män	- 23	- 55	- 93	- 102	- 114	- 128	- 1.1	- 2.7	- 4.6	- 5.3	- 6.3	- 7.5
<i>Kvinnor:</i>												
Under 20 år	- 71	- 86	- 90	- 78	- 70	- 54	- 10.5	- 14.1	- 17.4	- 18.0	- 19.8	- 18.8
Ogifta och förut gifta	- 24	- 36	- 55	- 62	- 60	- 70	- 4.3	- 6.7	- 11.2	- 14.0	- 15.9	- 21.9
däruv:												
20—65 år	- 28	- 40	- 56	- 63	- 60	- 67	- 6.7	- 9.3	- 15.8	- 20.7	- 25.0	- 37.5
65—w "	4	4	1	1	0	- 3	3.6	2.5	0.9	0.8	- 0.1	- 1.7
Gifta	39	33	24	9	- 10	- 27	5.0	4.2	2.9	1.0	- 1.1	- 3.2
däruv:												
20—65 år	32	24	15	- 3	- 20	- 39	4.6	3.4	2.0	- 0.3	- 2.7	- 5.4
65—w "	7	9	9	12	10	12	8.9	10.4	9.3	10.1	9.0	8.9
Samtliga kvinnor	- 56	- 89	- 121	- 131	- 140	- 151	- 2.8	- 4.5	- 6.6	- 7.5	- 8.7	- 10.3

Tab. 2 (forts.). Beräknad ökning eller minskning i antalet män och kvinnor i olika åldrar och civilstånd å landsbygden under åren 1935—1965.

Nativitetsantagande II. (I stort sett oförändrad nativitet; nettoreproduktionstalet = 1 000.)

	Ökning eller minskning (—) under resp. 5-årsperioder											
	absolut, i tusental						relativ, %					
	1935-1940	1940-1945	1945-1950	1950-1955	1955-1960	1960-1965	1935-1940	1940-1945	1945-1950	1950-1955	1955-1960	1960-1965
<i>Män:</i>	Flyttningsantagande: Ingen flyttningsvinst eller -förlust.											
Under 20 år	- 35	- 20	10	26	7	- 5	- 4.9	- 3.0	1.5	3.8	1.1	- 0.7
Ogifta och förut gifta därav:	37	23	- 6	- 18	9	21	6.1	3.6	- 1.0	- 2.6	1.4	3.1
20—65 år	31	17	- 11	- 24	2	12	5.9	3.1	- 2.1	- 4.2	0.5	2.2
65— <i>w</i> "	6	6	5	6	7	9	7.4	6.9	5.7	6.1	6.6	7.5
Gifta	58	60	55	42	25	15	7.6	7.2	6.3	4.5	2.5	1.5
därav:												
20—35 år	13	7	0	- 12	- 20	- 5	8.1	4.0	0.2	- 7.1	- 12.3	- 3.1
35—50 "	26	30	28	23	7	- 18	8.9	9.8	8.0	6.2	1.9	- 4.5
50—65 "	12	14	20	24	28	25	5.6	5.9	8.5	9.0	9.8	7.8
65— <i>w</i> "	7	9	7	7	10	13	6.9	7.5	5.8	6.0	6.8	8.4
Samtliga män	60	63	59	50	41	31	2.9	2.9	2.6	2.2	1.8	1.3
<i>Kvinnor:</i>	Flyttningsantagande: Flyttningsförlust under varje 5-årsperiod av 10 000 män och 20 000 kvinnor.											
Under 20 år	- 27	- 18	9	25	7	- 4	- 3.9	- 2.9	1.4	4.0	1.1	- 0.7
Ogifta och förut gifta därav:	25	16	- 10	- 21	8	20	4.4	2.9	- 1.7	- 3.5	1.4	3.5
20—65 år	19	10	- 16	- 28	0	10	4.3	2.4	- 3.5	- 6.3	- 0.1	2.5
65— <i>w</i> "	6	6	6	7	8	10	4.9	4.7	4.1	4.9	5.4	5.9
Gifta	58	60	55	42	25	15	7.6	7.2	6.3	4.5	2.5	1.5
därav:												
20—65 år	53	52	49	33	17	8	7.6	7.1	6.1	4.0	2.0	0.9
65— <i>w</i> "	5	8	6	9	8	7	6.8	8.0	7.4	8.6	6.9	5.8
Samtliga kvinnor	56	58	54	46	40	31	2.8	2.8	2.6	2.2	1.8	1.3
<i>Män:</i>	Flyttningsantagande: Flyttningsförlust under varje 5-årsperiod av 10 000 män och 20 000 kvinnor.											
Under 20 år	- 36	- 24	3	16	- 4	- 15	- 5.1	- 3.6	0.5	2.4	- 0.6	- 2.1
Ogifta och förut gifta därav:	32	19	- 10	- 21	8	15	5.3	2.9	- 1.5	- 3.1	1.1	2.3
20—65 år	26	13	- 15	- 27	1	7	5.0	2.3	- 2.7	- 4.7	0.1	1.3
65— <i>w</i> "	6	6	5	6	7	8	7.4	6.9	5.6	5.9	6.3	7.2
Gifta	54	54	50	35	18	9	7.0	6.6	5.6	3.8	1.9	0.8
därav:												
20—35 år	11	5	- 1	- 13	- 20	- 4	7.1	2.9	- 0.7	- 7.6	- 12.8	- 3.4
35—50 "	24	28	25	18	4	- 21	8.4	9.1	7.1	5.1	0.9	- 5.3
50—65 "	12	12	20	22	25	22	5.4	5.5	8.1	8.4	9.2	7.0
65— <i>w</i> "	7	9	6	8	9	12	6.9	7.4	5.4	5.7	6.3	7.9
Samtliga män	50	49	43	30	22	9	2.4	2.3	1.9	1.4	0.9	0.4
<i>Kvinnor:</i>	Flyttningsantagande: Flyttningsförlust under varje 5-årsperiod av 10 000 män och 20 000 kvinnor.											
Under 20 år	- 30	- 22	2	17	- 5	- 13	- 4.4	- 3.5	0.3	2.5	- 0.6	- 2.1
Ogifta och förut gifta därav:	12	2	- 23	- 33	- 3	5	2.1	0.4	- 4.1	- 6.0	- 0.7	1.2
20—65 år	6	- 3	- 28	- 38	- 10	- 2	1.3	- 0.7	- 6.5	- 9.5	- 2.7	- 0.4
65— <i>w</i> "	6	5	5	5	7	7	4.5	4.1	3.3	3.9	4.4	4.7
Gifta	54	54	50	35	18	9	7.0	6.6	5.6	3.8	1.9	0.8
därav:												
20—65 år	48	47	42	25	10	2	7.0	6.4	5.3	3.2	1.2	0.1
65— <i>w</i> "	6	7	8	10	8	7	7.5	8.7	7.9	9.0	7.2	5.9
Samtliga kvinnor	36	34	29	19	10	1	1.8	1.7	1.4	0.9	0.5	0.0

Tab. 2 (forts.). Beräknad ökning eller minskning i antalet män och kvinnor i olika åldrar och civilstånd å landsbygden under åren 1935—1965.

Nativitetsantagande II. (I stort sett oförändrad nativitet; nettoreproduktionstalet = 1 000.)

	Ökning eller minskning (—) under resp. 5-årsperioder											
	absolut, i tusental						relativ, %					
	1935-1940	1940-1945	1945-1950	1950-1955	1955-1960	1960-1965	1935-1940	1940-1945	1945-1950	1950-1955	1955-1960	1960-1965
Flyttningsantagande: Flyttningsförlust under varje 5-årsperiod av 30 000 män och 50 000 kvinnor.												
<i>Män:</i>												
Under 20 år	-38	-30	-7	1	-22	-27	-5.4	-4.4	-1.2	0.2	-3.4	-4.5
Ogifta och förut gifta	22	10	-17	-25	3	5	3.7	1.5	-2.6	-4.0	0.5	1.0
däruv:												
20-65 år	16	4	-22	-31	-3	-1	3.1	0.7	-4.0	-5.8	-0.6	-0.3
65-w »	6	6	5	6	6	6	7.4	6.8	5.4	5.6	5.8	6.4
Gifta	46	44	37	22	5	-4	6.0	5.4	4.3	2.5	0.5	-0.5
däruv:												
20-35 år	8	1	-5	-14	-20	-4	4.9	0.5	-2.6	-8.9	-13.8	-3.9
35-50 »	20	24	18	10	-4	-26	7.2	7.7	5.2	2.9	-1.2	-7.1
50-65 »	11	11	17	19	21	16	4.9	4.9	7.2	7.4	7.8	5.2
65-w »	7	8	7	7	8	10	6.9	7.3	5.1	5.3	5.7	7.1
Samtliga män	30	24	13	-2	-14	-26	1.5	1.1	0.6	-0.1	-0.6	-1.2
<i>Kvinnor:</i>												
Under 20 år	-34	-27	-9	2	-20	-27	-5.0	-4.3	-1.3	0.3	-3.4	-4.5
Ogifta och förut gifta	-6	-17	-39	-47	-17	-12	-1.1	-3.0	-7.4	-9.5	-3.8	-2.8
däruv:												
20-65 år	-11	-21	-43	-50	-21	-16	-2.7	-5.1	-10.8	-14.4	-7.0	-5.8
65-w »	5	4	4	3	4	4	4.0	3.3	2.2	2.5	2.8	2.9
Gifta	46	44	37	22	5	-4	6.0	5.4	4.3	2.5	0.5	-0.5
däruv:												
20-65 år	40	35	29	12	-4	-12	5.8	4.9	3.7	1.5	-0.4	-1.5
65-w »	6	9	8	10	9	8	8.2	9.5	8.5	9.4	7.4	6.1
Samtliga kvinnor	6	0	-11	-23	-32	-43	0.3	0	-0.5	-1.2	-1.6	-2.2
Flyttningsantagande: Flyttningsförlust under varje 5-årsperiod av 50 000 män och 80 000 kvinnor.												
<i>Män:</i>												
Under 20 år	-41	-35	-17	-14	-39	-41	-5.7	-5.3	-2.8	-2.2	-6.4	-7.4
Ogifta och förut gifta	12	1	-24	-30	-2	-3	2.0	0.0	-3.7	-5.0	-0.3	-0.6
däruv:												
20-65 år	6	5	-28	-46	-7	-10	1.2	1.0	-5.3	-7.0	-1.5	-2.1
65-w »	6	6	4	6	5	7	7.4	6.7	5.2	5.2	5.2	5.7
Gifta	39	33	24	9	-8	-17	5.0	4.2	2.9	1.0	-0.9	-2.0
däruv:												
20-35 år	5	3	-8	-15	-20	-5	2.8	2.0	-4.8	-10.3	-15.0	-4.4
35-50 »	17	19	11	2	-13	-30	6.0	6.2	3.3	0.5	-3.6	-9.2
50-65 »	10	9	15	16	17	9	4.4	4.2	6.4	6.3	6.4	3.2
65-w »	7	8	6	6	8	9	6.9	7.2	4.8	4.8	5.0	6.2
Samtliga män	10	-1	-17	-35	-49	-61	0.5	-0.1	-0.8	-1.7	-2.4	-3.1
<i>Kvinnor:</i>												
Under 20 år	-39	-32	-18	-13	-37	-40	-5.7	-5.2	-3.0	-2.1	-6.5	-7.4
Ogifta och förut gifta	-24	-36	-55	-62	-30	-30	-4.3	-6.7	-11.2	-14.0	-8.1	-8.6
däruv:												
20-65 år	-28	-40	-56	-63	-31	-31	-6.7	-9.8	-15.8	-20.7	-13.2	-14.6
65-w »	4	4	1	1	1	1	3.6	2.5	0.9	0.8	0.7	0.4
Gifta	39	33	24	9	-8	-17	5.0	4.2	2.9	1.0	-0.9	-2.0
däruv:												
20-65 år	32	24	15	-3	-17	-26	4.6	3.4	2.0	-0.3	-2.4	-3.5
65-w »	7	9	9	12	9	9	8.9	10.4	9.3	10.1	8.0	6.7
Samtliga kvinnor	-24	-35	-49	-66	-75	-87	-1.2	-1.8	-2.5	-3.4	-4.2	-5.0

Tab. 2 (forts.). Beräknad ökning eller minskning i antalet män och kvinnor i olika åldrar och civilstånd å landsbygden under åren 1935—1965.

Nativitetsantagande IV. (Stigande nativitet till år 1950, därefter oförändrad; nettoreproduktionstalet c:a 1 250.)

	Ökning eller minskning (—) under resp. 5-årsperioder											
	absolut, i tusental						relativ, %					
	1935-1940	1940-1945	1945-1950	1950-1955	1955-1960	1960-1965	1935-1940	1940-1945	1945-1950	1950-1955	1955-1960	1960-1965
	Flyttningsantagande: Ingen flyttningvinst eller -förlust.											
<i>Män:</i>												
Under 20 år	- 29	1	47	62	38	15	- 4.1	0.1	6.8	8.4	4.8	1.9
Ogifta och förut gifta därav:	37	23	- 6	- 18	15	39	6.1	3.6	- 1.0	- 2.6	2.3	5.8
20—65 år	31	17	- 11	- 24	8	30	5.9	3.1	- 2.1	- 4.2	1.5	5.4
65— <i>ω</i> "	6	6	5	6	7	9	7.4	6.9	5.7	6.1	6.6	7.5
Gifta	58	60	55	42	25	17	7.6	7.2	6.3	4.5	2.6	1.7
därav:												
20—35 år	13	7	0	- 12	- 20	- 2	8.1	4.0	0.2	- 7.1	- 12.1	- 1.3
35—50 "	26	30	28	23	7	- 18	8.9	9.8	8.0	6.2	1.9	- 4.5
50—65 "	12	14	20	24	28	25	5.8	5.9	8.5	9.0	9.8	7.8
65— <i>ω</i> "	7	9	7	7	10	12	6.9	7.5	5.8	6.0	6.6	8.4
Samtliga män	66	84	96	86	78	71	3.2	3.9	4.2	3.7	3.2	2.8
<i>Kvinnor:</i>												
Under 20 år	- 21	1	44	60	37	16	- 3.1	0.1	6.7	8.5	4.9	1.9
Ogifta och förut gifta därav:	25	16	- 10	- 21	13	37	4.4	2.9	- 1.7	- 3.5	2.2	6.3
20—65 år	19	10	- 16	- 28	4	27	4.3	2.4	- 3.5	- 6.3	1.0	6.4
65— <i>ω</i> "	6	6	6	7	9	10	4.9	4.7	4.1	4.9	5.5	6.1
Gifta	58	60	55	42	25	17	7.6	7.2	6.3	4.5	2.6	1.7
därav:												
20—65 år	53	52	49	33	17	11	7.6	7.1	6.1	4.0	2.0	1.2
65— <i>ω</i> "	5	8	6	9	8	6	6.8	8.0	7.4	8.6	6.8	5.4
Samtliga kvinnor	62	77	89	81	75	70	3.1	3.7	4.2	3.6	3.2	2.9
	Flyttningsantagande: Flyttningförlust under varje 5-årsperiod av 10 000 män och 20 000 kvinnor.											
<i>Män:</i>												
Under 20 år	- 30	- 3	38	50	24	4	- 4.2	- 0.5	5.6	7.0	3.2	0.5
Ogifta och förut gifta därav:	32	19	- 10	- 21	13	33	5.3	2.9	- 1.5	- 3.1	2.0	5.0
20—65 år	26	13	- 15	- 27	6	25	5.0	2.3	- 2.7	- 4.7	1.1	4.5
65— <i>ω</i> "	6	6	5	6	7	8	7.4	6.9	5.8	5.9	6.3	7.2
Gifta	54	54	50	35	19	10	7.0	6.6	5.6	3.8	1.9	1.1
därav:												
20—35 år	11	5	- 1	- 13	- 20	- 2	7.1	2.9	- 0.7	- 7.6	- 12.6	- 1.6
35—50 "	24	28	25	18	4	- 21	8.4	9.1	7.1	5.1	0.9	- 5.8
50—65 "	12	12	20	22	26	21	5.4	5.5	8.1	8.4	9.2	7.0
65— <i>ω</i> "	7	9	6	8	9	12	6.9	7.4	5.4	5.7	6.3	7.9
Samtliga män	56	70	78	64	56	47	2.7	3.2	3.5	2.8	2.4	1.9
<i>Kvinnor:</i>												
Under 20 år	- 24	- 3	35	49	24	5	- 3.6	- 0.5	5.5	7.1	3.2	0.6
Ogifta och förut gifta därav:	12	2	- 23	- 33	1	22	2.1	0.4	- 4.1	- 6.0	0.3	4.2
20—65 år	6	- 3	- 28	- 38	- 6	14	1.3	- 0.7	- 6.5	- 9.5	- 1.5	3.9
65— <i>ω</i> "	6	5	5	5	7	8	4.5	4.1	3.3	3.9	4.5	5.0
Gifta	54	54	50	35	19	10	7.0	6.6	5.6	3.8	1.9	1.1
därav:												
20—65 år	48	47	42	25	11	4	7.0	6.4	5.3	3.2	1.2	0.5
65— <i>ω</i> "	6	7	8	10	8	6	7.5	8.7	7.9	9.0	7.0	5.5
Samtliga kvinnor	42	53	62	51	44	37	2.1	2.6	3.0	2.4	2.0	1.6

Tab. 2 (forts.). Beräknad ökning eller minskning i antalet män och kvinnor i olika åldrar och civilstånd å landsbygden under åren 1935–1965.

Nativitetsantagande IV. (Stigande nativitet till år 1950, därefter oförändrad; nettoreproduktionstalet c:a 1 250.)

	Ökning eller minskning (—) under resp. 5-årsperioder											
	absolut, i tusental						relativ, %					
	1935-1940	1940-1945	1945-1950	1950-1955	1955-1960	1960-1965	1935-1940	1940-1945	1945-1950	1950-1955	1955-1960	1960-1965
Flyttningsantagande: Flyttning förlust under varje 5-årsperiod av 30 000 män och 50 000 kvinnor.												
<i>Män:</i>												
Under 20 år	-32	-10	25	32	4	-13	-4.5	-1.5	3.8	4.6	0.5	-1.8
Ogifta och förut gifta	22	10	-17	-25	8	22	3.7	1.5	-2.6	-4.0	1.4	3.6
däruv:												
20-65 år	16	4	-22	-31	3	14	3.1	0.7	-4.0	-5.8	0.5	2.9
65-w "	6	6	5	6	5	8	7.4	6.8	5.4	5.6	5.8	6.4
Gifta	46	44	37	22	6	-2	6.0	5.4	4.3	2.5	0.6	-0.2
däruv:												
20-35 år	8	1	-5	-14	-19	-3	4.9	0.5	-2.6	-8.9	-13.6	-2.0
35-50 "	20	24	18	10	-4	-25	7.2	7.7	5.2	2.9	-1.2	-7.1
50-65 "	11	11	17	19	21	16	4.9	4.9	7.2	7.4	7.8	5.2
65-w "	7	8	7	7	8	10	6.9	7.3	5.1	5.3	5.7	7.1
Samtliga män	36	44	45	29	18	7	1.8	2.0	2.1	1.3	0.8	0.3
<i>Kvinnor:</i>												
Under 20 år	-28	-10	23	32	4	-12	-4.2	-1.5	3.7	4.7	0.5	-1.7
Ogifta och förut gifta	-6	-17	-39	-47	-13	3	-1.1	-3.0	-7.4	-9.5	-2.7	0.7
däruv:												
20-65 år	-11	-21	-43	-50	-17	-2	-2.7	-5.1	-10.8	-14.4	-5.7	-0.7
65-w "	5	4	4	3	4	5	4.0	3.3	2.2	2.5	2.9	3.3
Gifta	46	44	37	22	6	-2	6.0	5.4	4.3	2.5	0.6	-0.2
däruv:												
20-65 år	40	35	29	12	-3	-9	5.8	4.9	3.7	1.5	-0.4	-1.1
65-w "	6	9	8	10	9	7	8.2	9.5	8.5	9.4	7.3	5.6
Samtliga kvinnor	12	17	21	7	-3	-11	0.6	0.9	1.0	0.3	-0.1	-0.5
Flyttningsantagande: Flyttning förlust under varje 5-årsperiod av 50 000 män och 80 000 kvinnor.												
<i>Män:</i>												
Under 20 år	-35	-16	13	14	-17	-30	-4.8	-2.5	2.0	2.2	-2.5	-4.5
Ogifta och förut gifta	12	1	-24	-30	4	12	2.0	0.0	-3.7	-5.0	0.7	2.0
däruv:												
20-65 år	6	-5	-28	-36	-1	5	1.2	-1.0	-5.8	-7.0	-0.3	1.2
65-w "	6	6	4	6	5	7	7.4	6.7	5.2	5.2	5.2	5.7
Gifta	39	33	24	9	-8	-15	5.0	4.2	2.9	1.0	-0.9	-1.7
däruv:												
20-35 år	5	-3	-8	-15	-20	-3	2.8	-2.0	-4.8	-10.3	-14.8	-2.4
35-50 "	17	19	11	2	-13	-30	6.0	6.2	3.3	0.5	-3.6	-9.2
50-65 "	10	9	15	16	17	9	4.4	4.2	6.4	6.3	6.4	3.2
65-w "	7	8	6	6	8	9	6.9	7.2	4.8	4.8	5.0	6.2
Samtliga män	16	18	13	-7	-21	-33	0.8	0.8	0.7	-0.3	-1.0	-1.6
<i>Kvinnor:</i>												
Under 20 år	-33	-16	12	14	-16	-29	-4.9	-2.5	1.8	2.3	-2.5	-4.4
Ogifta och förut gifta	-24	-36	-55	-62	-25	-16	-4.3	-6.7	-11.2	-14.0	-6.8	-4.5
däruv:												
20-65 år	-28	-40	-56	-63	-26	-18	-6.7	-9.8	-15.8	-20.7	-11.2	-8.0
65-w "	4	4	1	1	1	2	3.6	2.5	0.9	0.8	0.8	0.9
Gifta	39	33	24	9	-8	-15	5.0	4.2	2.9	1.0	-0.9	-1.7
däruv:												
20-65 år	32	24	15	-3	-17	-23	4.6	3.4	2.0	-0.3	-2.3	-3.1
65-w "	7	9	9	12	9	8	8.9	10.4	9.3	10.1	7.9	6.1
Samtliga kvinnor	-18	-19	-19	-39	-49	-60	-0.9	-0.9	-1.0	-2.0	-2.6	-3.2

Statens offentliga utredningar 1937

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvärd.

Betänkande med förslag till revision av förvarings- och interneringslagarna m. m. [3]
Lagberedningens förslag till lag om aktiebolags pensions- och andra personalstiftelser m. m. [13]
Promemoria ang. grunderna för en reform av lagstiftningen om rätt till litterära och musikaliska verk. [18]
Förslag till ändrad lagstiftning om sammanträffande av brott jämte motiv. [24]
Förberedande utkast till strafflag. Efterlämnade anteckningar av J. C. W. Thyren. [37]
Betänkande med förslag till lag om villkorlig dom m. m. [38]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

1934 års nämnd för städningens utredning. Betänkande med speciella betänkningar och förslag rörande ersättningarna för städningsarbete inom vissa statliga ämbetslokaler i Stockholm m. m. [7]
Utredning ang. de rättsbildade domsagobiträdernas anställnings- och avlöningsförhållanden. [20]
Betänkande med förslag till kungörelse om kommissionärer hos överrätter och stadsdomstolar. [39]

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Betänkande med förslag till lönereglering för lärarpersonalen vid kommunala mellanskolor, kommunala flickskolor och högre folkskolor. [27]
1936 års lönekommitté. Betänkande med utredning och förslag ang. dyrtorsgrupperingen. [32]
1936 års skattekommitté. Betänkande med förslag till omläggning av den direkta statsbeskatningen m. m. [42]

Politi.

Nationalekonomi och socialpolitik.

Socialiseringsproblemet. 2. Hushållsräkningens problem och faktorer. [1]
Socialiseringsidéer och socialiseringspraxis i Sovjetunionen. 2. [2]
Statslotteriutredningen. Betänkande med förslag rörande svenskt penninglotteri. [4]
Arbetslöshetsundersökningen den 31 juli 1936. [12]
Hembiträdesutredningens betänkande. 1. Betänkande och förslag i fråga om utbildning av hembiträden. [16]
Betänkande med utredning och förslag rörande beredskapsarbeten. [26]
Betänkande med förslag till åtgärder för förbättrande av de blindas och de dövstummas arbetsförhållanden och förvärvsmöjligheter. [34]
Betänkande med förslag rörande lån och bidrag av statsmedel till främjande av bostadsförsörjning för mindre bemedlade barnrika familjer i egna hem m. m. jämte därtill hörande utredningar. [43]

Hälsa- och sjukvård.

Yttrande i abortfrågan. [6]
Betänkande ang. pensionsstyrelsens invaliditetsförebyggande verksamhet. [23]
Betänkande med förslag till lag om skyddskoppypning m. m. [28]
Betänkande med förslag ang. inrättande av ett statens institut för folkhälsan. [31]

Allmänt näringsväsen.

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

Betänkande med förslag ang. den statsunderstödda vattenavlednings- och avdiktungsverksamheten samt därmed sammanhängande spörsmål. [8]
Utredning rörande jordbrukets läge i Norrland med vissa förslag till åtgärder till förbättrande av den norrländska jordbrukarbefolkningens ekonomiska ställning. [9]
Betänkande med förslag ang. rätt till fiske i Vänern, Vättern, Mälaren, Hjälmarren och Storsjön i Jämtland. 1. Lagförslag och motiv. [10] 2. Kartbilagor. Vänern och Hjälmarren. [11]
Betänkande med förslag till vissa lagstiftningsåtgärder till motverkande av överdriven skuldsättning inom jordbruket. [14]
Betänkande med förslag till åtgärder mot smittsam kastning hos nötkreatur. [19]
Betänkande med förslag till lag om minimilöner för lantarbetare. [21]
Redogörelse för inventering av odlingsjord å kronoparkerna nedanför odlingsgränsen i de två nordligaste Norrlandslänen ävensom för vissa andra uppdrag. [30]
Betänkande med förslag ang. den fasta lantbruksundersökningens ordvande. [33]
Betänkande rörande fiskerinäringens avsättningsförhållanden m. m. [41]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Betänkande med förslag till lagstiftning ang. särskilda husbehovsskogar i Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker m. m. [5]
Betänkande med förslag till lag om allmänningsskogar i Norrland och Dalarna m. m. [29]
Betänkande med förslag till lagstiftning om grundvatten m. m. [35]

Industri.

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Utredning med förslag till vissa åtgärder för trafiksäkerhetens höjande vid korsningar i samma plan mellan järnväg och väg samt järnvägarnas beredande av bidrag av automobilskattemedel till säkerhetsanordningarna vid dylika korsningar. [15]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt. Efterskrift till »Kyrkogodset i Skåne, Halland och Blekinge under dansk tid». [22]
Universitetsberedningen. Utredning i fråga om universitetens verksamhet och organisation. [36]
Särskilda inom ecklesiastikdepartementet tillkallade sakkunnigas yttrande med anledning av det åt dem lämnade uppdraget att biträda vid utredningen av det utav 1936 års kyrkomöte antagna psalmboksförslaget. [40]

Försvarsväsen.

Betänkande angående vissa med frivillig anskaffning av luftvärnsmateriel sammanhängande frågor. [17]
Utredning rörande flottans fartygstyper m. m. [25]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.